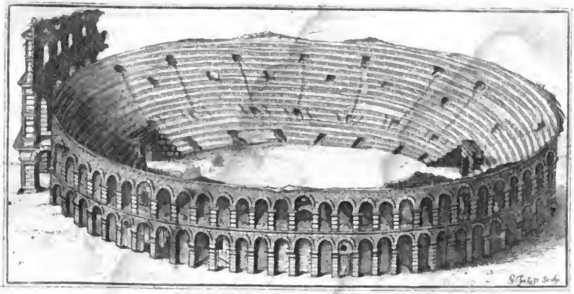
PSYCHOLOGIA
EMPIRICA
METHODO SCIENTIFICA PERTRACTATA,
QUA EA, QUÆ
DE ANIMA HUMANA
INDUBIA EXPERIENTIÆ FIDE CONSTANT,
CONTINENTUR
ET AD SOLIDAM UNIVERSÆ
PHILOSOPHIÆ PRACTICÆ AC THEOLOGIÆ NATURALIS
TRACTATIONEM VIA STERNITUR.

AUCTORE
CHRISTIANO WOLFIO,
POTENTISSIMI SUECORUM REGIS, HASSIÆ LANDGRAVII CONSILIARIO REGIMINIS, MATHEMATUM AC PHILOSOPHIÆ IN ACADEMIA MARBURGENSI PROFESSORE PRIMARIO, PROFESSORE PETROPOLITANO HONORARIO, ACADEMIÆ REGIÆ SCIENTIARUM PARISINÆ SOCIETATUMQUE REGIARUM BRITANNICÆ ATQUE BORUSSICÆ MEMBRO.

EDITIO NOVISSIMA EMENDATIOR.

VERONÆ, MDCCXXXVI.
TYPIS DIONYSII RAMANZINI BIBLIOPOLÆ APUD S. THOMAM:
SUPERIORUM PERMISSU.

Digitized by Google

Digitized by Google

NOBILISSIMO VIRO

COMITI
GABRIELLO
TADINIO

URAGI ET CALCIANÆ CONDOMINO, NECNON VENETÆ REIPUBLICÆ CATAPHRACTORUM DUCI.

C. D. S.

QUam fœlix, fauſtum, fortunatumque huic Wolfianæ Pſychologiæ, quæ Empirica vocatur, tomo accidit, ut Tuo, Vir Nobiliſſime, nomine inſignitus atque protectus in lucem prodeat! Si enim ea librorum inſcribendorum ratio habetur, ut patronum aliquem nanciſcantur, qui & pro ge-

neris celebritate, & pro ſingularibus ejus virtutibus, ac literarum præſertim cultu, atque ſplendore illos, etſi ab auctoribus celebres, celebriores tamen efficere poſſit: præclariſſime ſane cum hoc volumine actum eſt, cum Te eximium patronum invenit, qui utraque in parte, egregia & generis & Tui monumenta oſtendere potes. De genere quid dicam, cum TADINIORUM familiæ nomen tum antiquitate & amplitudine, tum viris domi foriſque ob res præclare geſtas inſignibus ad eam celebritatem pervenerit, quam ſi oratione explicare & exornare vellem, periculum eſſet, ne pro ea augenda, eidem potius decerperem? Nam etſi ea non eſſem imbecillitate ingenii, ea exigua facultate dicendi, quibus me huic tanto argumento imparem ſentio; multa tamen eximia cogerer imminuere, quæ ob magnitudinem aſſequi nulla oratio poteſt, multa etiam cogerer præterire, quæ intra anguſtos nuncupatoriæ epiſtolæ limites concludi nequeunt. De Te autem loquuturus, pari licet periculo ſim obnoxius, dicere nihilominus aliqua debeo, quæ præcipue hoc cum opere affinitatem quandam habent, quæque me, ut hunc Tibi tomum dedicare maxime appeterem, impulerunt. Tu nimirum ea prudentia, iis moribus, eo ingenio, gravitate, facilitate præditus es, eo optimarum diſciplinarum, ac politiorum literarum ſtudio, aliiſque præclaræ mentis virtutibus ornaris, ut majorum tuorum ſplendo-

re ni-

Digitized by Google

re nihil indigens, ſatis ad temetipſum tua luce rapias omnium oculos, & dignus jure habearis, quem te omnes ſuſpiciant, diligantque, & ex quo ad eos, qui tuum nomen præferunt, inſignium licet auctorum, libri, multum decus & ornamentum accedat. Sed hæc cum alio quolibet, quod Tibi dedicaretur, volumine communia ſunt. Præcipuum vero quiddam exiſtit in Te, unde hic Wolfianæ Pſychologiæ tomus Tibi nuncupandus potiſſimum fuerit. Quamquam enim omnes ingenuas artes, diſciplinaſque præſtantiſſimas maximi pendas, & colas: in eo tamen doctrinæ genere, quod Philoſophiam complectitur, præter cetera libentiſſime delectaris; & inter omnes, qui Philoſophica opera ediderunt in lucem, Wolfium præſertim ſequendum Tibi propoſuiſti, quippe quod ejus methodus, & doctrinarum vis in intimos Philoſophiæ aditus ingreſſa, Tibi pro eo ingenio, quo optima quæque diſcernis acutiſſime, præ omnibus probandæ viſa ſunt; ac in ejus proinde libris, qui hactenus ſunt editi, volvendis ac revolvendis ita totus verſaris, ut ſi quem ipſe Wolfius ſui ſtudioſum quærendum ſibi putaret, cui pro ſtudii meritis tomum aliquem inſcriberet, Te procul dubio nequaquam deberet præterire. Hæc itaque omnia fuerunt in cauſſa, cur hunc Tibi tomum porrigendum atque nuncupandum decernerem, ſperans fore, non ſolum ut illum lubenti gratoque animo ſuſcipias, ſed etiam

ut ipſi

Digitized by Google

ut ipſi Wolfio, quem tanti æſtimas, gratiſſimum ſit futurum, cum tuum nomen ſuo huic operi præſcriptum leget. Accipe igitur, Vir Nobiliſſime, hunc quem Tibi in meæ obſervantiæ teſtimonium offero Wolfianæ Pſychologiæ Empiricæ tomum, ſimulque me humaniter complectens, perfice, ut omnes intelligant, Te non tam Wolfio & literis, quam Wolfii & literarum ſtudioſis atque cultoribus impenſe favere.

SERE-

Digitized by Google

SERENISSIMO PRINCIPI
WILHELMO
HASSIÆ LANDGRAVIO, PRINCIPI HERSFELDIÆ, COMITI CATTIMELIBOCI, DECIÆ, ZIEGENHAINÆ, NIDDÆ, ET SCHAUMBURGI &c.&c.&c.

TAnta ſunt, quæ mentem Tuam exornant, & quibus inter ſummos omnis ævi Principes caput auguſtum extollis, ut, ſi quis ea facundia præditus foret, quæ iis deſcribendis ſufficeret; is vivis coloribus depictum daret, quicquid de Mente humana ſublime ac heroicum cognoſci poteſt. Utinam mihi eſſent vires, quas iiſdem deprædicandis non ſine ſucceſſu impenderem! Atat tenuitatis ipſarum mihi probe conſcius valde vereor, ne eas potius obſcurem, quam illuſtrem. Præſtat igitur ſilere & monere tantummodo ſeros nepotes, quibus tanti Principis memoria ſemper ſacra erit, ut Hiſtoricorum volumina quævis antiquiſſima & recentiſſima evolventes, id omne Tibi tribuendum eſſe agnoſcant, quicquid unquam in Principibus venerabunda mente deprædicarunt, quotquot unumquod-

que

Digitized by Google

que vero ſuo pretio æſtimare didicerunt. Quoniam in hoc Opere, quod ſub Pſychologiæ empiricæ nomine in publicum profero, facultates mentis humanæ omnes ea, qua fieri potuit, ſolertia explico, & ad dotes atque virtutes, quæ mentem humanam ornare poſſunt, intimius perſpiciendas facem præfero; ſingularis mihi ratio fuit, cur, PRINCEPS SERENISSIME, opus hoc ad pedes SERENITATIS TUÆ humillima mente deponam. Accedit vero hæc altera non minus ſingularis, quam ſilentio tranſmitti nefas eſto! Quemadmodum Ariſtotelem, Philoſophum ſummum, hodienum felicem prædicat Orbis eruditus, quod ALEXANDRI M. gratia frueretur, ut ejus munificentia perficere poſſet, quod alias fruſtra tentaſſet; ita me non minus felicem prædicabit ætas futura, quod Tua gratia adjutus perficere mihi detur, quod dudum animo volvi, vaſtum illud philoſophiæ opus, cujus jam quintum in publicam lucem prodit volumen. Gratiæ illius ſummæ ſuſpiciendos in dies experior effectus, ad tam arduum opus, quod aggreſſum ſum, continuandum maxime proficuos, imo apprime neceſſarios. Quoties enim Tuam, PRINCEPS CLEMENTISSIME, in me clementiam intueor, toties vires langueſcentes refici animumque mihi addi ſentio ad vincendum improbo labore omne, quod objicitur, obſtaculum. Meum igitur fuit, PRINCEPS SERENISSIME, Tuam in me gratiam publico cultu venerari ac ad poſterorum memoriam commendare. Eodem adeo vultu hunc, quem humillime offero, librum intueri ut digneris, quo Auctorem ejus hactenus adſpicere ſolitus es, demiſſe rogo. In vota jam totus reſolvitur animus. Servet Te, Principum Decus, Deus Optimus Maximus, & omni felicitatis genere locupletet! Ita vovet

SERENITATIS TUÆ.

Humillimus ac ſubjectiſſimus cultor
CHRISTIANUS WOLFIUS.

PRÆ-

PRÆFATIO.

PSychologiæ primam partem in lucem proferimus; quam Empiricam appellare ſuevimus, propterea quod de anima tradit, quæ experientia magiſtra addiſcuntur, eruendo notiones ex iis, quæ in nobiſmetipſis obſervamus. Diſciplina hæc utilitates longe maximas ſpondet. Explicantur in ea facultates animæ humanæ ſingulæ, quibus utimur tum in rebus cognoſcendis, tum in rebus gerendis, tum in actionibus liberis determinandis. Logica docet uſum facultatis cognoſcendi, præſertim ſuperioris, quem intellectum dicimus, in certa rerum cognitione comparanda. Quamobrem ſi quis ea, quæ in Logica traduntur, intimius perſpicere voluerit, ei facem præferet doctrina de facultate cognoſcendi, ejus præſertim parte ſuperiori. Non inanem ideo operam ſumet, qui, ubi probe cognita atque perſpecta habuerit,

rit,

Digitized by Google

rit, quæ prima Pſychologiæ empiricæ parte, de facultatis cognoſcendi parte tam inferiore, quam ſuperiore docemus, Logicæ inprimis theoriam omnem accuratæ diſcuſſioni ſubjicit: animadvertet enim lucem inexpectatam, qua præcepta ejus perfuſa plenius ac intimius intelliguntur, & amplioris multo uſus agnoſcuntur, quam antea videbantur, ubi mens ſeipſam adhuc veluti per nebulam quandam intuebatur. Uſum facultatis cognoſcendi expendit quoque Ars inveniendi, eumque facile principem. Quamobrem in hac certo tramite progredi non licet, niſi inſtar fili Ariadnei ſit Pſychologiæ de facultate theoria. Traditur nempe ibidem modus inveſtigandi veritatem nobis adhuc incognitam tum recto uſu facultatis inferioris, tum facultatis ſuperioris, tum per utriuſque rite celebratum connubium. Utramque igitur facultatis cognoſcendi partem penitus perſpectam habere debet, qui in arte inveniendi apertis oculis videre nec talpa cœcior eſſe debet. Singularem facultatum animæ uſum docet Logica probabilium, eumque utilitatis longe maximæ. Quamobrem quando hæc philoſophiæ pars longe utiliſſima excoletur, non minus is, qui eidem in formam artis redigendæ ſtudebit, verum etiam ceteri, qui præceptis ejuſdem rite intelligendis ac ad uſum transferendis operam navabunt, non aliis utentur perſpicillis, niſi quæ Pſychologia empirica ſuppeditat, ubi in ſingulis dignoſcendis & agnoſcendis acumen ſuum deſiderari non patientur. Rectam actionum liberarum directionem philoſophia moralis monſtrat. Nullus itaque eſt in hac nobiliſſima philoſophiæ parte, qui facultatis animæ humanæ omnes nondum a facie novit. Non alia profecto cauſa eſt, quod hactenus philophi omnem virtutum ac morum praxin ad artis formam non redegerint, quam quod minime perſpexerint, quomodo per leges, quas ſequuntur facultates animæ, eædem arbitrio noſtro ſubjiciantur, earundemque uſu actiones liberæ eo dirigantur, quo tendere debent, ut adeo ſingularum actionum humanarum determinationes atque directiones per conſtantes quaſdam leges non minus intelligibili modo explicentur & ex natura animæ a priori deducantur, quam in Phyſica actiones corporum ac pendentes inde mutationes in univerſo hodie explicari ſolent. Oculatam faciemus fidem, quando Metaphyſica abſoluta, & jure naturali ad umbilicum perducto, Ethicam methodo noſtra pertractabimus. Tum vel fugitivo oculo eam percurrenti patebit, quantus ſit Pſychologiæ empiricæ in praxi morum uſus. Imo idem jam eluceſcet in Philoſophia practia univerſali, in qua generalem illius praxeos theoriam traditurі ſumus. Habet etiam uſum Pſychologia empirica inſignem, ſed hactenus non animadverſum in ipſa notione juris naturalis & obligationis naturalis inveſtiganda & evolvenda: qui denuo ex Philoſophia practica univerſali eluceſcet. Imo in Jure naturali nobiliſſima pars officiorum erga ſeipſum, quæ ſcilicet officia erga animam complectitur, nondum perſpectis

penitus

Digitized by Google

penitus animæ facultatibus rite conſtitui nequit: id quod ex Corpore Juris naturalis, quale locupletiſſimum daturi ſumus, abunde patebit. Inprimis autem in parte philoſophiæ moralis ſemiotica, quæ Ars conjectandi hominum mores dici ſuevit, inexpectatum præſtat uſum Pſychologia empirica: id quod luculenter conſtabit, ubi fundamenta hujus Artis in Philoſophia practica univerſali excitabimus & in Philoſophia morali de ſignis virtutum ac vitiorum trademus, quæ ad interiorem mentis ſtatum divinandum conducunt. De rebus gerendis Politica agit. Nos doctrinam civilem ex jure naturali & philoſophia morali tanquam principiis propioribus deducimus. Quamobrem cum multus ſit Pſychologiæ in Jure naturæ ac Philoſophia morali uſus, mediantibus præceptis Juris naturalis atque Ethicæ in philoſophiam moralem redundat. Enimvero non opus eſt ut ad uſum hunc mediatum provocemus; habet enim uſum immediatum maxime præclarum in philoſophia civili, non modo ubi de cura Principis circa animam ſubditorum agitur, verum etiam in aliis ejus capitibus: quemadmodum palam erit, ubi Politicam luci publicæ expoſituri ſumus. Reſtat uſus prorſus eximius, qui ſolus Pſychologiam empiricam commendare, imo indiſpenſabilem ejus neceſſitatem commonſtrare poterat, nimirum is qui in Theologia naturali conſpicitur. Quando enim eam luci publicæ expoſituri ſumus, palam erit niſi notionibus diſtinctis facultatum mentis præſuppoſitis ad diſtinctas attributorum divinorum notiones perveniri haud quaquam poſſe. Quantum vero interſit ut eorundem notiones diſtinctas poſſideamus, tum dilucide conſtabit, quando in Jure naturali de officiis erga Deum, in philoſophia morali de pietate ceteriſque virtutibus theologicis, in Teleologia de Deo ex operibus naturæ cognoſcendo & in ipſa Theologia naturali de methodo in hac cognitione obſervanda acturi ſumus. Quæ de uſu Pſychologiæ empiricæ diſſeruimus, non in eorum numerum referenda ſunt, quæ magis optanda, quam ſperanda videntur: neque enim loquimur niſi experta. Ac ideo provido conſilio Pſychologiam empiricam a rationali ſejungere placuit, ut inconcuſſa maneant tam arduæ molis fundamenta. Cum enim in Pſychologia rationali naturam mentis humanæ ac eſſentiam explicemus, & inde eorum, quæ in mente obſervantur, rationem a priori eliciamus, novo quodam & invidendo auſu; in hiſtoria autem literaria peregrinus ac hoſpes ſit neceſſe eſt, qui ignoret eum regnare in orbe erudito morem, ut quæ noviter detecta ſunt non admittantur, niſi poſtquam per aliquod temporis ſpatium impugnata, in invidiam adducta & extirpationi proxima fuerint: fundamenta doctrinarum generi humano utiliſſimarum ne ad ſpeciem quidem labefactari conſultum duximus. Quamobrem ſi quis hebetioris fuerit ingenii, quam ut Pſychologiam rationalem capiat; is eadem ſepoſita, imo ſi libuerit damnata ad philoſophiam practicam ſtatim progrediatur certo per-

Digitized by Google

ſuaſus ſe non minus inoffenſo tramite per ſpatioſum illius campum progreſſurum, quam cui hoc datum fuerit ut animam ſuam a priori cognoſcat. Quamvis vero in Pſychologia empirica non tradamus niſi quæ certa experientiæ fide conſtant & quæ unuſquiſque in ſeipſo experiri poteſt, modo facultates ſuas ad eum gradum evexerit, ut ad exercitia huc requiſita fuerint aptæ; hoc tamen non obſtante methodi noſtræ leges ſecuti omnem doctrinam in eum ordinem digeſſimus, ut alia ex aliis deducantur & ſequentia ex antecedentibus demonſtrentur. Id inprimis neceſſarium eſſe duximus, ut evidenter conſtaret, propoſitiones ſingulas eſſe rite determinatas & definitiones iis demonſtrandis ſufficere, quæ inde demonſtrari debent, conſequenter utraſque eſſe principia ad ratiocinandum utilia ac in diſciplinis ceteris cum fructu adhibenda. Ut vero alia ex aliis deduci poſſent, ſingulas facultates eo ordine explicavimus, quo in modificationibus animæ ſeſe exerunt. Atque hoc nomine non modo facultatum cognoſcendi contemplamur, antequam ad facultatem appetendi conſiderandam pedem promovemus; verum etiam utriuſque partem inferiorem a ſuperiori accurate diſtinguimus, & in explicanda utraque ab inferiori ad ſuperiorem eodem tramite progredimur, quo in exercitio facultatum ab illa ad hanc continuus fit progreſſus. Taceo cetera, quæ ex ipſa lectione rectius innoteſcunt. Ceterum qui in poſterum tantorum, quos prædicavi, fructuum participes fieri voluerint, in Pſychologia empirica aſſidui ſint, donec in notionibus, quas familiares experiuntur, pleniſſima luce fruantur, quam lectori diſcendi animo accedenti animitus apprecamur. Dabam Marburgi Cattorum d. 19. Aprilis 1732.

Digitized by Google

PSYCHOLOGIÆ EMPIRICÆ PROLEGOMENA.

§. 1.

Pſychologia empirica eſt ſcientia ſtabiliendi principia per experientiam, unde ratio redditur eorum, quæ in anima humana fiunt.

Pſychologiæ empiricæ definitio.

Pſychologiæ empiricæ definitionem jam dedimus in Diſcurſu præliminari Logicæ præmiſſo (§. 111). Monuimus quoque ibidem (*not.* §. 112), cur a Pſychologia rationali eam diſtinguamus. Principia Pſychologiæ, quæ a poſteriori ſtabiliuntur, maximam habent per univerſam philoſophiam practicam, imo per omnem quoque Theologiam tam naturalem, quam revelatam, utilitatem. Quamobrem cum in Pſychologia rationali tradantur, quæ, cum principiis nondum obviis nitantur, in diſputationem adducuntur; ea, quæ veritatibus arduis tanquam fundamentum ſubſterni debent, ab illis ſeparari conveniebat. Sed de iis, quæ jam alibi legi poſſunt, plura non dicimus.

§. 2.

Quoniam in Pſychologia empirica per experientiam ſtabiliuntur ea, quæ de anima humana traduntur (§. 1.), ea autem experimur, quæ ad perceptiones noſtras attenti cognoſcimus (§. 664 *Log.*); *quæ ad Pſychologiam empiricam ſpectant, attentione ad ea facta, quæ nobis conſciis in anima noſtra fiunt, innoteſcunt.*

Quomodo pſychologiæ empiricæ doctrina innoteſcat.

Propoſitio hæc duplicem habet uſum. Etenim hinc primo liquet, quomodo ad cognitionem eorum perveniatur, quæ in Pſychologia empirica docentur: id quod Inventoribus prodeſt. Secundo autem ex eo intelligitur, quomodo ea, quæ in Pſychologia empirica traduntur, & rite intelligi, & ad examen revocari poſſint: id quod eos juvat, qui certam rerum pſychologicarum notitiam ſibi comparare ſtudent. Nimirum notiones pſycholo-

Digitized by Google

chologicas inventurus id agere debet, ut anima plurimas operationes ex ſe elicere poſſit: ita enim multorum experiundorum aderit occaſio. Ab iis enim, quæ fiunt in anima, colligimus, quæ fieri poſſunt eaque ad notiones determinatas revocamus. Quæ vero in Pſychologia traduntur, ea ut in ſe experiatur, vel in talia, quæ experitur, reſolvat, operam dare debet, qui verbis reſpondentes notiones habere & de earum veritate certus eſſe voluerit. Ex ipſa autem tractatione conſtabit, quod hoc ſtudium quovis pacto ipſimet juvemus.

§. 3.

Habitus ad pſychologicas notiones inveniendas requiſitus.

Quoniam in Pſychologia traduntur, quæ experientia magiſtra innoteſcunt (§. 1), ea vero ſingularia ſunt (§. 665 *Log.*), cum, quæ in Philoſophia docentur, cujus pars Pſychologia empirica eſt (§. 111 *Diſc. prælim.*), accuratis definitionibus explicari (§. 116 *Diſc. prælim.*) & ad propoſitiones determinatas revocari debeant (§. 121 *Diſc. prælim.*); ***Dogmata Pſychologiæ empiricæ inventurus pollere debet habitu ea, quæ experimur, ad definitiones accuratas & ad propoſitiones determinatas revocandi:*** qualem habitum poſſibilem eſſe conſtat (§. 708 *Log.*).

Hæc non una de cauſa monemus. Etenim ad hoc conducit, ne quis ſe huic labori parem exiſtimet, qui tamen eidem maxime impar eſt, irrito ſucceſſu tantum opus aggreſſurus. Deinde hinc intelligimus, cur Pſychologia hactenus propemodum deſerta fuerit ac parum exculta. Docemur denique ad notiones pſychologicas inveniendas plurimum adjumentum afferre notiones ontologicas, quales eſſe directrices in notionibus univerſalibus eruendis in Horis ſubſecivis A. 1729. Trim. Vern. n. 4. §. 2 & ſeqq. oſtendimus.

§. 4.

Uſus Pſychologiæ empiricæ in rationali.

Pſychologia empirica principia ſuppeditat rationali. Etenim in Pſychologia rationali ratio reddenda eſt eorum, quæ in anima noſtra fiunt (§. 58. 31 *Diſc. prælim.*). Enimvero in Pſychologia empirica ſtabiliuntur principia, unde ratio redditur eorum, quæ in anima humana fiunt (§. 1). Ergo Pſychologia empirica principia ſuppeditat rationali.

Hinc jam alias (*not.* §. 111 *Diſc. prælim.*) monuimus, Pſychologiam empiricam Phyſicæ experimentali reſpondere. Conſtat enim Phyſicam quoque experimentalem dogmaticæ principia ſuppeditare. Quemadmodum itaque Phyſicæ experimentali indefeſſam operam navare debet, qui rerum naturalium cognitionem veram curæ cordique habet; ita etiam in Pſychologia empirica aſſiduus ſit neceſse eſt, qui certam animæ cognitionem deſiderat. Patebit vero in progreſsu plura de anima humana certo cognoſci poſse, quam vulgo exiſtimetur, ſi Pſychologia empirica rite excolatur.

§. 5.

Uſus alter.

Pſychologia empirica inſervit examinandis & confirmandis iis, quæ de anima humana a priori eruuntur. Quoniam enim in Pſychologia empirica ea traduntur, quæ attentione ad ea facta, quæ nobis conſciis in anima noſtra fiunt (§. 2), cognoſcuntur; ſi qua de anima humana a priori eruta fuere, cum iis conferenda ſunt, quæ in Pſychologia

Digitized by Google

logia empirica per experientiam ſtabiliuntur. Quodſi enim cum iiſdem eadem ſunt vel conſentiunt, ea veritati conſentanea eſſe dubitari nequit: ſin vero eiſdem repugnant, ea a veritate abhorrere palam eſt (§. 567 *Log.*). Quodſi in Pſychologia empirica nondum reperitur, quod a priori de anima fuit evictum; beneficio aliorum, quæ in Pſychologia empirica traduntur, attentio ad mentem noſtram dirigenda & in eo defigenda, quod eidem reſpondere debet, ut appareat, utrum eidem conveniat, nec ne. Et ſi quid occurrat, quod ad obſervationem reduci nequit; videre licet, num cum eo, quod ex principio in Pſychologia empirica ſtabilito conſequitur, idem ſit, vel num ex eo, quod a priori erutum, ſequatur aliquid in Pſychologia empirica ſtabilitum. Apparet itaque Pſychologiam empiricam inſervire examinandis atque confirmandis iis, quæ de anima humana a priori eruuntur.

Atque in eo Pſychologia empirica denuo convenit cum Phyſica experimentali: etenim experimentis quoque utimur tanquam examinibus dogmatum phyſicorum, ſive ex aliis experimentis, ſive ex his, quæ ex aliis experimentis deducta fuere, porro erutis. Pſychologia rationalis tradit ea, quæ a priori de anima innoteſcunt (§. 58. *Diſc. prælim.*). Quamobrem patet, Pſychologiam rationalem promovere incrementum empiricæ, etſi ex ea principia mutuetur: cum fœnore enim reddit, quod ab ea mutuatum fuerat. Equidem non impoſſibile videtur, ut ea abſque Pſychologiæ rationalis auxilio a poſteriori ex obſervationibus deriventur; enimvero id commode fieri non poſſe ipſo facto docemur. Deficit attentio ad obſervationes, ſine qua advertere non datur, quæ in anima fiunt. Veritates a priori deductæ nos commonefaciunt eorum, quæ obſervari debent, & alias cogitationem noſtram effugiunt. Eædem modum inſinuant, ſine quo eorum, quæ in nobis contingunt, conſcii eſſe non poſſumus. Experta loquimur, quæ illi quoque experturi ſunt, qui in Pſychologicis notionibus ſibi familiaribus reddendis operam collocabunt. Imitatur ea in re Pſychologus Aſtronomum, qui ex obſervationibus eruit theoriam, & theoriam, quam eruit, per obſervationes denuo comprobat, ac ope theoriæ ad obſervationes deducitur, quæ alias cogitationem ipſius minime ſubiiſſent. Atque ideo in Pſychologia rationali interſeruntur demonſtrationibus, quæ ad empiricam referri debebant. Et, ubi Pſychologia empirica conditur, ubi rationalis jam exculta, plurimis principiis locupletari poteſt, quæ alias ægre in eadem locum habitura fuiſſent. Optime igitur ſibi conſulit, qui ſtudium Pſychologiæ rationalis cum empirica conſtanter conjungit, etſi conſultum nobis fuerit illam ab hac ſeparari.

§. 6.

Uſus Pſychologiæ empiricæ in jure naturali.

Pſychologia empirica principia tradit juri naturali. In jure naturali demonſtratur, quænam actiones ſint malæ, quænam bonæ (§. 68 *Diſc. prælim.*). Conſtat vero ex iis, quæ de jure naturali & gentium dicta ſunt in Horis ſubſecivis A. 1729 Trim. brum. n. II. §. 6. 15, ac ſuo tempore evidentius demonſtrabitur in Philoſophia practica univerſali, atque ex ipſo Juris naturalis ſyſtemate apparebit, rationem actionum, cur bonæ atque malæ ſint, a natura humana deſumi, conſequenter etiam ab iis, quæ menti humanæ inſunt. Quare cum in Pſychologia empirica contineantur, quæ nobis conſciis in

Digitized by Google

anima noſtra fiunt (§. 2); ex iis quoque deſumendas eſſe rationes actionum intrinſece bonarum, vel malarum apparet. Pſychologia igitur principia juri naturali tradit (§. 866 *Ontol.*).

Obtinet id inprimis in officiis hominis erga animam ſuam.

§. 7.

Uſus ejuſdem in Theologia naturali.

Pſychologia empirica inſervit Theologiæ naturali eique principia tradit. In Theologia enim naturali agimus de Deo, ejuſque adeo attributis (§. 57 *Diſc. præl*im.). Oſtendemus autem in Theologia naturali, nos ad notiones attributorum divinorum pervenire, quatenus notiones eorum, quæ menti humanæ inſunt, ab imperfectionibus ſeu limitationibus liberamus. Quoniam itaque in Pſychologia empirica traduntur notiones diſtinctæ eorum, quorum mens ſibi in ſe conſcia eſſe poteſt (§. 2); in formandis notionibus attributorum divinorum Theologiæ naturalis cultorem juvat, adeoque Theologiæ naturali inſervit.

Enimvero quoniam in Pſychologia empirica, ut modo diximus; notiones diſtinctæ traduntur eorum, quæ menti humanæ inſunt; ab iis principia generalia abſtrahere licet de omni ente, quod ſimilitudinem quandam cum anima habet, quanta ſcilicet ad genus quoddam conſtituendum ſufficit (§. 710 *Log.*), hoc eſt, de Spiritu in genere. Quare cum etiam Deus Spiritus ſit, quemadmodum in Theologia naturali demonſtrabitur; ad eum quoque principia iſta applicari poſſunt (§. 346 *Log.*). Pſychologia itaque empirica Theologiæ naturali principia tradit.

Hinc intelligitur Theologiam naturalem multis defectibus laborare debere, niſi Pſychologia empirica probe fuerit exculta. Quo profundius in hac verſatus fueris, eo uberiorem in illa lucem experieris. Notiones enim attributorum divinorum ſunt diſtinctæ ac determinatæ, & hinc ad ratiocinandum utiles: id quod non modo in omni philoſophia practica & Theologia naturali experimentali, verum etiam in ipſa Theologia revelata uſum multiplicem habet.

§. 8.

Uſus in philoſophia practica.

Pſychologia empirica philoſophiæ practicæ principia tradit. Demonſtrationem jam dedimus (§. 92 *Diſc. prælim.*), cum oſtenderemus, philoſophiam practicam ex Metaphyſica principia petere debere, ſi in ea omnia demonſtranda ſint: quam adeo ibidem vide.

Non alia profecto ratio eſt quam Pſychologiæ empiricæ neglectus, quod in Ethica præſertim praxis virtutum colendarum & vitiorum fugendorum prorſus fuerit deſerta. Quæcunque enim de ea dici poſſunt, ad appetitum determinandum redeunt: in appetitus autem determinationem omnes omnino perceptiones influunt. Quamobrem quæ in Pſychologia de appetitus determinatione ſtabiliuntur principia, ea in Ethica ad caſus ſpeciales transferuntur. Aliam longe faciem induit omnis morum philoſophia, ubi luce Pſychologiæ colluſtratur, tumque demum judicium certum fieri poteſt, quouſque virtutes in poteſtate ſint & quænam nos ab earum cultura arceant. Imo quæ de philoſophia morali evicimus, ad ipſam quoque Theologiam

Digitized by Google

giam moralem applicari poſſunt ac debent. Non liberabuntur libri, qui de ea ſcribuntur, a ſterilitate, niſi ubi Pſychologiæ periti ad eam in ſyſtema redigendam animum appellent: id quod non ſimplici vice me monuiſſe memini. Clarius autem hæc intelligentur, ubi philoſophiæ moralis ſyſtema ex principiis pſychologicis a priori deductum dederimus.

§. 9.

Uſus in Logica.

Pſychologia empirica principia tradit Logicæ. Demonſtrationem denuo dedimus, cum oſtenderemus, quænam Logica principia habeat (§. 89 *Diſc. prælim.*): quam adeo ibidem vide.

Nimirum ſi rationem a priori reddere velis regularum logicarum, ad ea recurrendum, quæ de facultate cognoſcendi in Pſychologia traduntur. Quamobrem etiam Logicam demonſtrativa methodo tradituri, de tribus mentis operationibus, notionum differentia formali terminorumque uſu tradidimus, quæ in Pſychologia empirica ſedem propriam habent, & paſſim per eam deprehendes principia ex Pſychologia empirica mutuata. Logicæ igitur tanto uberiorem lucem affundi deprehendes, quo penitius in Pſychologia mentem humanam inſpexeris. Poſſent alia bene multa de utilitate Pſychologiæ empiricæ tradi: ſed hæc ſufficere poſſunt ad culturam Pſychologiæ iis perſuadendam, quibus certa Dei ac ſui cognitio virtutiſque ſtudium curæ cordique eſt. Et ea fini nonnulla repetere libuit, quæ ex Diſcurſu præliminari præſupponi poterant.

§. 10.

Voluptas ſtudii pſychologici.

Studium Pſychologiæ empiricæ animum ſciendi cupidum multa voluptate perfundit & voluptatis capacem reddit, quæ alias in ipſum non caderet. Etenim Pſychologia empirica ea tradit, quæ nobis conſciis in anima noſtra fiunt (§. 2). Quare cum animus ſciendi cupidus ex cognitione acquiſita voluptatem percipiat; ex ſui inprimis cognitione certa voluptatem percipere debet, conſequenter cum animæ cognitio ex Pſychologia empirica acquiſita certa ſit (§. 567 *Log.*), ex ſtudio pſychologico voluptatem percipere debet.

Quoniam in Pſychologia empirica cognoſcimus principia, unde ratio eorum, quæ in anima humana fiunt, redditur (§. 1), ratio vero eorum, quæ enti inſunt, vel ineſſe poſſunt, ex ipſius eſſentia tandem petitur (§. 167 *Ontol.*); in ea cognoſcimus, tum quæ in numero eſſentialium ſunt, tum quæ rationem ſuam in iis habent. Jam vero qui novit ea, quæ menti humanæ ſunt, multo rectius de perfectione mentis judicare valet quam alter, qui eadem ignorat: id quod per ſe patet. Quare cum inferius oſtendatur ex ſenſu perfectionis percipi voluptatem eamque eſſe tanto majorem, quanto profundius perfectionem rimeris; per ſtudium pſychologicum animus hominis capax redditur voluptatis, quæ alias in eum minime caderet.

Conſtat ex Horis ſubſecivis A. 1729. Trimeſtr. Æſt. n. I. & Trim. Autum. n. I. & A. 1730 Trim. Brum. n. I. & Trim. Vern. n. I. ſinceram illam voluptatem, quæ homines maxime decet, eſſe eam, quæ ex cognitione veritatis tam naturalis, quam revelatæ, virtutiſque tam naturalis, quam chriſtianæ percipitur. Hanc igitur voluptatem ut plenius ac certius percipiamus, Pſychologiæ ſtudio obtinetur. Quoniam vera hominis felicitas, quæ in hac terra in ipſum cadit, in perceptione iſtius voluptatis

Digitized by Google

voluptatis conſiſtit , quemadmodum ſuo tempore in philoſophia practica univerſali demonſtraturi ſumus ; quanti momenti ſit ſolida Pſychologiæ empiricæ cognitio hinc innoteſcit . Ceterum ex ipſa tractatione conſtabit , non impoſſibile eſſe , ut certam ac fœcundam de anima humana cognitionem conſequamur . Patebit fallere præjudicium commune , quod immaterialitas animæ obſtet , quominus poſitivi quid de eadem cognoſcamus .

FINIS PROLEGOMENORUM.

Digitized by Google

PSYCHOLOGIÆ EMPIRICÆ
PARS I.
DE ANIMA HUMANA
IN GENERE
ET FACULTATE COGNOSCENDI IN SPECIE.
SECTIO I.
DE ANIMA IN GENERE
CAPUT I.
De exiſtentia animæ humanæ.

§. 11.

Nos eſſe noſtri rerumque aliarum extra nos conſtitutarum conſcios quovis momento experimur. Non opus eſt niſi attentione ad perceptiones noſtras, ut ea de re certi ſimus (§. *664 Log.*).

Fundamentum cognitionis exiſtentiæ animæ.

Nemo miretur, nos talia proponere, quæ unicuique obvia ſunt, nec quiſquam in dubium vocaverit. Facimus hoc jubente methodo. Ubi enim aliquid demonſtrandum, ſumenda quædam ſunt, cum nulla niſi ex aſſumtis procedat demonſtratio. Quæ vero aſſumuntur, vel evidentia, vel per ſe clara eſſe debent, quod vel ante jam fuerint demonſtrata, vel abſque probatione concedantur. Ad claſſem poſteriorem pertinet propoſitio præſens.

§. 12.

Nos eſſe noſtri conſcios ipſa dubitatione confirmatur. Pone enim te dubitare, utrum tui rerumque aliarum extra te conſcius ſis, necne. Non negare

Certitudo illius

ſundamenti.

gare potes, te dubitare, cum ipſemet hoc affirmes (§. 28 *Ontol.* & §. 205 *Log.*). Unde vero noſti te dubitare, niſi ex eo, quod dubitationis tuæ tibi conſcius ſis? Hoc ipſo igitur te tui conſcium eſſe affirmas, cum te de eo dubitare aſſeveras. Te igitur tui eſſe conſcium ipſa dubitatione confirmatur.

Utemur hoc principio ad demonſtrandum gradum evidentiæ, qua nititur cognitio exiſtentiæ ſui ipſius aut, ſi mavis, animæ.

§. 13.

Principium cognoſcendi exiſtentiam ſui.

Qui ſui aliarumque rerum actu conſcius eſt, ille etiam actu eſt ſive exiſtit. Propoſitio hæc adeo evidens eſt, ut abſque probatione concedi debeat, ſumenda adeo per modum axiomatis. Quodſi hoc negas: ponendum eſt, poſſe ens quoddam ſui aliarumque rerum actu conſcium eſſe, etiamſi ipſum actu non ſit. Ergo eidem actu quædam inerunt, antequam exiſtit: quod cum nemo non abſurdum eſſe fateatur; qui ſui aliarumque rerum conſcius eſt, exiſtit.

Propoſitio præſens eſt caſus ſpecialis notionis communis, vi cujus exiſtentiam rei colligimus. Ex prædicatis enim actualibus colligitur communiter rei exiſtentia. Si quis dicit, lapidem eſſe calidum, ſolem lucere, ſemen progerminare de caſu ſingulari locutus: nemo dubitabit ex eo inferre, lapidem, ſolem, ſemen exiſtere. Datur adeo in nobis notio quædam communis, cui diſtincte enunciatæ reſpondet hæc propoſitio: *Si individuo actu quid convenit* aut, ſi mavis, *Si de individuo actu quid prædicari poteſt, idem actu eſt, ſive exiſtit.* Notionis hujus generalis caſum ſpecialem eſſe propoſitionem præſentem, per ſe patet. Et ſane hoc ipſo principio cognitio exiſtentiæ animæ noſtræ reducitur ad notionem communem. Conferuntur hic utiliter, quæ ea fini alibi diximus (*not.* §. 370 & 393, itemque *not.* §. 203 & 186 *Ontol.*) & quæ de utilitate hujus reductionis monuimus (*not.* §. 125 *Ontol.*). Utinam philoſophi ad notiones communes magis attenderent, confuſas ad diſtinctas revocarent, & a ſpecialibus univerſales abſtraherent! Ipſo ſucceſſu experirentur, quantum in iis præſidii poſitum ſit ad recte philoſophandum.

§. 14.

Quomodo nobis innoteſcat nos exiſtere:

Nos exiſtimus. Sumus enim nobis noſtri rerumque aliarum extra nos conſcii (§. 11). Qui ſui rerumque aliarum extra ſe conſcius eſt, ille exiſtit (§. 13). Nos igitur exiſtimus.

Hac ratione nobis innoteſcere, quod exiſtamus, nemo in dubium vocare poteſt, qui ad ſeipſum attendit. Pone enim te tibi non eſſe tui rerumque aliarum extra te conſcium; veluti te dormire. Numne dormientis mentem unquam ſubibit cogitatio, quod exiſtas? Quis hoc affirmaverit? Pone te vigilantem eſſe tui rerumque aliarum extra te tibi conſcium, non tamen perpendere, quod ens ſui conſcium exiſtat: tui quidem tibi conſcius es, ſeu te ipſum ſentis, quatenus te agere & pati percipis; minime autem de exiſtentia tua mentem tuam ſubit cogitatio. Antequam igitur cogitatio exiſtentiæ tuæ mentem tuam ſubire poteſt, præcedere debet notio rei ſibi ſui rerumque aliarum actu conſciæ exiſtentis. Ad diſtinctam igitur notionem reducimus confuſam communem exiſtentiæ noſtræ eamque terminis univerſalibus enunciamus. Ceterum hinc eſt, quod rationem reddituri, unde conſtet, nos exiſtere, vel quæſiti num exiſtamus, reſpondeamus; nos hoc nunc agere, veluti ſcribere, ambulare, videre, admittentes, quod hoc nunc agamus, quia nobis ejus conſcii ſumus. Quoniam philoſophi eſt rationem reddere, cur ea, quæ fieri poſſunt, actum conſequantur (§. 31 *Diſc. prælim.*); rationem quoque reddere tenetur, cur nos exiſtere certi ſimus. Quamobrem nemo miretur, talia a nobis probari, quæ probatione nulla indigere videntur. Non admittimus exiſtentiam noſtram abſque probatione, quemadmodum ex dictis apparet. Philoſophi igitur eſt docere, qualis probatio in ratiociniis noſtris confuſis contineatur.

§. 15.

Digitized by Google

§. 15.

Cognitio exiſtentiæ noſtræ ipſa dubitatione confirmatur, ſeu, *ex eo, quod dubitamus, utrum exiſtamus, nec ne, colligitur, nos exiſtere*. Etenim ex demonſtratione propoſitionis præcedentis conſtat, nos colligere exiſtentiam noſtram ex eo, quod nobis noſtri aliarumque rerum extra nos ſumus conſcii. Enimvero quod noſtri aliarumque rerum extra nos nobis conſcii ſimus, adeo certum eſt, ut ipſa dubitatione confirmetur (§. 12). Cognitio igitur exiſtentiæ noſtræ ipſa dubitatione confirmatur. *Gradus certitudinis cognitionis exiſtentiæ noſtræ.*

Idem adhuc alia ratione oſtenditur. Ponamus te dubitare, utrum exiſtas, nec ne: cum tibi hujus dubitationis ſis conſcius, qui vero ſui ſibi conſcius eſt, exiſtat (§. 13); ex eo, quod dubitas utrum exiſtas, nec ne, colligere debes, quod exiſtas.

Hinc patet gradus certitudinis, qui cognitioni exiſtentiæ noſtræ convenit. Tantus nimirum eſt, ut eo majorem concipere non liceat. Quid enim certius exiſtimari debet eo, quod ipſa dubitatione confirmatur, ſeu, quod hinc eſſe colligis, quod dubites, num ſis. Philoſophi igitur cum ſit ſcrutari rationem tantæ certitudinis, minime reprobari poteſt opera, quam in reducendo ratiocinio, quo exiſtentiam noſtram colligimus, ad notionem diſtinctam impendit.

§. 16.

Si quid per ſyllogiſmos infertur, quorum præmiſſæ ſunt propoſitiones indemonſtrabiles, vel judicia intuitiva experientiis claris ſuperſtructa; id eadem evidentia cognoſcitur, qua nos exiſtere cognoſcimus. Exiſtentiæ enim noſtræ cognitio nititur hoc ſyllogiſmo (§. 14): *Quidnam eadem evidentia cognoſcatur, qua exiſtentiam noſtram cognoſcimus.*

Quodcunque ens ſui ipſius aliarumque rerum extra ſe ſibi actu conſcium eſt, illud exiſtit.

Atqui *Nos noſtri aliarumque rerum extra nos actu nobis conſcii ſumus*.

Ergo *Nos exiſtimus*.

In hoc ſyllogiſmo propoſitio major eſt principium rationis, in quo notio confuſa ſubjecti atque prædicati ita indivulſo nexu cohæret, ut producta notione ſubjecti in eodem quoque compareat notio prædicati, adeoque propoſitio indemonſtrabilis (§. 263 *Log.*). Quare cum præterea theoretica ſit (§. 266 *Log.*); ex axiomatum numero eſt (§. 267 *Log.*). In minore ſyllogiſmi nobis tribuimus prædicatum, quod in notione noſtri comprehenſum intuemur, adeoque minor propoſitio judicium intuitivum eſt (§. 51 *Log.*). Nititur autem idem experientia (§. 11) tam clara, ut dubitando confirmetur (§. 12). Eadem igitur evidentia cognoſcitur, qua nos exiſtere cognoſcimus, ſi quid per ſyllogiſmos infertur, quorum præmiſſæ ſunt propoſitiones indemonſtrabiles, vel judicia intuitiva experientiis claris ſuperſtructa.

Apparet hinc utilitas diſquiſitionis de modo, quo exiſtentiæ noſtræ certi reddimur, nimirum quid ad hoc requiratur, ut quid eadem certitudine cognoſcamus, qua nos cognoſcere agnoſcimus. Quoniam in Pſychologia rationali & Theologia naturali arduas demonſtramus veritates, velut de immortalitate animæ & exiſtentia Dei; maximi profecto momenti eſt cognitio diſtincta gradus illius evidentiæ, qua nititur exiſtentiæ ſui ipſius cognitio.

Digitized by Google

§. 17.

Gradus certitudinis in iis, quæ demonſtrantur.

Quicquid demonſtratur, id eadem evidentia cognoſcitur, qua nos exiſtere cognoſcimus. In numerum principiorum demonſtrandi non aſſumuntur niſi definitiones, experientiæ indubitatæ, axiomata & propoſitiones jam demonſtratæ (§. 562 *Log.*). Quoniam itaque definitiones ſunt propoſitiones identicæ (§. 214 *Log.*), adeoque axiomata, ſi ad propoſitiones reducantur (§. 270 *Log.*), conſequenter una cum ceteris axiomatis indemonſtrabiles (§. 267 *Log.*); ex definitionibus autem, experientiis indubitatis & axiomatis primæ propoſitiones demonſtrantur, quæ deinde in numerum principiorum demonſtrandi aſſumuntur (§. 551 & ſeqq. *Log.*); principia demonſtrandi prima ſunt experientiæ indubitatæ & propoſitiones indemonſtrabiles. Enimvero ſi quid infertur per ſyllogiſmos, quorum præmiſſæ ſunt propoſitiones indemonſtrabiles vel judicia intuitiva experientiis claris ſuperſtructa; id eadem evidentia cognoſcitur, qua nos exiſtere cognoſcimus (§. 16). Ergo quod demonſtratur, id eadem evidentia cognoſcitur, qua nos exiſtere cognoſcimus.

Nemo non videt, ſermonem hic eſſe de demonſtrationibus veri nominis, minime autem de prætenſis, quales hodie inprimis multæ proſtant. Non difficile vero eſt demonſtrationem genuinam a ſpuria ſeparare, ſi quidem obſervaveris, quæ de genuina earundem forma præſcripſimus (§. 511 & ſeqq. *Log.*) & in demonſtrationibus expendendis plurimum verſatus fueris.

§. 18.

Evidentia veritatū geometricarum qualis ſit.

Veritates geometricæ eadem evidentia cognoſcuntur, qua exiſtentia noſtra nobis innoteſcit. Veritates enim geometricæ demonſtrantur legitime, quemadmodum oſtendimus, cum genuinam demonſtrationum formam delinearemus (§. 551 & ſeqq. *Log.*). Quicquid vero demonſtratur, id eadem evidentia cognoſcitur, qua exiſtentia noſtra nobis innoteſcit (§. 17). Ergo veritates geometricæ eadem evidentia cognoſcuntur, quâ exiſtentia noſtra nobis innoteſcit.

Loquimur hic de demonſtrationibus legitimis, quales dedit *Euclides* cum ceteris Geometris antiquis. Neque enim diffitemur, dari ſubinde hodie nonnullos, qui a rigore Geometrarum veterum recedunt, nec in demonſtrando peritis ſatisfaciunt. Imo nec diffitemur a modernis Geometris tranſitu a natura ad Geometriam facto ſubinde aſſumi, quæ ſalvis demonſtrandi legibus aſſumi nequeunt, imo ſæpius a veritate abhorrent.

§. 19.

Ratio aſſenſus, quem prompte veritatibus geometricis præbemus.

Quoniam veritatum geometricarum, ſi legitime demonſtrentur, ea eſt evidentia, qua exiſtentia noſtra nobis innoteſcit (§. 18); ideo *non mirum, quod nemo iſtis aſſenſum denegare poſſit, qui vim demonſtrationum percipit.*

Nos ea de cauſa non probamus, ſi juvenibus mathemata abſque demonſtratione proponuntur, ut de eorum veritate convinci minime poſſint. Neceſſe enim eſt, ut in ſe percipiant vim demonſtrationum, qua aſſenſus vel ab invito extorquetur. Alias enim diſcrimen inter convictionem & perſuaſionem opere ipſo nunquam diſtinguent, neque methodi accuratæ, ſine qua convictioni locus eſſe nequit, pulchritudine atque amore unquam capientur. Equidem vulgo ſibi perſuadent, demonſtrationes nauſeam creare tironibus, eoſque a ſtudio Matheſeos arcere. Enimvero diuturna experientia didicimus, id metuendum minime eſſe, ſiquidem demonſtrationes rite reſolvere noveris, ne ſis obſcurus & confuſus in docendo.

§. 20.

§. 20.

Animæ definitio.

Ens iſtud, quod in nobis ſibi ſui & aliarum rerum extra nos conſcium eſt, *Anima* dicitur. Vocatur etiam ſubinde *Anima humana*, item *Mens* vel *Mens humana*.

Definitio nominalis eſt: attamen poſitiva. Realitas ejus a poſteriori patet. Etenim in anterioribus vidimus, dari quid in nobis, quod ſibi ſui aliarumque rerum extra nos conſcium eſt. Quale ſit illud ens, in Pſychologia empirica docemus. Quid ſit & quod a corpore organico diverſum ſit, in Pſychologia rationali demum oſtendemus.

§. 21.

Animæ exiſtentia.

Anima humana exiſtit. Etenim nos exiſtimus, quatenus nobis noſtri aliarumque rerum extra nos conſcii ſumus (§. 14). Enimvero quatenus nobis noſtri aliarumque rerum extra nos conſcii ſumus, anima ſumus (§. 20). Exiſtit igitur anima noſtra.

Apparet adeo, dum exiſtentiam noſtri evicimus nos non demonſtraſſe, niſi quod anima noſtra exiſtat; corporis autem exiſtentiam adhuc in dubio reliquiſſe, propterea quod nondum conſtet, utrum ens iſtud, quod ſibi ſui conſcium eſt, ſit ipſum hoc corpus, an vero ens aliud ab eo diverſum.

§. 22.

Cujuſnam rei exiſtentia primum agnoſcatur.

Animæ exiſtentiam ante cognoſcimus, quam corporis. Etenim animæ noſtræ exiſtentiam ex eo cognoſcimus, quod nobis noſtri rerumque aliarum extra nos conſcii ſimus (§. 20 *Pſychol.* & §. 349 *Log.*). Enimvero ſi de exiſtentia reali corporum dubitamus, hujus dubitationis nobis conſcii ſumus, conſequenter nobis noſtri conſcii ſumus, quatenus dubitamus. Quoniam igitur ex eo, quod de exiſtentia reali corporum dubitamus, demonſtrari poteſt, nos exiſtere, quatenus noſtri aliorumque conſcii ſumus (§. 14); exiſtentiam animæ cognoſcimus, dum adhuc de exiſtentia corporis dubitamus, adeoque antequam exiſtentiam corporis cognoſcimus.

Reſpexit huc *Carteſius* Meditat. 2 de prima philoſophia, dum adſtruere conatur mentem humanam eſſe notiorem corpore. Etenim aſſertum ſuum inde probat, quod de rebus omnibus dubitans ex ipſa hac dubitatione cognoſcat ſe eſſe, quatenus ſcilicet cogitat, id eſt, quatenus eſt res cogitans. Nihil autem aliud intelligit per rem cogitantem, quemadmodum paulo poſt videbimus, niſi ens, quod ſibi ſui ipſius rerumque aliarum tanquam extra ſe conſcium eſt. Primum igitur quod certo cognoſcimus, dum de ceteris omnibus dubitamus, eſt aliquid, quod ad animam ſpectat, non ad corpus. Atque eatenus dici poteſt animam humanam eſſe corpore notiorem. Satis vero accurate in iſta ſecunda meditatione philoſophatur *Carteſius*, quemadmodum decet philoſophum acutum, qui mentis acie diſtinguit a ſe invicem ſeparanda, quatenus ſcilicet de exiſtentia noſtri ſermo eſt. Etenim quod naturam & eſſentiam mentis attinet, in eo deproperavit judicium ſuum, quemadmodum ſuo loco oſtendetur. Certum tamen eſt, quod ibidem affirmat, primum, quod de anima noſtra cognoſcimus, eſſe illud, quod cogitet, aut potius, quod ſit ſui rerumque aliarum tanquam extra ſe exiſtentium ſibi conſcia.

Digitized by Google

CAPUT II.

De Modo cognoſcendi animam.

§. 23.

Cogitatio quid ſit.

COgitare dicimur, quando nobis conſcii ſumus eorum, quæ in nobis contingunt, & quæ nobis tanquam extra nos repræſentantur. *Cogitatio* igitur eſt actus animæ, quo ſibi ſui rerumque aliarum extra ſe conſcia eſt.

Definitio hæc nominalis ab uſu loquendi minime recedit: id quod per exempla eunti patet. Quando arborem contuemur, nobis ejus conſcii exiſtentes de ea nos cogitare dicimus. Quando nobis attributa Dei repræſentamus & notionum, quas jam de iis habemus, nobis conſcii ſumus; de Deo nos cogitare dicimus. Quando triangulum nobis imaginamur & imaginis hujus quaſi oculis oberrantis conſcii nobis ſumus; de triangulo nos cogitare dicimus. Nos igitur cogitare affirmamus, quando nobis rerum quarundam aut operationum mentis noſtræ ſumus conſcii. Enimvero quando nobis nihili conſcii ſumus, veluti in ſomno, tum nos non cogitare pronunciamus. Retinet eundem ſignificatum *Carteſius*. Ita enim Princip. philoſ. part. 1. art. 9. *Cogitationis nomine*, inquit, *intelligo illa omnia, quæ nobis conſciis in nobis fiunt, quatenus eorum in nobis conſcientia eſt*. Noſtrum adeo fuit ſignificatum & uſui loquendi communi conformem, & in philoſophia introductum retinere (§. 142. 147 *Diſc. prælim.*). Etſi igitur non deſint, qui cogitationes ad omnes mentis humanæ modificationes extendunt, etiam eas, quarum ſibi conſcia non eſt; illis quidem liberum relinquimus, quo in ſignificatu vocabulo uti velint, noſtrum tamen non eſt eorum veſtigia ſequi.

§. 24.

Perceptionis definitio.

Mens *percipere* dicitur, quando ſibi objectum aliquod repræſentat: ut adeo *Perceptio* ſit actus mentis, quo objectum quodcunque ſibi repræſentat.

Ita percipimus colores, odores, ſonos: mens percipit ſeipſam & mutationes in ſe contingentes.

§. 25.

Apperceptio quid ſit.

Menti tribuitur *Apperceptio*, quatenus perceptionis ſuæ ſibi conſcia eſt.

Apperceptionis nomine utitur *Leibnitius*: coincidit autem cum conſcientia, quem terminum in præſenti negotio *Carteſius* adhibet.

§. 26.

Quænam in cogitatione a ſe invicem diſtinguenda.

Quoniam cogitamus, quando nobis conſcii ſumus eorum, quæ in nobis contingunt, & quæ nobis tanquam extra nos repræſentantur (§. 23); *omnis cogitatio & perceptionem* (§. 24), & *apperceptionem involvit* (§. 25).

E. gr. Dum jam ſcribo, conſcius mihi ſum me ſcribere. Quatenus mihi conſcius ſum actus ſcribendi, eundem appercipio; quatenus vero idem in mente repræſentatur, ut ejuſdem conſcius eſſe poſſim, eundem percipio. Actus enim ſcribendi non percipitur, quatenus motus quidam manus & digitorum contingunt ad literarum ductum atque ſeriem neceſſarii. Similiter dum ſolem video, ejus tanquam extra me conſiſtentis conſcius mihi ſum. Eum igitur percipio, quatenus eundem mihi repræſento; ſed appercipio, quatenus mihi conſcius ſum tanquam talis, qualem repræſento. Conſtat nimirum ex Aſtronomia, idemque in Phyſica oſtenditur, ſolem longe alium eſſe quam apparet. Figura ad ſphæricam proxime accedit: mens vero eum ſibi repræſentat inſtar diſci. Mole ſua tantum ſuperat Tellurem, ut ea contemptibilis parvitatis reſpectu ſolis exiſtimari debeat: mens vero eundem inſtar diſci admodum exigui repræſentat. Solis igitur nobis conſcii ſumus, non qualis revera eſt; ſed qualem ſibi repræſentat mens noſtra. In omni cogitatione perceptio ſeu rei in mente repræſentatio & apperceptio, vi cujus nobis conſcii ſumus objecti, quod in mente repræſentatur, aut, ſi mavis, illius repræſentationis, probe a ſe invicem diſtinguendæ ſunt.

§. 27.

§. 27.

Quæ ex iis, quæ menti ineſſe obſervamus, legitimo ratiocinio colliguntur, & quæ porro ex his inferuntur; eadem quoque menti conveniunt. Idem valet de omni ente alio. Etenim quæ ex iis, quæ menti ineſſe obſervamus, legitimo ratiocinio colliguntur, ac porro ex his, quæ ſcilicet legitimo ratiocinio inde collecta ſunt, inferuntur; ea de mente humana demonſtrantur (§. 551 & ſeqq. *Log.*). Quare cum vera ſit propoſitio, quæ demonſtrari poteſt (§. 544 *Log.*), conſequenter prædicatum ſubjecto ſuo conveniat propter ea, ex quibus idem colligitur (§. 505 *Log.*); menti quoque convenire debet, quod colligitur ex iis, quæ menti ineſſe obſervamus, & quod porro ex hoc infertur legitimo ratiocinio, quod ex illis colligitur. *Quænã menti ob ea, quæ in ipſa obſervamus, tribuenda.*

Idem valere de omni ente ex ipſa demonſtratione apparet, quæ talis omnino eſt, ut ad omne ens promiſcue applicari poſſit.

Nititur hac propoſitione omnis cognitio diſcurſiva, atque clarior evadet ipſius veritas, ubi ratiocinia mentis in ſequentibus ſcrutati fuerimus. Sane hujus propoſitionis fide tribuuntur ſubjecto ſuo omnia prædicata, quæ de eodem demonſtrari poſſunt. In definitionibus nominalibus figurarum ſumimus nonnulla, quæ iiſdem ineſſe debent, atque ex iis ratiocinando colligimus porro, quæ iiſdem tribuenda veniunt. Nimirum illi figuræ tribuenda ſunt ea, quæ ex aſſumtis colliguntur, cui conveniunt, quæ aſsumta fuerunt. Recto igitur tramite incedimus, ſi eodem modo de mente judicamus.

§. 28.

Ad cognitionem mentis pervenitur, ſi ad cogitationes noſtras attendimus, eidemque porro tribuimus, quæ legitimo ratiocinio ex iis colliguntur. Quoniam enim cogitationes involvunt perceptiones & apperceptiones (§. 26); dum cogitamus, aliquid vel ad nos ſpectans, vel a nobis diverſum nobis repræſentamus (§. 24), ejuſque repræſentationis nobis conſcii ſumus (§. 25). Quare ſi ad cogitationes noſtras attendimus, hoc ipſo nobis innoteſcit, non tantum quomodo objectum repræſentetur, ſed etiam qualis tunc in anima mutatio accidat. Atque ita ad animæ cognitionem pervenitur. *Modus perveniendi ad cognitionem mentis.*

Quoniam porro menti tribuenda veniunt, quæ ex aliis eidem inexiſtentibus legitimo ratiocinio colliguntur (§. 27), atque ea menti convenire certum eſt, quæ in ea obſervamus (§. 517 *Log.*); ea quoque menti convenire debent, quæ ex iis legitimo ratiocinio colliguntur, quæ in mente obſervantur. Atque ita denuo ad animæ cognitionem pervenitur.

Propoſitionem hanc ideo apponimus, ut dum conſtat, quomodo ad certam animæ cognitionem perveniatur, ea, quæ de anima traditurі ſumus, ad examen revocare valeamus. Id enim unice nobis propoſitum eſt, ut ad certam animæ cognitionem lectorem perducamus tum ob dignitatem, tum ob utilitatem doctrinæ. Cognitionis vocabulo utimur nondum definito, propterea quod hic in notione confuſa acquieſcere poſſimus, nec diſtincta opus ſit. Id tamen minime obſtabit, quo minus in ſequentibus confuſam ad diſtinctam reducamus.

SECTIO

Digitized by Google

SECTIO II.

DE FACULTATIS COGNOSCENDI PARTE INFERIORI.

CAPUT I.

De differentia perceptionum formali.

§. 29.

Facultas animæ quid dicatur.

Quemadmodum potentia activa in genere ***Facultas*** dici ſolet (*§. 716 Ontol.*); ita etiam potentiæ activæ animæ ***Facultates*** ipſius appellantur.

Quotnam ſint animæ facultates & quales ſint, in Pſychologia empirica declaramus: quid vero proprie ſint & quomodo animæ inſint, in Pſychologia rationali demum declarabitur. Conducunt tamen ad eas intelligendas, quæ de potentiis activis in genere jam in philoſophia prima annotavimus (*not.* §. 716). Nimirum vi notionis, quam de actione habemus (§. 713 *Ontol.*), potentiam activam, conſequenter facultatem tribuentes animæ affirmamus, non repugnare iis, quæ animæ inſunt, ut quædam eidem inexiſtentia vel relationes ad alia ita mutentur, ut ratio mutationis contineatur in illis ipſis, quæ eidem inſunt, ſeu, ut per alia, quæ eidem inſunt, intelligi poſſit, cur ea accidat mutatio. Enimvero quoniam in Pſychologia empirica nondum dirimi poteſt, utrum in paſſionum numero ſint, quæ tales videntur &, ſi vel maxime ponamus, eſſe eas utique paſſiones, cum tamen actionibus animæ ita implicentur, ut hæ abſque iis intelligi minime poſſint; nemo ægre ferat, quod ſub Facultatum titulo talia expendamus, quæ ad paſſiones refert. Quodſi hæc ratio nondum ei ſatisfacit, ſignificatum vocabuli extendat ad potentias paſſivas: id quod, cum arbitrariæ ſint definitiones nominales, abſque ulla contradictione facere licet.

§. 30.

Fundamentum perceptionum clararũ & obſcurarum.

Si quid percipimus, aut id ab aliis perceptibilibus ſatis diſtinguimus, aut idem a nobis fieri minime poſſe deprehendimus. Levi attentione opus eſt ad obvias perceptiones, ut aſſerti veritas agnoſcatur. Etenim ſi ſolem & arborem luce diurna colluſtratam in vicinia intuemur, ſolem & arborem ab aliis objectis, quæ ſimul percipimus, ſatis diſtinguere valemus, ita ut denuo redeuntem agnoſcamus, & Lunam veſpere intuentes eam a Sole diſtinguamus, arborem vero aliam alibi contuentes ejus cum illa ſimilitudinem animadvertamus. Enimvero ſi in luce crepuſculina objectum aliquod in agro poſitum videmus, ea, quæ ipſi inſunt, non ſatis diſcernimus, ut adeo cum rebus olim viſis idem comparaturi ſimilitudinem, quam cum iis habet, non animadvertamus. Differentia adeo hæc omnium optime innoteſcit, ſi idem objectum in eadem diſtantia ad lucem diurnam & crepuſculinam reſpicias: cum enim hic cum modo percipiendi nobis ſit negotium, differentia omnium optime in eodem objecto ſeſe prodit.

Monui-

Digitized by Google

Monuimus jam alibi differentiam notionum formalem a modo cognoſcendi deſumi (§. 77 *Log.*); non alia vero eſt perceptionum differentia, quam notionum in Logicis explicata, cum in Logica vocabulum notionis, prout ab auctoribus fieri ſolet, in latiori ſignificatu acceperimus, ne, dum alios legimus, facile confundamur. Ne tamen in Pſychologia deſint nomina ad ea a ſe invicem diſcernenda, quæ diſcerni conſultum, imo neceſſarium eſt, vocabula quædam arctioribus limitibus coerceri nil vetat. Non obſtat lex methodi, ut in diverſis diſciplinis ejuſdem vocis ſignificatus mutetur; unde eam inculcantes addidimus, id fieri debere ſaltem in eadem philoſophiæ parte (§. 143 *Diſc. prælim.*): cujus quidem rei rationes alibi commodius expendere licebit. Ceterum dum ſimul perceptorum mentionem injicimus, ad ea referimus quomodocunque percepta, ſive ſenſuum, ſive imaginationis ope. Hactenus enim differentiam in iis non attendimus.

§. 31.

Si quod percipimus agnoſcere, vel a perceptibilibus ceteris diſtinguere valemus, *perceptio*, quam habemus, *clara* eſt.

Perceptio clara quænam.

Exemplum perceptionis claræ præbet Sol, quando eundem videmus; præbet arbor, quando in luce diurna eandem intuemur; præbet calor, quem tactu in lapide percipimus. Nimirum ſi duo ſimul clare percipiuntur, iis inter ſe collatis apparet, num eadem ſint, an diverſa.

§. 32.

Si quod percipimus non agnoſcere, vel a ceteris perceptibilibus non diſtinguere valemus, *perceptio*, quam habemus, *obſcura* eſt.

Perceptio obſcura quænam.

Exemplo eſt objectum e longinquo viſum, quod quale ſit non agnoſcimus. Videre nos quidpiam conſcii nobis ſumus: ſed quid illud ſit, quod videmus, nos ignorare non minus nobis conſcii ſumus. Quatenus igitur in perceptione quid deſideratur, ne res agnoſci poſſit; eatenus eam obſcure percipimus. Et obſcure rem a nobis percipi innuimus, dum interrogati, quid videamus, reſpondemus, nos neſcire ad quodnam genus vel ad quamnam ſpeciem idem referre debeamus.

§. 33.

Rei obſcure perceptæ ineſſe poſſunt, quæ clare percipiuntur. Neque enim repugnat rei quædam ineſſe, quæ clare percipiuntur, & præterea ineſſe alia, quæ prorſus non percipiuntur, veluti cum vel defectu luminis, vel ob parvitatem ſuam, vel ob nimiam diſtantiam oculis ſeſe ſubducunt. Enimvero ſi quædam rei inexiſtentia clare percipiuntur, nobis ejuſdem conſcii ſumus, hoc eſt, conſcii nobis ſumus nos videre objectum aliquod, cui inſunt ea, quæ clare percipimus. Quoniam vero præterea inſunt alia, quæ prorſus percipi nequeunt, alia vero clare percipi poſſunt; rem agnoſcere minime valemus, nec eam a ceteris perceptibilibus diſtinguere novimus, quemadmodum in clare perceptis obtinet. Res igitur ipſa obſcure percipitur (§. 32). Patet adeo rei obſcure perceptæ ineſſe poſſe, quæ clare percipiuntur.

Rei obſcure perceptæ num inſint clare percepta.

Idem patet a poſteriori, ſi ad exempla obvia attendimus. Ponamus enim, nive dudum colliquata, alicubi adhuc in campo partem quandam terræ nive tectam eſſe. Quodſi eam e longinquo in luce præſertim crepuſculari videas, colorem album ſatis clare percipis, nec minus figuram & magnitudinem percipis, qualis e longinquo apparet: non tamen ea clare percipis, per quæ nivem ab aliis objectis albis diſtinguis. Inſunt itaque rei obſcure perceptæ, quæ clare percipiuntur. Et vi eorum, quæ clare percipiuntur, rem iſtam agnoſcere potes, quod eadem adhuc ſit, quando poſt aliquod temporis intervallum rediens eam in loco iſto adhuc poſitam ex eadem diſtantia contueris. Plurimum adeo falluntur, qui ſibi perſuadent, rem clare percipi, quod unum vel alterum ipſi inexiſtens clare percipiatur.

§. 34.

Digitized by Google

§. 34.

Perceptio clara perceptionis obſcuræ.

Si mens ſibi conſcia eſt, ſe objectum aliquod obſcure percipere; perceptionem ſuam obſcuram clare percipit. Etenim agnoſcit perceptionem ſuam eſſe obſcuram eamque a clara diſtinguit. Perceptionem igitur, quam habet, obſcuram clare percipit (§. 31).

Propoſitionem hanc prætermittere non debuimus, propterea quod nobis compertum eſt perceptionem claram perceptionis obſcuræ cum perceptione objecti, quæ obſcura eſt, confundi. Percipit anima ea, quæ in ſe ſunt, adeoque ſuas quoque, quas habet perceptiones vel clare, vel obſcure. Etenim perceptiones ejus non minus ſunt objectum facultatis percipiendi, quam res aliæ, quas percipit. Atque ideo mens perceptionum ſuarum conſcia eſt, quatenus ſcilicet perceptioni adhæret apperceptio.

§. 35.

Lumen animæ.

Claritas perceptionum eſt id, quod *Lumen animæ* appellare ſolemus. Et hinc anima dicitur *illuminari*, quatenus acquirit facultatem res clare percipiendi, ut ſibi conſcia ſit ejus, quod percipit, atque ea, quæ percipit, probe a ſe invicem diſtinguat.

Non hic ſumimus terminos in ſenſu theologico, ſed philoſophico, qui cum communi loquendi uſu convenit. Transferuntur autem termini a rebus materialibus ad animam propter ſimilitudinem. Quemadmodum enim in mundo materiali lumen efficit, ut res materiales videamus; ita claritati perceptionum tribuendum, ut earum nobis conſcii ſimus, atque perceptionem unam ab altera diſtinguere valeamus. Et quemadmodum oculus abſque lumine nihil videre poteſt; ita etiam mens abſque claritate perceptionum non conſcia ſibi eſſe poteſt ejus, quod percipitur. Similitudinem explicamus, ut conſtet denominandi ratio. Res ipſa autem abſque iſta ſimilitudine intelligitur &, cum arbitrarium ſit, quo nomine eam inſignire velimus, definitio quoque nominalis luminis animæ abſque iſta ſimilitudine intelligitur & terminus ita explicatus ſumitur in ſignificatu proprio (§. 148 *Log.*).

§. 36.

Tenebræ in anima.

Ex adverſo obſcuritas atque defectus perceptionum eſt id, quod *Tenebrarum* nomine in anima venit.

Quemadmodum enim in mundo materiali tenebræ ſunt defectus luminis, ſeu ejuſdem privatio; ita etiam in anima tenebræ eſſe debent defectus claritatis perceptionum. Sed perceptiones, quæ claræ non ſunt, obſcuræ ſunt (§. 31. 32). Ergo tenebrarum nomine in anima appellari debet obſcuritas perceptionum, vel earum defectus. Hæc denuo monemus, ut denominandi ratio pateat. Ceterum jam intelligitur, quomodo explicari poſſit alteri, nobis jam in re aliqua plus luminis fuiſſe affuſum, quam ante habueramus.

§. 37.

Fundamentum perceptionum diſtinctarum & confuſarum.

Si rem clare percipimus aut ea, quæ eidem inſunt, a ſe invicem diſtinguere & alteri ſigillatim enunciare valemus, aut id in poteſtate noſtra minime poſitum deprehendimus. Patet idem per exempla eunti. E. gr. dum video arborem, truncum diſtinguo a ramis, ramos a ſurculis, ſurculos a foliis, folia a gemmis. Similiter in foliis colorem viridem diſtinguo a colore corticis, quo teguntur truncus, rami & ſurculi; fibras per ipſum extenſas a ſubſtantia reliqua minime fibroſa. Dum faciem hominis intueor, in eadem naſum, frontem, palpebras, oculum, genas, os, mentum a ſe invicem diſtinguo. Similiter in oculo diſtinguo pupillam ab uvea, uvea ab adnata, qua veſtitur ſclerotica, figuram oculi globoſam a figura

naſi

Digitized by Google

naſi vel oris, volubilitatem oculi a ſitu fixo partium aliarum. Dum aurum manui impoſitum adſpicio, oculis colorem, manu gravitatem in eodem diſcerno. Enimvero colorem flavum auri a colore viridi foliorum & hunc ab illo optime diſtinguo, diverſitatis utriuſque mihi conſcius: ſed in ipſa flavedine, in ipſa viriditate nihil diſtinguo, utut utramque adeo clare percipiam, ut flavedinem auri a flavedine tulipæ, viriditatem foliorum naſcentium a viriditate adultorum optime diſtinguam.

Non jam diſtinguimus inter ea, quæ in rebus perceptibilibus diſtinguimus; ſed in eo acquieſcimus, quod multa ſubinde in uno percipiamus, neque a ſe invicem diverſa eſſe agnoſcamus; ſubinde autem in re percepta nihil prorſus diverſi percipiamus.

§. 38.

Perceptio diſtincta quænam ſit.

Si in re percepta plura ſigillatim enunciabilia diſtinguimus, *Perceptio* clara dicitur *diſtincta*.

Exempla dedimus de arbore, de foliis, de facie humana, de oculo, de auro, milleque alia dari poſſunt unicuique ubivis obvia.

§. 39.

Perceptio confuſa quid ſit.

Si in re clare percepta plura ſeparatim enunciabilia non diſtinguimus, *Perceptio* dicitur *confuſa*. Eſt ſcilicet perceptio confuſa clara quidem, ſed non diſtincta.

Exempli loco ſunt flavedo auri, viriditas foliorum, & in genere colores omnes. Pertinent huc etiam ſapores & odores, in quibus nihil diſtinguimus, quod ſit ſeparatim enunciabile. Perceptionem confuſam negative definire licet, quia jam poſitive definivimus diſtinctam, cui opponitur (*not.* §. 85 *Ontol.*). Ceterum hic aliquid ſingulare obtinet, quod id, quod negativum videtur, quatenus in definitione ponitur, æquipolleat poſitivo. Etenim non minus nobis conſcii ſumus potentiæ diſtinguendi plura perceptibilia in uno perceptibili, quam impotentiæ tale quid faciendi: imo impotentiæ ut nobis magis conſcii ſimus, ſingulari quadam ratione accidit. Obſervamus in nobis conatum plura in re una, v. gr. colore rubro, diſtinguendi, eumque irritum deprehendimus: obſervamus autem tanto majorem, quo minus eum ſuccedere experimur. Quamobrem impotentiæ notio involvit notionem conatus fruſtranei, adeoque quidpiam maxime poſitivi. Iſta igitur impotentia percipiendi plura in re perceptibili una optimo jure æquipollet differentiæ ſpecifice poſitivæ, ita ut in definienda perceptione confuſa adhiberi poſſit, etiamſi diſtincta perceptio nondum fuerit definita. Opportune talia monemus, cum plurimos eſſe obſervemus, qui carpunt, quæ non intelligunt. Diſpellendæ ſunt præjudiciorum nebulæ, ne claritati notionum officiant mentiſque aciem hebetent.

§. 40.

Perceptionis partialis & compoſitæ differentia.

Perceptio partialis eſt, quæ in perceptione rei alterius contenta. Aſt *compoſita* dicitur, quæ ex pluribus partialibus conſtat.

E. gr. Dum arborem percipimus, truncum, ramos, ſurculos, folia, gemmas percipimus. Arboris igitur perceptio compoſita eſt, perceptiones trunci, ramorum, ſurculorum, foliorum, gemmarum partiales ſunt. Folium ſi ſigillatim contemplemur, & in eo colorem viridem, fibras per ejus ſubſtantiam diſperſas, & reliquam ſubſtantiam diſtinguimus, perceptiones fibrarum & ſitus earundem, coloris viridis ac materiæ a fibris diverſæ ſunt perceptiones partiales; ipſa vero folii perceptio compoſita eſt. Similiter perceptiones flavedinis ac gravitatis auri ſunt partiales; ipſa vero auri perceptio compoſita eſt. Ex his exemplis liquet, perceptiones partiales eſſe non modo perceptiones partium, ex quibus componitur res percepta; verum etiam determinationum, quæ eam ingrediuntur, ſeu qualitatum & quantitatis ipſius. Quoniam vero determinationes intrinſecæ omnes ſimul uti unum ſpectantur cum re percepta; res percepta per modum totius & determinationes intrinſecæ ad eam ſpectantes inſtar partium conſiderantur (§. 341 *Ontol.*). Atque inde deno-

Digitized by Google

minatio ortum traxit. Inſunt plures determinationes intrinſecæ etiam in iis, quæ ad mentem noſtram ſpectant, ſeu quorum nobis tanquam in nobis conſcii ſumus, quatenus eorum conſcii ſumus. Quamobrem perceptiones eorum, quæ menti inſunt, vel in ea accidunt, in perceptiones partiales reſolvuntur. Exempli loco non ſolum ſunt ea, quæ hactenus definita fuere; verum etiam illa, quæ in ſequentibus definiuntur.

§. 41.

Origo perceptionum diſtinctarum.

Si perceptiones particulares fuerint claræ, compoſita diſtincta eſt. Etenim ſi perceptiones particulares fuerint claræ, plura ſigillatim enunciabilia in re percepta a ſe invicem diſtinguimus (§. 31. 40). Enimvero ſi in re percepta plura ſigillatim enunciabilia diſtinguimus, perceptio ejus diſtincta eſt (§. 38). Ergo ſi perceptiones particulares fuerint claræ, compoſita diſtincta eſt.

Habes hic ortum perceptionis diſtinctæ. Cur enim perceptio arboris diſtincta eſt? quia clare percipis truncum, ramos, ſurculos, folia, gemmas, ita ut ſigillatim percipere poſſis ſingulas iſtas partes. Cur folium percipis diſtincte? quia in eodem percipis clare colorem, fibras per longitudinem & latitudinem extenſas, atque reliquam ejus ſubſtantiam, figuram quoque & magnitudinem, partiumque ſitum. Sane ſi nihil eorum a ſe invicem diſcernere poſſes, id quod accidere deberet, ubi in arbore vel folio, quæ inſunt, clare non perciperes; nec arborem vel folium diſtincte perciperes.

§. 42.

Gradus diſtinctæ perceptionis.

Qui plura ſigillatim enuntiabilia in eodem perceptibili clare percipit, is magis diſtincte idem percipit altero, qui pauciora in eodem clare percipit. Quando enim in eodem perceptibili plura ſigillatim enunciabilia clare percipiuntur, perceptiones particulares, ex quibus rei perceptio conſtat, claræ ſunt (§. 40). Enimvero ſi perceptiones particulares fuerint claræ, compoſita ex iis diſtincta eſt (§. 41), conſequenter quo plures perceptiones particulares claræ fuerint, eo magis diſtincta eſſe debet compoſita. Ergo qui in eodem perceptibili plura ſigillatim enunciabilia clare percipit, is magis diſtincte idem percipit altero, qui pauciora in eodem clare percipit.

Per hoc principium æſtimatur gradus diſtinctæ perceptionis, qui in eodem ſubjecto diverſo tempore, & in diverſis ſubjectis eodem tempore diverſus deprehenditur. Atque hoc ipſo via ad ſublimia non minus, quam utilia atque fœcunda ſternitur.

§. 43.

Perceptio totalis.

Perceptionem totalem appello eam, quæ complectitur eas omnes, quas dato aliquo momento ſimul habemus. Quamobrem cum perceptionem totalem ut unum quid conſideremus, perceptiones rerum, ex quibus conſtat, ejus reſpectu tanquam partiales conſiderantur, ac ideo a nobis quoque partiales dicentur (§. 40).

E. gr. Si in campo integrum exercitum contueor, uno obtutu præter eum ſimul campum, ſylvam e longinquo ſpectatam, cæli ac terræ confinia & objecta alia complector. Imo eodem momento, abſentia quoque objecta mihi repræſento, veluti templum, in quo ſæpe vidi militum præfectum. Subeunt quoque mentem meam cogitationes variæ pro diverſitate objectorum mihi repræſentatorum. Omnes iſtæ perceptiones ſimul abſolvunt perceptionem totalem, quæ cum pro una habeatur ratione temporis, quo omnes eam ingredientes conjunguntur, aut vi ſimultaneitatis & continuitatis eam ingredientium, perceptiones ſingulorum objectorum una exhibitorum partiales appellantur. Non variatur hic ſignificatus vocis perceptionis partialis, ſicuti & eam, quæ compoſita dicitur (§. 40), totalem appellare potuiſſemus, ſcilicet objecti, quod per eam nobis exhibetur: quod ut intelligatur, ſimili rem declarari neceſſe eſt. Perceptiones noſtræ, quæ & ideæ appellantur, cum imagi-

Digitized by Google

imaginibus rerum comparantur, imo cum iiſdem ad commune genus reduci poſſunt: id quod in Pſychologia rationali oſtendetur. Jam imago dicitur animalis, arboris, plantæ, ædificii, hominis & ita porro, quæ unicum iſtiusmodi objectum repræſentat. Quodſi vero in eadem tabula conjunguntur plures iſtiuſmodi imagines, ut vi continuitatis unum quid efficiant; omnes ſimul pro una imagine habentur. Nimirum continuitas unitatis notionem ſuperaddit.

§. 44.

Si perceptiones partiales, quæ totalem ingrediuntur, claræ ſint; perceptio totalis diſtincta eſt. Etenim ſi perceptiones partiales claræ ſint, objecta per eas repræſentata a ſe invicem diſtinguere valemus (§. 31). Enimvero quoniam perceptio totalis partiales iſtas omnes in ſe complectitur (§. 43); in ea plura ſigillatim enuntiabilia a ſe invicem diſtinguimus, conſequenter & in objecto ejus, quod repræſentat; perceptio igitur totalis eſt diſtincta (§. 38). *Perceptio totalis quando diſtincta.*

Adeſt hic quid fictitii, quatenus nempe ſimul percepta conſideramus inſtar entis unius & res ſingulas, quæ una percipiuntur, tanquam partes unum totum conſtituentes, ſeu tanquam determinationes enti iſti intrinſecas: ſed hanc fictionem fert uſus loquendi (*not.* §. 43).

§. 45.

Si perceptiones totales diſtinctæ ſunt, anima eſt in ſtatu perceptionum diſtinctarum. Etenim quotidie in nobis experimur, perceptionem totalem unam in anima continuo ſubſtitui alteri, aut partiales, quæ eidem inſunt, alias abire, alias ſuperaccedere, ita ut perceptio totalis non maneat eadem (§. 181 *Ontol.*). Perceptiones adeo totales continuo mutantur (§. 290 *Ontol.*), adeoque ſtatum ejus conſtituunt (§. 705 *Ontol.*). Quoniam igitur perceptiones totales diſtinctæ ſunt *per hypoth.* anima tunc temporis eſt in ſtatu perceptionum diſtinctarum, quando totales diſtinctæ ſunt. *Status perceptionum diſtinctarum animæ.*

Poteramus propoſitionem præſentem ſumere per modum definitionis nominalis: ſed quia denominationi ineſt veritas, conſultius fuit eandem demonſtrari. Qui in reſolvendis notionibus multum verſati ſunt; iis ſatis ſuperque perſpectum eſt ineſſe ſæpiſſime definitionibus nominalibus veritatem, quando ſcilicet nomen rei veritati conſentaneum, ut idem ſit, quod dicitur. Dedimus jam olim exempla in Elementis Matheſeos Latinis, Arithmetica, Geometria, Aſtronomia. Cum enim ſtudium Matheſeos potiſſimum urgeamus, ut methodi compotes ejus tractatione reddamur; ad tam præclarum uſum idem aptare voluimus, quemadmodum debuimus. Quamobrem definitiones nominales, quibus ineſt veritas, ad propoſitiones demonſtrativas reduximus, utut probe gnari, nil quicquam decedere evidentiæ Mathematum, ſi more recepto ex communibus obſervationibus ſumantur, quæ definitionibus nominalibus reſpondent. Neque conſilium hoc mutavimus iniquas aliquorum cenſuras experti, qui, cum ſibi acumine præſtare videntur, defectu acuminis deproperant judicia.

§. 46.

Si perceptiones partiales, quæ totalem ingrediuntur, fuerint obſcuræ; perceptio totalis obſcura eſt. Etenim perceptio totalis ex partialibus conſtat (§. 43). Quare ſi ſingulæ partiales obſcuræ ſunt, nihil eorum, quæ in totali continentur, ab aliis perceptibilibus diſtinguere valemus (§. 32), conſequenter nec ea ſimul ſumta, quæ una perceptione totali comprehenduntur, *Perceptio totalis quando ſit obſcura.*

duntur, ab iis ſimul ſumtis, quæ exhibentur per totalem aliam, diſcernere licet. Perceptio igitur totalis obſcura eſt.

Facile apparet in propoſitionis hypotheſi ſupponi nihil prorſus clare perceptum in perceptione totali contineri, etſi alias non obſtet, ut in perceptione obſcura alicujus objecti inſint nonnulla, quæ clare percipiuntur (§. 33).

§. 47.

Status perceptionum obſcurarum.

Si perceptiones partiales obſcuræ ſunt, anima eſt in ſtatu perceptionum obſcurarum. Eodem, quo ſupra (§. 44), modo id oſtenditur, niſi quod in principiorum numerum referenda ſit propoſitio præcedens.

An detur iſtiuſmodi ſtatus animæ, jam non diſquirimus: inſtituetur diſquiſitio ſuo loco. Quoniam ſtatus iſte, quo anima perceptiones habet obſcuras, opponitur alteri, quo perceptio totalis diſtincta eſt; ſtatus perceptionum obſcurarum dici etiam poteſt *ſtatus perceptionum confuſarum*, ſi in denominatione veritatis non habetur ratio, ſed ea arbitrario ſit.

§. 48.

Idea quid ſit.

Repræſentatio rei dicitur *Idea*, quatenus rem quandam refert, ſeu quatenus objective conſideratur.

Si objectum aliquod in mente repræſentatur; diſtingui debet actus mentis, quo ſit repræſentatio, repræſentatio ipſa, quatenus objectum quoddam menti exhibet, & denique actus, quo mens repræſentationis iſtius, conſequenter rei, qualis repræſentatur, conſcia ſibi eſt. Actus prior, quo fit repræſentatio, eſt perceptio (§. 24); actus poſterior, quo mens ſibi conſcia eſt repræſentationis, vocatur apperceptio (§. 25); ipſa vero repræſentatio materialiter ſumta aut in relatione ad objectum, quod repræſentatur, dicitur idea. Vulgo perceptiones & ideæ a ſe invicem non diſtinguuntur, quemadmodum nec perceptio ab apperceptione. Enimvero cum in Pſychologia interſit diſtinguere quam accuratiſſime, quæ in ſe diverſa ſunt; noſtrum quoque fuit ſublata ſynonymia terminis vindicare ſignificatum convenientem, quem non ſine magna probabilitate originarium eſſe ſuſpicamur. Ipſa forma vocabuli inſinuat ſignificatum perceptionis originarium, quod ea habita fuerit pro actione mentis. Et quia idea cum imagine comparatur (*not.* §. 43); haud obſcure intelligitur, quod ſignificatus objectum reſpiciat.

§. 49.

Notio quid ſit.

Repræſentatio rerum in univerſali ſeu generum & ſpecierum *Notio* a nobis appellabitur.

Nimirum paulo inferius apparebit, ab ideis rerum ſingularium abſtrahi ea, quæ pluribus communia ſunt & ſimilitudinem quandam inter eas conſtituunt, & quatenus ſubjecto non tribuimus niſi determinationes iſtas communes entia in univerſali conſtitui. Quamobrem ſi nobis objectum repræſentamus cum iis determinationibus, quæ pluribus individuis communia ſunt, ſeparatis iis, quæ communia non ſunt, dicemus in poſterum iſtam repræſentationem notionem. Notandum vero eſt, notiones ingredi non modo eſſentialia, verum etiam attributa & modos; modo prædicata ſint communia. Atque hac ratione nihil circa rerum in mente repræſentationem occurrit, quod non peculiari nomine ſit inſignitum. Ceterum cum definitiones ſint arbitrariæ, de conſenſu aliorum non multum ſumus ſolliciti, etſi non difficile foret eundem ſtabilire.

§. 50.

Notionum differentiæ.

Notionum differentia eadem eſt, quæ perceptionum: ſunt nimirum & *notiones* vel *claræ*, vel *obſcuræ*, claræ vel *diſtinctæ*, vel *confuſæ*. Sed cum de his & aliis hinc porro pendentibus differentiis abunde jam dixerimus in Logica integro capite (§. 77 & ſeqq.), quæ ibi relegi poſſunt, repetere ſupervacaneum judicamus.

Etſi

Digitized by Google

Etſi enim in Logica ſub notione quamlibet rei repræſentationem comprehendere libuerit (§. 34 *Log.*); id tamen minime obſtat, ut eam jam de ſolo ente univerſali interpretemur, ad quod non minus, quam ad ens ſingulare applicari poſſunt. Atque hinc apparet, nullum ex tantiſper variata ſignificatione vocis erroris periculum eſſe metuendum.

§. 51.

Rem *cognoſcere* idem eſt, ac ejus notionem, vel ideam ſibi acquirere. *Cognoſcere quid ſit.*

Ita Deum cognoſcit, qui ſibi acquirit notiones attributorum divinorum. Triangulum cognoſcit, qui trianguli notionem ſibi comparat. Animam cognoſcimus, dum nobis comparamus notiones eorum, quæ ipſi inſunt.

§. 52.

Cognitio eſt actio animæ, qua notionem vel ideam rei ſibi acquirit. *Cognitio quid ſit.*

Actionem animæ cum effectu ejus pro uno eodemque habentes per cognitionem ideam quoque & notionem intelligere ſolemus, loquendi inconſtantia: ſed noſtrum eſt fixum verborum tueri ſignificatum. Animam nobis concipimus tanquam cauſam efficientem idearum atque notionum, quæ virtute ſua ideas producit, & inde porro notiones format. Hic igitur diſtinguimus ideam a notione, actionem animæ, qua ideam & notionem producit atque format, ab utraque, productionem ideæ a notionis formatione. Idea eſt rei ſingularis imago (§. 48), quæ entis in univerſali imaginem ſeu notionem in ſe continet (§. 49). Actio, qua idea producitur, eſt perceptio (§. 24), cui apperceptio ſuperaccedit (§. 25). Actiones, quibus notiones rerum præſertim diſtinctæ formantur, complures ſunt, de quibus poſtea agemus operationes intellectus explicaturi: hoc enim nomine appellantur. Perceptio & operationes intellectus ſimul communi nomine cognitio dicuntur. Apparet igitur, vocabulis ſingulis ex noſtris definitionibus reſpondere ſignificatum realem & per ea diſcerni, quæ menti diverſa inſunt. Atque hoc ſufficit in definitionibus nominalibus. Quamobrem cum nemine ferram contentionis reciprocabimus, ſi acumine ſufficiente deſtitutus non ſeparat a ſe invicem diſcernenda, atque ideo pro ſynonymis habet terminos, quos nos tanquam formaliter diverſos a ſe invicem diſtinguimus.

§. 53.

Quatenus cognitio in mente poſſibilis eſt, hoc eſt, quatenus fieri poteſt, ut rem cognoſcamus, menti facultatem cognoſcendi tribuimus (§. 29): ut adeo *Facultas cognoſcendi* ea ſit, qua ideas ac notiones rerum nobis acquirimus. *Facultas cognoſcēdi quid ſit.*

Definiri etiam poteſt per facultatem, qua res cognoſcimus, cum & facultas in ſuperioribus fuerit definita (§. 29), & quando rem cognoſcere dicamur explicatum (§. 51), ut adeo definitum non poſſit dici ingredi definitionem contra expreſſam Logicæ legem (§. 168 *Log.*). Ineſt denominationi veritas, quemadmodum in terminis complexis haud raro accidere ſolet, ſi nempe ex ſimplicium notione deducitur notio complexi, veluti hic ex notione facultatis (§. 29) & cognitionis (§. 51. 52) notio facultatis cognoſcendi reſultat per combinationem, ſicuti terminus complexus per combinationem ſimplicium reſultat.

§. 54.

Facultatis cognoſcendi pars inferior dicitur, qua ideas & notiones obſcuras atque confuſas nobis comparamus. *Facultatis cognoſcendi pars inferior.*

Plurimum intereſt facultatis cognoſcendi partem inferiorem diſtingui a ſuperiori. Diſcrimen hoc jam annotarunt veteres, etſi in Logica, arte inveniendi & moralibus non eum fecerint uſum, qui inde expectandus.

§. 55.

Facultatis cognoſcendi pars ſuperior eſt, qua ideas & notiones diſtinctas acquirimus. *Facultatis cognoſcēdi pars ſuperior.*

Nemo offendatur partis appellatione, inde inferens nos menti humanæ contra ejus ſimplicitatem tribuere partes, ac inde materialiſmum exſculpere conetur, ut dignum inter conſequentiarios obtineat locum (§. 1047 *Log.*). Pars enim facultatis cognoſcendi inferior

Digitized by Google

ferior & ſuperior terminus philoſophicus eſt, cui nulla ineſt veritas. Ex terminorum adeo ſimplicium notionibus non derivanda eſt notio eidem reſpondens; ſed diſpiciendum, utrum ea, quæ eidem tribuitur, in anima contineatur, nec ne. Non ideo Aſtronomus affirmat, planetas incerta lege hinc inde circumvagari & affixas ſuperficiei ſphæræ mundanæ affigi, quod illas ſtellas planetas, ſive errones, has vero affixas appellet.

CAPUT II.

De Senſu.

§. 56.

Princi-pium co-gnoſcẽdi corpus ſuum.

O*Bſervamus aliquod corpus & in eo mutationes, quibus contingentibus, corpora iſtarum mutationum cauſas percipimus. Imo quæ ſunt in mundo adſpectabili, non aliter percipimus, niſi quatenus mutationes quaſdam corpori huic inducunt.* Etenim ſi corpora lumen in oculum, qui corporis iſtius pars eſt, immittunt & mutationem quandam corpori inducunt, in Phyſica diſtincte explicandam; illorum nobis tanquam extra nos nobis conſcii ſumus, adeoque ea percipimus (§. 24). Similiter ſi corpus aliquod corpus iſtud tangit, contactus hujus nobis conſcii ſumus, eumque adeò percipimus. Quodſi impediatur, ne iſtæ mutationes in hoc corpore contingant, v. gr. ſi oculos claudimus, vel corpus a contactu arcemus; omnis quoque ſtatim ceſſat perceptio.

Differentia corporis hujus a corporibus aliis, quæ percipimus, cuilibet adeo obvia eſt, ut, velit nolitve, eam animadvertat, ejuſque ſibi conſcius ſit, utut in confuſa perceptione acquieſcat nec eam ad diſtinctam reducat, ſicuti nunc a nobis factum.

§. 57.

Depen-dentia perce-ptionum a corpo-re.

Quoniam per mutationes, quæ in corpore iſto accidunt, intelligimus, cur res materiales in mundo adſpectabili percipiamus, & cur tales potius percipiamus, quam aliter; ratio perceptionum rerum materialium in mutationibus, quæ in corpore iſto contingunt, continetur (§. 56 *Ontol.*), adeoque *perceptiones rerum materialium in mundo adſpectabili a mutationibus in corpore* iſto *contingentibus dependent* (§. 851 *Ontol.*).

Dependentia hæc adeo obvia eſt, ut nemo eam in dubium vocare auſit; ſed quilibet ejuſdem intime ſibi ſit conſcius. Quamobrem ſumi poterat, niſi terminum dependentiæ in philoſophia prima diſtincte explicaſſemus, adeoque de perceptionibus rerum materialium in mundo adſpectabili a philoſopho nil prædicari conveniret, niſi quod eidem convenire ex ipſis notionibus colligatur. Ceterum hac ipſa applicatione notiones philoſophiæ primæ fiunt clariores, earumque fœcunditas, utilitas & cum notionibus communibus conſenſus clariſſime perſpicitur, ut tanto ſecurius iiſdem in poſterum fidamus.

§. 58.

Corporis noſtri no-tio.

Corpus iſtud dicimus *noſtrum*, a quo dependent perceptiones rerum materialium in mundo adſpectabili, quas habemus.

Atque ita apparet, quod aliquam corporis noſtri notionem habeamus, & quænam ſit illa notio, & quomodo ad eam perveniamus. Nemo exiſtimet, nos terminum notionis hic de re ſingulari uſurpare. Quando enim corpus noſtrum diſtincta definitione explicamus, idem

Digitized by Google

idem per modum rei univerſalis conſideramus. Plura enim ſunt corpora, quæ a diverſis ſubjectis dicuntur corpora ſua, & quorum unumquodque individuum aliquod appellat *corporis mei* nomine. Imo quando ego corpus hoc, quod jam tango propriis manibus, pro corpore meo agnoſco, facta diſtincta applicatione notionis, quam dedimus, corporis noſtri ad ſe, tum corpus meum in propoſitione majore per modum rei univerſalis concipio, quemadmodum in ſyllogiſmo proprio fieri ſolet (§. 351 352 *Log.*).

§. 59.

Corpora in mundo adſpectabili *nobis præſentia* dicuntur, quæ mutationem corpori noſtro inducere valent, niſi ſcilicet ullum ſuperaccedat obſtaculum accidentale. *Corporum præſentia.*

Ita ſolem dicimus præſentem, ſi eum videre poſſumus. Horologium eſt præſens, ſi ejus ſonum audio. Flos eſt præſens, ſi odorem naribus percipio & ita porro. Scilicet tum nobis dicitur præſens corpus alterum, ſi in corpus noſtrum agere valet. Impedimenti enim accidentalis rationem minime habemus. Sol nobis præſens eſt, dum eum reſpectu corporis noſtri obtinet ſitum, ut eundem videre poſſemus; etſi objecto quodam interpoſito viſus intercipiatur.

§. 60.

Quoniam corpora nobis præſentia ſunt, quæ mutationes corpori noſtro inducere valent, niſi ullum obſtaculum accidentale id impediat (§. 59), corpora vero iſta percipimus, quæ mutationes corpori noſtro inducunt (§. 56), tales ſcilicet, a quibus perceptiones rerum in mundo adſpectabili pendent (§. 58); *corpora iſta nobis præſentia ſunt, quæ eum ad corpus noſtrum habent ſitum, ut percipi a nobis poſſint, niſi accidentale aliquod obſtaculum adſit.* *Corporum præſentia a ſitu quomodo pendeat.*

Si tempore nocturno in hypocauſto noſtris oculis directe opponatur aliquod objectum, candela accenſa, idem videmus, adeoque nobis præſens eſt (§. 59). Quodſi candela extinguatur, accidentale quoddam impedimentum ſuperaccedit, ne videri amplius poſſit. Non tamen ideo præſens eſſe deſinit, ſufficit enim objectum eum ad oculum retinere ſitum, ut videri poſſit, niſi ex accidente ceſſet viſionis actus, veluti in caſu noſtro ob defectum luminis.

§. 61.

Corpus aliquod dicitur *præſens aliquo in loco*, ſi intra terminos conſiſtit, quibus locum iſtum definimus. *Præſentia corporis in dato loco.*

E. gr. Hypocauſtum terminatur parietibus: quamobrem quicquid intra horum ambitum continetur, in hypocauſto præſens eſt. Non confundenda eſt præſentia in dato aliquo loco cum ea, quæ corpori alicui tribuitur reſpectu noſtri. Præſentia terminus relativus eſt, qui objecti unius exiſtentis ad coexiſtens aliud relationem involvit. Ideo objectum in eodem loco conſtitutum diverſo reſpectu & præſens dici poteſt, & abſens. Ita campana, cujus ſonum percipio, præſens mihi eſt; non autem præſens eſt in eo loco, ubi ego ſum, niſi quando turrim conſcendens ibidem commoror, ubi campana ſuſpenſa conſpicitur. Viſus cum ſit ſenſus potior, & cum tactus objectum ſupponat propinquiſſimum; in præſentia corporum dijudicanda vulgo viſus magis atque tactus, quam aliorum ſenſuum habetur ratio.

§. 62.

Corpus noſtrum nobis ſemper præſens eſt. Illud enim corpus noſtrum eſt, a quo dependent perceptiones rerum materialium in mundo adſpectabili, quas habemus (§. 58). Enimvero continuo experimur, ipſum hoc corpus a nobis percipi: partes enim ipſius tangere licet propriis manibus & videre propriis oculis partim viſione directa, partim reflexa, ſeu mediante ſpeculo. Quare cum partes corporis noſtri iſtiuſmodi mutationes in *Præſentia corporis noſtri.*

ipſo

Digitized by Google

ipſo corpore noſtro producere valeant, ut eaſdem percipiamus, idque nullo non tempore accidat; corpus noſtrum nobis continuo præſens eſt (§. 59).

Nemo non præſentiam corporis ſui continuam inde colligit, quod idem continuo percipiat, etſi abeſſe ſubinde poſſit apperceptio, ut ſcilicet perceptionis iſtius non ſemper actu nobis ſimus conſcii (§. 25). Unde & hoc corpus noſtrum eſſe ex eo colligi ſolet, quod nobis ſemper ſit præſens, cum corpora alia nunc ſint præſentia, nunc abſentia.

§. 63.

Abſens quid ſit a nobis. *Abſens* dicitur, quod præſens non eſt. *Corpora* igitur *abſentia a nobis ſunt, quæ iſtiuſmodi mutationem corpori noſtro inducere minime valent, a qua perceptio aliqua pendet* (§. 59), aut *quæ talem ad corpus noſtrum ſitum habent, ut a nobis percipi non poſſint, etiamſi accidentale obſtaculum nullum adſit* (§. 60).

Ex eo, quod aliquid præſens non ſit, abſentiam ejus colligunt vulgo omnes. Quamobrem ſi conſtet, unde innoteſcat rei præſentia; hoc ipſo etiam liquet, unde abſentia manifeſta ſit.

§. 64.

Abſentia in dato loco. Similiter quia abſens eſt, quod præſens non eſt (§. 63); *in dato loco abſens eſt, ſi intra terminos iſtos non conſiſtit, quibus locum iſtum definimus* (§. 61).

Ita abeſt e hypocauſto, qui in ſpatio illo non eſt, quod parietibus hypocauſti continetur. Hæc facilia ſunt, non tamen inutilia, præſertim ſi ad univerſalia, quæ inſunt, attenditur.

§. 65.

Senſatio quid ſit. Perceptiones, quarum ratio continetur in mutationibus, in organis corporis noſtri qua talibus contingentibus, dicuntur *Senſationes*. Definiri etiam poſſet *Senſatio*, quod ſit perceptio per mutationem, quæ fit in organo aliquo corporis noſtri qua tali, intelligibili modo explicabilis.

E. gr. Quando objectum aliquod intuens percipio, ex mutatione, quæ in oculo contingit, intelligibili modo explicari ſeu ratio reddi poteſt, cur tale appareat potius, quam aliter. Illa igitur objecti repræſentatio e ſenſationum numero eſt. Similiter dum dolorem vulnere corpori inflicto percipio; cur eum percipiam & cur talem percipiam, ratio redditur ex mutationibus, quæ in loco vulneris corpori accidunt. Quare perceptio doloris e ſenſationum numero eſt.

§. 66.

Organi ſenſorii deſcriptio. *Organum ſenſorium* appellatur organum ſeu pars organica corporis, in cujus mutationibus continentur rationes perceptionum rerum materialium in mundo adſpectabili.

Ita organum ſenſorium eſt oculus: ex mutationibus enim, quæ eidem ab objectis externis inducuntur, per organicam ipſius ſtructuram poſſibiles, intelligitur, cur jam hoc potius videamus objectum, quam aliud, & cur tale hoc appareat objectum.

§. 67.

Senſus definitio. *Facultas ſentiendi* ſive *Senſus* eſt facultas percipiendi objecta externa mutationem organis ſenſoriis qua talibus inducentia, convenienter mutationi in organo factæ.

Facile perſpiciunt attentiores, cur addamus reſtrictionem. Poſſunt accidere organo ſenſorio a cauſis extrinſecis mutationes, quæ a ſtructura organica minime pendent, veluti ſi oculo

Digitized by Google

ſi oculo vulnus infligitur, vel ſi idem contunditur. Neque enim vulnus vel contuſio eſt mutatio, quæ oculo vi ſtructuræ ſuæ organicæ, ſeu quatenus eſt organon ad videndum aptum, accidit. Ceterum hic ſenſum concipimus, quatenus in anima eſt, quemadmodum & ſenſationem (§. 65), etſi non negemus, ad ſenſationem & facultatem ſentiendi pertinere etiam ea, quæ in corpore illi, quod in anima eſt, reſpondent, quatenus facultas ſentiendi ſpectatur ut facultas hominis & ſenſatio ut quid ad hominem ſpectans. Enimvero quod ad corpus ſpectat, in Phyſica explicari debet ſuoque tempore explicabitur: neque adeo hujus loci eſt.

§. 68.

Quoniam quinque dantur in corpore humano organa, quorum qua talium mutationibus ſuæ in anima perceptiones reſpondent, quemadmodum unuſquiſque in ſe experitur; *ſenſus* quoque *quinque numerantur*, ſcilicet *viſus*, *auditus*, *olfactus*, *guſtus*, *tactus*. *Senſuum numerus.*

Cur non plures quam quinque ſint ſenſus, noſtrum jam non eſt inquirere. Lubet tamen fundamentum illorum ſenſuum exponere, cum ad intelligendas definitiones ſequentes plurimum faciat. Scilicet aut corpora alia noſtrum immediate contingunt, aut mediate. Si immediatus eſt contactus, tactui locus eſt. Quodſi corpus immediate noſtrum tangere nequit, aut in ipſum agit mediante lumine, aut mediante ſono, aut mediantibus effluviis, aut mediantibus quibuſdam corpuſculis, quæ ejuſdem maſſæ permixta ſunt. In primo caſu viſui, in ſecundo auditui, in tertio odoratui, in quarto guſtui locus eſt.

§. 69.

Facultas videndi, ſive *Viſus* eſt facultas percipiendi objecta, convenienter mutationi vi luminis in oculo factæ. *Viſus quid ſit.*

Definimus hic viſum reſpectu animæ: quid enim in corpore contingat, dum videmus, in Phyſica explicabimus. Idem tenendum eſt de ſenſibus ceteris, de quibus in proxime ſequentibus articulis agitur. Mutationem igitur, quæ in oculo contingit, dum videmus, hic ut explicemus neceſſe non eſt. Quodſi tamen dependentiam perceptionum in mente a mutatione in organo diſtincte comprehendere volueris, cum iſta per hanc intelligibili modo explicabilis ſit, ad perceptionem mentis penitius intelligendam non parum conducit, ſi mutatio in organo penitus intelligatur. Ita v. gr. viſio clara eſt, ſi clara fuerit in oculo imago, quæ in ejus fundo radiis luminis illapſis delineatur; diſtincta eſt viſio, ſi imago iſta diſtincta fuerit. Qui vel Opticam didicit, vel in Phyſica probe verſatus eſt; is dependentiam viſus a mutatione in oculo vi luminis facta optime perſpicit.

§. 70.

Facultas audiendi, ſive *Auditus* eſt facultas percipiendi ſonum, convenienter mutationi per eundem in aure factæ. *Auditus quid ſit.*

Diſcernimus auditu ſonos omnis generis, quos inter etiam ſunt voces animantium atque hominum, itemque loquela.

§. 71.

Facultas olfaciendi, ſive *Olfactus* eſt facultas percipiendi odores rerum, convenienter mutationi, vi effluviorum a corporibus odoriferis exhalatorum in naribus factæ. *Odoratus quid ſit.*

Quod corpora odorifera emmittant effluvia & qualia ſint iſta effluvia, in Phyſica diſquiremus.

§. 72.

Facultas guſtandi, ſive *Guſtus* eſt facultas percipiendi ſapores, convenienter mutationi, quam objecta ſapida dentibus comminuta in lingua producunt. *Guſtus quid ſit.*

Quidnam ſit in objectis ſapidis, quod linguæ mutationem quandam inducit, dum comminuta ſaliva perfunduntur, denuo in Phyſica diſquiremus.

Digitized by Google

§. 73.

Tactus quid ſit. *Facultas tangendi*, ſive *Tactus* eſt facultas percipiendi qualitates & quantitatem corporum, convenienter mutationi, quam per contactum corporis noſtri in eodem producunt.

Iſtiuſmodi qualitates ſunt aſperitas, lævitas, durities, mollities, gravitas. Tactu etiam diſcernuntur nonnulla, quæ viſu alias diſcerni ſolent, veluti figuræ & magnitudo: utut hic perceptiones aliæ ſociæ ſuppetias ferant, veluti in diſcernendis figuris perceptio motus digitorum vel manus juxta ductum perimetri.

§. 74.

Senſatio quænam fortior. *Senſatio* una *fortior* dicitur altera, quæ majorem claritatis gradum habet, ſeu cujus nobis magis conſcii ſumus quam alterius. Idem intellige de perceptione quacunque.

E. gr. major eſt claritas in perceptione luminis ſolaris, quam lunaris, adeoque in priori caſu ſenſatio fortior, quam in poſteriori. Similiter major claritas eſt in fœtore aſæ fœtidæ, quam liliorum contritorum; adeoque in illo caſu ſenſatio fortior, quam in hoc eſt.

§. 75.

Senſatio quænam debilior. *Senſatio* una *debilior* eſt altera, quæ minorem claritatis gradum habet, ſeu cujus nobis minus conſcii ſumus quam alterius. Idem intelligitur de perceptione quacunque.

Ita minor eſt claritas in perceptione luminis lunaris, quam ſolaris, adeoque illa debilior hac altera. Similiter in perceptione fœtoris liliorum contritorum minor eſt claritas, quam in perceptione fœtoris aſæ fœtidæ, adeoque illa hac altera debilior eſt.

§. 76.

Obſcuratio ſenſationis unius per alteram. *Senſatio fortior obſcurat debiliorem, ita ut ſubinde debiliorem prorſus non appercipiamus.* Lumen Solis atque Lunæ quando ſimul percipimus, Luna inſtar tenuis cujuſdam nubeculæ pallet. Luminis ſolaris perceptio clarior eſt perceptione lunaris, conſequenter illa fortior (§. 74), hæc debilior (§. 75); quemadmodum nobis innoteſcit, ſi comparemus objecta lumine lunari perfuſa cum objectis lumine ſolari colluſtratis. Quare cum interdiu lumen Lunæ palleat, quod noctu ſolum perceptum ſatis clarum deprehenditur; ſenſatio fortior obſcurat debiliorem. Similiter lumen ſtellarum noctu ſatis clare percipitur, aſt interdiu lumine ſolari vel luce diurna oculos occupante adeo obſcure percipitur, ut ejus nobis prorſus non ſimus conſcii, conſequenter omnis ceſſet apperceptio (§. 25). Senſatio luminis ſolaris multo fortior eſt ſenſatione luminis ſtellarum (§. 74). Quare denuo patet, ſenſationem debiliorem obſcurari a fortiori, & quidem ita ut debiliorem prorſus non appercipiamus. Idem obtinet in ſenſationibus aliis. Ita quilibet experitur verba loquentis non percipi præ ſonitu campanarum. Eſt autem ſonitus campanarum ſonus vehementior voce loquentis, atque adeo ille clarius hac percipitur. Quoniam itaque illa ſenſatio fortior, hæc debilior (§. 74. 75); ſenſatio fortior in auditu quoque debiliorem obſcurat. Similiter ſapor unus impedit, ne alium percipiamus. Et in vulgus notum eſt odore gravi effici, ne fœtorem clare percipiamus. In utro-

que

Digitized by Google

que autem caſu denuo ut ante colligitur, ſenſationem fortiorem obſcurare debiliorem.

Magnum principium experientiæ eſt propoſitio præſens, quam ideo inferius ad majorem univerſalitatis gradum evehemus. Uſus in moralibus ampliſſimus eſt, quemadmodum ſuo tempore conſtabit. In arte quoque inveniendi non poſtremum ſibi locum vindicat. In Phyſicis patebit ratio a priori, quatenus ſenſationes per mutationes in organis ſenſoriis ſunt explicabiles. Ceterum propoſitionis præſentis in caſu ſpeciali utilitatem olim agnovere Optici, quibus in propoſitionum a poſteriori ſtabilitarum numero fuit: lumen vehemens viſibilia quædam obſcurare, veluti lucem debiliorem, ſeu quando lux debilis cum forti conjungitur, quemadmodum videre eſt apud *Alhazenum* Opticæ lib. 1. n. 32 f. 20 ex editione *Riſneri*. Principium vero iſtud opticum univerſalius effecit *Riſnerus* Opticæ lib. 2. n. 20, dum ita enunciat: viſibile majus officit minori. Viſio multum valet ad ſenſationes omnes, imo porro ad perceptiones ac notiones omnes penitius intelligendas. Viſio enim ſenſationis ſpecies eſt, adeoque cum ceteris ſub eodem genere contentis communia habere debet (§. 241 *Ontol.*). Similiter ſenſatio perceptionum quædam ſpecies eſt (§. 67), atque adeo denuo cum ceteris perceptionibus communia habere debet (§. *cit. Ontol.*). Et eodem modo patet, notionibus quoque communia eſſe debere cum perceptionibus. Unde conſequens eſt, a viſione abſtrahi poſſe, quæ omni ſenſationi, imo perceptioni ac notioni omni reſpondent. Exemplum habemus in differentia perceptionum, quod aliæ ſint claræ, aliæ obſcuræ, aliæ diſtinctæ, aliæ confuſæ. Etenim ex Elementis Opticæ *Euclidis* apparet, jam olim viſionem diſtributam eſſe in claram & obſcuram, & claram ſubdiviſam in confuſam atque diſtinctam. Ad notiones quoad rem ipſam illam differentiam applicavit *Valerianus Magnus*, e Capucinorum familia, in Logica: *Carteſius* vero etiam nomina retinuit. Utriuſque veſtigia ſecutus eſt *Leibnitius*, qui multum tribuit acumini *Valeriani Magni*, terminis cum *Carteſio* aſſumtis adjungens notiones *Valeriani* definitionibus *Euclideis* apud *Herigonium* in Curſu Mathematico conſentientes. Nos differentiam illam admiſimus & ejus multiplicem jam in Logica uſum fecimus, atque ad ulteriorem in Pſychologia, Philoſophia morali & Arte inveniendi transferemus, ob rationes modo fuſius inculcatas, ſcilicet quod deprehenderimus, notionibus viſionis obſcuræ, claræ, confuſæ, diſtinctæ ineſſe generales, aut eas potius ad generales revocari poſſe, atque haſce generales convenire ad amuſſim cum explicationibus *Valeriani* a *Leibnitio* in Actis Eruditorum A. 1684 p. 537 propoſitis, idem facturi, ſi nec *Valerianus*, nec *Leibnitius* ante de eo cogitaſſet, nec *Carteſius* terminos opticorum ad omnem cognitionem promiſcue tranſtuliſſet, quoniam nobis in more poſitum fuit a prima juventute ſcrutari univerſalia, quæ notionibus Mathematicorum eorumque methodo inſunt, atque eadem ad Logicam perficiendam & mentem humanam cognoſcendam applicare. Non vero invidemus aliis laudem ſuam, ſi qui ante nos viventes vel ea perſpexerunt, quæ proprio Marte fuimus aſſecuti, ut lubenter aliis accepta referamus etiam ea, quæ nobis debemus, modo nobis conſtet de eo, quid ſenſerint alii.

§. 77.

Senſibilis definitio.

Objectum ſenſibile vel etiam *Senſibile* ſimpliciter dicitur, quod ſenſu percipi poteſt, ſeu, quod in organo ſenſorio aliquo efficere poteſt mutationem, per quam eidem in mente reſpondens perceptio explicari poteſt (§. 67). Unde porro liquet, quid in ſpecie dicatur *viſibile*, *audibile*, *odorabile*, *guſtabile*, *tactile*.

Probe hic notandum eſt, quod jam ex antecedentibus claret, ſenſibilia triplici modo conſiderari poſſe, vel quatenus inſunt objecto, vel quatenus mutationem inferunt in organo ſenſorio, vel quatenus denique percipiuntur ab anima. Hic ſenſibile tertio modo conſideratur, cum jam aliud non intendamus, niſi ut doceamus, quomodo a mente percipiantur objecta mutationem organis ſenſoriis actione ſua inducentia.

§. 78.

Forma perceptionum

Anima in ſenſationibus ſuis nihil immutare poteſt, nec unam alteri pro arbitrio ſubſtituere valet, dum objectum ſenſibile in organum ſenſorium agit. Etenim

ab arbitrio animæ independens. enim ſenſationum ratio continetur in mutationibus, quæ organis ſenſoriis ab objectis ſenſibilibus inducuntur (*§. 65*), adeoque poſitis iſtis mutationibus ponuntur & ipſæ (§. 118 *Ontol.*). Quoties itaque eadem mutatio in organo accidit & quamdiu eadem mutatio in organo ſubſiſtit, tamdiu quoque perceptio eadem (§. 189 *Ontol.*). Fieri igitur nequit, ut anima in ſenſatione ſeu perceptione objecti ſenſibilis pro arbitrio ſuo unam pro altera ſubſtituat, vel integram aliam eſſe jubeat, conſequenter in ſenſationibus ſuis nihil immutare poteſt, nec integram mutare valet, dum objectum aliquod ſenſibile in organum ſenſorium agit (§. 290 *Ontol.*).

Idem etiam ſic oſtenditur. Ratio ſenſationum continetur in mutatione, quam objectum ſenſibile organo ſenſorio inducit (§ 65), conſequenter dum mutatio in organo contingit, ſenſatio in mente neceſſario eſt (§. 298 *Ontol.*), & quidem hæc potius & talis, quam alia (*§.* 56 *Ontol.*). Quare cum abſolute neceſſarium in ſe immutabile ſit, hypothetice autem neceſſarium tamdiu mutari nequeat, quamdiu ſalva eſt conditio, ſub qua neceſſarium (§. 325 *Ontol.*); ſenſationes vero vel abſolute, vel hypothetice neceſſariæ eſſe debeant *per demonſtrata*; eædem tamdiu mutari nequeunt, quamdiu ſalva eſt mutatio in organo, conſequenter fieri nequit, ut, mutatione in organo eadem atque immutata permanente, anima quidpiam in ſenſatione immutet.

Idem etiam patet a poſteriori. Si fragor tormenti aurem ferit, minime efficere potes, ut ejus loco percipias ſonum blandiorem. Si fœtor nares occupat, efficere nullo modo potes, ut vel ejus loco odorem ſuavem, vel fœtorem ſaltem minus moleſtum percipias. Si ex data quadam diſtantia objectum quoddam adſpicias, tui non eſt arbitrii, an majus, an vero minus; an hiſce potius, quam aliis qualitatibus præditum objectum ſentire velis. Nihil igitur in ſenſationibus mutare vales, ſed tales utique admittere debes, quales te inconſulto oriuntur.

Nemo non hoc in ſe experitur, & qui ſenſationum dependentiam a mutationibus in organo ſenſorio perſpicit, atque adeo agnoſcit illas per has intelligibili modo explicabiles eſſe; is abunde quoque convincitur de veritate propoſitionis hujus a priori: quem in finem addidimus demonſtrationem, cum pro inſtituto noſtro ſufficere videretur, ut eam a poſteriori ſtabiliremus. Judicent vero poſteri, quid ſentendum ſit de hominibus fatalem omnium rerum neceſſitatem ad deſtructionem libertatis animæ plenariam cum everſione omnis religionis, virtutis, juſtitiæ, ac ſocietatis civilis tendentem hinc eſculpentibus mihique tanquam crimen objicientibus, ut ad criminationes reſponſurus proferre non potuerim, niſi quæ male ſanos deridendos propinarent a partium ſtudio remotis. Ceterum propoſitio hæc, quemadmodum ceteræ omnes, ſuum habet in praxi morali uſum. Etenim cum actiones noſtras ſecundum rationem dirigere jubeamur, obſtacula nobis objiciunt ſenſus: id quod ſuo loco diſtinctius explicaturi ſumus. Quamobrem impedimenta iſta remoturi probe noſſe debemus, quantum ſenſationes ab arbitrio noſtro pendeant, & quouſque anima nullam prorſus in eaſdem poteſtatem habeat. In præſente igitur propoſitione docemus, quod forma ſenſationum ſit ab arbitrio animæ prorſus independens, nec eidem competat poteſtas in ea quidpiam immutandi.

§. 79.

§. 79.

Coexiſtentiæ mutationum in organo & ſenſationum neceſſitas.

Si objectum ſenſibile in organum ſenſorium rite conſtitutum agit; neceſſario ſentimus, ſeu in animæ poteſtate poſitum non eſt, utrum velit ſentire, nec ne. Id patet unicuivis ad obviam quovis momento experientiam attendenti. Etenim ſi objectum viſibile in oculos apertos radios immittit; arbitrii tui non eſt, utrum iſtud videre velis, nec ne; ſed neceſſario idem vides, ſive velis, ſive nolis. Similiter ſi ſonus in aures illabitur; arbitrii tui non eſt, utrum audire velis, nec ne; ſed neceſſario audis, ſive velis, ſive nolis. Si effluvia odorifera nares afficiunt, vel cibus comminutus & ſaliva perfuſus linguam contingit; arbitrii tui non eſt, utrum odorem, vel ſaporem percipere velis, nec ne; ſed utrumque neceſſario percipis, ſive velis, ſive nolis. Eodem modo ſi manum fronti admoves; arbitrii tui non eſt, utrum tactum percipere velis, nec ne; ſed frontem manu tangi neceſſario ſentis, ſive velis, ſive nolis. Nullus igitur datur ſenſus, in quo veritas propoſitionis præſentis experimento in te ipſo facto extremplo confirmari nequeat.

Idem tamen vi antecedentium a priori quoque oſtenditur. Etenim in mutatione, quam objectum ſenſibile organo inducit, continetur ratio ſufficiens ſenſationum (§. 65). Quamobrem ſi mutatio in organo ſenſorio accidit; mens quoque neceſſario ſentit (§. 298 *Ontol.*), conſequenter in arbitrio ipſius poſitum non eſt, utrum ſentire velit, nec ne.

Qualis ſit iſta coexiſtentiæ mutationum in organo ſenſorio & perceptionum in anima neceſſitas, an abſoluta, an hypothetica, in præſenti definiri minime poteſt. Quæſtio altioris indaginis eſt, utpote a commercio inter mentem & corpus intercedente tota pendens. Parum autem refert reſpectu libertatis animæ, utrum abſoluta ſit, an hypothetica: id quod ex inferioribus patebit, ubi in notionem libertatis inquiſiverimus. Abſonum igitur eſt ex neceſſitate coexiſtentiæ mutationum in organo & perceptionum in mente exſculpere fatalem neceſſitatem libertati interitum minaturam, cum libertas ſalva ſit, ſi vel maxime neceſſitas illa ſit abſoluta. Enimvero quid eſt tam abſurdum, quin dicatur ab aliquo conſequentiariorum? Ceterum quando hic de mutationibus in organo ſermo eſt, ad eas referimus, quicquid in corpore accidere debet, ut perceptioni in mente ſit locus, utut hic nobis perinde ſit, qualia ſint ea, quæ in corpore noſtro contingunt, dum ſentimus. Ita v. gr. mutatio, dum videmus, in oculo facta includit etiam motum per nervum opticum ad cerebrum uſque continuatum. Præterea notandum venit, nos & hic, & in omni caſu ſimili ſupponere ſtatum corporis vivi & hominis vigilantis: id quod ſequitur ex eo, quod modo inculcavimus, neque enim in corpore mortuo, vel etiam in homine dormiente integra locum habet mutatio, quæ in corpore prærequiritur, ut anima ſibi objectum repræſentet ejuſdemque repræſentationis ſibi conſcia ſit. Talia opportune monemus contra eos, qui in captandis verbis ſunt aſſidui, ut acumine præſtare videantur.

§. 80.

Modus primus impediendi ſenſationem.

Si organum ſenſorium ab objecto avertimus, ſenſatio impeditur. Etenim ſi organum ſenſorium ab objecto ſenſibili avertimus; objectum in ipſum agere ſeu mutationem in eodem producere nequit, qualis per ſtructuram organi poſſibilis: quod per ſe patet. Enimvero ſi mutatio in organo ſenſorio non contingit; nulla amplius ſenſationis datur ratio ſufficiens (§. 65), conſequenter cum abſque ratione ſufficiente nil quicquam eſſe poſſit

(§. 70

(§. 70 *Ontol.*), ceſſabit quoque in mente ſenſatio ſeu perceptio (§. 65). Quoniam itaque ex averſione organi intelligitur, cur nulla in mente fiat ſenſatio *per demonſtrata*; averſio organi ab objecto continet rationem ſufficientem, cur idem minime ſentiamus. Impeditur adeo ſenſatio per averſionem organi ſenſorii ab objecto ſenſibili (§. 726 *Ontol.*).

A poſteriori obvia experientia idem innoteſcit. Etenim ſi oculum avertimus a luna, ne radii ab eadem propagati in eum illabi poſſint; lunam non videmus. Si manum retrahimus a ſuperficie globi rotundi in tenebris, nec rotunditatem ejus tactu percipimus, qui in figura percipienda viſus vice fungebatur. Neque aliter rem ſeſe habere deprehendimus in ſenſibus ceteris.

Utile eſt noſſe, quo uſque nobis aliqua ſit in ſenſationes poteſtas, cum in moralibus, tum in arte inveniendi: id quod ſuo loco luculentius conſtabit.

§. 81.

Modus alter impediendi ſenſationem.

Si actio objecti ſenſibilis in organum ſenſorium quocunque modo impeditur; in anima quoque ſenſatio impeditur. Quoniam per actionem objecti ſenſibilis in organum ſenſorium intelligitur, cur mutatio quædam in eodem actu contingat, quæ vi ſtructuræ ejuſdem poſſibilis erat; ratio hujus mutationis, eſt actio iſta (§. 56 *Ontol.*), adeoque mutatio, quæ organo inducitur, eſt effectus ab objecto ſenſibili productus (§. 886 *Ontol.*). Quare cum actio cauſæ efficientis ponenda ſit, ſi effectus poni debeat (§. 898 *Ontol.*); actione in organum ſenſorium impedita, adeoque ceſſante (§. 726 *Ontol.*), mutatio quoque in organo ceſſare debet. Enimvero ratio ſenſationis cum in iſta contineatur (§. 65), ceſſabit quoque ratio ſenſationis, conſequenter ipſa ſenſatio (§. 70 *Ontol.*). Quoniam itaque ex impedita actione objecti ſenſibilis in organum ſenſorium intelligitur, cur nulla in mente fiat ſenſatio *per demonſtrata*; impedita actio objecti ſenſibilis in organum ſenſorium continet rationem ſufficientem, cur idem minime ſentiamus. Impeditur adeo ſenſatio per impeditam actionem objecti ſenſibilis in organum ſenſorium.

A poſteriori idem adeo obvium eſt, ut notio propoſitioni præſenti reſpondens inter communes referri mereatur. Sane ſi oculos claudimus, ne radii ab objecto viſibili propagati in oculum incidere poſſint; hoc ipſo impeditur, ne viſibile vi luminis in oculum agat (§. 726 *Ontol.*): ceſſat vero tum etiam viſus objecti alias videndi. Similiter ſi aures obturamus, ne ſonus illabi poſſit; actio ſoni in aurem impeditur: tum vero nec ſonum auditu percipi manifeſtum eſt. Si nares digitorum ſupremis articulis ita intruſis, ut vix ſpiritum per eos ducere liceat, obturemus, ne fœtori pateat ingreſſus; effluviorum a corpore fœtido exhalatorum actio in organum olfactus impeditur: fœtorem vero tum a nobis minime percipi experimur. Quovis igitur momento quilibet in ſe experiri poteſt, impedita

Digitized by Google

pedita actione objecti ſenſibilis in organum ſenſorium, impediri quoque ſenſationem, alias in anima extituram.

Propoſitionis præſentis eadem eſt utilitas, quæ præcedentis: quod ideo monemus, ne quis contemnat, quæ vulgaria videntur. Ex vulgaribus enim tanquam ſeminibus naſcuntur ſublimia & a communibus notionibus maxime remota: id quod vel ſola Elementa *Euclidis* docere poterant, ex ipſa autem philoſophiæ univerſæ pertractatione legitima, tum etiam ex Arte inveniendi evidentius elucesceret.

§. 82.

Modus debilitandi ſenſationem.

Si ſenſationem ea, quam habemus, fortiorem in nobis excitamus; hanc ægre, imo prorſus non appercipimus. Senſatio enim fortior ita obſcurare poteſt debiliorem, ut hanc prorſus non appercipiamus (§. 76). Quare ſi ea, quam habemus, fortiorem in nobis excitamus, efficitur omnino, ut eam, quam habemus, vel ægre, vel prorſus non appercipiamus.

Principium hoc maximi momenti eſt in mente a ſenſu abducenda, qui eidem periculoſus. Confirmatur a poſteriori. E. gr. ſi lignum putridum in tenebris conſpicis; accenſa candela ſenſum ſacis adeo debilitas, ut prorſus non lucere videatur. Alta voce quæ legis pronuncians impedis, ne muſſitantium verba percipias. Suffitu odorem ſuſcitans fœtoris perceptionem fugas.

§. 83.

Regulæ perceptionum & ſenſationum quænam dicantur.

Regulæ perceptionum dicuntur, quas anima obſervat in percipiendo, ſeu juxta quas perceptiones ipſius explicari poſſunt. Unde in ſpecie *Regulæ ſenſationum* ſunt, juxta quas ſenſationes in anima explicari poſſunt.

Exempla regularum ſenſationum ſunt propoſitiones proxime præcedentes (§. 78 & ſeqq.). Neque alium in finem regulas illas propoſuimus, quam ut ſenſationes inde explicemus, quoties nobis in poſterum cum ipſis erit negotium.

§. 84.

Leges perceptionum & ſenſationum.

Leges perceptionum ſunt principia generalia regularum perceptionum. Et hinc in ſpecie *Lex ſenſationum* dicitur principium generale regularum ſenſationum.

Denominatio fit ad imitationem regularum & legum motus (§. 302. 303 *Coſmol.*). Noſtrum vero inprimis eſt in Pſychologia empirica ſtabilire leges & regulas inde pendentes generales perceptionum ac cogitationum, quod iis utamur in moralibus ad regimen actionum liberarum rite inſtituendum. Quemadmodum enim in philoſophia naturali abſque regulis motus explicari nequit, quomodo corpora pro arbitrio noſtro movere valeamus; ita quoque in philoſophia practica abſque regulis perceptionum doceri non poteſt, quomodo actiones noſtras liberas pro arbitratu noſtro dirigamus.

§. 85.

Lex ſenſationum.

Lex ſenſationum hæc eſt propoſitio: Si in organo aliquo ſenſorio ab objecto aliquo ſenſibili quædam producitur mutatio; in mente eidem coexiſtit ſenſatio per illam intelligibili modo explicabilis, rationem ſufficientem, cur ſit & cur talis ſit, in illa agnoſceas. Veritas propoſitionis abunde patet ex antecedentibus. Neque enim, ſi rem potius, quam terminos ſpectes, aut ad terminorum explicationes in anterioribus traditas (§. 65. 66. 77) animum advertas, differt a principio cognoſcendi corpus ſuum ſupra propoſito (§. 56), & dependentiæ perceptionum a corpore notione (§. 57). Imo talis eſt, ut obviis experientiis ſtatim confirmari poſſit, ſi de veritate ejus dubites. Enimvero in demonſtrandis regulis ſenſationum (§. 78 & ſeqq.)

Digitized by Google

ſeqq.) uſi ſumus propoſitione iſta tanquam principio (§. 876 *Ontol.*). Eſt igitur lex ſenſationum (§. 84).

Legi huic plurimum lucis affundit Optica, cum in ea regulæ viſionis, quas adeo ſenſus princeps obſervat, explicentur. Patet enim eas tanquam ad rationem ultimam ad propoſitionem præſentem reduci. Sufficit vero regulas viſionis per experimenta & obſervationes ſtabiliri.

§. 86.

Identitatis perceptionis ratio. *Si mutatio in eodem organo ſenſorio eadem eſt; ſenſatio quoque in anima eadem eſſe debet.* Etenim ſenſatio agnoſcit in mutatione organi rationem ſufficientem, cur ſit & cur talis ſit (§. 85). Enimvero ſi in duobus caſibus eadem ratio ſufficiens ponitur; quod in uno caſu vi illius fuit, etiam in altero vi ejuſdem eſſe debet (§. 189 *Ontol.*). Ergo ſi mutatio in eodem organo ſenſorio eadem eſt; ſenſatio quoque in anima eadem eſſe debet.

Magnum hoc principium eſt in omni ſenſationum doctrina. Uſum ejus ampliſſimum loquitur Optica, cum per immediatam conſequentiam inde fluant principia viſionis generalia phænomenis viſus demonſtrandis inſervientia, veluti quod duo objecta videantur ejuſdem magnitudinis, ſi imagines in oculo eandem magnitudinem habent, conſequenter ſi ſub eodem angulo videntur. Non minus autem ad alias quoque ſenſationes applicari poteſt.

§. 87.

Diverſa quando ſenſui eadem apparere debeant. *Quodſi* ergo *contingat a diverſis objectis ſenſibilibus eandem in eodem organo ſenſorio produci mutationem; eadem apparere debent.* Etenim ſi a diverſis objectis ſenſibilibus in eodem organo ſenſorio eadem producitur mutatio; ſenſatio quoque in anima eadem eſſe debet (§. 86). Quare cum ſenſationes ſint perceptiones (§. 65), perceptiones vero objecti repræſentationes (§. 24); anima ſibi in hoc caſu objecta diverſa tanquam eadem repræſentare debet. Quoniam tamen in ſe diverſa ſunt, non eadem *per hypotheſin*; eadem tantummodo apparent. Patet igitur diverſa objecta eadem apparere debere, quoties contingit eandem ab iis mutationem in eodem organo ſenſorio produci.

Hoc principium continet rationem generalem, cur ſenſus ſubinde diverſa repræſentet tanquam eadem, adeoque fallat, ſeu apparere quid faciat, quod non eſt. In omni Optica plurima occurrunt exempla, quæ ſub hac lege continentur: eſt enim fons plurium deceptionum opticarum.

§. 88.

Diverſitatis ſenſationis ratio. *Si mutatio in eodem organo ſenſorio diverſa eſt; ſenſatio quoque in anima diverſa eſt.* Ponamus enim, ſi fieri poteſt, mutationem in organo ſenſorio eſſe diverſam, ſenſationem vero eandem. Quoniam in mutatione, quæ in organo accidit, continetur ratio, cur talis in anima potius ſit ſenſatio, quam alia (§. 65); per diverſam mutationem in organo intelligibili modo explicari poterit, cur eadem ſenſatio talis potius ſit, quam alia (§. 56 *Ontol.*), conſequenter cur anima hoc potius objectum, quam aliud, idemque hoc potius modo quam alio ſibi repræſentet (§. 24):

quod

quod cum ſit abſurdum, ſenſatio in mente eadem eſſe nequit, ſi mutatio in organo diverſa eſt. Erit igitur & ipſa diverſa (§. 181. 183 *Ontol.*).

Abſurditas iſta magis adhuc eluceſcet in Pſychologia rationali. Confirmatur autem experientia. Etenim ſi beneficio ſpeculorum vel vitrorum politorum efficiamus, ut alia objecti in oculo delineetur imago, quam delineari ſolet, ubi nudo oculo idem contuemur; objectum quoque aliter videri manifeſtum eſt. Similiter conſtat, unum idemque objectum non idem apparere in diverſis diſtantiis, ita ut v. gr. globus e longinquo viſus inſtar diſci exhibeatur. Conſtat autem aliam globi in oculo imaginem delineari, ſi fuerit in vicinia conſtitutus; aliam vero, ſi longinquo intervallo a nobis fuerit remotus. Jam ex imagine in oculo redditur ratio, cur nobis inſtar diſci appareat globus e longinquo viſus, & cur rotundus appareat in vicinia oculo objectus. Unde nemo non fatebitur, abſonum fore, globum & in vicinia, & e longinquo inſtar diſci videri debere, vel in utroque caſu conſpici convexum, utut imago in uno caſu eadem ſit, quæ eſt diſci; in altero vero ab eadem diverſa.

§. 89.

Quodſi ergo *contingat*, ***idem objectum diverſam efficere mutationem in eodem organo; diverſum quoque apparere debet.*** Etenim ſi idem objectum diverſam efficit mutationem in eodem organo, ſenſatio quoque in anima diverſa eſſe debet (§. 88). Enimvero ſenſationes ſunt perceptiones (§. 65), perceptiones vero objecti repræſentationes (§. 24). Anima igitur ſibi in hoc caſu objectum idem tanquam diverſum repræſentare debet. Quoniam tamen idem eſt *per hypotheſin*; diverſum tantummodo apparet. Patet igitur idem objectum diverſum apparere debere, quoties contingit diverſam mutationem in eodem organo ſenſorio ab illo effici. *Idem quando appareat diverſum.*

Hoc principium continet rationem generalem, cur ſenſus ſubinde idem repræſentet tanquam diverſum, adeoque fallat, ſeu apparere quid faciat, quod non eſt. In Optica plurima occurrunt exempla ſpecialia, cum propoſitio præſens ſit fons alter deceptionum opticarum. Senſus enim fallit, tum quatenus diverſa tanquam eadem, tum quatenus eadem tanquam diverſa repræſentat. Patebit idem clarius ex inferioribus, ubi errorum fontes recludemus oſtenſuri, cur anima errare poſſit & quandonam eam errare contingat.

§. 90.

Unicuique mutationi in organo ſenſorio ſenſatio quædam & idea peculiaris in anima reſpondet. Etenim quotieſcunque mutatio quædam in organo aliquo ſenſorio actu contingit, toties quoque ſenſatio quædam in anima eidem coexiſtit (§. 85), ita quidem ut eadem ſit ſenſatio, quoties in organo mutatio eadem (§. 86), ſi vel maxime ab objectis diverſis producatur (§. 87), & viciſſim diverſa ſit ſenſatio, quoties diverſa eſt in organo mutatio (§. 88), ſi vel maxime ab eodem objecto producatur (§. 89). Neceſſe igitur eſt, ut unicuique mutationi in organo ſenſorio ſenſatio quædam peculiaris reſpondeat. Senſationes ſunt perceptiones (§. 65), adeoque actus mentis, quo objectum aliquod ſibi repræſentat (§. 24). Quare cum repræſentatio objecti dicatur idea, quatenus ipſum refert (§. 48), unicuique autem mutationi in organo peculiaris quædam ſenſatio reſpondeat *per demonſtrata*; unicuique mutationi in organo ſenſorio peculiaris quædam idea reſpondere debet. *Ideæ mutationibus organorum ſenſoriorum reſpondentes.*

Digitized by Google

Quemadmodum per ſtructuram organi poſſibile eſt, ut a tali objecto iſtiuſmodi in eodem mutatio producatur, veluti ut in oculo iſtiuſmodi imago delineetur, ſi tale objectum in tali ſitu oculo oppoſitum radios lucis in eum immittit; ita per eſſentiam animæ poſſibile eſt, ut talis quædam ſenſatio in eadem producatur, qua objectum iſtiuſmodi eo modo repræſentatur. Quando vero mutatio in organo actu contingit; ſenſatio quoque in anima actu oritur, nec alia, quam hæc iſti coexiſtere poteſt. Cur vero hæc potius, quam alia eidem coexiſtat, & quomodo fieri poſſit, ut eidem coexiſtat; in Pſychologia rationali demum inquiremus.

CAPUT III.

De Imaginatione.

§. 91.

Reproductio idearum objectorum ſenſibilium.

O*Bjectorum ſenſibilium abſentium ideas mens reproducere valet*, ſeu, quod perinde eſt, *ſi qua ſenſu percepit anima, eorum perceptiones reproducere poteſt objectis licet abſentibus.* Obvia experientia idem confirmatur, cum nullum ſit momentum, quo juxta ea, quæ ſenſu percipimus, non ſimul abſentia nobis repræſentemus. E. gr. Si fuimus in templo, domum reduces idem nobis repræſentare valemus, veluti ipſum extra nos contueremur, etiamſi nullam oculo inducat mutationem, a qua perceptio templi dependet (§. 90), conſequenter nobis abſens ſit (§. 63). Enimvero repræſentatio iſta, qua templum veluti extra nos nobis præſens ſiſtitur, etſi non ſit, idea templi eſt (§. 48), & templum, quod videri, adeoque ſenſu percipi poteſt, objectum ſenſibile eſt (§. 77). Anima igitur ideam objecti ſenſibilis abſentis antea ſenſu percepti reproducere valet.

Idem eodem modo colligitur ex quovis exemplo alio. Propoſitio enim præſens eſt illud univerſale, quod in quolibet exemplo ſingulari, ſeu caſu quolibet particulari continetur. Notandum vero eſt artificium, quo in hoc ſimili caſu univerſale in ſingularibus latens ab iiſdem vi notionum univerſalium ante acquiſitarum ſeparatur: id quod inſignem nobis præſtat utilitatem in acquirendo acumine pervidendi abſtracta in concretis, de quo deinceps ex inſtituto agimus. Nihil proponimus, quod non ſingularem promittat utilitatem, nec obviis adeo ſollicite enodandis præter rationem inhæremus. Ipſi nimirum experti ſumus, quare neceſſarium ſit ſtudium, quod in rebus obviis meditandis collocatur, ſi vel ſummam diligentiam & maximum acumen ad meditationem afferas. Nemo hoc credit niſi expertus. Is autem demum experimento in ſe facto idem experitur, qui obvia iſto modo meditatur. Ignorant hoc Mathematici, quorum defectus in notionibus evolvendis ſupplet figura, & notiones ſubinde obſcuras ſucceſſus calculi in jam notis clariores efficit. Ignorant eruditi ceteri omnes, qui ab accurata diſcuſſione ſunt alieni. Quamobrem non moramur judicia, quæ deproperant utilitatem nobis exploratam minime proſpicientes. Et talia opportune ſubinde moneri exiſtimamus, quæ nobis ducibus philoſophantibus animum addere debent ad diligentiam aſſiduam continuandam.

§. 92.

Imaginationis definitio.

Facultas producendi perceptiones rerum ſenſibilium abſentium *Facultas imaginandi* ſeu *Imaginatio* appellatur. Quoniam itaque anima rerum abſentium

Digitized by Google

ſentium ideas reproducere valet (§. 91). *Animæ competit facultas imaginandi*, ſive *Imaginatio*.

Propoſitionem adeo præcedentem eum in finem præmiſimus, ut imaginationis realitas in aprico poneretur. *Ariſtotelicis* imaginatio etiam *Phantaſia* appellari ſolet. De *Tſchirnhauſen* vocabulum Imaginationis in ſenſu latiori ſumit, ita ut etiam facultatem ſentiendi ſub ea comprehendat. Imaginatio nimirum ipſi idem eſt, quod facultatis cognoſcendi partem ſuperiorem ſupra appellavimus (§. 55). Sed ſignificatus adeo latus ipſi peculiaris eſt, quemadmodum parte 2. §. 2. p. m. 41 ipſemet obſervat, hanc reddens denominandi rationem, quod facultates iſtæ, etſi diverſæ, id habeant commune, quod earum opera ſub ſpecie imaginum pleraque nobis exhibeantur. Atque hæc ideo monemus, ne ad libri *Tſchirnhuſiani* lectionem accedens confundatur.

§. 93.

Ideam ab imaginatione productam *Phantaſma* dicimus. *Phantaſmatis definitio.*

Equidem *Ariſtotelici* vocabulum phantaſmatis non eodem prorſus ſenſu accipiunt; ſed ſufficit nobis eodem commode exprimi poſſe ideas ab imaginatione productas. Quoniam enim phantaſia, teſte *Goclenio* in Lexico Philoſophico, etiam ſumitur pro ſpecie alicuius rei, quæ ſenſu comprehenſa eſt, relicta in mente; phantaſia vero pro facultate imaginandi ſumitur (*not.* §. 92); phantaſma commodius reſtringitur ad ideas a phantaſia productas. Quoniam *Ariſtotelici* in doctrina de mente humana non ſatis a ſe invicem ſepararunt, quæ diſtingui debebant; ideo nemo nobis vitio vertet, ſi accuratam de anima cognitionem conſecuturi determinatas & fixas vocabulis tribuamus ſignificationes.

§. 94.

Si quid ſenſu diſtincte percipimus; id facilius & clarius nobis imaginamur, quam quod confuſe percipimus: imo ſi quid imaginamur; id minus clare imaginamur, quam ſi ſenſu percipitur. Si faciem ſolis imaginari conamur, figuram & magnitudinem bene imaginamur, atque ſatis clare: at lumen imaginari vix ac ne vix quidem poſſumus, ut eadem adſit claritas, quæ adeſt, dum ſenſu idem percipitur. Quoniam in figura ſolis plura diſtinguere licet, nec minus quæ magnitudini inſunt ad alias referre datur magnitudines, veluti diametrum diſci ſolaris ad altitudines objectorum ſenſibilium, aream perimetro comprehenſam ad ſuperficies alias planas; figuram & magnitudinem diſtincte percipimus (§. 38). Enimvero quoniam in lumine ſolis plura ſeparatim enunciabilia diſtinguere non licet; lumen nonniſi confuſe percipimus (§. 39). Et quia figuram & magnitudinem in phantaſmate ſolis ab aliis una perceptis probe diſtinguimus ac inde figuram ejus agnoſcimus; phantaſma ſolis perceptio clara eſt (§. 31). Jam vero luminis phantaſma adeo obſcurum eſt, ut ex illa obſcuritate lumen non agnoſcas, &, ſi vel maxime aliqua claritate perfundatur, tanta tamen non eſt, quæ ad lumen ſolis agnoſcendum ſufficit, quin potius illam ab hoc plurimum differre tibi conſcius es. Luminis adeo ſolaris phantaſma perceptio aut obſcura penitus (§. 32), aut minus ſaltem clara eſt (§. 31). Patet itaque nos ſenſu diſtincte perceptum facilius & clarius imaginari, quam quod confuſe percipitur, & ſi quid imaginamur, id nos minus clare imaginari, quam ubi ſenſu percipitur. *Quænã facilius imaginemur.*

Non inutile eſt, ſi ad alia exempla reſpiciens ex iis ſimiliter propoſitionem præſentem eruas. Quoniam tamen exempla obvia ſunt, ut plura in medium proferamus opus non eſt. Propoſitionis præſentis utilitas ex ſubſequentibus eluceſcet: major autem in Moralibus aliquando

quando palam fiet. Ceterum obiter monemus, modum eruendi univerſalia ex ſingularibus, quo in ſtabiliendis propoſitionibus a poſteriori utimur, æquipollere demonſtrationibus majoris perſpicuitatis gratia ad caſum ſpecialem applicatis: quales in Matheſi mixta occurrere nemo ignorat, qui vel levi ſtudio in eadem verſatus eſt. Unum adhuc notandum eſt, antequam a propoſitione præſente ad aliam digrediamur: utrum ſcilicet quid facile, an difficile imaginemur, id nobis innoteſcere, quatenus nobis conſcii ſumus conatus, quem ad imaginandum aliquid adhibemus. In exemplo allato phantaſmatis ſolaris apparet, quod figura & magnitudo veluti vocata ſtatim ſe ſiſtat; aſt ubi lumen imaginari conamur, conatum ſucceſſu fruſtraneo repetitum appercipimus, ut adeo hinc impotentiæ poſitivam notionem conſequamur (*not.* §. 39).

§. 95.

Quænā ideæ ſenſuales dicantur.

Ideas ſenſuales appello, quæ vi ſenſationis in anima exiſtunt, ſeu quæ in anima actu inſunt, quod jam iſta in organo ſenſorio mutatio accidit. Dici etiam poteſt, quod ſint eæ, quæ a ſenſu in anima producuntur.

E. gr. dum ſolem intuemur, idea ſolis, vi cujus nobis ejuſdem ſumus conſcii, a viſu pendet, atque ideo in nobis exiſtit, quia radii a ſole in oculum illapſi organo viſus mutationem quandam inducunt; dicitur itaque idea iſta ſenſualis. Similiter ſi ſonum tubæ percipimus, quia in aurem illapſus mutationem quandam organo auditus inducit; ſoni idea ſenſualis eſt. Idem dicendum eſt de ideis ceteris, quæ mutationibus in ceteris organis ſenſoriis contingentibus in anima reſpondent. Atque ideæ hæ ſenſuales opponuntur phantaſmatis, quæ vi imaginationis producuntur (§. 93): cur enim ab his diſtinguendæ veniant, ex ſequentibus apparebit, & utilitas in moralibus palam fiet.

§. 96.

Differētia phantaſmatū & idearum ſenſualium.

Phantaſmata minus clara ſunt ideis ſenſualibus. Si quid enim ſenſu confuſe percipitur, id claritati minime obſtat (§. 39), exemplo luminis atque colorum: ſi vero idem imaginamur, id minus clare imaginamur, quam ſi idem ſenſu percipitur (§. 94). Quare cum objectis ſenſibilibus ſemper inſint confuſe percipienda, veluti viſibilibus colores (*not.* §. 39); ſi quod objectum ſenſibile imaginamur, minus claritatis adeſſe debet, quam ſi idem ſenſu percipimus. Enimvero idea ſenſu producta ſenſualis idea eſt (§. 95); phantaſma vero idea eſt, quæ ab imaginatione producitur (§. 93). Patet itaque phantaſmatis minus adeſſe claritatis, quam ideis ſenſualibus.

Exemplo eſt idea ſenſualis ſolis & phantaſma ejuſdem, quas duas perceptiones gradu claritatis a ſe invicem differre nemo non in ſeipſo experitur. Gradus claritatis bene quidem diſtinguimus, ſed in iis ſigillatim enunciabilia minime deprehendimus, adeoque eos nonniſi confuſe percipimus. Ita ſi duo fuerint colores, unum eſſe altero clariorem vulgo ſatis obvium eſt; ſed undenam majorem gradum claritatis unius, minorem alterius agnoſcamus; nec nobis conſcii ſumus, nec enunciare valemus.

§. 97.

Modus diſtinguendi phantaſmata ab ideis ſenſualibus.

Quoniam phantaſmata & ideæ ſenſuales gradu claritatis a ſe invicem differunt (§. 96), per eandem a ſe invicem diſtingui poſſunt, conſequenter *Si phantaſmata & ideæ ſenſuales in anima coexiſtunt, illa ab his diſtinguimus*.

Confirmat corollarii præſentis veritatem experientia. Nemo non ſibi conſcius eſt, ſe phantaſmata ab ideis ſenſualibus coexiſtentibus optime diſtinguere, ut adeo nunquam immineat periculum, ne quod imaginamur cum eo, quod ſentimus, confundamus, quamdiu ſimul ſentimus & imaginamur: id quod nobis vigilantibus accidit.

§. 98.

Digitized by Google

§. 98.

Actuum imaginationis & ſenſationum debiliorum æquipollentia.

Actus imaginationis æquipollent ſenſationibus debilioribus. Debilior enim eſt ſenſatio, quæ minorem claritatis gradum habet (§. 75). Quare cum phantaſmata minus clara ſint ideis ſenſualibus (§. 96), illa autem vi imaginationis (§. 93), hæ vi ſenſuum producantur (§. 94); actus imaginationis minorem gradum claritatis habet, quam ſenſatio. Quoniam itaque ſenſibilia imaginamur (§. 92), adeoque ea, quæ ſenſu percipi poſſunt (§. 77), ipſa autem experientia conſtat, ſenſibilia in luce fortiori clarius percipi, quam in debiliori; actus imaginationis æquipollent ſenſationibus debilioribus.

Confirmatur idem experientia. Etenim ſi nocturnis tenebris ingruentibus equitem ex intervallo videmus; phantaſma non majorem, imo ſæpius minorem claritatis gradum habet, quam ſi ex eodem intervallo in luce diurna eundem adſpicimus. Simile quid notamus, ſi idem objectum in luce diurna & lunari diverſo tempore conſpicimus, modo diſtantia tanta ſit ab oculo in caſu poſteriori, quæ ad iſtam differentiam inducendam ſufficit. Sed noſtrum non eſt in præſenti inquirere, quomodo iſta diſtantia determinari debeat.

§. 99.

Obſcuratio imaginationis per ſenſus.

Senſationes obſcurant actus imaginationis, ita ut hos ſubinde prorſus non appercipiamus. Actus enim imaginationis æquipollent ſenſationibus debilioribus (§. 98). Quoniam itaque ſenſatio fortior obſcurat debiliorem, ita ut ſubinde debiliorem prorſus non appercipiamus (§. 76); ſenſationes actus imaginationis coexiſtentes obſcurare debent, ita ut eos ſubinde prorſus non appercipere liceat.

Id actu fieri in anima noſtra, ut adſint phantaſmata, quorum tamen nobis minime conſcii ſumus; in ſubſequentibus patebit. Atque ideo ſuo loco inquirendum erit, quomodo phantaſmata latentia in apricum producantur, ut jam nobis eorum conſcii reddamur, cum antea conſcii non eſſemus.

§. 100.

Senſationes debiliores quando fiant clariores.

Senſationes debiliores clariores fiunt, abſentibus fortioribus. Obvia idem confirmatur experientia. Si Luna nocturno tempore fulget, objecta ejus lumine colluſtrata reſplendent, & ipſum lumen Lunæ multo clarius percipitur, quam interdiu, dum inſtar nubeculæ pallet. Lumen Solis multo clarius percipimus, quam Lunæ, adeoque ſenſatio prior fortior eſt (§. 74), poſterior debilior (§. 75). Quando igitur Sol non amplius conſpicitur, ſed Luna ſola in oculos incurrit, illo ſub horizonte latente, ut nihil prorſus luminis ex fonte iſto manantis ad eos pertingat; ſenſatio fortior ceſſat, debilior ſola relinquitur. Enimvero tum lumen lunare multo clarius percipitur, quam antea, neque enim amplius Luna inſtar nubeculæ pallere videtur, adeoque ſenſatio debilior clarior fit fortiori abſente.

Nimirum ceſſat jam obſcurationis cauſa (§. 76), adeoque debilior non obſcuratur. Retinet igitur ſuam, quam habet, claritatem.

§. 101.

Actus imaginationis

Si actus imaginationis ſoli ſunt, clariores ſunt, quam ſenſationibus coexiſtentes. Quoniam enim actus imaginationis ſenſationibus debilioribus æqui-

quando clariores. æquipollent (§. 98); ſi actus imaginationis ſoli inſunt animæ, abſentibus ſenſationibus omnibus, perinde eſt ac ſi ſenſatio debilior ſola adeſſet, fortiori remota. Enimvero ſenſationes debiliores clariores fiunt abſentibus fortioribus (§. 100). Ergo actus imaginationis clariores quoque eſſe debent, ſi fuerint ſoli, quam ſi ſenſationibus coexiſtunt.

Idem confirmatur a poſteriori. Etenim in ſomnio ceſſant ſenſationes & ſoli actus imaginationis in anima dantur. Tum vero poſteriores utique clariores ſunt, quam dum vigilamus, cum phantaſmata pro ideis ſenſualibus habeamus, exiſtimantes nos vigilare, cum dormimus, & in rei veritate contingere, quod tantummodo apparet.

§. 102.

Caſus ſpeciales. Quoniam actus imaginationis clariores ſunt, ſi ſoli ſunt, quam ſi ſenſationibus junguntur (§. 101): *Actus imaginationis clariores ſunt in tenebris & quando oculos claudimus, aliiſque objectis abſentibus, quæ cetera organa ſenſoria feriunt.*

Reſpondet propoſitio præſens notioni communi: phantaſmatis enim claritatem conciliaturi oculos claudimus & alia objecta a contactu organorum ſenſoriorum arcemus.

§. 103.

Quænam ſenſibilia ceteris clarius imaginemur. *Viſibilia objecta, itemque verba facilius & clarius imaginamur, quam ſonos inarticulatos, odores, ſapores & qualitates tactiles, ſeu quæ tactu ſolo percipiuntur.* In objectis enim viſibilibus multa inſunt, quæ diſtincte percipimus, veluti figuræ & magnitudines, ſitus atque motus, quemadmodum ex demonſtratione de facilitate & difficultate imaginandi (§. 94) apparet. In verbis ſingulas ſyllabas a ſe invicem diſtinguimus tanquam ſigillatim enunciabiles, adeoque eadem diſtincte percipimus (§. 38). Enimvero in ſonis inarticulatis, odoribus, ſaporibus & qualitatibus tactilibus, ſeu iis, quæ ſolo tactu percipiuntur, plura ſigillatim enunciabilia diſtinguere non licet, adeoque eadem tantummodo confuſe percipimus (§. 39). Enimvero ſi quid ſenſu diſtincte percipimus, id facilius & clarius nobis imaginamur, quam quod confuſe percipimus (§. 94). Ergo viſibilia objecta, itemque verba, facilius & clarius imaginamur, quam ſonos inarticulatos, odores, ſapores & qualitates tactiles, ſeu, quæ tactu ſolo percipiuntur.

Veritas propoſitionis præſentis obvia admodum experientia confirmatur, ut eam nemo in dubium vocare poſſit, quoniam experimentum ſtatim in ſe capere poteſt, quamprimum dubitatio animum invadit. Quodſi quædam imaginari conemur, unuſquiſque in ſemetipſo deprehendet, occurrere ipſi partim objecta viſibilia, partim verba. In viſibilibus clare a ſe percipi figuras, magnitudines, ſitus ac motus experietur; in verbis percipi ſyllabas, quatenus ſucceſſive pronunciari poſſunt. Quodſi vero ſonos alios, ſapores, odores vel quæ tactu ſolo percipi poſſunt, imaginari conemur; nihil a nobis effici intelligemus, utut ſonos, ſapores, odores & qualitates tactiles, quamprimum ſenſu percipiuntur, extemplo agnoſcimus. Ceterum utilitate non caret probe a ſe invicem diſtingui, quæ facile imaginari licet, ab iis, quæ vix ac ne vix quidem imaginari poſſumus. Patebit utilitas in Moralibus. Nihil enim de anima certa experientiæ fide cognoſcitur, quod non inexpectatam ſubinde in Moralibus utilitatem afferat. Propter iſtam vero utilitatem inanem operam minime ſumit, qui in notionibus communibus ſibi claris reddendis aſſiduus eſt. Evadunt autem claræ, ſi ad exempla animum advertimus. Et quo plura exempla attente conſideramus, eo nobis fiunt clariores.

§. 104.

Digitized by Google

§. 104.

Si qua ſimul percepimus & unius perceptio denuo producatur, ſive ſenſuum, ſive imaginationis vi; imaginatio producit & perceptionem alterius, ſeu, quod perinde eſt, *perceptio præterita integra recurrit, cujus præſens continet partem*. Patet id a poſteriori, ſi in quocunque caſu ſingulari comparemus ideam ſenſualem præſentem cum phantaſmate, quod actu imaginationis præſens ſiſtitur. E. gr. Ponamus te in templo vidiſſe Titium ſeu perſonam quandam tibi ignotam, & in templum alio tempore venientem oculos conjicere in locum, ubi ſederat; recurret tibi phantaſma Titii, etſi is tunc temporis non fuerit præſens, ſed locus iſte vel vacuus fuerit, vel ab alia perſona occupatus. Quodſi tunc temporis, quo Titium videbas, cum Mevio colloquentem vidiſti; mox etiam recurret phantaſma Mevii, etſi nec ipſe præſens ſit, nec in locum, quem occupaverat, oculos convertas. Quoniam Titium & locum, quem in templo occupavit, ſimul vidiſti; Titius & locus ſunt duo viſibilia, quæ ſimul percepiſti, aut, generaliter loquendo, res duæ ſenſu ſimul perceptæ (§. 77). Dum in templum alio tempore veniens oculum in locum iſtum conjicis, ubi ſederat Titius; viſus vi denuo producitur perceptio unius rerum alias ſimul viſarum, ſeu, generaliſſime loquendo, ſenſus vi producitur perceptio unius rerum alias ſimul perceptarum (*§. 67*). Dum porro tibi recurrit phantaſma Titii nunc quidem abſentis; vi imaginationis producitur perceptio rei alterius ſimul perceptæ (§. 92). Apparet adeo ſi rerum antea ſimul ſenſu perceptarum una ſenſu denuo percipiatur; imaginationem etiam producere perceptionem alterius.

Quænam actu imaginemur.

Quia porro Titium loquentem videras cum Mevio; Titius & Mevius ſunt duo objecta viſibilia, ſeu, generaliter loquendo res duæ ſenſu ſimul perceptæ (*§. 77*). Dum phantaſma Titii recurrit; unius rerum ſenſu ſimul perceptarum perceptio vi imaginationis denuo producitur (§. *92*). Dum porro tibi recurrit phantaſma Mevii, nunc non modo abſentis, ſed cujus ne locum quidem adſpicis; vi imaginationis producitur perceptio rei alterius ſimul perceptæ (*§. cit.*). Patet igitur ſi unius rerum antea ſimul perceptarum perceptio vi imaginationis denuo producitur; vi ejuſdem imaginationis produci quoque perceptionem rei alterius ſimul perceptæ.

Ponamus denique te ideam horti animo concipientem, qualem nullibi vidiſti, eundem inſtruere arboribus ordine plantatis & ornare floribus, quales verno tempore in hortis amœnis conſpiciuntur. Ponamus porro, te alio tempore in via conſpicere arbores ordine plantatas: phantaſma horti tui, qualem tibi antea imaginatus fueras, extemplo recurret. Quoniam ideam horti dum animo concipis & in eo arboribus atque floribus loca convenientia pro arbitrio aſſignas, iſtorum objectorum nullum præſens eſt, *per hypotheſin*; vi imaginationis rerum plurium perceptiones una producis, ut per-

Digitized by Google

ut perceptionem quandam totalem conſtituant (§. 43), qualis eſſe ſolet, ſi plura ſimul ſenſu percipiuntur, ſeu uno obtutu videntis comprehenduntur. Habes igitur hic res plures ſimul imaginatione perceptas. Dum in via conſpicis arbores ordine plantatas, quales in horto tuo tibi imaginatus fueras; unam rerum antea ſimul imaginatione perceptarum vi ejuſdem denuo producis (§. 92). Dum vero phantaſma horti, quem antea imaginatus fueras denuo recurrit; vi imaginationis producitur perceptio rerum ſimul imaginatione perceptarum ceterarum (§. *cit.*). Patet igitur, ſi qua ſimul imaginatione fuerint percepta & unius eorum perceptio vi ſenſus denuo producatur; imaginationem quoque producere perceptionem alterius.

Quoniam igitur imaginatio producit ſimul percepta, ſi eorum unum ſenſu vel imaginatione denuo percipiatur, ſive ſimul ſenſu, ſive imaginatione percepta fuerint; generaliter omnino liquet, ſi qua ſimul percepimus & perceptio unius eorum ſive ſenſuum, ſive imaginationis vi producta denuo fuerit, imaginationem quoque producere perceptionem alterius ſeu ceterorum.

Propoſitio præſens maximæ utilitatis eſt in ſerie perceptionum explicanda: id quod non modo in moralibus, verum etiam in Logica & Pſychologia indiſpenſabilis neceſſitatis eſt. Incidi in eam juvenis, cum philoſophiam practicam univerſalem methodo mathematica conſcriberem: deprehendebam enim ea me opus habere in demonſtrando, atque ideo eandem ſumſi inſtar axiomatis ſeu notionis communis exemplo *Euclidis*. Mox ejus quoque uſum obſervavi in ratiocinatione diſtincte explicanda, quemadmodum in ſequentibus docebo. Ne quis vero exiſtimet, ad eam ſtabiliendam ſumi, quæ a veritate facti aliena ſunt; ut unuſquiſque aſſumat exempla, quæ præſens ipſi ſuggerit experientia, conſultum eſt. Et ne quis methodo abſtrahendi univerſalia a ſingularibus nondum ſatis fidens exiſtimet, a ſingulari vel particulari ad univerſale argumentationem fieri; pluribus exemplis diverſo tempore obviis utatur. Plurimum huc conducit, ſi non ſolum ad nos, ſed alios quoque attenti ex perceptione præſente reddere conemur per aliquod temporis intervallum rationem eorum, quæ nobis vel aliis in mentem veniunt: ita nimirum non modo veritas propoſitionis nobis confirmabitur, ſed eidem quoque reſpondens notio & clarior evadet, & fœcunditas ejuſdem manifeſta fiet.

§. 105.

Idem porro expeditur.

Si quod nunc percipitur ſpecie vel genere idem eſt cum eo, quod alias una cum aliis perceptum fuerat; imaginatio etiam horum perceptionem producere debet. Quæ enim ſpecie vel genere eadem ſunt, ea ſibi mutuo ſimilia ſunt, quatenus ad eandem ſpeciem, vel ad idem genus referuntur (§. 233 234 *Ontol.*), conſequenter quædam in iiſdem eadem ſunt (§. 195 *Ontol.*). Quare ſi nunc percipimus A ſpecie vel genere idem cum B, quod alias cum C perceperamus; quædam omnino percipimus, quæ antea ſimul cum aliis in B percepimus. Quamobrem cum perceptio ceterorum, quæ ipſi B inerant & in A minime deprehenduntur, vi imaginationis una produci debeant (§. 104); imaginatio quoque producit perceptionem ipſius B. Quoniam vero B percipiebatur una cum C; evidens eſt cum perceptione ipſius B produci etiam debere perceptionem ipſius C (§. *cit.*). Patet igitur, ſi quod nunc percipitur ſpecie vel genere fuerit idem cum eo,

quod

quod alias una cum aliis perceptum fuerat, imaginationem etiam horum perceptionem producere debere.

Idem confirmatur a poſteriori. Ponamus enim nos in convivio ſimul vidiſſe hoſpites & vitra vino plena. Quodſi domi die ſequente oculos in vitra convertis, quibus vinum infundi ſolet; extemplo tibi occurrit phantaſma hoſpitum ac vitrorum vino plenorum rerumque ceterarum in convivio præſentium. Vitra, quæ domi conſpicis, ſpecie ſaltem eadem ſunt cum vitris, quæ videras in convivio. Ergo objectum ſpecie idem, quod percipis, non modo tibi in mentem revocat objectum antea perceptum ad eandem ſpeciem pertinens, verum etiam alia cum eodem ſimul percepta.

Patet idem in exemplis aliis. Ita vitra, quibus vinum infundi ſolet, in mentem tibi revocant tabernam vitris omnis generis inſtructam, quam in nundinis vidiſti. In exemplo, quod ad propoſitionem præcedentem dedimus, arbores in horto plantandas in mentem revocant arbores in via plantatæ, & ita porro. Dicitur autem objectum in mentem revocari, cujus phantaſma vi imaginationis producitur.

§. 106.

Phantaſmatis cum ſenſatione nexus.

Sine prævia ſenſatione nullum in anima phantaſma oriri poteſt. Pone enim, ſi fieri poteſt, phantaſma aliquod ſine prævia ſenſatione oriri. Nulla jam amplius erit ratio cur hoc potius phantaſma oriatur, quam aliud, cum ipſum nulla perceptio præcedat, nec ob defectum ejuſdem ratio aliqua in corpore aſſignari poſſit (§. 85). Quoniam itaque fieri nequit, ut abſque ratione ſufficiente aliquid ſit (§. 70 *Ontol.*); neque etiam fieri poteſt, ut ſine prævia ſenſatione aliquod in anima phantaſma oriatur.

Nullum quoque allegare licet exemplum phantaſmatis abſque prævia ſenſatione in anima exorti, modo attentione atque acumine ſufficiente utaris, ne ſcilicet exiſtimes venire quid in mentem, cujus nulla ratio ex perceptione præſente reddi poſſit, cur hac poſita ponatur. Neque enim negandum eſt, niſi in ratione phantaſmatis ex præcedente perceptione eruenda aliquandiu jam verſatus fueris, ægre illam detegi poſſe. Peculiare nimirum requiritur acumen ad ea, quæ perceptionibus ac appetitibus noſtris inſunt, diſtinguenda, ubi non veluti ſponte ſua abſque ullo negotio patent.

§. 107.

Quæ in perceptiones ab imaginatione producantur.

Si imaginatio reproducere debet perceptiones aliarum rerum antea ſimul perceptarum cum ea, quam nunc percipimus; res iſtæ vel ſæpius, vel diu ſimul percipiantur neceſſe eſt. Etenim quod ſpecie præſertim, vel genere idem eſt, ſucceſſive cum pluribus rebus aliis ſpecie & genere differentibus percipitur. Quamobrem ratio aliqua adeſſe debet, cur imaginationi hujus potius, quam alterius rei perceptio occurrat, quæ non minus quam iſta cum re nunc percepta ſimul antea percepta fuit (§. 70 *Ontol.*). Quare cum adſit aliqua ratio, ſi perceptio ejus rei, quæ cum nunc percepta ſæpius ſimul percepta fuit, producatur, vel etiam quæ diu cum hac ſimul percepta fuit, nimirum hæc ipſa, quod ſæpius vel diu ſimul percepta fuerit, utpote quæ ſola differentia in ſimultaneitate percipiendi jam admittitur (§. 104. 105); ſi imaginatio reproducere debet perceptiones aliarum rerum antea ſimul

perceptarum cum ea, quam nunc percipimus; res iſtæ vel ſæpius, vel diu ſimul percipiantur neceſſe eſt.

Idem patet a poſteriori. Si in aliquo templo ſæpius fuiſti, ubi phantaſma ejus recurrit, primum recurrit phantaſma ejus partis, quam e loco tibi conſueto conſpicis, vel ſi idem templum quoad ſpeciem externam repræſentat, eam tibi faciem exhibet, quam ſæpius præteriens reſpexiſti. Si in horto aliquo ſæpius fuiſti & eum cum aliis, in quibus fueras, vel de quibus narrantes audiveras, contuliſti; ubi vi perceptionis præſentis perinde eſt, cujuſnam horti perceptio producatur, phantaſma ejus recurrit, non vero alterius. Nec aliud quid obtinet in caſibus aliis. Similiter ſi in horto aliquo vides plantam exoticam, antea tibi non viſam; eam diu contemplaris, ut facilitatem ejus perceptionem producendi, quoties de plantis ſermo incidit, vel planta aliqua viſui objicitur, præſertim rara, tibi compares. Imo ab eadem digreſſus phantaſma vi imaginationis conſervas & aciem mentis in eodem contemplando adhuc defigis, & tanto certiorem ex eo te exiſtimas fore, ut in poſterum abſentis perceptionem reproducere valeas.

Multa attentione opus eſt ad talia pervidenda, qua uti non poſſunt niſi exercitati. In Pſychologia rationali, ubi in nexum iſtarum perceptionum inquiremus, res evadet clarior. Quodſi vero quis in addiſcenda Pſychologia empirica, qualem proponimus, multum ac diu verſatus attentionem ad ea, quæ in anima contingunt, conſervare didicerit; is facilius obſervare poterit, quæ nunc aciem mentis effugiunt. Etſi autem obſervatio ſit difficilis, ſi in caſu dato phantaſmata diiudicanda; hoc tamen non obſtante eidem respondet notio communis, cum eadem nitatur praxis res memoriæ mandantium, quemadmodum inferius oſtendemus.

§. 108.

Modus acquirendi facilitatem reproducendi perceptiones.

Quoniam res percipiuntur tum ſenſu, tum imaginatione (§. 67. 92); *facilitas reproducendi perceptiones rerum antea perceptarum cum iis, quæ nunc percipiuntur, acquiritur ſive res ſæpius ac diu ſenſu, ſive imaginatione ſimul percipiantur.*

Apparet adeo non modo ſenſum juvare imaginationem, ſed eam quoque ipſam abſque ſenſuum auxilio in facilitate idearum reproducendarum acquirenda utiliter ac cum ſucceſſu verſari. Sed de his plura dicemus paulo deinceps de memoria acturi.

§. 109.

Quomodo perceptiones producendæ a præſente pendeãt.

Si res plures ſimul percipiuntur, & mentis acies in unam earum intenditur; imaginatio reproducit perceptionem rerum cum hac antea ſimul perceptarum. Si plura ſimul percipis & mentis aciem in unum eorum intendis; hujus tibi magis conſcius es, quam ceterorum, & in eo quid diſtinguis, quod tibi tanquam in eo repræſentas. Quare cum aliqua adeſſe debeat ratio, cur imaginationi potius occurrat perceptio rerum cum hac, quam alia in perceptione præſente contenta ſimul perceptarum (§. 70 *Ontol.*), talis vero quidem adſit in eo caſu, quo imaginatio producit perceptionem rerum antea ſimul cum ea perceptarum, in quam mentis aciem intendis, nulla vero adſit in altero caſu, quo produceret perceptionem rerum antea ſimul

cum

Digitized by Google

cum una ceterarum conjunctarum, in quam mentis aciem minime intendis; ſi res plures ſimul percipiuntur & mentis acies in unam earum intenditur; imaginatio reproducit perceptionem rerum cum hac antea ſimul perceptarum.

Idem etiam ſic oſtenditur. Quando in perceptione præſenteplura continentur & in eorum unum mentis aciem dirigis; hujus tibi magis, quam ceterorum conſcius es, atque adeo perinde eſt ac ſi hoc ſolum perciperes. Enimvero imaginatio producit perceptionem eorum, quæ ſimul percepta fuere cum eo, quod nunc percipitur (§. 104); reproducere igitur debet perceptionem eorum, quæ cum eo ex pluribus in eadem perceptione nunc contentis ſimul percepta fuere, in quod mentis aciem intendis.

Idem etiam a poſteriori confirmatur. Ponamus tibi in oculos incurrere externam ædificii cujuſdam faciem & in ea feneſtras, e quibus orbes quidam vitrei ſunt avulſi. Si mentis aciem dirigas in avulſos ex feneſtris orbes; imaginatio objiciet tibi phantaſma ædificii alterius cum feneſtris, ex quibus orbes vitrei ſunt avulſi, quod alias vidiſti, & huic ſuccedent phantaſmata aliorum ſimilium ædificiorum antea viſorum, veluti eorum, e quorum feneſtris infelici caſu a grandine orbes vitrei aliquando fuerant excuſſi, ubi aciem mentis in orbes avulſos intendere pergis. Plura iſtiuſmodi exempla tibi recurrent, ſi in perquirendis rationibus phantaſmatum ex perceptione præſente naſcentium fueris aſſiduus.

In hoc & aliis caſibus id inprimis agendum eſt, ut phantaſma ex perceptione immediate enatum cum perceptione præſente conferatur: id quod ſubinde difficultatem parit, ſi attentionem ad id, in quo mentis aciem defigis, non diu conſervas, ſed eandem ſtatim ad aliud in re percepta obvium promoveas. Quamobrem veritatem propoſitionis præſentis experientia domeſtica confirmaturus, non modo mentem ad idem in objecto ſenſibus obvio perceptibile diu attentam conſervari conſultum eſt, verum etiam in phantaſmate ex perceptione præſente immediate naſcente in idem prorſus dirigenda mentis acies, quod ejus reproducendæ ratio fuit.

§. 110.

Si mentis aciem continuo in id intendis, quod phantaſma cum perceptione, ex qua naſcitur, commune habet; ſucceſſio phantaſmatum in eodem genere vel eadem ſpecie entium continuatur: ſi vero in phantaſmate ad alia eandem dirigis; ſucceſſio phantaſmatum in alio genere, vel alia ſpecie entium continuatur. *Phantaſmatum ſucceſſio qualis.* Etenim ſi mentis aciem in id intendis, quod phantaſma cum perceptione, ex qua naſcitur, commune habet; phantaſma, quod ex eodem naſcitur, denuo idem cum ipſo commune habere debet (§. 105.). Enimvero quatenus in phantaſmatis, adeoque rebus, quas repræſentant (§. 93. 48), eadem inſunt; eatenus res ſibi invicem ſimiles ſunt (§. 195 *Ontol.*), conſequenter vel ad idem genus, aut eandem ſpeciem pertinent (§. 233. 234 *Ontol.*), aut tanquam ad idem genus, vel eandem ſpeciem pertinentia ſpectari poſſunt (§. *cit.*). Phantaſma igitur unum alteri ſuccedit in eodem genere, vel eadem ſpecie entium. Quare cum continuo in phantaſ-

mate præſente acies mentis dirigatur in idem, in quod in phantaſmate anteriore dirigebatur; phantaſmatum ſucceſſio in eodem genere entium, vel in eadem ſpecie continuatur.

Enimvero ſi jam in phantaſmate aciem mentis in aliud intendis, quam quod in anteriore continebatur; prodibit alterum phantaſma, quod quidem aliquid commune habet cum phantaſmate, ex quo naſcitur, non autem cum perceptione priori (§. 109). Ex iis igitur, quæ modo oſtendimus, patet, phantaſma alterum cum perceptione prima ad idem genus, vel eandem ſpeciem referri minime poſſe, quatenus ſcilicet genus, vel ſpecies conſtituitur per communia, quæ inſunt, & tanquam reproductionis rationes alleganda veniunt. Phantaſmatum igitur ſucceſſio in eodem genere, vel eadem ſpecie entium minime continuatur: continuatur adeo in diverſo genere, vel in diverſa ſpecie.

Idem etiam a poſteriori oſtenditur. Ponamus te dirigere mentis aciem in orbes vitreos e feneſtris ædificii, quod adſpicis, avulſos. Reproducetur phantaſma templi, in quo feneſtræ itidem tales conſpiciuntur, a quibus orbes vitrei ſunt avulſi. Quodſi jam ad phantaſma templi attentionem dirigis & in eo mentis aciem in orbes vitreos e feneſtris avulſos iterum intendis; imaginatio producet phantaſma ædium, in quibus infauſto caſu a grandine orbes vitrei e feneſtris ſunt excuſſi. Si in hoc phantaſmate denuo mentis aciem in orbes vitreos ex feneſtris excuſſos dirigis; ſuccedit phantaſma hypocauſti, in quo ab hominibus ebrioſis orbes vitrei excutiuntur & ita porro. Singula igitur phantaſmata & cum iis perceptio prima, a qua tandem omnia ortum ducunt, id commune habent, quod in iis repræſententur ædificia cum feneſtris, in quibus orbes vitrei evulſi, vel excuſſi ſunt. Quare cum ædificia iſtiuſmodi tanquam peculiaris quædam ædificiorum ſpecies conſiderari poſſint, quemadmodum ædificia quævis re vera ad idem genus entium ſpectant; phantaſmatum ſucceſſionem in eodem genere, vel eadem ſpecie entium continuari patet, ſi mentis aciem continuo in id dirigis, quod unumquodque phantaſma cum perceptione, ex qua naſcitur, commune habet.

Enimvero ponamus te ut ante tibi repræſentare ædificium & in eo mentis aciem in orbes vitreos e feneſtris ædificii, quod adſpicis, avulſos. Ponamus inde naſci phantaſma templi, in quo itidem ſunt feneſtræ, ex quibus orbes vitrei evulſi. Quodſi jam mentis aciem non in feneſtras, ſed in ſuggeſtum dirigis; phantaſma concionatoris ſeſe tibi ſiſtit, quem in eodem conſtitutum ſæpius vidiſti. Quodſi attentionem ad eundem conſervas, recurrit phantaſma horti, in quo cum eodem collocutus es. Si in horti phantaſmate mentis aciem dirigis in arbores, recurrit phantaſma ſylvæ denſis arboribus obſitæ: ſuccedet idea cervi, qualem in ſylva aliquandiu vidiſti. Ex phantaſmate cervi naſcetur phantaſma culinæ, in qua humi jacet cer-

cervus. Si ibi aciem mentis dirigis in orbes ſtanneos; recurret phantaſma tabernæ vaſis ſtanneis inſtructæ in nundinis antea viſæ & ita porro. Patet itaque ſi continuo mentis aciem in ea dirigis, quæ phantaſmatis anterioribus cum perceptione communia non ſunt; phantaſmatum ſucceſſionem in eodem genere vel ſpecie entium non continuari, ſed potius in diverſis.

Caſus poſterior frequentior eſt priori, & prior quidem magis pendet ab arbitrio noſtro, ſi exiſtere debet: quoniam tamen ab arbitrio noſtro pendet, ideo unuſquiſque experimentum in ſe capere poteſt, quamprimum voluerit, modo alias ad iſtiuſmodi experimenta aptus ſit. Requiritur enim ad ea, ut attentionem ſuam pro arbitrio in perceptionibus ſuis figere & ea, quæ ipſis inſunt, acumine ſuo a ſe invicem diſtinguere poſſit: quod etſi facillimum videatur, ubi exempla ab alio proponuntur, non tamen omni difficultate caret, ubi quis ipſemet e ſuo penu exempla depromere velit. Quamobrem nos non piget in iis, quæ contemptibilis facilitatis videntur, tantæ ſtudere claritati, quanta deſiderari poteſt in rebus difficillimis, ut lectorem ad eas animi dotes perducamus, quæ ad interiorem animæ ſuæ cognitionem requiruntur.

§. 111.

Phantaſmata actionum præteritarum unde naſcantur, & quænam ex iis naſcatur alia.

Si vi imaginationis producitur phantaſma alicujus loci; ex eo porro enaſcitur phantaſma actionum a nobis, vel aliis in iſto loco perpetratarum, & ex his porro phantaſma aliarum rerum olim poſt ipſas perceptarum. Etenim ſi vi imaginationis producitur phantaſma alicujus loci; cum eodem ſimul producitur phantaſma aliarum rerum cum loco iſto ſimul perceptarum (§. 104). Quare cum actiones noſtras, quas in loco iſto perpetravimus, una cum loco percepimus, quod per ſe patet; imaginatio etiam phantaſma illarum actionum producere debet. Eodem modo patet, ex phantaſmate loci naſci quoque debere phantaſma actionum ab aliis in eodem loco perpetratarum, quas vel præſentes vidimus, vel ab aliis relatas accepimus. Enimvero ſi quid porro cum actione iſta connexum fuit, ſeu ex eadem ſecutum, aut alio modo poſt actionem in eadem ſerie perceptum; quoniam actio per tractum temporis continuata una cum ceteris, quæ iſto tempore contigerunt, & in ſenſus noſtros incurrerunt, percepta ſimul fuit; ex phantaſmate actionis enaſci quoque debent phantaſmata aliarum rerum eodem tempore, quo actio duravit, perceptarum (§. *cit.*). Et quia phantaſma actionis perpetratæ conſervatur aliquandiu, dum alia objecta poſtea ſenſus feriunt, conſequenter illa etiam una cum hiſce percipitur; imaginatio quoque producere debet phantaſmata aliarum rerum olim poſt ipſam perceptarum.

Idem probatur a poſteriori. Ponamus tibi recurrere phantaſma ædificii in platea ſiti, in qua ſæpius incedere ſolitus fuiſti. Quoniam phantaſma domus non recurrit niſi cum platea, in qua domus ſita eſt (§. 104); ad hanc in phantaſmate mentis aciem dirigenti recurrit etiam phantaſma inceſſus per plateam. Quodſi per eandem deambulaturus in hortum ſæpius te contuliſti; phantaſma horti mox recurret. Et quia in horto flores decerpere ſolitus fuiſti, te flores decerpentem exhibet phantaſma. Mox in mentem venient flores alibi viſi & diſcurſus de magno corundem pretio moti

cum

Digitized by Google

cum loco atque perſonis tum in eodem præſentibus, quando ſermo iſte incidebat. Phantaſma diſcurſus in mentem revocat librum, in quo de pretio florum quædam legiſti, & ita porro. Vides, hic ex phantaſmate plateæ naſci phantaſma inceſſus per eandem & ex hoc porro ortum trahere phantaſma horti. Ex phantaſmate igitur loci naſcitur phantaſma actionis & ex phantaſmate actionis naſcuntur porro phantaſmata rerum aliarum. Similiter ex phantaſmate horti naſcitur phantaſma, quod te flores excerpentem exhibet, & ex hoc porro venit phantaſma floris alibi viſi. Denuo igitur ex phantaſmate loci naſcitur phantaſma actionis & ex phantaſmate actionis reſultant phantaſmata aliarum rerum. Similiter phantaſma diſcurſus de pretio florum parit phantaſma libri, in quo de eodem quædam legiſti. Ex phantaſmate igitur actionis alienæ naſcitur phantaſma rei alterius. Quoniam res nobis repræſentare ſolemus cum loco, in quo fuerunt, & in loco aliquo dum commoramur, non prorſus ſumus otioſi; nihil ſane frequentius eſt, quam ut phantaſmata rerum revocent ſimul phantaſmata locorum & actionum in iiſdem perpetratarum, ut adeo non opus ſit plura exempla ad confirmandam propoſitionem afferri.

Utilitate minime vacat vel minimas ſervari differentias, quæ in reproductione phantaſmatum occurrunt. Quoniam enim ita innoteſcit, quomodo phantaſmata in ortu ſuo a ſe invicem pendeant; hoc ipſo eorundem reproductionem in poteſtatem noſtram redigimus. Id autem potiſſimum in omni ſtudio pſychologico intendimus, ut facultates mentis in poteſtatem noſtram redigamus, ita enim iiſdem uti poſſumus pro arbitrio: id quod in moralibus maximi momenti eſt.

§. 112.

Phantaſma ex actione præmeditata veniens.

Si in mente venit phantaſma actionis præmeditatæ; ex eo oritur phantaſma loci, in quo eam præmeditatus es, una cum rebus ibi præſentibus, quando de eadem meditatus, vel etiam ibidem alias ſæpe viſis. Etenim ſi actionem præmeditatus es, quam deinde exequeris; ubi eam exequeris, in mentem venit phantaſma deliberationis, atque ita actionem cum deliberandi actu ſimul percipis. Quodſi ergo phantaſma actionis quacunque de cauſa mentem tuam ſubit; phantaſma quoque deliberationis in eandem venire debet (§. 104). Et quoniam te deliberantem una percepiſti cum loco, in quo deliberaviſti, atque rebus ibidem præſentibus, cum actionem præmeditareris, locum vero cum rebus aliis, quando alio tempore eas ibidem vidiſti; phantaſma loci ſiſtit una res vel iſtas, vel haſce (*§. cit.*), prout majorem vel iſtas, vel has reproducendi facilitatem tibi conciliaſti (§. 108).

Idem etiam confirmatur a poſteriori. Ponamus te in conclavi Titii præmeditatum eſſe colloquium cum Mevio de itinere ad nundinas Francofurtenſes inſtituendo. Ubi cum eo actu colloqueris, phantaſma colloquium præmeditantis in conclavi Titii occurrit, atque ita colloquium & te idem præmeditantem in alio loco una percipis. Quodſi deinde iter actu ingrederis, recurret phantaſma colloquii cum Mevio de hoc itinere, atque ita denuo colloquium de itinere & iter ipſum ſimul percipis. Jam ſi

poſtea

Digitized by Google

poſtea de itinere cogitas, in mentem venit phantaſma loci, in quo cum Mevio de eodem collocutus es, antequam inſtitueretur, una cum rebus aliis cum perceptione loci connexis. Ubi in mentem venit phantaſma loci, in quo colloquium celebratum, idem in eandem revocat phantaſma loci cum rebus aliis connexis, ubi colloquium præmeditatum. Vides igitur ex phantaſmate itineris oriri phantaſma loci, in quo idem præmeditatus es, & ex phantaſmate colloquii de itinere phantaſma loci, ubi colloquium præmeditatus es. In utroque igitur caſu ex actionis præmeditatæ phantaſmate oritur phantaſma loci, in quo eam præmeditatus es una cum rebus aliis, quemadmodum fert propoſitio.

Quodſi omnes illas propoſitiones, quæ de ortu phantaſmatum ex perceptionibus aliis allatæ ſunt, probe conſideres; eum ex nexu perceptionum pendere deprehendes. Quomodo vero nexus iſte reſultet, patet ex iis, quæ de facilitate reproducendi perceptiones rerum antea perceptarum ſimul cum iis, quæ nunc percipiuntur, diximus (§. 108): id quod ut evidentius appareat, propoſitionem ſubſequentem addere lubet. Magnum enim momentum trahit in praxi nexus iſtius cognitio, propterea quod ejus beneficio reproductionem idearum poteſtati noſtræ ſubjicere valemus. Quænam vero hinc in praxin moralem utilitas redundet, ſuo loco conſtabit, ubi eodem in rebus maxime arduis utemur.

§. 113.

Nexus perceptionum cauſa.

Si res plures ſæpius vel diu ſimul percipiantur; perceptiones earum inter ſe connectuntur. Etenim ſi res plures ſæpius vel diu ſimul percipiuntur; anima facilitatem acquirit ex perceptione unius reproducendi perceptionem alterius (§. 108). Quoniam vero ex perceptione una intelligitur, cur reproducatur altera; in perceptione una continetur ratio alterius, nimirum ex eo, quod ſæpius vel diu ſimul perceptæ fuerint, cur anima perceptionem alteram reproducat, & in eo, quod commune habent duæ perceptiones, cur hanc reproducat, ratio continetur (§. 56 *Ontol.*). Perceptiones igitur earum rerum inter ſe connectuntur, quæ ſæpius vel diu ſimul percipiuntur (§. 10 *Coſmol.*).

Atque ita apparet, quid fieri a nobis debeat, ut rerum perceptiones ita connectantur, quo aliquam pro arbitrio reproducere poſſimus; id quod intenditur in praxi morali (*not.* §. *præced.*).

§. 114.

Nexus perceptionum a nexu rerum, quæ percipiũtur, independens.

Quoniam perceptiones rerum, quarum una ex altera producenda eſt, ideo connectuntur, quod res ſæpius, vel diu ſimul fuerint perceptæ (§. 108. 113), non vero ex eo intelligitur, cur res perceptæ vel ſimul exiſtant, vel ſe invicem ſequantur, conſequenter in re una non continetur ratio coexiſtentiæ, vel ſucceſſionis alterius (§. 56 *Ontol.*); *res ideo inter ſe non connectuntur, quia perceptiones earum in anima connectuntur* (§. 10 *Coſmol.*).

E. gr. Si hominem quendam aliquamdiu in templo vidiſti; perceptio hominis cum perceptione templi connectitur. Enimvero ex perceptione hominis non intelligis, cur ſit etiam templum; neque etiam ex perceptione templi intelligis, cur ſit etiam homo. Templum igitur & homo in exiſtentia ſua a ſe invicem minime pendent. Nullus adeo intercedit nexus inter templum & hominem, qui in id intravit, utut inter perceptiones templi ac hominis nexus intercedat.

§. 115.

Digitized by Google

§. 115.

Regulæ imaginationis quænam dicantur.

Regulæ imaginandi, *vel imaginationis*, item *Phantaſmatum* dicuntur; per quas phantaſmata explicari poſſunt, ſeu quas anima in imaginando obſervat, aut, quod perinde eſt, juxta quas phantaſmata oriuntur.

Regularum phantaſmatum ſeu imaginandi exempla habes in præcedentibus (§. 104 & ſeqq.): neque enim propoſitiones proxime præcedentes in alium finem attulimus, quam ut inde phantaſmata explicemus, reddentes inprimis rationem, cur ex hoc iſtud potius jam enaſcatur, quam aliud. Id nimirum ad fœcundam animæ cognitionem maxime utile.

§. 116.

Lex imaginationis quænam dicatur.

Lex imaginationis, ſive *Phantaſmatum* dicitur principium generale regularum imaginationis, ſive phantaſmatum.

Rationem denominandi vide ſupra (*not.* §. 84), eadem enim non modo hic utimur, ſed utemur etiam inferius in omni caſu ſimili.

§. 117.

Lex imaginationis.

Lex imaginationis ſive Phantaſmatum hæc eſt propoſitio: Si qua ſemel percepimus & unius perceptio denuo producatur; imaginatio producit & perceptionem alterius. Veritas propoſitionis jam patet ex ſuperioribus (§. 104): ibi enim eandem a poſteriori ſtabilimus, ſingulis momentis eodem modo proprio in nobis experimento facto confirmandam. Enimvero in demonſtrandis regulis imaginationis (§. 104 & ſeqq) uſi ſumus propoſitione iſta tanquam principio (§. 876 *Ontol.*), eademque in poſterum utemur. Eſt igitur lex imaginationis (§. 116).

§. 118.

Abſentia ſenſationum & phantaſmatum.

Sæpius ſenſationes omnes & phantaſmata omnia ſimul prorſus ceſſare videntur, ut nihil prorſus appercipiamus. Quoniam id nobis quotidie accidit, veritas propoſitionis præſentis adeo clara eſt, ut experientia quadam ſingulari eam confirmari non ſit opus (*§. 666 Log.*).

Quodſi urgeas propoſitionem præſentem non eſſe ſatis determinatam, cum non conſtet, quandonam id obtineat, ſed tempus vage per particulam *ſæpius* indicari; tenendum eſt, in ſubſequentibus nos demonſtraturos eſſe, quandonam id contingere debeat, neque in præſenti opus eſſe accurata temporis determinatione. Etenim in uſum definitionis nominalis præmittimus obſervationem, quæ ſuggerit notionem vocabulo jungendam, ut intelligatur: huic autem inſtituto ſufficit noſſe, ſenſationes & phantaſmata ſimul prorſus ceſſare poſſe, quandonam vero id contingat, ſeu quibus præſuppoſitis id fieri debeat, ut conſtet opus non eſt.

§. 119.

Dormire & evigilare quando dicamur.

Si ſenſationes omnes claræ ceſſant, nec ullius, quod præſens eſt, nobis conſcii ſumus, *dormire* dicimur. Et ſtatus iſte mentis, quo omnes ſenſationes claræ prorſus ceſſant, ſeu quo nihil eorum, quæ præſentia nobis ſunt, nobis conſcii ſumus, *Somnus* appellatur. Dicitur autem *Somnus profundior*, quando cum ſenſationibus claris una phantaſmata clara ceſſant, ita ut nihil prorſus appercipiamus. Et quando redeunt ſenſationes claræ, *evigilare* dicimur.

Nondum definimus, utrum in ſomno profundiori omnis perceptio abſit, nec ne, quando ſcilicet nihil appercipimus: id enim demum in Pſychologia rationali fieri poterit.

§. 120.

Digitized by Google

§. 120.

Interdum res abſentes clare percipimus, perceptionibus aliis per tractum aliquem temporis aliis ſuccedentibus, donec vel evigilemus, vel profundiori ſomno immergamur. Patet idem a poſteriori & in vulgus notum eſt, cum nemo ſit, cui tale quid non acciderit. Neque adeo opus eſt, ut ad caſum ſpecialem provocemus (§. 666 *Log.*), præſertim cum talis ſemper eſſe debeat, cujus experimentum in ſeipſo nemo capere poſſit. Etenim noſtri arbitrii non eſt, quam perceptionum ſeriem in te habere velis. Præſtat igitur unumquemque ejus recordari, quem ſibi notum experitur. *Quando ſomniemus.*

Quodſi tamen exemplum deſideres: repete illud, quo ad docendam differentiam inter ſomnium & veritatem uſi ſumus (§. 493 *Ontol.*). Imo finge, quæ ad confirmandas regulas phantaſmatum in anterioribus adduximus (§. 105 & ſeqq.), ea dormienti tibi occurrere: exempla ſomniorum erunt iſtæ phantaſmatum ſucceſſiones.

§. 121.

Si per tractum aliquem temporis nonniſi res abſentes percipientes, nullius præſentis nobis conſcii ſumus, ſeu, quando res in ſomno appercipimus, *Somniare* dicimur. Et ſtatus iſte mentis, quo nonniſi res abſentes clare percipimus, ſeu earum nobis conſcii ſumus, *Somnium* appellatur. *Somniare quando dicamur.*

Somnium hic accipitur ſubjective, quatenus modificationem quandam animæ denotat: ſumi vero etiam ſolet objective, quatenus eſt rerum ſibi mutuo ſuccedentium repræſentatio. Inconſtantia loquendi, quæ in communi ſermone obtinet, utrumque ſignificatum fert, quemadmodum attendenti ad illum palam fit. Sed nos ſignificatui priori ſtrictius inhærebimus.

§. 122.

Dum ſomniamus, res, quas percipimus, imaginamur. Quando enim ſomniamus, res nonniſi abſentes clare percipimus (§. 121). Sed dum res abſentes percipimus, eas imaginamur (§. 92). Ergo dum ſomniamus, res, quas percipimus, imaginamur. *Somnium imaginationis opus.*

Principium hoc fœcundiſſimum eſt: fungitur enim vice notionis directricis, quando de ſomniis meditandum.

§. 123.

Omne ſomnium initium capit a ſenſatione & per phantaſmatum ſucceſſionem continuatur. Quando enim ſomniamus, res quaſdam imaginamur (§. 122), conſequenter anima phantaſmata producit (§. 93). Enimvero ſine prævia ſenſatione phantaſma nullum in anima oriri poteſt (§. 106). Ergo nec ſomnium ſine prævia ſenſatione oriri poteſt, conſequenter a ſenſatione aliqua initium capit. *Somnii ratio.*

Quoniam vero res, quas ſomniantes percipimus, imaginamur (§. 122); anima continuo phantaſmata alia producit (§. 93), conſequenter ſomnium per ſucceſſionem phantaſmatum continuatur.

Poſterius nemo in dubium vocat. Quando enim evigilamus, nihil ejus præſens fuiſſe, quod per ſomnium nobis repræſentavimus, abunde convincimur. Certum igitur unicuique eſt, ſe nihil eorum ſenſu percepiſſe, de quo in ſomnio cogitavit. Enimvero ſenſationem aliquam ſomnio initium præbere non cuilibet manifeſtum eſt. Quamvis autem a priori

Digitized by Google

priori ſatis evidenter pateat, a poſteriori tamen ut confirmetur conſultum eſt. Etſi enim difficile ſit ſenſationem iſtam, quæ ſomnio ortum largitur, a phantaſmatis diſtinguere ob rationem non unam; non tamen prorſus impoſſibile eſt, modo initii ſomnii recorderis & ad ſtatum corporis tui reſpicias. Subinde accidit, ut ſenſatio debilior, quæ ſomnio inchoando ſufficit, durante ſomnio fiat fortior, ut idem finiat, veluti ſi tormina ventris dormiens percipere incipis, tumque ſomnii rationem perpendens facile initii cauſam animadvertis. Dantur caſus alii, in quibus idem eadem facilitate contingit, veluti cum a ſiti ſomnium ortum trahit, quam eodem finito evigilans adhuc percipis.

§. 124.

Somniorum diverſitas.

Si interea temporis, dum ſomniamus, novam quandam ſenſationem non appercipimus, vel in eam mentis aciem non dirigimus; ſucceſſio phantaſmatum in eadem ſerie continuatur. Quodſi vero ſenſationem quandam interea appercipimus & in eam mentis aciem dirigimus; ſomnium in diverſis phantaſmatum ſeriebus continuatur.

Etenim ſomnium per phantaſmatum ſucceſſionem continuatur (§. 123). Quare cum phantaſma non naſcatur niſi ex prævia vel ſenſatione, vel actu imaginandi (§. 106. 104), in progreſſu autem ſomnii ſenſatio nullum locum habeat, quæ appercipitur, vel, ſi talis adſit, in eam mentis acies non intendatur *per hypoth. priorem*, adeoque in præſenti negotio perinde ſit, ac ſi prorſus abeſſet (§. 109); phantaſma nullum in ſomnio oriri poteſt niſi ex phantaſmate præexiſtente. Quare cum hæc phantaſmata inter ſe connexa ſint (§. 114); omnia ſimul unam ſeriem conſtituunt, atque adeo ſucceſſio phantaſmatum in eadem ſerie continuatur.

Enimvero ponamus novam quandam ſenſationem inter phantaſmata interponi & in eam mentis aciem dirigi: imaginatio reproducet perceptionem rerum cum re iſta, quam ſentimus, antea ſimul perceptarum (§. 109). Quoniam vero jam ſucceſſio phantaſmatum in eadem ſerie continuari debet, quæ jam incepit, quamdiu nova ſenſatio non interponitur, vel mentis acies in eandem non dirigitur *per caſ.* 1; ſucceſſio phantaſmatum in altera hac ſerie continuari debet, & ita porro. Patet igitur ſucceſſionem phantaſmatum in diverſis ſeriebus continuari, quando ſenſationes novæ interponuntur & mentis acies in eas dirigitur.

Propoſitio præſens eſt principium generale, per quod ſomnia explicari poſſunt, modo non ignores, quæ in ea applicanda præſupponuntur. Non immerito itaque lex ſomniorum dici poterat, quemadmodum legem ſenſationum appellamus, per quam ſenſationes ſunt explicabiles, & legem phantaſmatum, per quam phantaſmata explicanda veniunt.

§. 125.

Somnii ſimplicis & cōpoſiti differentia.

Somnium ſimplex dicemus, quod in eadem ſerie phantaſmatum continuatur. ***Somnium*** vero ***compoſitum*** appellabimus, quod in diverſis ſeriebus phantaſmatum continuatur.

Quoniam ſomnia in poteſtate noſtra non habemus per ea, quæ nobis de iis conſtant; exemplis quoque diſcrimen inter ſomnium ſimplex & compoſitum illuſtrare non datur, quorum experimentum in te ipſo facere poteras. Enimvero quoniam ſucceſſiones phantaſmatum, quas vigilantes in poteſtate noſtra habemus, juxta regulas anteriores a ſomniis non differunt, niſi quod juxta ſenſationes continuentur; non modo aliquas ſomniis ſimiles comminiſci licet, ſed illas ipſas, quibus propoſitiones anteriores illuſtravimus, pro ſomniis accipere poſſumus. Etenim ſi phantaſmatum ſucceſſio in eadem ſerie continuatur vi imaginationis, non aliter idem fiet, dum vigilamus, quam dum dormimus: imaginatio

Digitized by Google

natio enim ſecundum eandem legem in omni caſu operatur. Somniamus igitur vigilantes, quando neglectis ſenſationibus mentis aciem continuo in phantaſmata dirigimus, ut ex uno continuo naſcatur aliud, eaque ſucceſſio per aliquem temporis tractum continuetur. Atque hoc pacto omnia, quæ de ſomniis demonſtrantur, in ſe ſtatim experiri licet.

§. 126.

Senſationes, a quibus ſomnium initium ſumit & quæ phantaſmatis in eodem interdum interponuntur, debiles ſunt. Etenim ſenſationes, a quibus ſomnium initium capit (§. 123) & quæ phantaſmatis in eodem ſubinde interponuntur (§. 124), a phantaſmatis non diſtinguuntur, ita ut vulgo ignoretur quod adſint (*not.*§. 123). Quare cum alias phantaſmata ab ideis ſenſualibus gradu claritatis diſtinguantur, quo a ſe invicem differunt (§. 97); in præſenti caſu gradu claritatis differre minime debent, adeoque actioni imaginationis æquipollent. Enimvero actibus imaginationis non æquipollent niſi ſenſationes debiles (§. 98). Senſationes igitur, a quibus ſomnium initium ſumit & quæ phantaſmatis in eodem interdum interponuntur, debiles ſunt. *Senſationes ſomnium ingredientes quales.*

Atque hæc eſt ratio difficultatis agnoſcendi ſenſationes, a quibus vel initium capit ſomnium quodlibet, vel ſeries qualibet in compoſito. Diximus ſupra (*not.* §. 101), in ſomnio ceſſare ſenſationes & ſolos actus imaginationis in anima dari, quia vulgo ſenſationes quaſdam adeſſe non agnoſcimus & ob eorum æquipollentiam phantaſmata ideis ſenſualibus ſubſtitui poſſunt. Sufficit ſomnium potiſſimum ex phantaſmatis componi, ideas vero ſenſuales nonniſi ſomnio excitando inſervire, nam ſenſationes, de quibus hic loquimur, in eorum numerum, quæ per ſomnium repræſentantur, non ingrediuntur.

§. 127.

In ſomnio res abſentes nobis videntur præſentes. Somnia enim a ſenſatione quadam initium capiunt & per phantaſmatum ſucceſſionem continuantur (§. 123), vel in eadem ſerie, vel in diverſis, ſi novæ ſubinde ſenſationes interponantur (§. 124). Quoniam vero unica illa vel pauciſſimæ ſaltem ſenſationes debiles ſunt (§. 126), adeoque minorem claritatis gradum quam alias habent (§. 75); ideæ ſenſuales phantaſmatis non amplius diſtinguuntur (§. 97). Anima igitur phantaſmata pro ideis ſenſualibus habet, conſequenter cum phantaſmata ſint ideæ ab imaginatione (§. 93), ideæ autem ſenſuales a ſenſu productæ (§. 95), adeoque illa res abſentes (§. 92), hæ præſentes (§. 65. 59) repræſentent (§. 48); res abſentes pro præſentibus habet. *Cur in ſomnio præſẽtia nobis videantur, quæ non ſunt.*

Forſan alicui dubium oriri poterat, cur res præſentes, quæ pauciſſimæ ſunt, non potius habeat pro abſentibus, ſibi conſcia ſe tantummodo imaginari, minime autem ſentire. Sed non difficulter tollitur. Etenim res nobis per imaginationem non aliter extra nos exhibentur, ac quæ præſentes ſunt, niſi quod diverſo id fiat claritatis gradu. Quare conſtanter quæ imaginamur pro præſentibus haberemus, niſi diverſa gradus claritas nos differentiæ admoneret. Quare cum ea in ſomnio tollatur, ratio quidem adeſt, cur te ſenſu percipere exiſtimes, quæ imaginaris; nulla vero adeſt, cur tibi perſuadeas te imaginari etiam pauciſſima illa, quæ ſenſu percipis. Atque ita patent, quæ ſuperius ad illuſtrandam propoſitionem de actibus imaginationis ſolitariis aſſumſimus (*not.* §. 101).

§. 128.

In ſomnio mutationes contingunt abſque ratione ſufficiente. Equidem hanc propoſitionem jam alias ſtabilivimus a poſteriori, cum differentiam inter *Somnii quale ſit.*

G 2 veri-

veritatem & ſomnium exponeremus (*not.* §. 493 *Ontol.*). Quoniam tamen ex principiis anterioribus oſtendi poteſt, cur id fieri debeat, ideo hic loci doceri debet: id quod fit ſequentem in modum. Dum ſomniamus, res, quas percipimus, imaginamur (§. 122). Quare ſi in ſomnio mutatio aliqua contingit, res una ideo alteri ſuccedit, quod eam aliquando cum præſente una percepimus (§. 117). E. gr. dum ſomnium te hoſpitem cum convivis exhibet, perſona, quam inſpicis, mutatur in aliam, quod hanc alteram cum priore ſæpius una vidiſti, vel quod hæc altera aliquid habeat alteri ſimile, qualecunque tandem fuerit, ſive ea adhuc vixerit, ſive dudum mortua fuerit. Vel in apparatum convivii intendens mentis aciem reproducis occaſione ejus, quod in eodem animadvertis, phantaſma perſonæ, quam alias in convivio vidiſti, ubi eadem aderat. Enimvero ex eo, quod res quædam ſimul perceptæ aliquando fuere, non intelligitur, cur una exiſtente exiſtere debeat alia, conſequenter in eo, quod ponitur, non continetur ratio ſufficiens, cur poni etiam debeat alterum (§. 56 *Ontol.*). Mutationes igitur, quas phantaſmata in ſomnio referunt, abſque ratione ſufficiente contingunt.

Non repugnat, quod perceptiones, quatenus in mente ſibi invicem ſuccedunt, inter ſe connectantur (§. 113), conſequenter cum ratione ſufficiente ſibi invicem ſuccedant (§. 10 *Coſmol*): neque enim res ideo inter ſe connectuntur, quia perceptiones earum in anima connectuntur (§. 114). Nimirum ſi ſomnium conſideretur ſubjective, quatenus in anima alia atque alia phantaſmata vel coexiſtunt, vel ſibi invicem ſuccedunt, coexiſtentiæ & ſucceſſionis perceptionum ratio ex regulis imaginationis & lege ejuſdem reddi poteſt: neque adeo mutationes, quæ animæ ſomnianti accidunt, ratione ſufficiente deſtituuntur. Sane ideo ſequitur anima in producendis phantaſmatis legem conſtantem, ne quid in ea accidat abſque ratione ſufficiente, dum imaginatur. Enimvero ſi ſomnium conſideretur objective, quatenus phantaſmata exhibent res tanquam extra nos præſentes; mutationes harum rerum abſque ratione ſufficiente fiunt, propterea quod ex eadem ratione poni nequeat res una poſita altera, ex qua ponitur perceptio rei illius poſita perceptione hujus. Mirum igitur videri poterat, quod ſibi de acumine gratulentur, qui diſcrimen hoc non pervidentes contradictionem hinc exſculpere conantur, niſi ſatis ſuperque conſtaret, quam ſint ad deproperanda judicia promti, qui ſibi videntur eſſe, nec ſunt.

§. 129.

Diverſitas ſomniorum ab eadē ſenſatione ortorum.

Si in duabus perſonis ſomnium initium capit ab eadem ſenſatione debili, ſomnia tamen diverſa ſunt. Etenim ſomnium in utraque perſona per phantaſmatum ſucceſſionem continuatur (§. 123), conſequenter phantaſma primum ideo ſuccedit in locum ſenſationis debilis, vel eidem ſuperaccedit, quod res, quam ipſum repræſentat, ſimul fuerit percepta cum re altera, quam exhibet ſenſatio debilis. Enimvero quoniam res illæ ſimul perceptæ non ſunt prorſus eædem in utroque ſubjecto, id quod obvia experientia manifeſtum eſt; nec phantaſmata, quæ eaſdem referunt, prorſus eadem eſſe poſſunt. Quare cum idem valeat de phantaſmatis, quæ prioribus ſuccedunt; phantaſmata prioribus ſuccedentia multo magis diverſa eſſe debent. Enimvero cum ſomnia per phantaſmatum ſucceſſionem continuentur (§. 123), phantaſmata vero ſibi invicem in duobus

Digitized by Google

duobus ſubjectis ſuccedentia eadem non ſint; nec ſomnia eadem ſunt, ſed diverſa.

Conſultum nobis videtur propoſitionem præſentem illuſtrare exemplo, cum multum faciat ad demonſtrationem rectius intelligendam, ubi abſtractis concipiendis nondum fueris adſuetus. Ponamus in duabus perſonis dormientibus fragorem tormenti exploſi excitare ſenſationem debilem. Ponamus in utraque eam adhuc ſupereſſe perceptioni claritatem, ut fragorem tormenti agnoſcat. Ponamus tertio unam perſonam fragorem tormenti ſæpius percepiſſe, cum in feſtivitatibus ſolennibus cives ac milites in foro catervatim congregati bombardas exploderent. Recurret igitur phantaſma fori cum militibus & civibus ibidem cum bombardis congregatis. Quodſi jam in locum quendam fori particularem mentis aciem dirigis, ubi poma alioſque fructus arborum vendi frequentiſſime vidiſti: civium cum bombardis ibidem conſtitutorum in locum ſuccedunt mulieres poma vendentes & currus pomis onuſti una cum plebis multitudine, qualem adeſſe vidiſti, cum poma venderentur. In poma, qualia in horto aliquo, ad urbem procul diſſitam ſito comediſti, reſpiciens te mox in horto illo deambulantem conſpicis cum perſona, cum qua in eodem deambulaſti ſæpius. Et quia cum eadem perſona ſæpius una fuiſti in templo, te in templo congregata multitudine ſedentem conſpicis. Quoniam vero ibidem ingentem vidiſti multitudinem, quoties tubarum & tympanorum ſtrepitus perſonuit; in frequentiam hominum mentis aciem dirigens hic quoque in mentem venit phantaſma, quod te præſentem ſiſtit in templo monachorum diſputantium, quorum ſolennitatem augent tubarum & tympanorum ſonitus. Non difficile foret ſomnium ita continuare vel per integrum diem, ſiquidem ponamus nulla ſenſatione idem interrumpi. Enimvero ponamus jam perſonam alteram fragorem tormenti percepiſſe in adventu ſolenni Principis alicujus: mox imaginatio eidem ſuggeret multitudinem confluentem, qualem cum ſæpius viderit maleficis ad ſupplicium ductis, recurret ipſi latronis phantaſma, qui cruce prælata duobus Eccleſiæ miniſtris comitibus in curiam ducitur ibidem a ſcabinis condemnandus. In crucem intuens ſe vidit in cœmeterio conſtitutum, in quo cruce prælata funus ducitur. In eadem cruce attentionem defigens videt ſe in templo, in quo imago Salvatoris cruci affixi erecta conſpicitur. Ad ſuggeſtum reſpicienti recurrit phantaſma templi, in quo aliquando verba e ſuggeſtu ad populum fecit, ſeque ad eundem ejuſdem finis gratia contendentem percipit & ita porro. Vides itaque ſomnia, quæ ex eadem ſenſatione initium capiunt, eſſe prorſus diverſa pro diverſitate ſubjectorum. Imo ſi vel centum ponas perſonas, ex eadem tamen ſenſatione in ſingulis diverſa ortum trahent ſomnia. Neque enim in una perceptiones rerum ſimultaneæ eodem modo ſeſe habuerunt, quemadmodum in altera, neque in una eædem inter ſe connexæ ſunt, quæ connectuntur in altera.

§. 130.

Diverſorum phãtaſmatũ ex eadem ſenſatione continuatio.

Quoniam etiam in vigilantibus ex ſenſationibus oriuntur phantaſmata, & ex his porro alia (§. 104 & ſeqq.); eodem prorſus, quo ante (§. 129), modo oſtenditur, *ſi in diverſis ſubjectis ex eadem ſenſatione continuantur phantaſmata, ſeriem phantaſmatum in uno non fore eandem, quæ eſt in altero.*

Propoſitionis præſentis veritatem experiri datur, ſi duæ vel plures perſonæ in eandem rem ſenſu perceptam intentæ reſpicere jubentur ad phantaſmata inde orta & continua ſerie ſibi invicem ſuccedentia. Fieri enim poteſt, modo fueris exercitatus, ut ex eadem ſenſatione non interrupta ſerie phantaſmata continues. Atque ita ſimul veritas propoſitionis præcedentis experimento confirmari poteſt. Series enim phantaſmatum ex eadem ſenſatione continuatorum æquipollet ſomnio, modo directionem aciei mentis arbitrio tuo ſubducas, quemadmodum jam ante (*not.* §. 125) docuimus.

§. 131.

Diverſitas phãtaſmatũ ex eadẽ

In eodem ſubjecto diverſo tempore ex eadem ſenſatione ſeries phantaſmatum diverſæ ortum trahunt, ſive vigilet, ſive dormiat, ſi vel interea temporis facilitatem alterius phantaſmatis vi illius ſenſationis reproducendi ſibi contraxit, vel

Digitized by Google

ſenſatione diverſo tempore propagatorum.

vel uno tempore aliud in ſenſatione reſpicit, quam altero. Etenim ſi interea temporis, quo phantaſma aliquod ex perceptione quadam oriri ſolebat, facilitatem contraxiſti phantaſma aliud vi ejuſdem ſenſationis producendi (§. 108); ubi ſenſatio iſta in poſterum præſens fuerit, ex eadem poſterius hoc phantaſma oriri debere patet. Enimvero cum ex hoc phantaſmate prodire debeant phantaſmata rerum antea ſimul cum aliqua earum perceptarum, quas ipſum nobis tanquam præſentes exhibet (§. 104), diverſa autem phantaſmata non eaſdem res exhibeant; ideo porro in hoc altero caſu non eadem ex phantaſmate primo oriri poſſunt phantaſmata, quæ in priori oriuntur. Quare cum idem dicendum ſit de phantaſmatis ulterioribus, evidens eſt ſeriem phantaſmatum fore diverſam, ubi anima contraxit facilitatem phantaſma aliud ex ſenſatione data producendi, quam alias ex eadem oriri ſolebat.

Similiter ſi uno tempore in aliud, quod ſenſatio data repræſentat, mentis aciem dirigis, quam altero; vi imaginationis quoque uno tempore aliud producitur phantaſma, quam altero (§. 109). Unde porro ut ante oſtenditur, ſeriem phantaſmatum uno tempore ex data ſenſatione ortum trahentium eſſe diverſam a ſerie phantaſmatum alio tempore ex eadem hac ſenſatione propagatorum.

Quoniam utraque ratiocinatio ſubſiſtit, ſive te vigilantem ſupponas (§. 117), ſive ſomnies (§. 122); utrumque tam in ſomniis, quam quando vigilas, evenire debet.

Patet idem a poſteriori. E. gr. Ponamus te in templo, quod frequentare ſolitus fuiſti, e regione habuiſſe altare & in hoc ſæpius ac diu convertiſſe oculos. Templum adſpicienti e longinquo recurret notio altaris. Quodſi jam locum vel in eodem templo mutas, vel aliud deinde frequentes, & e regione ſedeant perſonæ, quæ oculis tuis conſtanter objiciuntur: ubi poſtea templum aliquod vides, recurret tibi phantaſma loci illius templi, in quo ſedere ſoles, una cum perſonis e regione ſedere ſolitis. Jam cum in caſu priori mentis acies in altare dirigebatur & in imaginem quidem Chriſti reſurgentis, quæ principem in eodem locum occupat; mentem ſubibit phantaſma ceremoniæ Chriſti ex ſepulchro reſurgentis, quam in templis Pontificiorum antea vidiſti. Quodſi jam in ſacerdotem veſtitu ſacro indutum & in ſepulchrum Chriſti conſcendentem mentis aciem dirigis, prodibit in anima phantaſma clericorum aliorum cum rebus aliis connexis, & ita porro. Enimvero ſi in caſu altero reſpicis perſonas, quas e regione in templo ſedentes videre ſoles; earum occaſione mentem ſubibunt perſonæ aliæ, quas alibi cum iſtis vidiſti, una cum loco, ubi eas vidiſti. Unde porro alia prorſus naſcuntur phantaſmata, quam in caſu priori. Patet itaque ex eadem ſenſatione in eodem ſubjecto varia ſibi invicem ſuccedere phantaſmata, ubi phantaſma aliud ex ſenſatione data producendi facilitatem tibi comparaſti, quam quod antea vi illius reproducere ſueveras. Enimvero ſi in caſu primo altare templi reſpiciens in candelabra argentea cogitationem tuam dirigis; mentem ſubit taberna vaſis argenteis inſtructa una cum loco, ubi eandem vidiſti. Si juxta iſtam tabernam collocutus fuiſti cum amico, quem alias vidiſti alibi: phantaſma amici recurrens reproducet phantaſma loci, ubi alias eundem videras & ita porro. Atque ita ex eadem ſenſatione diverſo tempore diverſæ propagantur ſeries phantaſmatum, prout mentis aciem vel in hanc, vel iſtam perceptionem partialem dirigis, quam ſenſatio continet.

§. 132.

Debilitatæ ſenſationis effectus.

Si diverſo tempore ſenſatio debilis, a qua ſomnium oritur, diverſæ fuerit debilitatis, quamvis alias eadem; eandem tamen rem tibi percipere non videris.

derit. Etenim ſi ſenſatio fuerit debilis, minorem claritatis gradum habet, quam alias habere ſolet, ubi debilitata minime fuerit (§. 75), conſequenter pro diverſo debilitatis gradu diverſus quoque eſt claritatis gradus. Quare cum vi claritatis res perceptæ agnoſcantur (§. 31), deficiente magis magiſque claritate minus quoque agnoſcuntur & ab aliis perceptibilibus diſtinguuntur, conſequenter cum aliis confundis, quæ per debilitatam perceptionem repræſentantur. Quare cum perceptionis tibi conſcius ſis, quatenus clara eſt, eandem rem tibi percipere in quolibet debilitatis gradu non videris.

Propoſitionem præſentem experientia confirmare licet, ſi probe notes, quomodo ſenſus fallat, ſi in luce crepera contueris aliquod objectum, vel etiam idem e longinquo viſum obſcurius evadit.

§. 133.

Diverſitas phãtaſmatũ a diverſa debilitate ſenſationis pendens.

Quoniam imaginatio non producit niſi perceptionem rei antea ſimul perceptæ cum ea, quæ nunc percipitur (§. 104), ſenſatio autem, a qua phantaſma ortum trahit, pro diverſitate debilitatis non eandem rem exhibet (§. 132); *phantaſma* quoque *diverſo tempore ex eadem ſenſatione debili diverſum oriri debet, ſi debilitas variat*. Unde porro oſtenditur, quemadmodum ſupra (§. 129), *ex eadem ſenſatione debili diverſa ſomnia ortum trahere debere pro diverſo debilitatis gradu.*

Non opus eſt, ut corollarium præſens exemplo aliquo illuſtretur: cum levi immutatione ſuperiora huc accommodari poſſint, aut ad illorum imitationem alia vi legis imaginationis, aut imaginationis libera operatione, reperiri queant.

§. 134.

Quando ſomnium per ſomnum extinguatur.

Si phantaſmatum claritas ſucceſſive debilitetur, ſomnium tandem per ſomnum profundum extinguitur. Quoniam enim vi claritatis phantaſmatum nobis conſcii ſumus ejus, quod per ea repræſentatur (§. 35), ſi continuo claritas debilitatur, nobis continuo minus ejuſdem conſcii ſumus, quod repræſentant. Quamobrem cum claritas tandem omnis evaneſcere debeat, ita ut nihil prorſus appercipiamus, ſeu nihili prorſus nobis conſcii ſimus (§. 25), ſomno profundo opprimimur (§. 119). Quare cum in ſomnio rerum abſentium, quas phantaſmata repræſentant (§. 93), nobis conſcii ſimus (§. 121); ſomnium per profundum ſomnum extinguitur.

Veritas propoſitionis præſentis confirmatur etiam a poſteriori. Ceſſat enim ſomnium ſomno continuato. Somnum autem abſque ſomnio profundum dicimus (§. 119).

§. 135.

Finis ſomniorũ in evigilantibus.

Si evigilamus, ſomnium extinguitur. Dum enim evigilamus, redeunt ſenſationes claræ, quas ſcilicet appercipimus (§. 119); adeoque nobis conſcii ſumus rerum præſentium (§. 67. 60). Enimvero in ſomnio nullius rei præſentis nobis conſcii ſumus (§. 121). Somnium igitur ceſſat.

Idem etiam ſic oſtenditur. Dum evigilamus, redeunt ſenſationes claræ (§. 119), adeoque ideæ ſenſuales (§. 95), ſomnium vero nonniſi phantaſmata (§. 123), aut ſenſationem unam vel alteram debilem (§. 126)

actibus

Digitized by Google

actibus imaginationis æquipollentem admittit (§. 98), conſequenter ideam unam vel alteram ſenſualem cum phantaſmate confundendam (§. 93. 95). Enimvero quoniam phantaſmata minus clara ſunt ideis ſenſualibus in ſtatu ſcilicet vigilantium, quo non debilitantur (§. 96), atque adeo illa ab his diſtinguimus (§. 97), conſequenter nec res abſentes pro præſentibus habemus (§. 67. 92). Quare cum in ſomnio res abſentes pro præſentibus habeamus (§. 127); ſomnium, dum evigilamus, extinguitur.

Poterat idem pluribus modis aliis oſtendi: ſed in re manifeſta tanto demonſtrandi apparatu opus non eſt. Ex demonſtratione poſteriori patet ratio, cur ſomnium extingui debeat, dum evigilamus. Etenim vulgo ſomnium ideo a phantaſmatum ſucceſſione, quam vigilantes experimur, diſtinguimus, quod in ſomnio præſentia nobis videantur, quæ non ſunt, atque in rei veritate contingere exiſtimemus, quod tamen non contingit. Continet tamen etiam prior aliquam rationem, ſed eam magis ſecretam, ut non quivis eandem animadvertat. Etenim ſomnium, quod a ſucceſſione phantaſmatum, quam vigilantes experimur, diſtinguimus, quod in ſomnio phantaſmata in eadem ſerie continuentur, nobis tale quid non cogitantibus, neque continuationem intendentibus, multo minus promoventibus; in vigilantibus autem ideis ſenſualibus continuo interrumpantur, nec in eadem ſerie niſi noſtro ſtudio difficulter continuentur.

§. 136.

Somnia obſcura quando ſint.

Si actum imaginandi clare percipimus, ſed phantaſmata non multum claritatis habent, aut, ſi mavis, obſcura fuerint, quid ſomniemus non agnoſcimus. Etenim phantaſmata ſunt ideæ ab imaginatione productæ (§. 93), adeoque repræſentationes rerum (§. 48), conſequenter perceptiones (§. 24) objective conſideratæ. Quando igitur phantaſmata obſcura ſunt, rem, quam repræſentant, non agnoſcimus nec a ceteris perceptibilibus ſatis diſtinguimus (§. 32), etſi actum imaginandi, a quo pendet phantaſma (§. 93), clare percipiamus. Quamobrem nobis conſcii ſumus nos ſomniare (§. 31), non tamen agnoſcimus quid ſomniemus (§. 121).

Dari iſtiuſmodi ſtatum animæ experientia obvia loquitur, nec quiſquam illorum ignorat, quibus ſomnia ſunt frequentia.

§. 137.

Somniorum obſcurorum & clarorum differentia.

Somnia igitur, perinde ac perceptiones ſingulæ, diſtinguenda veniunt in clara & obſcura. *Clarum* ſcilicet *ſomnium* eſt, quando agnoſcimus, quid ſomniemus: *obſcurum* vero *ſomnium* eſt, quando, quid ſomniemus, non ſatis agnoſcimus, etſi actus percipiendi nobis conſcii ſimus.

Sunt adhuc plura, quæ de ſomniis notanda veniunt, ſed hic nondum tradi poſſunt, ſuo adeo loco tum in Pſychologia empirica, tum rationali, tum in aliis philoſophiæ partibus in medium afferenda. Similiter plura quoque de imaginatione ipſa obſervanda occurrunt; ſed quæ itidem locis convenientibus trademus. Quoniam enim ea, quæ de anima a poſteriori innoteſcunt, ita proponere viſum eſt, ut ad propoſitiones determinatas reducta ex aliis deducantur, & obſervata rationis lumine colluſtrata univerſalitati notionis claritatem fœnerent.

CAPUT

Digitized by Google

CAPUT IV.

De Facultate fingendi.

§. 138.

P*Artem entis compoſiti unam abſque altera, ſubjectum item abſque modo; non tamen abſque attributo ſenſibili, imaginari poſſumus.* In omni ente compoſito partes a ſe invicem ſeparari poſſunt & una abſque ceteris exiſtere poteſt, ita ut nec unam abſque altera ſenſu percipi repugnet: id quod obvia experientia adeo manifeſtum eſt, ut nemo id in dubium vocare auſit. Sane a trunco arboris ſeparamus radices atque ramos; radices pro arbitrio dividimus in partes minores; a ramis reſecamus ſurculos; a ſurculis decerpimus folia, & ita porro. Partem unam transferimus in locum unum ceteris alibi relictis. Atque ita illam abſque his viſu percipimus ſolam. Similiter a trunco corporis humani amputari poteſt caput, amputari poſſunt artus. Anatomici partes ſingulas pro arbitrio ſuo a ſe invicem ſeparant & unam abſque ceteris ſigillatim oculis ſubjiciunt. Quoniam igitur in ſe non repugnat partem entis compoſiti unam abſque ceteris ſenſu percipi, quæ autem ſenſu percipimus, ea etiam imaginari valemus (*§.* 91. 92); partem etiam compoſiti unam abſque altera imaginari poſſumus. *Phantaſmatum diviſio.*

Idem confirmatur a poſteriori. Pone enim te vidiſſe animal quoddam antea tibi non viſum & diuturna contemplatione acquiſiviſſe facilitatem reproducendi perceptionem, ſeu phantaſma (*§.* 93) animalis iſtius abſentis. Facto in te ipſo experimento conſtabit, te etiam capitis ſolius, vel aurium ſolarum, vel caudæ ſolius phantaſma reproducere poſſe: quamvis negari non poſſit, inexercitato recurrere phantaſma totius animalis, dum phantaſma unius tantummodo membri reproducere conatur. Ne tamen conatus deſtituat ſucceſſus, imaginandum tibi erit, amputari caput & aliorſum transferri; reſecari aurem & reſectam vel abſcondi, vel oculis accuratius inſpiciendam ſubjici; detrahi pellem & menſæ imponi. Quodſi enim actum ſeparationis ſimul imagineris & partem ſeparatam mente rebus aliis jungas; te quamlibet abſque ceteris imaginari poſſe intelliges.

Quoniam modi ineſſe & non ineſſe poſſunt (§. 150 *Ontol.*); ideo non repugnat, ut ſubjectum modo inſtructum, eodemque etiam deſtitutum ſenſu percipias. Quamobrem cum imaginari valeamus, quæ ſenſu percipimus (§. 91. 92); ſubjectum quoque abſque modo imaginari licet.

Idem confirmatur a poſteriori. Ponamus te vidiſſe florem cœruleum. Quoniam colores, quæ inſunt ſubjectis, mutabiles ſunt, adeoque inter modos referuntur (*§.* 151 *Ontol.*); facto in temetipſo experimento reperies,

ries, te eundem florem abſque colore cœruleo tibi imaginari poſſe, ut album v. gr. objiciat imaginatio, quem cœruleum ſiſtebat viſus. Idem eodem modo deprehenditur in aliis ſubjectis.

Denique quia attributa enti conſtanter inſunt (§. 150 *Ontol.*) ab eodem quippe inſeparabilia (§. 304 *Ontol.*); impoſſibile eſt, ut ſine attributo ſenſibili unquam ſenſu percipias ſubjectum. Quamobrem cum imaginatio reproducat ſenſu perceptibilia (§. 91); non minus impoſſibile eſt ſubjectum aliquod imaginari abſque attributo perceptibili.

Idem confirmatur a poſteriori. Ternarius numerus angulorum eſt attributum trianguli. Quodſi triangulum imagineris, impoſſibile eſt ut idem abſque tribus angulis tibi repræſentes. Quodſi imaginando montem tibi repræſentare velis, impoſſibile eſt ut eum tibi repræſentes abſque valle: habere enim vallem aut, ſi mavis, neceſſitas coexiſtentiæ vallis eſt quaſi attributum montis.

Etſi obvia admodum ſint, quæ propoſitione præſente continentur, neceſſe tamen eſt, ut probe expendantur, ne defectus claritatis notionis utilis pariat in rebus arduis difficultatem. Ceterum ars pictoria & ſculptoria inſervit experimentis, quibus comprobetur, quænam viſibilia imaginari poſſimus. Quicquid enim imaginari licet; idem etiam utraque arte repræſentare valemus. Ratio clarius in Pſychologia rationali eluceſcet.

§. 139.

Phantaſmatum diviſio quid dicatur.

Diviſio phantaſmatum eſt ſeparatio perceptionum partialium a compoſita.

Ita phantaſmata dividimus, dum perceptionem trunci a perceptione compoſita arboris ſeparamus; dum florem cœruleum abſque colore cœruleo imaginamur; dum a phantaſmate ignis calorem removemus. Quodſi quæſiveris, quomodo id fieri poſſit, ut ignem tibi imagineris abſque calore; notandum eſt, calorem tactu percipi. Quamobrem ut ignem abſque calore imagineris; phantaſma ignis producere debes, quale viſu percipis, una cum phantaſmate digiti igni immiſſi. Clare enim percipere poteris cum ignem, tum digitum eidem immiſſum, nihil tamen percipiens caloris.

§. 140.

Ejus realitas evicta.

Quoniam partem entis compoſiti unam abſque altera, ſubjectumque abſque modo imaginari poſſumus (§. 138), perceptio vero partis in perceptione entis compoſiti, perceptio modi in perceptione ſubjecti continetur, adeoque non minus illa, quam hæc partialis eſt, perceptio autem entis compoſiti & ſubjecti compoſita (§. 40); perceptiones partiales a compoſita ſeparare, conſequenter *phantaſmata dividere valemus* (§. 139).

Exempla ad paragraphos præcedentes allata huc etiam pertinent. Ne tamen eadem huc transferenti occurrat difficultas, quædam opportune monenda ſunt. Ignem abſque calore concipi impoſſibile, quemadmodum in Phyſica docemur. Dubitari igitur nequit, calorem in attributorum numerum eſſe referendum. Enimvero oſtendimus (*not.* §. 139), phantaſma caloris a phantaſmate ignis ſeparari poſſe: id quod contradicere videtur propoſitioni de impoſſibilitate imaginandi ſubjectum abſque attributo. Etſi autem difficultas ſit ad ſpeciem compoſita; protinus tamen evaneſcit, ſi modum, quo ignem abſque calore imaginari datur, attente conſideres. Conſtat nimirum qualitates ſenſibiles, in quarum numero calor eſt, duplici modo ſpectari poſſe, vel quatenus inſunt ſubjecto, vel quatenus denotant mutationem organo inductam, cui idea ſenſualis reſpondet (§. 90). Calor, quatenus denotat quid igni inexiſtens, attributum ignis eſt; non vero quatenus mutationem tactus organo inductam ſignificat. Nunquam efficies, ut ignem tibi imagi-

neris

Digitized by Google

neris abſque eo, quod in eo concipiendum, ut ad mutationem organo tactus inducendam aptum ſit, cui caloris perceptio in anima reſpondet, utut in ſe non repugnet, ceſſare iſtam mutationem in organo actione ignis in corpus noſtrum ſive naturaliter, ſive per miraculum impedita. Optica adjumento eſt in faciendo experimento, quo phantaſma iſtud illuſtratur. Etenim ope ſpeculi concavi, præſertim cylindrici, imaginem candelæ ardentis in aere exhibere licet, cui ſi digitum immittas, nihil caloris percipies, utut flamma apparens a flamma ardente viſu minime diſtinguatur. Obiter monemus, Opticam haud parum adjumenti ad experimenta pſychologica afferre, modo experimentis opticis in rem tuam ſatis uti valeas.

§. 141.

Potentia perceptiones combinandi.

Perceptiones partiales diverſorum entium compoſitorum pro arbitrio combinare valemus, ſubjecto quoque imaginatio tribuere poteſt modos in eo ſenſu nondum a nobis perceptos, perceptos tamen antea in aliis ſubjectis, modo eidem non repugnent, ut prodeat phantaſma entis ſenſu antea nondum percepti. Perceptiones enim partiales diverſorum entium compoſitorum repræſentant partes entium compoſitorum diverſorum (§. 40). Quare cum partem unam abſque altera imaginari poſſimus (§. 138), ut autem quædam ſimul imaginemur ſufficiat ea ſimul ſenſu percepta fuiſſe (§. 104); nil ſane obſtat, quo minus partes diverſorum entium compoſitorum ſimul imaginemur. Et quoniam in perceptione cujuslibet entis compoſiti idea nexus partium & continuitatis, indeque reſultantis unitatis continetur, id quod unicuilibet ad eam, quæ ipſi primum obvia eſt, attendenti palam fit, conſequenter idea nexus partium, continuitatis & unitatis recurrere nobis debet, quoties ens quoddam compoſitum imaginari conamur (§. 109); quando partes diverſorum entium compoſitorum tanquam in uno coexiſtentes ſubjecto imaginari intendimus, ideæ nexus partium & continuitatis ſimul recurrere debent. His igitur ad ideas partium accedentibus, prodit idea compoſita (§. 40), adeoque phantaſma (§. 93) entis compoſiti antea ſenſu nunquam percepti. Patet adeo, perceptiones partiales diverſorum entium compoſitorum pro arbitrio a nobis combinari poſſe, ut prodeat phantaſma entis ſenſu antea nondum percepti.

Idem confirmatur a poſteriori. Trunco corporis humani imaginatio jungit caput cervinum, pedes equinos, geminata brachia humana cum manibus: id quod unusquiſque, dum hæc legit, in ſemetipſo experitur. Enimvero homo, cervus, equus & monſtrum humanum quatuor brachiis cum totidem manibus inſtructum ſunt diverſa entia compoſita (§. 531 *Ontol.*). Quoniam igitur imaginatio phantaſma producere valet, in quo trunco humano junguntur caput cervinum, pedes equini, brachia geminata humana, ita ut partes hæ ſint ſibi invicem continuæ atque ſimul ens unum mentiantur; nos perceptiones partiales diverſorum entium compoſitorum combinare valere, ut prodeat phantaſma entis ſenſu antea nondum percepti, patet. Atat non minus in te ipſo experiri potes, poſſe te ab ente illo compoſito removere cornua cervina & iis ſubſtituere bovina; poſſe te removere pedes equinos iiſdemque ſubſtituere caprinos;

poſſe te removere brachia humana iiſdemque ſubſtituere pedes anteriores ſimiæ & ita porro. Patet itaque te perceptiones partiales diverſorum entium compoſitorum pro arbitrio combinare valere.

Quodſi modus aliquis, minimum genere idem, enti alicui non repugnat; poſſibile utique eſt, enti inexiſtere modum iſtiuſmodi, minime genere talem, v.gr. ens præditum eſſe colore aliquo (§. 85 *Ontol.*), conſequenter ens iſtiuſmodi modo inſtructum exiſtere valet (§. 133 *Ontol.*). Quoniam igitur ſubjectum ipſum antea ſenſu percepimus, nec minus modum in altero ſubjecto ab eo diverſo deprehendimus *per hypotheſ.* conſequenter inexiſtentiæ iſtiuſmodi in aliquo ſubjecto ideam habemus; dum ſubjecto imaginatio modum iſtiuſmodi tribuere conatur, idea quoque inexiſtentiæ recurrit (§. 109), qua ideis ſubjecti & modi ſociata prodit phantaſma ſubjecti modo quodam inſtructi, qualem antea in ipſo nondum ſenſu percepiſti.

Idem confirmatur a poſteriori. Lilia iſta, quæ natura candida producit, nunquam niſi candida vidimus. Hoc tamen non obſtante imaginatio iiſdem colorem luteum, cœruleum, viridem, rubrum, nigrum & alium quemcunque tribuere valet. Etſi autem non conſtet, utrum natura colorem candidum in alium mutare poſſit, nec ne, cum mixtionem materiæ, quæ in cepis abſolvitur, ignoremus, conſequenter num eſſentiæ liliorum intrinſecæ, quæ mixtione illa & corpuſculorum mixti combinatione abſolvitur (§. 257 *Coſmol.*) repugnet: quatenus tamen nonniſi ſtructuram externam ſenſu percipimus, eidem non repugnat color quivis alius: etenim non modo colore quodam lilium obducere valemus ſalva ipſius ſtructura, verum etiam per vitra colorata idem reſpicientes eidem colorem quemvis tribuere valemus. Color igitur candidus reſpectu ſtructuræ externæ, quæ ſola oculis obvia eſt, pro modo habetur (§. 151 *Ontol.*), nec colores alii eidem eodem reſpectu repugnant, ſeu impoſſibile non eſt, ut alius quidam color loco candidi inſit (§. 170 *Ontol.*). Imaginatio igitur ſubjecto alicui tribuere poteſt modum, qui eidem minime repugnat, ut prodeat phantaſma entis antea ſenſu nondum percepti.

Ex his, quæ de ſubjecto vi imaginationis modo quodam inſtruendo diximus, apparet, fieri poſſe ut pro modo habeamus, qui non eſt, quoniam ſcilicet eidem minime patet interior rei eſſentia. Non tamen imaginamur contradictoria, niſi quodam ſubreptionis vitio. Quodſi enim in ſubjecto imaginabili non admittis niſi ea, quæ in ſenſum incurrunt; minime repugnat idem eidem ineſſe, quod imaginationis vi eidem tribuitur. Quodſi enim iis, quæ phantaſma repræſentat, repugnaret quod ſuperaddit imaginatio; nec idem ſuperaddere valeret: quin potius ſe tale quid imaginari minime poſſe deprehenderet. Quamobrem imaginatio non fallit niſi eos, qui vitio ſubreptionis non confundenda confundunt, veluti qui phantaſma lilii pro ipſo lilio habent. Sed ea ex ſequentibus evadent clariora.

§. 142.

Phantaſmatum compoſi-

Compoſitio phantaſmatum eſt combinatio perceptionum partialium ad conſtituendam unam compoſitam.

Illuſtra-

Illuſtratur phantaſmatum compoſitio iiſdem exemplis, quibus ad confirmandum propoſitionem anteriorem a poſteriori uſi ſumus. Non tamen difficile eſt exempla quotlibet alia ſuperaddere, cum uniuſcujuſque imaginatio iiſdem luxuriet. *tio quid dicatur.*

§. 143.

Realitas iſtius compoſitionis adſtructa.

Phantaſmata componere valemus. Perceptiones enim partium diverſarum entis compoſiti pro arbitrio combinare valemus, ſubjecto quoque in phantaſmate tribuere modum in eodem ſenſu non perceptum, perceptum tamen in aliis, modo eidem non repugnet, ut prodeat phantaſma entis ſenſu antea nondum percepti (§. 141). Enimvero dum perceptiones partiales combinamus ad conſtituendam unam compoſitam, phantaſmata componimus (§. 142). Phantaſmata igitur componere valemus.

Atque ita realitas compoſitionis phantaſmatum fuit evicta, eodem prorſus modo, quo antea diviſionem evicimus.

§. 144.

Facultas fingendi quid ſit.

Facultas phantaſmatum diviſione ac compoſitione producendi phantaſma rei ſenſu nunquam perceptæ dicitur *Facultas fingendi.*

Phantaſmatum diviſio ac compoſitio ſunt operationes imaginationis (§. 139. 142). Quare cum facultas fingendi non ſupponat niſi poſſibilitatem phantaſmata dividendi & componendi; ejus exercitium operationibus imaginationis totum abſolvitur, conſequenter facultas fingendi ipſa facultate imaginandi continetur & quandam ejus veluti partem conſtituit.

§. 145.

Quod animæ competat.

Anima habet facultatem fingendi. Poteſt enim phantaſmata dividere (§. 140) atque componere (§. 143), adeoque habet facultatem ea dividendi atque componendi (§. 29). Quare cum in diviſione phantaſmatum perceptiones partiales a compoſitis ſeparentur (§. 139) & in compoſitione perceptiones partiales ad diverſa ſubjecta pertinentes ita combinentur, ut unam compoſitam conſtituant (§. 142); phantaſma ſic prodit rei ſenſu antea nondum perceptæ. Habet igitur anima facultatem phantaſmatum diviſione ac compoſitione producendi phantaſma rei ſenſu antea nondum perceptæ, adeoque facultatem fingendi habet (§. 144).

Idem etiam ſic oſtenditur. Anima perceptiones partiales diverſorum entium compoſitorum pro arbitrio combinare valet, ut prodeat phantaſma entis ſenſu antea nondum percepti (§. 141). Enimvero dum perceptiones partiales a compoſitis, ad quas pertinent, ſeparat, phantaſmata dividit (§. 139), & dum has partiales ſeparatas iterum pro arbitrio combinat, ut unam compoſitam conſtituant, eadem componit (§. 142). Phantaſmatum igitur diviſione ac compoſitione producit phantaſma rei ſenſu antea nondum perceptæ, conſequenter facultatem fingendi habet (§. 144).

A poſteriori facultatem hanc fingendi confirmant exempla, quibus paulo ante (§. 141) ſtabilivimus, nos perceptiones partiales diverſorum entium compoſitorum pro arbitrio combinare valere. Fingimus e. gr. ens antea non viſum, dum trunco corporis humani vi imaginandi jungimus

caput

Digitized by Google

caput cervinum, pedes equinos, geminata brachia humana cum manibus. Truncum humanum ab homine, caput cervinum a cervo, pedes equinos ab equo, brachia humana cum manibus denuo ab homine ſeparamus, atque hoc ipſo phantaſmata dividimus (§. 139). Truncum humanum, quem ab homine; caput cervinum, quod a cervo; pedes equinos, quos ab equo; & geminata brachia humana, quæ a diverſis hominibus ſeparavimus, pro arbitrio combinamus, utque unum conſtituant ens compoſitum, continuitatem a corpore quolibet viſo mente ſejunctam inſuper iis locis jungimus, ubi partes diverſorum entium coaleſcere debent, atque eo ipſo phantaſmata componimus (§. 142). Quando itaque fingimus ens, quod truncum habet humanum & geminata brachia humana cum manibus, caput vero cervinum & pedes equinos; phantaſma iſtud producimus aliorum phantaſmatum diviſione ac compoſitione. Eodem modo idem confirmatur exemplis quibuſcunque aliis, quibus propoſitio anterior (§. 141) confirmari poteſt.

Neque hoc mirum videri debet. Etenim propoſitio de combinatione perceptionum partialium ad diverſa ſubjecta pertinentium eſt notio phantaſmatum compoſitioni reſpondens (§. 142), & phantaſmatum diviſio, quæ in ſeparatione perceptionum partialium a compoſita conſiſtit (§. 139), tacite ſupponitur.

§. 146.

Entia ficta quando imaginatio producat.

Si ea componimus, quæ ſibi mutuo repugnant, vel naturæ vi in eodem ſubjecto conjungi nequeunt; phantaſma ens fictum repræſentat. Pone enim ea, quæ ſibi mutuo repugnant, componi: ens iſtiuſmodi, quale phantaſma repræſentat, impoſſibile erit (§. 83 *Ontol.*). Quare cum exiſtere nequeat, quod impoſſibile eſt (§. 132 *Ontol.*); enti iſtiuſmodi exiſtentia repugnat (§. 310 *Log.*), conſequenter ens fictum eſt (§. 140 *Ontol.*).

Pone ſecundo ea, quæ imaginatio componit, vi naturæ in eodem ſubjecto conjungi non poſſe. Quoniam natura univerſa eſt aggregatum omnium virium motricium, quæ corporibus in mundo coexiſtentibus ſimul ſumtis inſunt (§. 507 *Coſmol.*); mundus autem ſeu univerſum ſeries eſt entium finitorum tam ſimultaneorum, quam ſucceſſivorum inter ſe connexorum (§. 48 *Coſmol.*); in ſerie rerum non continentur cauſæ, quæ in eodem ſubjecto conjungere poſſunt, quæ imaginatio componit (§. 881 *Ontol.*). Quare cum in mundo nihil actum conſequatur, niſi cujus cauſa in ſerie rerum, ex qua conſtat, continetur (§. 97 *Coſmol.*); ens iſtiuſmodi in mundo hoc adſpectabili actum conſequi, ſeu exiſtere nequit, adeoque ſi non abſolute, ſaltem in relatione ad mundum præſentem exiſtentia eidem repugnat (§. 310 *Log.*). Erit igitur denuo ens fictum (§. 140 *Ontol.*).

Difficile ſubinde eſt demonſtratu, utrum ea, quæ imaginatio conjungit, ſibi mutuo repugnent, nec ne. Trunco humano jungimus caput cervinum, pedeſque equinos: ecquis vero demonſtret, vel in ſe repugnare, ut truncus humanus continuus ſit capiti cervino & pedibus equinis, vel tale quid minimum vi naturæ exiſtere non poſſe, etſi in ſe non impoſſibile per miraculum ut exiſtat minime repugnet? Multus ſane requireretur apparatus, ante-

Digitized by Google

antequam demonſtrationem abſolvere liceret, utut per ſe incautis manifeſtum videatur, ens iſtiuſmodi naturæ viribus exiſtere non poſſe, quod idem nec exiſtere unquam viderimus, nec alibi exiſtere, aut extitiſſe acceperimus. Accidit ex hac ratione, ut in numerum entium fictorum referamus, quicquid imaginatio antea nobis non viſum producit, etſi nondum inquiſiverimus, utrum vel abſolute, vel in ordine ad præſentem ſeriem rerum contradictionem involvat.

§. 147.

Quoniam pro arbitrio noſtro componentes, quæ imaginatio nobis ſuggerit, fieri poteſt ut ea componamus, quæ ſibi mutuo repugnant, vel naturæ minimum vi in eodem ſubjecto conjungi nequeunt; in eo autem caſu phantaſma ens fictum repræſentat (§. 146): *ſi imaginatio phantaſma quoddam producit; quod repræſentat in numerum entium referendum non eſt, antequam demonſtratum fuerit, id contradictionem non involvere; nec in mundo hoc adſpectabili exiſtere poſſe ſumendum, antequam evictum fuerit, cauſam ejus in ſerie rerum præſente contineri.* Si enim contradictionem involvit, impoſſibile eſt (§. 79 *Ontol.*), adeoque exiſtere nequit (§. 132 *Ontol.*), conſequenter nec ens eſt (§. 134 *Ontol.*). Quodſi vero cauſa ejus in ſerie rerum præſente non contineatur, in mundo hoc actum conſequi nequit (§. 97 *Coſmol.*), adeoque in numerum entium ad præſentem rerum ſeriem ſive mundum adſpectabilem (§. 55 *Coſmol.*) pertinentium referri nequit (§. 134 *Ontol.*). *Confuſio entis ficti cum reali quomodo evitãda.*

E. g. Vidimus aves, vidimus piſces. Imaginationi nihil obſtat, quo minus alas apponat piſci & ſic producat phantaſma piſcis volantis. Enimvero piſcis volans in numerum entium vel ſimpliciter, vel ad hunc mundum adſpectabilem pertinentium referri nequit, antequam oſtenderis, non repugnare ut piſcis habeat alas, vel naturæ vi piſces volantes produci poſſe. Jam cum ex relatione illorum conſtet, qui per maria navigarunt, dari piſces volantes: phantaſma piſcis volantis ſi in genere conſideretur, ens fictum equidem non refert: quatenus tamen ei, quem refert, piſci eas apponit alas, quas phantaſma exprimit, in numerum entium verorum ideo nondum referri poteſt piſcis ille volans, quem tibi imaginaris. Videmus itaque, quam parum ſit fidendum imaginationi, & quam caute ſit procedendum, ne nobis ab eadem imponi patiamur.

§. 148.

Si imaginatio per arbitrariam compoſitionem phantaſma quoddam producit; ars objectum eidem ſimile producere valet. Quando enim imaginatio per arbitrariam compoſitionem phantaſma quoddam producit, perceptiones partiales ad conſtituendam unam compoſitam combinat pro arbitrio (§. 142). Quare cum perceptiones iſtæ partiales repræſentent res corporeas antea ſenſu perceptas (§. 91); minime repugnat materiæ iſtiuſmodi induci figuras, quales eædem habent (§. 88 *Ontol.*). Quoniam præterea partes ita figuratæ continuum exhibent in phantaſmate *per hypoth.* nec impoſſibile eſt, ut partes ita figuratæ ſibi mutuo fiant continuæ. Nihil igitur obſtat, quo minus materiæ figuræ inducantur iſtiuſmodi in ſuperficie continua, conſequenter ars objectum phantaſmati ſimile producere valet (§. 195 *Ontol.*). *Ars phantaſmatum repræſẽtatrix.*

Idem etiam confirmatur a poſteriori. Imaginationis vi producimus phan-

Digitized by Google

phantaſma, in quo trunco humano jungitur caput cervinum cum pedibus equinis & brachiis humanis. Quoniam cervinum caput, truncus corporis humani, pedes equini & brachia humana ſunt in numero entium, quæ exiſtunt; non impoſſibile eſt ut materiæ iſtiuſmodi figuræ inducantur, quales extus apparent. Et quia non repugnat figuras quaslibet una induci eidem trunco arboris vel lapidi, ut in ſuperficie externa continuitatem exhibeant; ligno vel lapidi incidi poteſt ſimul figura capitis cervini, trunci corporis humani, brachiorum humanorum & pedum equinorum, ut in ſuperficie partes circa extrema ſibi mutuo ſint continuæ. Sculptor itaque effigiare valet ſtatuam, quæ habet caput cervinum, truncum humanum, brachia humana & pedes equinos. Similiter pictor in tabula iſtiuſmodi ens delineare valet, & arte fuſoria idem ex metallo fieri poteſt.

Nimirum quæ imaginatio in objecto clare repræſentat, ea non repugnant materiæ, ſed eidem ineſſe poſſunt. Quamobrem nihil obſtat, quo minus arte materiæ talia inducantur. Enimvero ſi deinde tacite ſuperaddit, quæ vi naturæ exiſtere nequeunt, non dantur cauſæ naturales, quæ ex materia exiſtente ens iſtiuſmodi producere valent. Atque ita ens iſtud, quod phantaſma repræſentat, ex claſſe rerum naturalium exulat. Ita ſi caput cervinum jungimus corpori humano, minime repugnat, ut utraque figura eidem ligno, vel lapidi inducatur, vel diverſis lignis aut lapidis fruſtis inductæ figuræ eo modo jungantur, quo continuitatem mentiantur, cum ſola ſuperficies externa, qua terminatur materia, & color eidem illitus in ſenſum & imaginationem incurrat. Enimvero ſi tacite ſuperaddimus, caput cervinum ſtructuram habere debere internam, qualem in natura rerum habet, & ſimiliter trunco corporis humani eam tribuimus ſtructuram internam, quam noſtrum habet; illæ ſtructuræ internæ naturæ vi coexiſtere nequeunt in eodem ſubjecto. Quodſi ex anatomia cervi & corporis humani ſtructura interna ſatis perſpecta foret omnisque ratio in utraque pateret; oſtendi forſan poterat, cur repugnet trunco corporis humani adhærere caput cervinum: aut, ſi concedamus, non ſimpliciter repugnare, ut corpus humanum vivum inſtructum ſit capite cervino; nullas tamen dari in natura rerum cauſas iſtiuſmodi entis productrices monſtrari poterat, ſiquidem cauſarum naturalium ſeries nobis ſufficienter foret perſpecta. Cavendum igitur, ne phantaſmati judicando tacite ſuperaddamus, quæ in eodem non continentur, quatenus idem ſimpliciter apprehendimus. Ita imaginatio repræſentare poteſt in phantaſmate motum capitis cervini trunco humano cohærentis: neque hoc repugnat ſimpliciter, cum idem quoque re ipſa efficere liceat, ſi caput cervinum arte effictum imponatur trunco corporis hominis viventis, ut caput ejus intra ipſum abſcondatur. Enimvero ſi tacite ſuperaddimus, motum fieri a principio capiti cervino interno eodem modo, quo in natura rerum cervum caput ſuum movere obſervamus; ſubreptionis quodam vitio phantaſmati ingerimus, quod in eodem non continetur.

§. 149.

Ars inveniendi architectorum aliorumque artificum.

Quoniam partes ædificii diverſæ pro arbitrio a nobis fieri poſſunt; *imaginatio ex iis, quæ in pluribus ædificiis diverſis vidit, ideam novi ædificii componere valet. Idem* eodem modo *fit in aliis operibus artis.*

Nititur hoc principio ars inveniendi architectorum communis, qua & utuntur artifices alii. Etenim dum ideam ædificii extruendi animo concipere debent, plures ædificiorum ichnographias & orthographias oculis ſubjiciunt. Sunt ſcilicet imagines rerum phantaſmatum vicariæ, cum non repræſentent niſi ea, quæ vi imaginationis repræſentari poſſunt, ut adeo perinde ſit, ſive imaginatio reproducat ideas rerum antea viſarum, ſive imagines earundem oculis objiciantur. Ex iſtis deinde ichnographiis & orthographiis in ſuam ichnographiam & orthographiam transferunt, quæ commoda videntur, atque ita componendo veluti phantaſmata novum producunt. Obtinet idem in arte pictoria, ſculptoria & re hortenſi, aut, ſi mavis, architectura hortenſi.

§. 150.

Digitized by Google

§. 150.

Si architectus ex iis, quæ in pluribus ædificiis diverſis vidit, ideam ædificii componit vi principii rationis ſufficientis; ædificium juxta eam extructum eſt regulis architecturæ conforme. Et in genere, *ſi artifex ex iis, quæ in pluribus diverſis corporibus artificialibus ad artem ſuam ſpectantibus vidit, ideam corporis cujuſdam artificialis ejuſdem artis vi principii rationis ſufficientis componit; corpus iſtud regulis artis conforme.* Etenim ſi architectus ex iis, quæ in pluribus ædificiis diverſis vidit, ideam ædificii componit vi principii rationis ſufficientis; in eadem nihil admittit, cujus non dare poſſit rationem ſufficientem, cur adeſſe potius, quam abeſſe debeat, cur tale potius, quam aliud eſſe debeat (§. 70 *Ontol.*). Quoniam itaque in architectura civili rationes ſingularum partium deſumuntur a fine earundem (§. 5 *Arch. civil.*) & omnes tandem rationes particulares reſolvuntur in ſcopum fundatoris, qui totius ædificii finis eſt (§. 2 *Archit. civil.*); in rationes eorum inquirit, quæ in aliis ædificiis facta fuiſſe videt, & num ea conſpirent cum fine ædificii, cujus ideam animo concipere debet, judicat. Quare cum propoſitiones enunciantes determinationem rationi conformem ſint regulæ (§. 475 *Ontol.*); in idea ædificii, quæ animo concipitur, ſingula ſecundum regulas architecturæ civilis determinantur. Et quoniam nullas determinationes admittit, niſi quæ ad ſcopum fundatoris obtinendum tendunt *per demonſtrata*; determinationes omnes inter ſe conſentiunt, & in ædificio, cujus idea animo concipitur, naſcitur perfectio (§. 503 *Ontol.*). Enimvero illud regulis architectonicis conforme cenſetur ædificium, quod, cum ſit perfectum, a defectu liberum (§. 524 *Ontol.*), adeoque nihil continet regulis contrarium (§. 477 *Ontol.*). Ædificium adeo regulis architectonicis conforme, ſi exſtruitur juxta ideam ex iis, quæ architectus in pluribus ædificiis diverſis vidit, juxta principium rationis ſufficientis compoſitam.

Quando ars communis inveniendi artificum non fallat.

Idem eodem prorſus modo oſtenditur de corpore quocunque alio artificiali ad quamcunque artem ſpectante: neque enim alia re opus eſt, quam ut pro ædificio ſubſtituatur corpus artificiale in genere, & pro regulis architecturæ ſubſtituantur in genere regulæ artis in demonſtratione anteriore. Habere enim unamquamque artem ſuas regulas, vel exinde colligitur, quod in quæcunque corpora artificialia perfectio cadat, vi cujus aliud præſtare judicatur alio; omnis autem perfectio ſuas habeat regulas, per quas explicari, hoc eſt, intelligi poteſt, cur determinationes intrinſecæ tales potius ſint, quam aliæ (§. 509 *Ontol.*). Quodſi dubites, an corporibus artificialibus ſingulis reſpondeat aliqua perfectio, perpendas, quæſo, ſingula certi cujuſdam finis gratia fieri: ad quem cum tendant determinationes intrinſecæ ſingulæ, ex earum conſenſu naſcitur in corpore perfectio (§. 503 *Ontol.*).

Digitized by Google

Patet adeo uſum imaginationis rectificari per connubium imaginationis cum ratione, ut adeo ars communis inveniendi, quæ vulgo ſeducit, ut opus artis defectu laboret, fiat proba opuſque producat perfectum, non ſecus ac ſi ſine imaginationis ſubſidio fuiſſet inventum.

§. 151.

Significatus hieroglyphicus quinam ſit.

Significatum hieroglyphicum appello, quo res quædam ad denotandam aliam transfertur.

Ita ſignificatus hieroglyphicus eſt trianguli, ſi eodem ad denotandum Deum trinum utamur. Sumimus vocabulum in recepto ſignificatu. Etenim *Hieroglyphice* dicta fuit veteribus ars ſignificandi aliquid per ſculptas rerum animaliumque figuras: quibus adeo utebantur loco literarum. Ars iſta olim Ægyptiis, Sinis aliiſque gentibus uſitata fuit: hodie autem non adeo frequens ejus uſus eſt. Imaginationi multus locus eſt in conſtituendo ſignificatu hieroglyphico, non tamen ſoli; ſed accedere quoque debet ratio, quæ illam in componendis phantaſmatis dirigit. Quamobrem hic locus eſt, quo modum conſtituendi ſignificatum hieroglyphicum diſtinctius explicare debemus.

§. 152.

Figuræ hieroglyphicæ quomodo inveniãtur.

Si phantaſma quoddam ita componitur, ut per ſimilitudinem partium conſtitutivarum cum determinationibus rei cuidam intrinſecis hæ ex illis colligi poſſint; phantaſma ſignificatum hieroglyphicum habet ac vi principii rationis ſufficientis componitur. Etenim ſi phantaſma ita componitur, ut per ſimilitudinem partium conſtitutivarum cum determinationibus rei cuidam intrinſecis hæ ex illis colligi poſſint; ſingulæ partes, ex quibus phantaſma componitur, ſunt ſigna determinationum in re iſta contentarum (§. 952 *Ontol.*) & phantaſma integrum eſt ſignum rei ipſius (§. *cit.*). Res igitur, quam phantaſma repræſentat (§. 48. 93), ad denotandam rem aliam transfertur, conſequenter phantaſma ſignificatum hieroglyphicum habet (§. 151).

Enimvero quoniam partes hæ ſimilitudinem quandam habent cum determinationibus rei cuidam intrinſecis *per hypoth.* ex ſimilitudine iſta intelligitur, cur hæ potius partes, quam aliæ in compoſitione phantaſmatis admittantur, & cur eædem ſimul jungantur. Similitudo igitur ita continet rationem ſufficientem compoſitionis (§. 56 *Ontol.*), conſequenter phantaſma vi principii rationis ſufficientis componitur (§. 71 *Ontol.*).

Habemus hic principium genuinum idemque fœcundiſſimum conſtituendi ſignificatus hieroglyphicos: quod ut appareat, exemplum unum alterumque in medium proferamus. *Comenius*, qui non inutili inſtituto in gratiam puerorum orbem pictum condidit, ut vocabula rerum cum ideis animo imprimerentur, cum animam pingere non poſſet, ad artem hieroglyphicam confugiens phantaſma condidit, cui ſignificatum hieroglyphicum indidit. Animam enim repræſentat per puncta in iſtiuſmodi figuram diſpoſita, qualem exhibet umbra corporis humani in planum ad horizontem perpendiculare & corpori atque lumini directe oppoſitum projecta. Puncta enim vi definitionis Geometrarum indiviſibilia ſunt, etſi talia pingi non poſſint, adeoque ſimplicitatem animæ denotant, vi cujus omni prorſus parte caret. Figura corporis humani, per quam puncta iſta diſponuntur, cum per ipſa iſta puncta abſque ullo linearum ductu conſtituatur, denotat ſubſtantialitatem animæ, vi cujus abſque corpore ſubſiſtere poteſt. Quatenus tamen puncta iſta per figuram corporis diſponuntur atque ita diſpoſita eandem figuram neceſſario exprimunt; animæ cum corpore unio a voluntate ipſius independens denotatur. Denique cum puncta iſta per totam corporis humani figuram diſpergantur; hoc ipſo indigitatur animam eſſe totam in toto corpore & totam in qualibet ejus parte, juxta doctrinam Scholaſticorum tunc temporis in Scholis receptam.

Digitized by Google

Ecce igitur ſignificatum hieroglyphicum phantaſmatis, quo *Comenius* animam repræſentavit. Dum enim idem exhibuit, perinde eſt ac ſi dixiſſet; animam eſſe ſubſtantiam ſimplicem, quæ independenter a corpore ſubſiſtere poſſit, vinculo tamen voluntate ipſius non diſſolubili ita unita ſit corpori, ac ſi tota eſſet in qualibet parte corporis, quemadmodum tota in toto corpore exiſtit. Memini me plus ſimplici vice vidiſſe hiſtoriam Salvatoris a Diabolo in deſerto tentati ita depictam, ut Diabolus ſpeciem monachi *Franciſcani*, ſed pedibus equinis vel caprinis inſtructi referret. Ab erroribus aliis imputandis adeo abhorrens, ut in caſu dubio alteri ſcientiam majorem ea, quam poſſedit, tribuere malim, quam errorem, mihi quoque perſuadere minime potui factum hoc fuiſſe ex errore chronologico de origine Ordinis *Franciſcanorum*. Quamobrem imagini iſti ſenſum hieroglyphicum ineſſe collegi. Conſtat *Franciſcanos*, qui vitæ auſteritate clerum omnem ſuperant, reliquos homines in univerſum omnes ſanctimonia præcellere exiſtimari, ita ut Imperatores, Reges ac Principes veſte monachi *Franciſcani* induti mori ac ſepeliri ament. Quare cum diabolus viſibili forma exhiberi nequeat, niſi ſub ſpecie humana, in angelum vero lucis ſe transformare ſoleat 1. Cor. XI. 14. nullum mihi dubium eſt, diabolum ſimulatorem pingi inſtar monachi *Franciſcani* ad ſignificandum morem ejus, quem Apoſtolus nos docuit, tribui autem ei pedes equinos, vel caprinos, ut porro indigitetur, ipſum arte ſua efficere minime poſſe, quin attentus formam fallacem detegat. Senſus hic hieroglyphicus convenit hiſtoriæ tentationis, adeoque eundem fert phantaſma pictura expreſſum, etiamſi ejus inventor eum non intenderit. Ceterum notatu dignum, antiquiſſimis temporibus non modo dogmata, ſed & hiſtorica per figuras hieroglyphicas tradita fuiſſe, ne quivis promiſcue ad hæc arcana cognoſcenda admitteretur. Iſtud de Ægyptiis notiſſimum eſt; hoc vero de Sinenſibus commemorat *Philippus Couplet*, Soc. Jeſu, Sinenſis Miſſionis in urbem Procurator, in præfatione ad Tabulam Chronologicam Monarchiæ Sinicæ Pariſiis 1686 editam f. 11. Ita primus imperii conditor *Fohi* in lucem editus habuiſſe fertur caput forma quidem humana, ſed corpus ſerpentina ad denotandam prudentiam callidumque ejus ingenium. Succeſſori ejus *X in num* caput fuiſſe dicitur bovina ſpecie, quod induſtriam in agricultura excolenda poſuerit ſingularem & boves ſub jugum mittere cœperit. De eodem narratur, quod, dum agriculturam inſtituere meditaretur, cælum pluerit triticum & orizam ad denotandam fertilitatem agrorum, quam arte promovit. Hieroglyphicum iſtud ſcribendi genus qui non intelligunt, hiſtoriam fabuloſam appellant & contra evidentes veritatis characteres, quos *Coupletus* commemorat, perperam pro conficta venditant.

§. 153.

Si non modo partes ſingulæ, ex quibus phantaſma componitur, denotent diverſas determinationes rei intrinſecas, verum etiam ſingula, quæ in iſtis partibus diſtingui poſſunt, denotent ea, quæ in determinationibus rei diſcernuntur; phantaſma totum ſignificativum eſt & in genere hieroglyphicorum perfectum. Etenim in phantaſmate non conſiderantur niſi partes, ex quibus componitur, & ea, quæ in his partibus diſtingui poſſunt: cetera enim tacite ſupponenda forent. Quare cum partes ſingulæ denotent diverſas rei cujuſdam determinationes intrinſecas & ea, quæ in partibus hiſce diſtinguuntur, ſignificent quæ in determinationibus iſtis diſcernuntur *per hypoth.* nihil eſt in toto phantaſmate, quod non habeat ſignificatum hieroglyphicum (§. 151). Phantaſma igitur totum ſignificativum eſt. *Perfectio hieroglyphicorum.*

Jam cum in toto phantaſmate nihil detur, quod non habeat ſignificatum hieroglyphicum *per demonſtrata*: quæcunque phantaſmati inſunt ad ſignificatum hieroglyphicum, quo res quædam denotatur (§. 151), tendunt, conſequenter quæ phantaſmati inſunt diverſa, ea inter ſe conſentiunt (§. 503 *Ontol.*). Quare cum conſenſu plurium a ſe invicem differen-

 tium

Digitized by Google

tium in uno conſtet perfectio rei (§. *cit.*); phantaſma iſtud, quatenus ſenſum fundit hieroglyphicum, perfectum eſt.

Maximam utilitatem habet theorema præſens in dijudicando ſignificatu hieroglyphico. Illuſtrat idem exemplum *Comenii* de anima, ad quod paulo ante (*not.* §. 151) provocavimus. Etenim in phantaſmate iſto diſtingui non poſſunt niſi puncta, punctorum horum ſitus & terminus, quo circumſcribitur ſpatium, in quo nullo ordine collocantur, ſed ita ut ſpatium totum replere videantur. Singula hæc ſignificativa ſunt & ſignificatus particulares ſimul ſumti conſtituunt ſignificatum integrum phantaſmatis, quemadmodum ante dicta relegenti apparet. Phantaſma igitur totum ſignificativum eſt &, quatenus ſignificatum hieroglyphicum habet, perfectum eſt.

§. 154.

Gradus perfectionis in figuris hieroglyphicis.

Si duo fuerint phantaſmata eundem ſignificatum hieroglyphicum habentia & ſingula in ſe conſiderata fuerint perfecta; id quidem perfectius eſt altero, quod ampliorem habet ſignificatum, ſeu per quod plura ſignificantur. Quoniam phantaſmata eundem ſignificatum hieroglyphicum habent & in ſe conſiderata reſpectu ejuſdem perfecta ſunt *per hypoth.* quoad ſignificatum hieroglyphicum a ſe invicem differre nequeunt, niſi quatenus unum plura ſignificat in ſubjecto, ad quod denotandum phantaſmata illa deſtinantur (§. 151), quam alterum. Quare cum in re perfectiore plura obſervabilia ſint, quam in altera, quæ minorem perfectionem habet (§. 520 *Ontol.*); phantaſma illud, quatenus ſignificatus hieroglyphicus attenditur, perfectius eſt, quod plura ſignificativa continet, quam alterum, per quod pauciora in ſubjecto indigitato ſignificantur.

Idem etiam ſic oſtenditur. Phantaſmati A plura inſunt, quæ ſignificant determinationes ſubjecto per idem indigitato intrinſecas, quam phantaſmati B, quo idem denotatur ſubjectum *per hypoth.* Quoniam itaque phantaſmata A & B, quatenus idem denotant ſubjectum, reſpectu ſignificatus hieroglyphici tanquam entia ejuſdem ſpeciei conſiderari poſſunt (§. 233. 195 *Ontol.* & §. 151 *Pſychol.*), ſignificativa autem ſunt determinationes, quibus in genere hieroglyphicorum phantaſmata iſta conſtituuntur (§. 122 *Ontol.* & §. 151 *Pſychol.*); phantaſma A perfectius eſt phantaſmate B (§. 521 *Ontol.*).

Demonſtratio poſterior magis evolvi poterat: id quod ex plurium citationum cumulatione apparet. Enimvero non eſt, ut, quod jam ante breviter ſatis evictum fuit, longiore demonſtratione corroboretur. Uſum vero inſignem habet theorema præſens in conciliando ſenſui hieroglyphico omni amplitudine, quam habere poteſt.

§. 155.

Definitionis hieroglyphicæ repræſentatio.

Si phantaſma hieroglyphicum repræſentet ſingulas notas, quæ definitionem rei alicujus ingrediuntur; loco definitionis ſervit. Si enim phantaſma hieroglyphicum ſingulas notas repræſentat, quæ definitionem rei alicujus ingrediuntur; per ipſum patet, quænam in definitione iſta notæ contineantur. Quare cum in definitione enumerentur notæ ad rem definitam agnoſcendam & ab aliis diſtinguendam ſufficientes (§. 153 *Log.*), perinde vero ſit, ſive notæ iſtæ verbis tanquam ſignis (*not.* §. 958 *Ontol.*), ſive

ſignis

Digitized by Google

ſignis aliis, quales ſunt res in hieroglyphicis (§. 151), indigitentur; phantaſma hieroglyphicum loco definitionis ſervit.

Phantaſma *Comenianum* de anima, quod ſupra (*not.* §. 152) explicavimus, definitionis loco inſervire poterat. Etenim anima definiri poteſt per ſubſtantiam ſimplicem corpori humano independenter a voluntate ſua ita unitam, ut ſit una in toto & tota in qualibet ejus parte juxta doctrinam Scholaſticorum, imo & ſecundum rei veritatem, ſiquidem intelligibili modo explices, quomodo anima una in toto & citra ſui multiplicationem tota in qualibet ejus parte exiſtat: id quod ſuo loco explicabimus. Quare cum phantaſma *Comenianum* ſingula iſta ſignificet; definitionis loco eſſe poteſt.

§. 156.

Propoſitionum repræſentatio hieroglyphica.

Si phantaſma hieroglyphicum repræſentet ſubjectum confuſe perceptum ſive abſolute, ſive ſub certis determinationibus accidentalibus una cum prædicatis eidem vel abſolute, vel ſub iiſdem determinationibus competentibus; propoſitionis in caſu priori categoricæ, in poſteriori hypotheticæ loco ſervit. Etenim ſi phantaſma hieroglyphicum repræſentat ſubjectum confuſe perceptum ſive abſolute, ſive ſub certis determinationibus accidentalibus; per ipſum patet, quale ſit ſubjectum & ſub qua conditione in caſu poſteriori ſpectetur (§. 151). Et quoniam præterea denotat prædicatum ſubjecto vel abſolute ſpectato, vel ſub datis determinationibus tribuendum; per idem quoque innoteſcit hoc prædicatum, conſequenter phantaſma nobis & notionem in memoriam revocat propoſitioni, quæ ex iſto ſubjecto atque prædicato componitur (§. 200 *Log.*), tribuendam (§. 520. 521 *Log.*). Enimvero perinde eſt ſive notio propoſitioni reſpondens excitetur ope verborum, ſive ope phantaſmatis hieroglyphici, adeoque phantaſma propoſitionis loco ſervit, tam categoricæ, quam hypotheticæ.

Exempli loco eſt phantaſma, quo juſtitiam nobis repræſentamus inſtar virginis velatis oculis libram manu una, gladium altera tenentis. Etenim hic virgo repræſentat juſtitiam confuſe ſaltem perceptam. Libra indicat, quod ſuum tribuat utrique. Gladius ſignificat, quod pœnis afficiat delinquentes. Velati denique oculi indigitant, quod non habeat reſpectum perſonarum, vel generalius, quod nullis rationibus extrinſecis ſe permoveri patiatur. Libra ergo, gladius & velati oculi denotant tria prædicata juſtitiæ tribuenda. Eſt adeo phantaſma hieroglyphicum loco trium propoſitionum, quæ idem habent ſubjectum, vel loco propoſitionis, cui triplex eſt prædicatum (§. 314 *Log.*). Propoſitio nimirum copulativa eſt (§. 315 *Log.*) eaque hujus tenoris: Juſtitia jus ſuum tribuit cuique, pœnis debitis afficit delinquentes, nec ullis rationibus extrinſecis ſe permoveri patitur ad quicquam faciendum. Quodſi velati oculi trahantur ad conſtantem ac perpetuam voluntatem, quæ rationibus intrinſecis tota nititur, ab extrinſecis prorſus independens, & libra referatur ad modum, quo jus ſuum tribuit privatis, gladium vero ad modum, quo idem tribuit publico ſeu Reip. quam hic inſtar perſonæ conſiderare licet, prout in Trim. Vern. A. 1729. n. II. §. 7. obſervavimus; phantaſma iſtud hieroglyphicum *Ulpiani* quoque definitionem repræſentare poteſt, quod ſit conſtans & perpetua voluntas jus ſuum cuique tribuendi: id quod mirum videri minime debet, cum ſignificatus hieroglyphicus ſit arbitrarius, etſi ratione non deſtituatur, quemadmodum ex ipſa ejus definitione (§. 151) colligitur, omniſque definitio in propoſitiones converti poſſit & ex propoſitionibus communis ſubjecti condantur definitiones ejuſdem.

§. 157.

Figuræ hieroglyphicæ definitio.

Figuras hieroglyphicas appello, quas phantaſmata ſignificatum hieroglyphicum habentia repræſentant.

Digitized by Google

Phantaſma hieroglyphicum, de quo in antecedentibus locuti ſumus, eſt idea, quæ imaginem quandam repræſentat, cui ſignificatus hieroglyphicus tribuitur. Ita ſi anima repræſentatur per puncta ita diſpoſita in plano, ut eadem perimetro circumſcribantur, qua umbra corporis humani in planum projecta comprehenditur (*not.* §. 152); phantaſma hieroglyphicum eſt, quatenus in mente exiſtit idea; figura autem hieroglyphica, quatenus imago delineatur, per quam puncta iſto pacto diſponuntur. Phantaſma in mente exiſtit; imago eidem ſimilis, quæ figura hic appellatur, extra eandem, ſive picta, ſive ſculpta, ſive æri incîſa ſeu arte quacunque expreſſa fuerit.

§. 158.

Uſus figurarum hieroglyphicarũ in diſciplinis. *Diſciplinæ per figuras hieroglyphicas tradi poſſunt.* In diſciplinis enim non occurrunt niſi definitiones ac propoſitiones (§. 1212 *Log.*). Definitiones per figuras hieroglyphicas exhiberi poſſunt (§. 155); poſſunt etiam per eaſdem exhiberi propoſitiones (§. 156). Diſciplinæ igitur per figuras hieroglyphicas tradi poſſunt.

Facile apparet, tradi debere propoſitiones abſque demonſtratione: prolixum enim nimis foret, etſi non prorſus impoſſibile, demonſtrationem quoque, utpote ex meris propoſitionibus ac definitionibus contextam (§. 551 & ſeqq. *Log.*), ſub involucro hieroglyphico exhibere. Uſi ſunt temporibus antiquiſſimis Ægyptii hoc veritates inventas propagandi modo, ne propalando pervenirent ad indignos, qui iiſdem pretium ſtatuere minime poſſent, vel, ut phraſi hieroglyphica idem enuncietur, ne margaritæ ſuibus projicerentur. Characteres *Sinarum* antiquiſſimi, quos *Fohi* imperii conditor inveniſſe dicitur, hieroglyphici ſunt ex parte, ſubinde etiam ex aſſe. Etenim ex combinatione characteris, quo homo denotatur, & alterius, quo canis indigitatur, oritur character docilitatis atque obedientiæ, vid. *Nouveau voyage autour du monde par Mr. le Gentil* Tom. I. p. 259. Nemo tamen diffitebitur artem hieroglyphicam hac in parte fuiſſe adhuc imperfectam, cum methodus veteribus nondum adeo accurate cognita & perſpecta fuerit, quemadmodum ad hunc uſum requiritur. Etſi autem non omnino conſultum ſit veritates generi humano utiles hieroglyphico velamine tegi; uſum tamen adhuc habere poſſunt, ut veritates arduæ atque utiles hoc ſubſidio memoriæ tenacius infigantur ac felicius in eandem revocentur. Unde figuræ hieroglyphicæ in moralibus plurimum utilitatis afferunt: id quod ſuo loco abunde patebit. Alchymiſtæ modum docendi & ſcribendi hieroglyphicum retinuere ex eadem ratione: id quod vel ex unius *Baſilii Valentini* ſcriptis colligitur. *Gaſpar Neumannus*, Theologus eximius, literis hebraicis ſignificatum hieroglyphicum tribuit, per quem aliquid ab eſſentiali trahit, quemadmodum jam alibi (*not.* §. 978 *Log.*) monuimus.

§. 159.

Vis ſignificandi figurarũ hieroglyphicarũ. *Figuræ hieroglyphicæ ſigna artificialia ſunt.* Figuræ enim hieroglyphicæ ſignificatum hieroglyphicum habent (§. 157), adeoque ad denotandas res alias, quam quas repræſentant, transferuntur (§. 151), conſequenter ex iis colligitur, quod aliudquid ſit diverſum ab ea re, quam repræſentant. Sunt igitur ſignum (§. 952 *Ontol.*). Enimvero quoniam in figuris hieroglyphicis res quædam ad aliam ſignificandam ab hominibus transfertur (§. 151); vis ſignificandi ab arbitrio hominum pendet. Sunt igitur figuræ hieroglyphicæ ſigna artificialia (§. 958 *Ontol.*).

Monuimus jam ſupra in demonſtratione §. 155, phantaſmata hieroglyphicum ſignificatum habentia verbis æquipollere. Idem ergo etiam de figuris hieroglyphicis tenendum (§. 157).

§. 160.

Figurarum hieroglyphicarũ differentia. *Figuræ hieroglyphicæ vel primitivæ ſunt, vel derivativæ.* Figuræ enim hieroglyphicæ ſunt ſigna artificialia (§. 159.). Quare cum ſigna artificialia vel primitiva ſint, vel derivativa (§. 964 *Ontol.*); figuræ etiam hieroglyphicæ vel primitivæ ſunt, vel derivativæ.

Appli-

Digitized by Google

Applicamus hic ad ſpeciem, quod de genere demonſtratum fuit in Ontologia (§. 348 ſeq.). Niſi Ontologiam præmiſiſſemus, poteramus abſque demonſtratione figuras hieroglyphicas dividere in primitivas & derivativas & ex arbitrio ipſis tribuere ſignificatum, quem vi Ontologiæ (§. 160) obtinent.

§. 161.

In quo ea conſiſtat.

Figuræ hieroglyphicæ primitivæ ſunt, quæ ab aliis ſe prioribus ortum non trahunt; derivativæ autem ſunt, quæ ab aliis oriuntur. Figuræ enim hieroglyphicæ ſunt ſigna artificialia (§. 159), adeoque primitivæ primitiva, derivativæ derivativa (§. 160). Quare cum ſigna primitiva ſint, quæ ab aliis ſignis ſe prioribus ortum non trahunt, derivativa autem, quæ ex aliis ſe prioribus oriuntur (§. 964 *Ontol.*); figuræ etiam hieroglyphicæ primitivæ eſſe debent, quæ ab aliis ſe prioribus ortum non trahunt; derivativæ autem, quæ ex aliis oriuntur.

Illuſtrant propoſitionem præſentem, quæ ad illuſtrandam notionem ſignorum derivativorum adduximus (*not.* §. 964 & ſeqq. *Ontol.*).

§. 162.

Notarum resolubilium & irreſolubilium diverſitas.

Notas irreſolubiles hic appello eas, quæ a cognoſcente in alias ſimpliciores non amplius reſolvuntur, ſive quod in ſe tales ſint, ſive quod cognoſcens eas amplius reſolvere non poſſit, aut nolit. Ex adverſo *Notas reſolubiles* dico, quæ a cognoſcente ulterius reſolvi poſſunt, aut debent.

Non attendimus hic rationes, cur reſolutio ulterior non fiat. Quamobrem jam non inquirimus, utrum dentur notiones in ſe irreſolubiles, nec ne: ſed eam diſquiſitionem ſuo loco reſervamus. Dari autem notas, quas nos vel ulterius reſolvere non poſſumus, vel nolumus, quod inutilis eo in loco videatur ulterior reſolutio; exempla obvia docent. Ita flavedo auri eſt nota in ſe reſolubilis, quoniam ex mixtione oritur, adeoque cauſas ſuas habet; imo in genere quoque coloris flavi notio ſuas habet notas, per quas differt ab aliis coloribus. Nos tamen hactenus nec notionem flavedinis auri, nec coloris flavi in genere ulterius reſolvere valemus. In Ontologia notiones totius, partis, æqualitatis, majoris, minoris in ſuas notas reſolvimus, quæ eas ingrediuntur, ut adeo ipſo facto oſtenderimus eas eſſe reſolubiles. Hoc tamen non obſtante *Euclides* in Elementis notionibus iſtis utitur tanquam notis irreſolubilibus, cum eas diſtincte non explicet.

§. 163.

Figurarum hieroglyphicarum primitivarum uſus.

Notæ irreſolubiles, quæ notiones rerum diſtinctas ingrediuntur, repræſentandæ ſunt per figuras primitivas. Quoniam enim notæ irreſolubiles, quæ notionem rei diſtinctam ingrediuntur, non amplius reſolvuntur, ſive quod in ſe irreſolubiles ſint, ſive quod eas reſolvere amplius nolis, vel non poſſis (§. 162); nulla adeſt ratio, cur figuras hieroglyphicas, per quas eas repræſentare conſtituiſti (§§. 151. 157), ex aliis componas. Quoniam itaque ex aliis ſe prioribus non oriuntur; primitivæ ſunt (§. 161), adeoque notas irreſolubiles per figuras hieroglyphicas primitivas repræſentari convenit.

In Arte characteriſtica demonſtrari debet, per ſignum artificiale primitivum repræſentari debere notiones irreſolubiles, ſeu res, quarum iſtiuſmodi habemus notiones. Sed cum ars iſta adhuc in deſideratorum numero ſit; ejus principia hic præſupponi minime potuerunt. De ea quædam trademus in Arte inveniendi.

§. 164.

Notionum diſtin-

Notiones diſtinctæ repræſentandæ ſunt per figuras hieroglyphicas derivativas.

Digitized by Google

ſtarum hieroglyphica repræſentatio.

vas. Si enim notio nobis diſtincta eſt, notas, quas continet, diſtinguere valemus (§. 88 *Log.*). Quare ſi hieroglyphice repræſentanda; figura ſingulas illas notas diſtincte repræſentare debet, conſequenter ex figuris hieroglyphicis aliis, tanquam partibus componenda, quarum ſingulæ notas ſingulas denotant (§. 151. 157). Quoniam itaque figura hieroglyphica notionem diſtinctam repræſentans ex aliis ſe prioribus oritur; derivativa eſt (§. 161).

Exempli loco eſſe poteſt figura hieroglyphica juſtitiæ ſupra allata (*not.* §. 156).

§. 165.

Definitionũ & propoſitionum in diſciplinis hieroglyphica repræſentatio.

Quoniam definitiones exprimunt notiones completas (§. 152 *Log.*), adeoque diſtinctas (§. 92. 88 *Log.*); propoſitioni autem non minus affirmativæ (§. 520 *Log.*), quam negativæ (§. 521 *Log.*) notio reſpondet, quæ, cum in ea ſubjectum a prædicato diſcernatur (§. 199. 200 *Log.*), itidem diſtincta eſt (§. 88 *Log.*); *in diſciplinis definitiones & propoſitiones per figuras hieroglyphicas derivativas repræſentandæ ſunt* (§. 164).

In diſciplinis definitiones non ingrediuntur termini niſi ante explicati (§. 119 *Diſc. prælim.*), nec utendum eſt in propoſitionibus terminis niſi accurata definitione explicatis (§. 116 *Diſc. prælim.*). Quamobrem ſi in locum terminorum figuræ hieroglyphicæ ſurrogandæ ſunt; definitiones quoque & propoſitiones perinde componi debent ex figuris aliis ſimplicioribus ad denotanda ea, quæ ipſas ingrediuntur, deſtinatis. Leges enim methodi generales ſunt, ut non minus in terminis, quam in ſignis quibuſcunque aliis locum habeant, quibus ad notiones alteri indigitandas utimur.

§. 166.

Notarũ reſolubilium repræſentatio hieroglyphica.

Notæ reſolubiles, quæ notionem rei diſtinctam ingrediuntur, in diſciplinis repræſentandæ ſunt per figuras hieroglyphicas derivativas. Quoniam enim notæ reſolubiles, quæ notionem rei diſtinctam ingrediuntur, in alias ſimpliciores reſolvi poſſunt (§. 162); notio earum diſtincta eſt (§. 88 *Log.*). Enimvero notiones diſtinctæ per figuras hieroglyphicas derivativas repræſentandæ ſunt (§. 164). Ergo etiam notæ reſolubiles per figuras hieroglyphicas derivativas repræſentandæ veniunt.

Per ſe patet, propoſitionem hanc valere in omni caſu reſolubilitatis notarum, quouſque in iis reſolvendis progredi datur, vel conſultum fuerit.

§. 167.

Notionũ adæquatarum hieroglyphica repræſentatio.

Notiones adæquatæ repræſentandæ ſunt per figuras hieroglyphicas derivativas. Si enim nobis adæquata eſt notio; notarum, quæ rei notionem diſtinctam ingrediuntur, notiones itidem diſtinctæ ſunt (§. 95 *Log.*), adeoque in notis denuo diſtinguimus notas, quæ ipſis inſunt (§. 88 *Log.*), conſequenter notæ reſolubiles ſunt (§. 162), & ita progredi licet, donec perveniatur ad notas, quæ a nobis non amplius in alias ſimpliciores reſolvi poſſunt, vel quas in ſimpliciores reſolvi ulterius minime conſultum eſt, conſequenter ad irreſolubiles. Quare cum notæ reſolubiles in diſciplinis (quem caſum in hiſce theorematis ſupponimus) repræſentari debeant per figuras hieroglyphicas derivativas (§. 166); figuræ hieroglyphicæ, per quas notiones adæquatæ repræſentari debent, componendæ

ſunt

Digitized by Google

ſunt ex figuris hieroglyphicis derivativis, conſequenter ipſæmet multo magis derivativæ ſunt (§. 161).

Quemadmodum in diſciplinis potiſſimum ſpectanda eſt notionum continua evolutio; unde tandem reſultant adæquatæ; ita in Arte hieroglyphica, quando diſciplinis ſervire debet, figurarum derivativarum potiſſimum habenda eſt ratio. Majoris autem momenti eſt invenire figuras hieroglyphicas derivativas, quam primitivas: id quod probatione non indiget. Viciſſim tamen negari non poteſt, quæ in figuris derivativis latent facilius revelari poſſe, quam quæ in primitivis abſconduntur.

§. 168.

Figuræ hieroglyphicæ vicariæ quænam dicātur.

Figuras hieroglyphicas vicarias appello figuras hieroglyphicas primitivas, quæ in locum derivativarum in compoſitione derivativarum aliarum aſſumuntur.

Reſpondent figuræ iſtæ vicariæ terminis philoſophicis & mathematicis jam ante explicatis, quos in definitionibus ac propoſitionibus aſſumimus loco eorum, quæ in ipſorum definitionibus continentur.

§. 169.

Vicariarum figurarum uſus.

Si figura hieroglyphica ex aliis derivativis & hæ viciſſim ex aliis derivativis ſint componendæ; ad evitandam confuſionem a vicariis ordiendum. Si figura hieroglyphica ex aliis derivativis & hæ viciſſim ex aliis derivativis ſint componendæ ac ita porro; figurarum primitivarum, quæ ultimas derivativas ingrediuntur, tantus reſultare poteſt numerus, qui figuram compoſitam contemplantes confundit, vel etiam ut figuræ primitivæ ſingulæ exhiberi non amplius poſſint. Neceſſe igitur eſt, ut evitandæ confuſionis gratia a figuris primitivis abſtineamus, quæ in derivativam compoſitam introduci debebant. Quoniam tamen notæ reſolubiles, quibus iſtæ figuræ derivativæ ex primitivis conſtantes conveniunt, per derivativas ſunt exprimendæ (§. 166); exceptio quidem ab hac regula (§. 510 *Ontol.*), ſed ita tamen fieri debet, ut ſalva maneat perfectio figuræ compoſitæ (§. 514 *Ontol.*). Enimvero ſi in locum derivativarum, quæ vel ex primitivis, vel ex aliis minus compoſitis conſtant, aſſumas primitivas derivativis æquipollentes, quas figuram compoſitam contemplatus pro arbitrio ſibi invicem ſubſtituere potes; figura compoſita non pauciora indigitat, ſi primitivis utaris, quam ſi derivativis locum concedas, adeoque perfectio figuræ hieroglyphicæ non mutatur (§. 154); in figuram autem compoſitam evitandæ confuſionis gratia vicariæ introducuntur (§. 168). Quamobrem ſi figura hieroglyphica ex aliis derivativis & hæ viciſſim ex derivativis aliis fuerint componendæ, ac ita porro; ad evitandam confuſionem a vicariis eſt ordiendum.

Patet vicarias figuras hieroglyphicas referri poſſe ad derivativas vel immediate ex primitivis, vel mediate ex vicariis aliis minus compoſitis confectas ut adeo figurarum vicariarum naſcantur gradus diverſi, quos jam accuratius perſequi non vacat. Quoniam vero in gradu dato quolibet in caſu ſit ſubſiſtendum, ipſa neceſſitas docebit, ſine qua vicariarum opem implorari ratio nulla ſuadet. In arte hieroglyphica, præſertim ubi ad diſciplinas tradendas transfertur, intellectus ſuppetias fert imaginationi, & hæc viciſſim ipſi auxilio eſt. Quoniam tamen ex Logica præſupponi poterant, quæ de operationibus intellectus cognoſcenda ſunt,

ſunt, antequam artis iſtius principia intelligere poſſis; placuit hic ſimul proponere, quæ ad partem animæ inferiorem ſolam non ſpectant: id quod & in aliis caſibus ſimilibus tenendum.

§. 170.

Figmentum quid ſit & quomodo producatur.

Phantaſma, quod ens fictum repræſentat, dicitur *Figmentum*. Quare cum phantaſma ens fictum repræſentet, ſi ea componimus, quæ ſibi mutuo repugnant, vel naturæ vi in eodem ſubjecto conjungi nequeunt (§. 146): *Figmentum producitur, ſi ea componimus, quæ ſibi mutuo repugnant, vel naturæ vi in eodem ſubjecto conjungi nequeunt.*

Exemplum adeo figmenti præbet homo cum capite cervino & pedibus equinis. Ab his figmentis quomodo differant monſtra inferius demum patebit. Quæ monſtris tribuuntur animalium brutorum figuræ, aliquam ſaltem cum iis ſimilitudinem habent, ſed eadem non ſunt.

§. 171.

Quo reſpectu figmentum poſſit eſſe ens verum.

Si quod figmento reſpondet figura hieroglyphica fuerit; quatenus ſignificativum eſt veri cujuſdam entis ſpeciem conſtituit. Si enim quod figmento reſpondet fuerit figura hieroglyphica; ſignificatum hieroglyphicum habet (§. 157), adeoque ens iſtud fictum (§. 170) ad denotandam rem aliam, ſeu ens verum transfertur (§. 151). Aſt cum in figuris primitivis ſignificatus non pendeat a ſignificatu figurarum aliarum ſimpliciorum (§. 161), adeoque tanquam ſigni artificialis (§. 159) arbitrarius ſit (§. 958 *Ontol.*); nihil ſane obſtat ex parte figuræ, quo minus ipſi ejuſmodi ſignificatus ſimul tribuatur, atque adeo ſignificatus totus a contradictione liber (§. 48 *Ontol.*). Quatenus vero per figuras iſtas denotantur ea, quæ enti cuidam vero ſimul inſunt *per demonſtr.* ſignificatus quoque ex parte rei ſignificatæ a contradictione liber (§. 48 *Ontol.*) & per ea, quæ enti inſunt, datur ratio, cur hæc ſimul ineſſe debeant (§. 56 *Ontol.*). Figmento igitur reſpondens figura hieroglyphica, quatenus ex aliis primitivis componitur, non continet niſi talia, quæ per principium contradictionis & rationis ſufficientis (§. 29. 71 *Ontol.*) determinatur (§. 113 *Ontol.*). Quodſi figuræ ſimpliciores, ex quibus figura hieroglyphica figmento reſpondens componitur, fuerint derivativæ; ſignificatus earum a ſignificatu aliarum, ex quibus componuntur, pendet (§. 161), adeoque partim ex iis, quæ rei ſignificandæ inſunt, partim ex ipſis figuris combinandis intelligitur, cur hæ potius, quam aliæ compoſitionem figuræ hieroglyphicæ, quæ figmento reſpondet, ingredi debeant, conſequenter tam in figuris compoſitionem ingredientibus, quam in re ſignificata continetur ratio, cur hæ potius, quam aliæ eſſe debeant figuræ hieroglyphicæ partes (§. 56 *Ontol.*). Et quatenus non denotant niſi ea, quæ enti cuidam vero inſunt *per demonſtrata*; ſignificatus nullam contradictionem involvit (§. 47 *Ontol.*). Patet igitur denuo figuræ hieroglyphicæ non ineſſe, niſi quæ per principium contradictionis & rationis ſufficientis determinantur. Enimvero datur in ente veritas, quatenus ea, quæ inſunt, per principium contradictionis

ctionis

Digitized by Google

ctionis & rationis ſufficientis determinantur (§. 498 *Ontol.*). Quare etiam in figuris hieroglyphicis veritas ineſt, conſequenter figuræ hieroglyphicæ, quatenus ſignificativæ ſunt, veri cujuſdam entis ſpeciem conſtituunt (§. 496 *Ontol.*).

Diſtinguenda eſt veritas, quæ rei ſignificatæ ineſt, a veritate quæ figuræ hieroglyphicæ ineſt, quatenus ſignificativa. Ego valde ſuſpicor, idolorum figuras fuiſſe primum hieroglyphicas & ſignificaſſe attributa Numini tribuenda; ſed ſignificatum hieroglyphicum ſucceſſu temporis obliteratum fuiſſe, ut, quamdiu is ignoretur, miremur, quomodo homines tam abſurdos ſibi fingere potuerint Deos. Noſtrum vero jam non eſt in eam rem ſolertius inquirere. Sufficit principia noſtra inſervire ſignificatui hieroglyphico, ſi quis figmento ineſt, detegendo. Poteramus hactenus demonſtratis ſubjungere theoremata ad ſignificatum hieroglyphicum detegendum utilia; ſed quoniam hodie arte iſta non utimur ad occultanda arcana ſcientiarum atque artis, operæ pretium non videtur talibus immorari.

§. 172.

Si quod figmentum producere conamur; ſæpius prodit figmentum ab eo, quod intenderamus, diverſum. Vel in genere: *Si quid imaginari intendimus; ſæpius phantaſma prodit diverſum ab eo, quod intenderamus.* Ponamus e. gr. te imaginari velle equitem ſeu virum equo inſidentem: præſto tibi erit phantaſma exhibens fœminam equo inſidentem, vel prorſus phantaſma cameli, cui onus impoſitum eſt, cui porro inſidet fœmina quædam. Etenim ſi videns fœminam alio, quam maribus ſolenne eſt, more equo inſidentem, in actum æquitandi attentionem tuam direxiſti & in eo eandem diu defixam detinuiſti; imaginatio acquiſivit facilitatem ex actu equitationis reproducendi ideam fœminæ equo inſidentis (§. 108). Quodſi jam phantaſma equitis producturus in equitationem inprimis attentionem dirigis; loco equitis tibi occurret fœmina equo inſidens. Imo dum in eadem defigis attentionem, quamprimum phantaſma naſcitur, ut equi vix ac ne vix quidem tibi conſcius fueris, ad hunc cogitationem tuam promoturus camelum loco equi vides, ex eadem prorſus ratione. Apparet itaque fieri poſſe, ut loco phantaſmatis, quod producere intendis, prodeat aliud ab eo, quod intenderas, prorſus diverſum.

Imaginatio arbitrio noſtro ſeſe ſubducens.

Quoniam figmenta ſunt phantaſmata (§. 170), adeoque ideæ ab imaginatione productæ (§. 93), accidit autem ut imaginari quid intendenti prodeat phantaſma diverſum ab eo, quod intenderat *per demonſtrata*; fieri etiam debet, ut, dum figmentum quoddam producere conaris, prodeat ſæpius diverſum ab eo, quod intenderas.

Apparet hinc, imaginationem non ita ſubeſſe arbitrio noſtro, quin eidem ſeſe nobis vel invitis ſubducat. Quibus vero mediis eandem coercere valeamus, ex inferius dicendis demum eluceſcet. Facultas fingendi etiam ſeſe in cognitione ſymbolica exerit, ibique periculoſa eſt, cum incauti facile in errorem prolabantur; ſed de hiſce atque aliis ſuo loco dicentur, quæ ſatisfaciunt.

Digitized by Google

CAPUT V.

De Memoria, Oblivione & Reminiſcentia.

§. 173.

Idearũ recognitio quid ſit.

I*Deam reproductam recognoſcere* dicimur, quando nobis conſcii ſumus, nos eam jam antea habuiſſe.

Videmus hominem in templo alibi jam ante viſum. Dum eum intuemur, conſcii nobis ſumus, nos eum jam ante vidiſſe. Similiter librum botanicum evolventes intuemur plantæ cujuſdam exoticæ figuram atque nobis conſcii ſumus nos eam jam alias contemplatos fuiſſe. Annulum conſpicientibus imaginatio offert phantaſma alterius, nobiſque ſumus conſcii hunc poſteriorem nobis jam alias viſum, aut illius phantaſma ſæpius jam oculis noſtris oberraſſe. Dicimur in hiſce caſibus recognoſcere hominem, quem videmus; plantam, cujus figuram in libro delineatam contuemur; annulum, cujus phantaſma nobis occurrit. Atque ita ſimul patet, nos ideas reproductas recognoſcere poſſe, ut adeo tantummodo inquiri debeat, quandonam & qua de cauſa id fiat: quem in finem propoſitionem ſequentem ſubjicimus.

§. 174.

Quando id fiat.

Si idea reproducta in alia perceptionum ſerie continetur, quam ante percepta continebatur & utriuſque ſeriei nobis conſcii ſumus; illam recognoſcimus. Ponamus te vidiſſe Mevium in templo, nunc vero denuo videre in ædibus Titii. Dico te recognoſcere Mevium, hoc eſt, tibi conſcium eſſe, quod eum jam ante videris, quod nunc eum ſenſu percipis una cum ædibus Titii, imaginatio vero phantaſma ejus producit una cum phantaſmate templi & actuum mentis ſuper Mevio in templo reflectentis. Ita nimirum idea Mevii, quæ ſenſu reproducitur, in alia perceptionum ſerie continetur, quam antea continebatur, & in hac differentia recognitionis ratio conſiſtit. Etenim dum Mevium vides altera vice & imaginatio reproducit ideam ejuſdem; anima utriuſque ſibi conſcia idearum identitatem agnoſcit. Enimvero quoniam nunc Mevium vides in ædibus Titii, imaginatio vero eum ſiſtit in templo, atque conſcium te reddit actuum mentis, quos videns in templo Mevium in te expertus fuiſti; hoc ipſo conſcius tibi es, te Mevium jam antea vidiſſe, adeoque eum recognoſcis (§. 173). Recognoſcis autem ex eo, quod idea Mevii nunc in alia perceptionum ſerie continetur, quam ante, cum eum primum videres.

Idem etiam ſic oſtenditur. Mevium videns in ædibus Titii, quem ante videras in templo, recognoſcis: id quod experientia certum in dubium vocari nequit (*not. §. præc.*). Ratio igitur adeſſe debet, cur eum recognoſcas (§. 70 *Ontol.*). Enimvero ex eo, quod ab imaginatione producta idea prorſus ſimilis eſt Mevio, quem vides, non intelligis, quod eum jam ante videris, adeoque ſimilitudo ratio ſufficiens recognitionis non eſt (§. 56 *Ontol.*). Alia igitur detur neceſſe eſt. Jam vero per ſe patet, rationem iſtam in perceptionibus contineri debere. Quoniam itaque non continetur in ipſa idea Mevii ſenſus atque imaginationis ope bis producta;

Digitized by Google

ducta; neceſſe eſt ut contineatur in ideis cum iſta ſimul productis. Ideæ autem ſimul productæ ſunt objectorum & antea, & nunc cum perſona Mevii ſimul perceptorum, atque præterea actionum mentis, quas ante in te expertus es, cum primum videres Mevium, & nunc in te experiris, cum eundem denuo vides. Ergo in his perceptionibus ſociis, quæ in utroque caſu diverſæ ſunt, cognitionis ratio continetur. Enimvero ſi quem in templo vidiſti, eum denuo in templo vides; eundem non minus recognoſcis, quam ſi eum alibi vides, etiamſi in objectis utrobique ſimul perceptis nullam differentiam obſerves. Sola igitur objectorum ſimul perceptorum diverſitas ratio ſufficiens recognitionis non eſt (§. 56 *Ontol.*), conſequenter aliud adhuc præterea requiritur (§. 70 *Ontol.*). Quare cum aliorum tibi conſcius non ſis, quam actionum mentis ſuper objectis perceptis reflectentis; in his ſimul quærenda ratio eſt. Mevium adeo recognoſcis, quatenus ejus idea nunc in alia perceptionum mentis ſerie eſt, quam in qua continebatur, cum eum primum videres.

Propoſitio præſens propemodum ad notiones communes referri poterat. Etenim quæſitus, unde Mevium, quem in templo videras, nunc vero in Titii ædibus vides, recognoſcas, reſpondes ex eo, quod eum videris in templo. Quæſitus porro, unde certus ſis, quod eum in templo videris, reponis exinde, te certiſſimum eſſe, quod eum ibidem videris, quoniam agnoſcens hominem eſſe tibi ignotum, noſſe avebas, quinam eſſet. Accidit nimirum, ut homines quæſiti attentionem dirigant ad ea, quæ in notionibus confuſis involvuntur, adeoque ad reſponſiones eorum attentus plurima addiſcere poſſit, quæ ad evolutionem notionum faciunt. Ceterum propoſitioni præſenti plurimum lucis inferius affundetur, quando de judiciis & ratiociniis dicturi ſumus: tum enim clarius conſtabit, quinam ſint illi actus, ſeu operationes iſtæ mentis, quæ ſeriem perceptionum ingredientes animam juvant in ideis denuo oblatis recognoſcendis. Notandum denique eſt, ideas, quas ante jam habuimus, reproduci vel ſenſuum, vel imaginationis ope, & utrumque caſum in propoſitione præſente ſupponi.

§. 175.

Facultatem ideas reproductas (conſequenter & res per eas repræſentatas) recognoſcendi *Memoriam* dicimus. Quoniam itaque ideas reproductas recognoſcere valemus (*not.* §. 173); *memoriam habemus*. *Memoria quid ſit.*

Equidem nemo dubitat, hominem memoria pollere. Quoniam tamen memoriam definivimus, neceſſarium utique videbatur oſtendere, nobis competere memoriam eo ſenſu, quem voci tribuimus, præſertim cum notio memoriæ imaginaria, quæ communiter obtinet, diverſum quid indigitare videatur. Ne vero hæc quemquam turbet, ſequentem propoſitionem addere libet.

§. 176.

Facultas ideas, quas antea habuimus, reproducendi, non pertinet ad memoriam. Facultas enim reproducendi ideas rerum, quas antea habuimus, rebus licet abſentibus, quam nobis competere certum eſt (§. 104), ad imaginationem ſpectat (§. 92), adeoque citra confuſionem imaginationis atque memoriæ, duarum facultatum a ſe invicem utique diſcernendarum, ad memoriam referri nequit. *Reproductio idearum cur non pertineat ad memoriam.*

Et fieri ſane poteſt, ut idea aliqua in nobis reproducatur, non tamen recognoſcatur: quo in caſu nemo effectum iſtum memoriæ tribuerit. Ponamus te quid legiſſe in libro quodam, & in alio tempore vi imaginationis ideam iſtam in mente tua reproduci, ſed

ita

ita ut tibi non ſis conſcius ea, quæ jam mentem tuam ſubeunt, te jam in libro iſto legiſſe: Memoriæ non tribues hunc effectum, quamdiu conſcientia ejus rei abeſt. Unde colligitur, quod notio memoriæ, nec ab uſu loquendi communi abhorreat, etſi inconſtantia loquendi ſignificatum vagum fecerit, ut ſubinde tantiſper varietur, quemadmodum ſæpiſſime accidit eo in caſu, quo definitiones accuratæ deſunt.

§. 177.

Notio imaginaria memoriæ, ſed minus exacta.

Notio memoriæ, quod ſit receptaculum idearum, in quo conduntur & unde rerum uſu exigente denuo promuntur, imaginaria eſt eademque minus exacta. Quoniam enim ideas, quas habuimus, reproducere (§. 104) & reproductas recognoſcere valemus (§. 173); id quandam ſimilitudinem habet cum rebus, quas in receptaculo quodam recondimus, & uſu exigente iterum inde depromimus. Nimirum ideæ, quas habemus, & ante non habueramus, reſpondent rebus, quas recondimus, & earum reproductio actui, quo eas depromimus, quando iiſdem opus habemus. Fingimus igitur ob hanc ſimilitudinem, quod non eſt, ſcilicet receptaculum quoddam, in quo ideæ acquiſitæ conduntur & ex quo iterum depromi poſſunt, quando iiſdem opus habemus, ut facultatem animæ, quæ in oculos non incurrit, veluti iiſdem præſens per imaginem ſiſtere valeamus. Quare notio memoriæ, qua nobis eam repræſentamus tanquam receptaculum idearum, in quo conduntur & ex quo uſu ſic exigente iterum depromuntur, imaginaria eſt (§. 110 *Ontol.*).

Enimvero quoniam ideas depromere ex receptaculo, in quo reconditæ fuerant, idem eſt ac eas, quas jam ante habuimus, reproducere; facultas vero ideas, quas ante habuimus, reproducendi ad memoriam minime pertinet (§. 176); notio imaginaria memoriæ aliquid continet, quod ex ea exulare debebat, adeoque accurata non eſt (§. 153 *Log.*). Accedit quod ad memoriam requiratur idearum reproductarum recognitio (§. 175), quæ in notione imaginaria nonniſi tacite ſupponitur, quatenus nempe ſumitur, animam ſibi conſciam eſſe, quod jam ideam ex receptaculo, in quo eam repoſuerat, depromat.

Notio imaginaria memoriæ involvit facilitatem ideas acquiſitas reproducendi, quæ cum in animam cadat, eatenus vicaria veri eſt & in ratiocinando adhiberi poteſt (*not.* §. 110 *Ontol.*). Admodum circumſpectus tamen eſſe debet ejuſdem uſus, ne in errorem incidas. Reproductio enim idearum ſequitur legem imaginationis (§. 104), ad quam ſpectat, neque adeo arbitrii noſtri eſt, cui ſeſe ſubinde vel nobis invitis ſubducit (§. 172), etſi vi idearum juxta legem imaginationis reproductarum reproductionem aliarum intendere ac in eandem deſtinato conſilio tendere valeamus, quemadmodum ex iis liquet, quæ de figuris hieroglyphicis (§. 152 & ſeqq.) & in genere de arbitraria phantaſmatum combinatione (§. 141) dicta fuere. Notio autem imaginaria incautis facile imponit, ac ſi arbitrio noſtro prorſus ſubjecta eſſet, quatenus ideas in receptaculo reconditas depromere dicitur, dum eas reproducit ſuppreſſa lege imaginationis, quam violare nequit. Quoniam præterea nonniſi tacite ſupponit, quod maxime omnium ad memoriam ſpectat, imo rationem ejus formalem conſtituit, ut cum Scholaſticis loquar; vix conſultum eſt, ut notione imaginaria unquam utamur, præſertim cum nihil difficultatis habeat facilitas reproducendi ideas & facultas reproductas recognoſcendi, quam utramque menti competere conſtat abſque ulla fictione (§. 108. 174), ac diverſæ iſtæ facultates non commode eodem nomine inſigniantur. Habemus nimirum in mente facultatem res ſenſu perceptas denuo reproducendi (§. 104), quæ ita comparata eſt, ut facilitatem id faciendi nobis acquirere valeamus (§. 108), item-

que

Digitized by Google

que facultatem ideas reproductas recognoſcendi (§. 173). Has igitur facultates a ſe invicem nominibus diſtingui convenit. Facultas prima Senſus dicitur (§. 67), ſecunda Imaginatio (§. 92): tertiæ igitur relinquitur Memoriæ nomen. Si quis tamen facilitatem reproducendi ideas a facultate eaidem reproducendi ſeparare & ad memoriam trahere velit, is per nos abundet ſuo ſenſu: nulla tamen ratio nobis ſuadet, ut idem faciamus.

§. 178.

Memoriæ mandare dicimur illud, cujus ideam reproducendi facilitatem nobis comparamus. *Memoriæ mandari quid dicatur.*

Supponit phraſis notionem memoriæ imaginariam: quam etſi non probemus (§. 177), multo minus autem admittamus, ſi quis ea uti velit ad memoriam veluti a priori per cauſas ſuas explicandum, cum ſic in notionem deceptricem degeneret (§. 38 *Log.*); conſultum tamen eſt communes loquendi formulas ad ſignificatum naturæ mentis humanæ conformem reduci, ut iiſdem citra veritatis diſpendium uti liceat.

§. 179.

Quoniam itaque facilitas reproducendi ideas acquiritur, ſi res ſæpius ac diu ſenſu, ſive imaginatione ſimul percipiantur (§. 108); *memoriæ mandamus ea, quæ ſæpius vel diu ſimul percipiuntur, ſive id fiat ſenſuum, ſive imaginationis ope* (§. 178). *Quomodo id fiat.*

Conſentanea hæc ſunt experientiæ obviæ. Neque enim alius memoriæ quid mandandi modus in praxi communi receptus eſt, quam ut objectum aliquod ſæpius, vel diu ſenſibus præſens ſiſtamus & verba, quæ memoriæ mandari debent, ſæpius repetantur. Atque hinc apparet, nos in explicandis formulis communibus ab uſu loquendi non recedere (§. 139 *Log.*).

§. 180.

Memoria retinere dicimur id, cujus ideam reproducendi & reproductam recognoſcendi facilitatem conſervamus. *Memoria quid retineri dicatur.*

Etſi enim proprie loquendo memoriæ tantummodo ſit ideam reproductam recognoſcere (§. 175): quoniam tamen recognoſci nequit, niſi ante reproducatur; ſi quid memoria retineri debet iuxta communem uſum loquendi, eandem quoque reproducendi facilitatem conſervare debemus.

§. 181.

Quoniam facilitas reproducendi ideam acquiritur, ſi eam ſæpius reproducas (§. 108), atque adeo, ſi vel maxime amiſſa fuerit, eodem modo reparatur, ea vero recognoſcimus, quæ ſæpius ſimul cum aliis percipimus (§. 174); multo magis hoc pacto facilitas ideam reproducendi & reproductam recognoſcendi conſervare debemus. *Memoria* igitur *retinemus ea, quorum ideam ſæpius in nobis reproducimus, ſive id fiat ſenſuum, ſive imaginationis ope.* *Quomodo id fiat.*

Conſentit denuo praxis communis: neque enim habemus aliud medium, quo memoriæ ſemel infixa eadem retinere ſtudemus, quam *repetitionem*, quæ in iterata idearum earundem reproductione conſiſtit. Propoſitio adeo præſens ita etiam efferri poterat: *Memoria retinemus, quæ frequenter repetimus*; ſiquidem definitionem repetitionis præmittere libuiſſet.

§. 182.

Alii diuturniore objecti contemplatione, vel pluribus actibus iteratis facilitatem ideas reproducendi & reproductas recognoſcendi ſibi comparant; alii minus diuturna contemplatione & paucioribus actibus iteratis ad id opus habent. Experientia obvia idem loquitur, ad quam hic provocare ſufficit (§. 666 *Log.*). *Differentia memoriæ in diverſis ſubjectis.*

Conti-

Digitized by Google

Continetur in his ratio, cur in memoria gradus admittamus, & unum altero memoria præſtare affirmemus, etſi ea non ſit unica.

§. 183.

Alia differentia.

Alii plures ideas reproductas recognoſcere valent, alii pauciores. Loquitur & hoc experientia obvia, ut adeo denuo ad eam provocare ſufficiat (*§. 666 Log.*).

In his quoque continetur ratio, cur in memoria gradus admittantur & uni majorem, alteri minorem memoriam tribuamus.

§. 184.

Ulterior differentia.

Alii frequentius iterata idearum reproductione memoria retinent, quod eidem demandarunt; alii minus frequenter iterata idearum reproductione memoriæ ſemel infixa retinent. Nec hoc a communi, & obvia experientia abhorret, ut adeo hic etiam ad eam provocare ſufficiat (§. 666 *Log.*).

En rationem ulteriorem graduum memoriæ in diverſis ſubjectis diverſorum.

§. 185.

Alia memoriæ differentia.

Alii ideam memoriæ demandatam reproducere & recognoſcere valent, etſi multo tempore eandem non reproduxerint: alii eam non amplius reproducere, nec reproductam recognoſcere valent, ſi aliquo tempore eandem non reproduxerint. Patent hæc non minus obvia experientia, ut ad eam provocaſſe ſufficiat (§. *666 Log.*).

Gradus hinc memoriæ tribuuntur ob diverſitatem temporis, quo eadem idea a duobus ſubjectis memoriæ demandata fuit: ſed in comparatione ſubinde quoque habenda ratio modi, quo quid memoriæ infixum fuit. Multa attentione opus eſt, ne inter ſe comparemus, quæ ob diverſitatem aliquam intercedentem comparare non licet.

§. 186.

Cito quinam memoriæ quid mandet.

Cito memoriæ quid mandare dicitur, qui minus diuturna contemplatione objecti paucioribuſque actibus iteratis id facit, quatenus actus pauciores ceteris paribus minus temporis ſpatium exigunt. Unde ex adverſo colligitur, quinam *tardius memoriæ quid demandare* dicendus ſit.

Numerus actuum, quibus quid memoriæ infigitur, hic non attenditur; ſed tantummodo tempus, quod uni eorum neceſſario impendendum, pro eorundem numero reduplicari debet, ita ut actus idem bis, ter, quater iteratus exigat tempus duplum, triplum, quadruplum ejus, quod uni impenditur.

§. 187.

Facile quinam memoriæ quid mandet.

Abſque multo labore ſeu *facile quid memoriæ mandare* dicitur, qui paucioribus iteratis actibus id facit, vel etiam minus diuturna objecti contemplatione, quatenus ea pauciores operationes mentis continet. Unde ex adverſo colligitur, quinam *difficulter quid memoriæ mandare* dicendus ſit.

Nimirum hic temporis nulla habetur ratio, ſed ſpectantur tantummodo operationes mentis, quibus in contemplatione objecti utimur ad ideam ejus memoriæ infigendam.

§. 188.

Diu memoriæ quinam quid retineat.

Diu memoria quid retinere dicitur, qui ideam ejus reproducere & reproductam adhuc recognoſcere valet, etiamſi longo tempore eandem non reproduxerit.

Revoca-

Digitized by Google

Revocamus ad notiones diſtinctas & determinatas communes loquendi formulas, ne notiones confuſæ, quæ iiſdem adhærent, cum aliquid imaginarii a notione memoriæ imaginaria trahant (§. 177), incautis imponant. Id enim plurimis ſolenne eſt, ut notionem ex verbis, non ex rebus derivent.

§. 189.

Bona memoria quænam.

Bonam memoriam habere dicitur, qui cito & facile quid eidem mandat, diuque retinet.

Utrumque ad bonam memoriam ex communi uſu loquendi requiri ad communes ſermones attenti diſcimus. Videas enim homines mirantes, ſi quis cito & facile quid memoriæ mandat, ſed non diu retinet: cum ex priore bonitatem memoriæ colligant, poſterius tamen eidem adverſari exiſtimant.

§. 190.

Gradus bonitatis memoriæ.

Bonitas memoriæ diverſos admittit gradus, tum quatenus quid memoriæ cito, tum quatenus facile mandatur, tum quatenus diu retinetur. Bonitas enim memoriæ cum conſiſtat in aptitudine animæ aliquid cito ac facile eidem mandandi diuque retinendi (§. 189); in determinationum animæ (§. 122. 112 *Ontol.*) & quidem intrinſecarum numero eſt (§. 545 *Ontol.*). Quare cum ſine tertio aſſumto intelligatur, quod per ſe patet; in qualitatum animæ numero eſt (§. 452 *Ontol.*). Jam vero qui cito quid memoriæ mandat, minus diuturna contemplatione objecti ac paucioribus actibus iteratis id facit, quatenus ſcilicet actus pauciores ceteris paribus minus temporis ſpatium exigunt (§. 186). Qui facile quid memoriæ mandat, paucioribus iteratis actibus id facit, vel etiam minus diuturna contemplatione, quatenus ea pauciores operationes mentis continet (§. 187). Qui denique diu quid retinet, ideam ejus reproducere & reproductam adhuc recognoſcere valet, etiamſi longo tempore eandem non reproduxerit (§. 188). Quare cum alii diuturniore objecti contemplatione, vel pluribus actibus iteratis facilitatem ideas reproducendi & reproductas recognoſcendi, conſequenter memoriæ quid mandandi (§. 178), ſibi comparent; alii minus diuturna contemplatione opus habeant (§. 182); alii frequentius iterata idearum reproductione memoria retineant, quod eidem demandarunt; alii minus frequenter iterata earum reproductione memoriæ ſemel infixa retineant (§. 184); alii denique ideam memoriæ demandatam reproducere & recognoſcere valeant, etſi multo tempore eandem non reproduxerint; alii eam non amplius reproducere, nec reproductam recognoſcere valeant, ſi aliquo tempore eandem non reproduxerint (§. 185): qualitas illa animæ in diverſis ſubjectis differt, conſequenter cum id, quo qualitates eædem ſalva identitate differre poſſunt in diverſis ſubjectis, ſit gradus (§. 746 *Ontol.*); bonitas memoriæ gradus admittit, tum quatenus quid memoriæ cito, tum quatenus facile mandatur, tum denique quatenus diu retinetur.

Bonitas memoriæ conſideratur inſtar termini ſimplicis, cui aliqua notio reſpondet independenter a memoria in ſe conſiderata (§. 108 *Log.*). Unde bonitas memoriæ ſpectatur tanquam qualitas animæ, non tanquam qualitas memoriæ: quamvis reſpectu notionis

Digitized by Google

imaginariæ memoria inſtar qualitatis ejuſdem conſiderari poſſit (§. 177), a qua tamen abſtinemus, cum nulla neceſſitas exigat, ut quid fictitii admittamus (*not. §. cit.*).

§. 191.

Menſura graduũ bonitatis memoriæ.

Gradus bonitatis memoriæ æſtimantur ex tempore impendendo, ut quid memoriæ mandetur; ex numero actuum, quibus ideæ reproductæ memoriæ demandantur; ex numero denique actuum, quibus infixæ retinentur. Bonitas enim memoriæ gradus admittit, quatenus quid eidem cito ac facile demandatur, diuque eadem retinetur (§. 190). Quare cum cito quid memoriæ mandetur, quod minus diuturna contemplatione objecti & paucioribus actibus iteratis mandatur, quatenus actus pauciores ceteris paribus minus temporis ſpatium exigunt (§. 186); in bonitate memoriæ æſtimanda, quatenus quid cito eidem demandatur, temporis inprimis ratio habetur. Gradus igitur bonitatis memoriæ, quatenus quid cito eidem demandatur, æſtimatur ex tempore, quo quid memoriæ mandatur.

Porro qui facile quid memoriæ mandat, paucioribus iteratis actibus id facit, vel etiam minus diuturna contemplatione, quatenus ea pauciores operationes mentis continet (§. 187). In bonitate igitur memoriæ æſtimanda, quatenus quid facile eidem mandatur, numeri actuum habetur ratio, quibus aliquid eidem mandatur, conſequenter gradus bonitatis memoriæ, quatenus quid facile eidem mandatur, æſtimandus venit ex numero actuum, quibus repetitis quid eidem mandatur.

Denique qui diu quid memoria retinet, ideam ejus reproducere & reproductam adhuc recognoſcere valet, etiamſi longo tempore eandem non reproduxerit (§. 188). In bonitate igitur memoriæ æſtimanda, quatenus quid diu eadem retinetur, numeri actuum habetur ratio, quibus diverſo tempore repetitis ideæ memoriæ mandatæ retinentur, conſequenter gradus bonitatis memoriæ, quatenus eadem diu quid retinetur, æſtimatur ex numero actuum, quibus diverſo tempore repetitis memoriæ ſemel infixa in eadem retinentur.

Etſi ope propoſitionis præſentis gradus bonitatis memoriæ inter ſe diſtingui poſſint in diverſis ſubjectis; in applicatione tamen circumſpectione opus eſt, ne fallamur. Seponimus enim impedimenta, quæ ſeſe offerre ſolent atque mentem ab attentione avocant, quam ad res memoriæ mandandas afferre debet. Hac certe abſente & tarde, & difficulter memoriæ mandatur, quod alias cito ac facile mandari poterat. Unde accidit, quædam ab eodem ſubjecto tarde ac difficulter memoriæ mandari, cum alia cito atque facile eidem infigantur, prout ſcilicet vel voluptatem, vel tædium quis percipit ex iis, quæ memoria retineri debent. Sed hæc ex inferius dicendis partim de attentione, partim de voluptate ac tædio patebunt.

§. 192.

Magna memoria quænam dicatur.

Magnam memoriam habere dicitur, qui multarum rerum ideas reproducere & reproductas recognoſcere, longam quoque rerum ſeriem memoria retinere valet.

Ita memoriam magnam eis tribuimus, qui integra loca, ne ſyllaba quidem immutata, ex Auctoribus recitare valent. Magnam quoque memoriam illis tribuimus, qui multarum rerum notitiam ita animo comprehenſam tenent, ut data occaſione ideas in ſe reproducere & repro-

& reproductas recognoſcere valeant. Exempla ſpecialia in priori caſu præbent illi, qui integra Biblia, vel Corpus juris integrum memoriæ ita infixerunt, ut ſingula juſto ordine recitare aliiſque in calamum dictitare potuiſſent, ſi Biblia amiſſa, vel Corpus juris amiſſum reſtitui debuiſſent. In poſteriori caſu exemplum ſpeciale offerunt, qui plurimarum diſciplinarum campum ita emenſi ſunt, ut de ſingulis, quotieſcunque fert occaſio, differere valeant.

§. 193.

Memoria & imaginatio admittunt gradus, quatenus rerum multarum ideas reproducere & reproductas recognoſcere valemus. Imaginatio eſt facultas ideas reproducendi (§. 92); memoria facultas reproductas recognoſcendi (§. 175), adeoque utraque determinatio animæ (§. 122. 112 *Ontol.*), eaque intrinſeca (§. 545 *Ontol.*), conſequenter cum ſine tertio aſſumto intelligi poſſit, qualitas (§. 452 *Ontol.*). Enimvero alii plures ideas reproducere & reproductas recognoſcere valent, alii pauciores (§. 183). Quare cum id, quo qualitates eædem identitate ſalva in diverſis ſubjectis differre poſſunt, ſit gradus (§. 746 *Ontol.*); imaginatio & memoria gradus habent, quatenus rerum ideæ reproducuntur & agnoſcuntur. *Gradus memoriæ & imaginationis.*

Gradus memoriæ ipſius diſtinguendi ſunt a gradibus bonitatis ipſius. Quemadmodum enim in illis memoriæ magnitudo conſiſtit (§. 192); ita hi bonitatis magnitudinem conſtituunt (§. 190).

§. 194.

Magnitudo memoriæ æſtimatur ex numero rerum, quarum ideas reproducere & reproductas recognoſcere valemus, tum diverſo tempore ſigillatim perceptarum, tum eodem tempore in continua ſerie ſimul perceptarum. Qui enim magnam memoriam habent, multarum rerum ideas reproducere & reproductas recognoſcere, longam quoque rerum ſeriem memoria retinere valent (§. 192). In magnitudine igitur memoriæ æſtimanda habenda eſt ratio multitudinis rerum, ſive diverſo tempore ſigillatim, ſive eodem in continua ſerie ſimul perceptarum, quas reproducere ac reproductas recognoſcere valemus, conſequenter numeri illarum rerum (§. 340 *Ontol.*). *Magnitudo memoriæ unde æſtimetur.*

Duplicem magnitudinis memoriæ menſuram offert propoſitio præſens, ſcilicet numerum rerum ſigillatim antea perceptarum, & numerum rerum in continua ſerie eodem tempore perceptarum. Menſura una non æquipollet alteri, cum una in alterius locum ſurrogari non poſſit: neque enim qui longam rerum ſeriem memoriæ mandare valet, ut eandem, quando ita viſum fuerit, denuo recitare poſſit, ideo multarum quoque rerum diverſo tempore perceptarum ideas retinere valet; nec ex adverſo longam rerum ſeriem ſucceſſive perceptarum memoria tenere valet, qui rerum ingente multitudine memoriam quaſi obrutam habet. Non tamen repugnat, ut uterque gradus locum habeat in eodem ſubjecto.

§. 195.

Actuum ſpecie vel genere eorundem iteratio dicitur *Exercitium*: quod adeo *gradus admittit pro numero actuum partim eodem, partim diverſo tempore repetitorum.* *Exercitiū quid dicatur.*

Ita exercitium ſcribendi conſiſtit in iteratione actuum ſcribendi, ſive eadem continuo ſcribas, ſive diverſa. Similiter exercitium ſaltandi conſiſtit in iteratione actuum ad ſaltationem requiſitorum. In utroque caſu iteratio eodem tempore continua eſſe poteſt; diverſo autem tempore interrupta eſt, quatenus inter unam & alteram actuum continuo iteratorum ſeriem tempus interjicitur, quo nullus iſtiuſmodi actus exiſtit.

Digitized by Google

§. 196.

Exercitia, quibus quid memoriæ mandatur & retinetur.

Quoniam actibus eodem tempore, vel etiam diverſo iteratis memoriæ mandamus, quod retinere volumus (§. 179); *ut quid memoriæ mandetur & eadem retineatur, exercitio opus eſt (§. 195).*

Per naturam & eſſentiam nimirum animæ fieri poteſt, ut ideas rerum ſemel perceptarum reproducamus, reproductas recognoſcamus & facilitatem utrumque faciendi conſervemus. Sed ut actu in anima obtineat, quod per naturam & eſſentiam ejus poſſibile, exercitio opus eſt. Hinc oleum & operam perdunt in ideis rerum ſibi comparandis, qui negligunt exercitia eas memoriæ mandandi & ſemel eidem mandatas eadem retinendi. Sed de his plura paulo inferius, ubi de oblivione agemus.

§. 197.

Modus extendendi imaginationem & memoriam.

Exercitio obtinetur, ut imaginatio ideas plures ſimul reproducat & per longius temporis ſpatium immutatas conſervet. Illuſtre exemplum nobis præbet *Joannes Walliſius*, Mathematicus merito ſuo celeberrimus, qui Algebræ C. 103 f. 449 Vol. II. Oper. narrat, ſe nocte mera peregiſſe operationes arithmeticas in numeris multo majoribus, quam quis ſperet clara luce fieri poſſe. Sane cum *Joannes Georgius Pelshover*, Regiomontanus Boruſſus, A. 1670 d. 18 Februarii ſtylo Angliæ ipſum viſeret; noctu in tenebris decumbens, ſola fretus memoria, ex numero 53 locorum 24681357910121411131516182017192122242628302325272931 radicem quadratam 27 locorum 157103016871482805817152171 fere extraxit non alia uſus methodo, quam quæ communiter uſitata. Imo f. 550 addit, ſe res mathematicas, etiam ſubtiliſſimas longaque conſequentiarum ſerie connexas, & demonſtrationes bene longas & ſatis intricatas haud felicius expedire potuiſſe quam nocte ſilente & meris tenebris, quando nihil adfuit, quod aures oculoſve alio abriperet, quin poſſet tota mentis attentione illis incumbere, totumque rei ambitum, etiam late patentem, una quaſi ſynopſi animo præſentem ſiſtere, eamque ſic enodare & ordinare, ut alias vix potuerit. Ipſe autem ingenue fatetur, quod eam vim imaginationis atque memoriæ exercitio fuerit conſecutus. Etenim f. 449 cum antehac, inquit, curioſitatis gratia tentaverim aliquando, quouſque vis memoriæ mihi ſuppeteret ad peragendas operationes arithmeticas (puta multiplicationem, diviſionem, radicum extractionem ſimileſve) abſque ope calami & atramenti, aut quæ horum inſtar ſunt: remque ſatis ſuccedere deprehenderim (verbi gratia) in extrahenda radice quadratica ex numero figuris 8, 10, 12 aut etiam pluribus ſcripto: procedere viſum eſt pedetentim (non quidem uno impetu eodemque tempore, ſed ſucceſſive pluribus intervallis) idem experiri (nec ſine ſucceſſu) in numeris (quod ajunt) locorum 20, 30, 40. Ad domeſticam quoque provocare poſſum experientiam. Etenim initio ſtudii mathematici ac inprimis algebraici in lecto decumbens meris tenebris problemata algebraica ſolvi & calculo ad finem perducto formulas geometrice conſtruxi ſola imaginationis ac memoriæ vi, cumque interdiu ſolutionem

Digitized by Google

tionem ac conſtructionem repeterem, me nihil a vero aberraſſe deprehendi. Satis autem ſuperque recordor, me nonniſi prævio exercitio id obtinuiſſe.

Cur tempus nocturnum faveat in præſente negotio, jam non inquirimus, etſi *Vvalliſius* in iis, quæ adduximus, verbis haud obſcure id innuat. Paulo enim deinceps ex inſtituto ea de re nobis dicendum erit, ubi de attentione agemus. Ceterum quæ præſens fert propoſitio, ea unuſquiſque in ſeipſo experiri poterit, juniore præſertim ætate, utut cum *Vvalliſio* non ad eandem metam perveniat.

§. 198.

Extenſio imaginationis & memoriæ quid ſit.

Imaginatio dicitur extendi, ſi plures ideas ſimul producere & per longum temporis ſpatium productas conſervare apta redditur. Et *Memoria* extendi dicitur, quatenus ideas iſtas continuo recognoſcit. Quoniam itaque exercitio efficitur, ut imaginatio ideas plures ſimul producere & per longius temporis ſpatium immutatas conſervare valeat (§. 197); nos autem identitatis idearum conſervatarum nobis continuo conſcii ſumus, experientia teſte, eaſdemque adeo continuo recognoſcimus (§. 173); *imaginationem & memoriam exercitio extendere valemus.*

Extenſio imaginationis & memoriæ adeo firmiter cohærent, ut hæc una cum illa obtineatur. Quodſi tamen ſufficiente acumine utamur, memoriæ quid acquiri, dum imaginatio extenditur, quod ante iſti non aderat, haud difficulter perſpicitur. Etenim memoriæ tribuitur, quod omnium iſtarum idearum, quas ſimul appercipimus, identitatem per omnem temporis tractum agnoſcamus, quemadmodum ex demonſtratione corollarii præſentis liquet, quodque quaſdam reproductas recognoſcamus. Exemplo anteriori (§. 197) idem palam redditur. Etenim dum *Vvalliſius* ſibi primum propoſuit numerum 53 locorum, ut inde extraheret radicem; fieri non potuit, ut totum continuo obtutu comprehenderet. Quamobrem tot ejus notas reproducere debuit in ipſa operatione, quot neceſſariæ erant ad ſingulas operationes particulares. Duplex vero hic fuit memoriæ officium, ſcilicet ut ejus vi agnoſceremus identitatem notarum reproductarum cum iis, quæ in ſerie vi imaginationis primum aſſumta locum iſtum occupabant, & ut durante operatione aliqua particulari agnoſceret, notas, quarum nobis conſcii ſumus, eſſe conſtanter eaſdem. In his extenſio memoriæ conſiſtit, quæ ab extenſione imaginationis, quæ ideas producit & conſervat, utique diverſa.

§. 199.

Initium & progreſſus extenſionis memoriæ.

Si quis imaginationem & memoriam extendere velit; a gradu minori extenſionis continuo progrediendum ad majorem. Probat idem exemplum *Walliſii* & quilibet experimentum in ſemetipſo capere poteſt. Etenim *Walliſius* operationes prolixas arithmeticas ſola imaginationis, atque memoriæ vi abſoluturus initium fecit in numeris ex 8, 10, 12 figuris conſtantibus ac deinde progreſſus continuo eſt ad prolixiores, donec tandem in numero 53 locorum eandem perficere poſſet. Si enim exercitia per ſingulos dies continuentur, & ſingulis diebus inſenſibiliter difficiliora inſtituantur; nulla eſt ratio, cur his imaginatio & memoria ſufficere non debeant, cum anterioribus ſeu proxime præcedenti ſufficerent. Per inſenſibilia autem incrementa cum differentia quantumvis magna ſucceſſu temporis inter exercitia prima & ultima enaſcatur; imaginatio quoque & memoria continuo magis magiſque extenditur.

Dome-

Digitized by Google

Domeſticam hic quoque experientiam appellare poteram, ad quam ante (§. 197) provocavi: ipſe enim probe memini, me a facilioribus exorſum ad difficiliora progreſſum fuiſſe per inſenſibilia incrementa. Et ſane ſi quid memoriæ mandandum, quod prolixius eſt; citius ac facilius idem efficitur, ubi particulam unam alteri continuo addis, quam ſi uno veluti impetu totum eidem ingerere coneris. Conſultiſſimum eſt, ſi quis experimentum in ſeipſo capere ſtudeat. Quouſque progredi poſſit, experientia docebit.

§. 200.

Diſtincta perceptio cur juvet memoriam.

Quæ diſtincte percipiuntur, memoriæ facilius mandantur diutiuſque retinentur, quam quæ confuſe percipiuntur. Si quid enim diſtincte percipimus, plura ſigillatim enuntiabilia in eodem diſtinguimus (§. 38). Ponamus majoris evidentiæ gratia nos in objecto O diſcernere, quæ inſunt, A, B, C, D, E &c. & ea eodem ordine ſe invicem excipere, quo literæ ſe invicem conſequuntur. Patet nos primo ipſum A ſigillatim nobis repræſentare, non attentis ceteris quæ adſunt, atque deinde cogitationem ſucceſſive ad B, C, D, E &c. promovere. Quare dum per aliquem temporis tractum ſingula hæc, quæ inſunt, A, B, C, D, E &c. ſenſui vel imaginationi præſentia ſiſtimus & ad ordinem, quo ſe invicem conſequuntur, reſpicientes, A & B ſimul, D & E ſimul &c. percipimus, facilitatem acquirimus una cum A reproducendi perceptionem ipſius B, & cum ipſo B perceptionem ipſius C ac ita porro (§. 108), ut adeo excitata idea ipſius A recurrat quoque idea ipſius B, & hinc porro ipſius C ac ita porro (§. 109). Atque ita ipſum O memoriæ mandamus (§. 178), eo quidem ſucceſſu, ut perinde ſit ac ſi unicum ſaltem A, vel B, vel C, vel D, vel E eidem mandaſſemus.

Enimvero qui objectum O nonniſi confuſe percipit, quæ ipſi ſigillatim enuntiabilia inſunt A, B, C, D, E &c. non diſtinguit (§. 39), adeoque totum uno obtutu comprehendit. Quoniam igitur non attendit numerum eorum, quæ ipſi O inſunt, nec ad ordinem, quo invicem ſequuntur; ſubſidio illo deſtituitur, quo in diſtincta perceptione idea ipſius B producitur ope alterius A, idea ipſius C ope alterius B ac ita porro. Quamobrem cum in priori caſu ſubſidium quoddam reproducendi & recognoſcendi ideas ſuppeditetur, quo in altero caſu caremus; diuturna objecti contemplatione in caſu priori memoriæ idem facilius mandari debet, quam in poſteriori, ſecus enim ſubſidium iſtud nullum foret, conſequenter diſtincte percepta facilius memoriæ mandari debent, quam quæ confuſe percipiuntur.

Si quis de veritate facti dubitet, eum a poſteriori convinci conſultum eſt. Quamobrem propoſitionem præſentem experientia adhuc confirmare lubet, utut rationem ejus perſpexerimus. Ponamus te legere hiſtoriam quandam præſertim prolixiorem multiſque circumſtantiis perplexis involutam. Quodſi lectionem ita inſtituas, ut textum auctoris diſtincte reſolvas, ſingula facta, ſingulas circumſtantias a ſe invicem ſeparans ac ordinem, quo ſe invicem excipiunt, perpendens; te quæ legiſti exactiſſime enarra-

Digitized by Google

enarrare poſſe intelliges, cum, illa non adhibita diligentia, idem a te fieri nondum poſſe animadvertas, etſi eodem tempore conſumto textum auctoris aliquoties relegeris. In caſu priori hiſtoriam diſtincte percipis (§. 38); in poſteriori confuſe (§. 39). Quoniam hiſtoriam in caſu primo accurate enarrare vales, in poſteriori non item; ideam ejus reproducendi & reproductam recognoſcendi facultatem in caſu priori tibi comparaſti, quam in caſu altero nondum acquiſiviſti, adeoque in priori memoriæ eandem mandaſti (§. 178), eandemque eadem retinuiſti (§. 180), cum in poſteriori eandem memoriæ nondum mandaveris, nedum retinueris. Idem vero lectioni impendiſti tempus, adeoque æque diuturna fuit objecti contemplatio. Quamobrem in caſu priori facilius memoriæ hiſtoriam mandaſti & retinuiſti, quam in altero. Diſtincte igitur percepta facilius memoriæ mandari ac diutius eadem retineri, quam confuſe percepta, patet. Idem experiri licet in demonſtrationibus præſertim prolixis, quæ diſtincte reſolutæ & ſenſui ac imaginationi objectæ multo facilius memoriæ mandantur diutiuſque eadem retinentur, quam ubi in confuſe perceptis acquieſcis. Imo idem experiri licet in lectione librorum quorumcunque.

Maxime utilitatis eſt propoſitio præſens, cum oſtendat modum multa memoriæ facile mandandi ac firmiter eadem retinendi. Et huic ſane conſentanea eſt praxis omnis, qua memoria juvatur, qualiacunque tandem ſint artificia, quibus eidem ſuccurritur. Inter illa artificia occurrit dogmatum in tabulas relatio, in quibus uno quaſi conſpectu exhibentur, quæ de eodem ſubjecto tenenda ſunt, ac præterea in claſſes quaſdam generales revocantur numeriſque diſtinguuntur, ut & diſtincte percipi poſſint, ſi ſingula ſigillatim perluſtrantur & quo ordine ſe invicem excipiant perpenditur, & confuſe quoque percipiantur, ſi uno obtutu totam tabulam comprehendis. Ita enim obtinetur, ut & integram tabulam ſolius imaginationis ac memoriæ vi tibi repræſentare ac eadem ſingulas in eadem claſſes deſignare, & in ſingulis deſcribere valeas, quæ iiſdem conveniunt. Quodſi diſtincta perceptione juves imaginationem atque memoriam, ut tabulam, quam conſtructam perluſtraſti, tanquam præſentem tibi repræſentare & ſingula in eadem collocanda tanquam in iiſdem deſcripta exhibere valeas; eo ipſo imaginatio & memoria haud parum extenditur (§. 198). Quamobrem etſi in diſciplinis conveniat methodus ſcientifica, quæ unumquodque eo loco tradi jubet, quo per antecedentia intelligi ac demonſtrari poteſt (§. 133 *Diſc. prælim.*); non tamen ideo contemnendæ ſunt tabulæ mnemonicæ, quæ doctrinis, quibus imbutus eſt animus & quarum evidentiam ex demonſtrationibus, ſicuti claritatem ex definitionum legitima concatenatione per ſubordinationem decentem facta (§. 119 *Diſc. prælim.*) hauſit, facile retinendis inſerviun… ſtra ætate ferre in deſuetudinem abiit tabularum iſtarum uſus, ſane eximius, ſi … judicium methodi ſcientificæ non tendat, qua in re peccatum eſt a majoribus; ſed ve… ſyſtematicam tractationem præparet tironem, vel idem abſolutæ ſuperaccedat, quan… nirum nihil amplius ſupereſt, quam ut clare ac evidenter percepta memoriæ fideliter… dentur, ut, quæ didiciſti veraque cognoviſti, occaſione ita ferente dextre ac utiliter … care poſſis. De tabulis iſtis mnemonicis plura diximus in Horis ſubſecivis A. 1730. tr… æſtiv. num. III. pag. 468.

§. 201.

Si ideas rerum vel verborum r… roducendas ad objecta quædam viſibilia referimus, veluti ſi verba in iis deſc… ta imaginamur; conſpectu objectorum ideæ in nobis reproducuntur & recogno… untur. Quodſi enim verba quædam aut nomen rei cujuſdam objecto cuidam viſibili veluti inſcripta tibi imagineris (id

Artificioſa idearum reproductio & recognitio.

(id quod fieri poſſe, quovis momento in temetipſo experiri poteris); objectum iſtud verbaque eidem inſcripta vi imaginationis ſimul percipis, actuſque imaginationis tibi conſcius es. Quodſi jam objectum iſtud intueris, illud neceſſario percipis (§. 79). Enimvero ſi qua ſimul percepimus & unius perceptio denuo producitur ſenſus vi, imaginatio etiam perceptionem alterius producit (§. 104). Ad conſpectum igitur objecti ideæ verborum, quæ eidem veluti inſcripta imaginatus fueras, ſimul reproducuntur una cum actu imaginationis, quo ea quaſi inſcripſeras, conſequenter reproductas recognoſcis (§. 174). Si verbis ideam rei ſubſtituas; demonſtrationem adhuc eandem ſubſiſtere animadvertes.

Propoſitio præſens eſt fundamentum artificiorum, quibus ad juvandam imaginationem & memoriam utimur. Per legem enim imaginationis patet (§. 117), reproductionem idearum non aliter arbitrio noſtro ſubjici poſſe, quam ubi eas cum ideis aliis per coexiſtentiam aut immediatam ſucceſſionem copulamus. Quicquid igitur ad reproductionem idearum dato tempore abſolvendam inſervire debet, ex hoc fonte derivandum, niſi quatenus eorum ratio ſimul haberi poteſt, quæ imaginationi ac memoriæ extendendæ inſerviunt (§. 199. 200).

§. 202.

Artificium memoriæ.

Artificium memoriæ dicimus actionem, qua quid aptum efficitur ad idearum reproductionem & recognitionem juvandam, quod per ſe eandem juvare non poterat.

Ita ſi nobis imaginemur, verba quædam parieti adſcripta; hoc ipſo efficimus, ut conſpecto pariete verborum iſtorum idea in nobis reproducatur & reproducta recognoſcatur (§. 201): conſiſtit igitur in hac actione, qua parietem aptum efficimus ad ideam verborum reproducendam & eorum recognitionem juvandam, artificium memoriæ. Scilicet memoriæ artificium eſt, quod diu vel ſæpius verba iſta veluti parieti inſcripta nobis imaginemur, & parietem intuemur, quando verborum illorum meminiſſe voluerimus.

§. 203.

Artificiorum iſtorum uſus.

Quoniam per artificium memoriæ aptum quid redditur ad idearum reproductionem & recognitionem juvandam, quod per ſe ad eandem nil quicquam conferre poterat (§. 202), imaginationis vero eſt ideas reproducere (§. 104), memoriæ reproductas recognoſcere (§. 175); ***per artificia memoriæ imaginatio & memoria arbitrio noſtro ſubjicitur.***

Artificiis nimirum iſtis obtinetur, ut ideas reproducamus & reproductas recognoſcamus, quando & ubi nobis libuerit.

§. 204.

Artis Mnemonicæ definitio.

Ars Mnemonica ſeu ***Ars memoriæ*** dicitur ars memoriam extendendi artificiiſque juvandi, ***Mnemonicorum*** nomine veniunt præcepta illius artis.

Veteribus hanc artem fuiſſe excultam, ex auctore ad *Herennium* lib. 4. conſtat, ubi tamen eandem reſtringere videtur ad ſola artificia, quibus memoria juvatur (§. 202). Sed conſultius eſſe videtur, ut arti huic tribuamus, quicquid a nobis ad memoriam amplificandam, perficiendam & quocunque modo juvandam proficiſci poteſt. Eccur enim entia multiplicemus præter neceſſitatem? Fertur *Simonides* primum inveniſſe hanc artem, quemadmodum narrat *Cicero* lib. 2. de Oratore. Artem mnemonicam in ſe ſignificatu ſtrictiori deſcribit laudatus antea auctor ad *Herennium*; quem ſi conſulere volueris, conſtabit utique eam non alio niti fundamento, quam quod paulo ante adſtruximus (§. 201).

§. 205.

Digitized by Google

§. 205.

Memoria naturalis dicitur, quæ homini abſque ulla exercitatione prævia & ullis artificiis ineſt. *Acquiſita* appellatur, quæ prævia exercitatione & artificiorum ope comparatur. Ejus adeo ſpecies eſt *artificioſa*, quæ nonniſi artificiorum ope in nobis datur.

Memoriæ naturalis & acquiſitæ, atque artificialis differentia.

Hoc ſane ſenſu memoriam artificioſam ſumunt veteres, ut videre eſt apud *Ciceronem* atque *Herennium*: ſed iidem exercitatione comparatam a naturali non diſtinguunt, quod tamen fieri nobis commodum viſum. Maluimus adeo memoriæ naturali opponere acquiſitam, quæ duas ſub ſe complectitur ſpecies, alteram innominatam, alteram artificioſam. *Goclenio* in Lexico memoria artificioſa & acquiſita ſynonyma ſunt.

§. 206.

Memoria acquiſita ac in ſpecie artificioſa arte mnemonica obtinetur. Memoria enim acquiſita prævia exercitatione & artificiorum ope obtinetur (§.205), ac in ſpecie quidem artificioſa artificiorum ope comparatur (§. *cit.*). Enimvero arte mnemonica memoria extenditur (§.204), adeoque exercitatione prævia (§.195): arte etiam mnemonica per artificia juvatur memoria (§.204). Memoria igitur acquiſita & in ſpecie artificioſa arte mnemonica obtinetur.

Memoria acquiſita quomodo obtineatur.

Apparet adeo uſus artis mnemonicæ, quæ memoriam naturalem perficit, ut imaginationis ac memoriæ ope efficere valeamus, quod alias a nobis fieri minime poſſet.

§. 207.

Memoria dicitur *labi*, ſi ideam reproductam habemus pro eadem, quam ante nos habuiſſe conſcii nobis ſumus, etſi immutata fuerit, ſeu corrupta. Memoria in hoc caſu etiam *nos fallere* dicitur, quatenus in cauſa eſt, ut diverſa habeamus pro iiſdem.

Memoria quando labatur, noſque fallat.

E.gr. Vidimus Sempronium veſte viridi indutum. Recurrit nobis idea Sempronii vi imaginationis producta, ſed quæ cum veſte rubra indutum ſiſtit. Quodſi nobis perſuadeamus nos vidiſſe Sempronium veſte rubra indutum, memoria labi noſque fallere dicitur.

§. 208.

Quoniam nihil frequentius eſt, quam ut homines diſſentiant in iis, quæ ſimul viderunt; cum repugnet idem ſimul fuiſſe & non fuiſſe (§.28. *Ontol.*), neceſſe eſt, ut vel uni imaginatio rem aliter repræſentet, quam erat, vel utrique. Quia tamen uterque ſibi conſcius eſſe videtur, ſe talem vidiſſe, qualem ſibi repræſentat; memoriam vel unius, vel utriuſque labi neceſſe eſt (§. 207). *Memoriam* igitur *labi poſſe manifeſtum eſt.*

Quod memoria labi poſſit.

Lapſus memoriæ nemo non in ſe unuſquiſque experiri poteſt, modo attendere velit. Errores inprimis calculi lapſu memoriæ committuntur ab iis, qui in eodem exercitati ſunt. Imo plures alii eidem debentur, quemadmodum inferius oſtenſuri ſumus.

§. 209.

Memoria dicitur *labilis*, quatenus fieri poteſt, ut labatur, ſeu lapſus eidem non repugnat. Quare cum manifeſtum ſit memoriam labi poſſe (§. 208): *memoria* utique *labilis*.

Labilitas memoriæ.

Memoriam eſſe labilem, adeo compertum eſt, ut eam eſſe labilem in proverbium fere abierit. Utinam vero eam perpenderent, qui ex erroribus lapſu memoriæ commiſſis, & a quovis tirone facile colligendis neſcio quid adverſus errantes colligere volunt! Aſtronomi

Digitized by Google

æquiores ceteris ſe præbent, qui errores calculi memoriæ lapſu commiſſos facile condonant alteri.

§. 210.

Lapſus memoriæ cauſa.

Si imaginatio ad rerum olim perceptarum ideas diverſas ſpectantia in unam confundit, nec anima ſibi conſcia eſt ideæ rei unius, quam reproductam cognoſcit, quidpiam ex idea rei alterius admiſceri; memoria labitur. Etenim dum ideam olim perceptæ rei vi imaginationis reproducit anima reproductamque recognoſcit *per hypoth.* conſcia ſibi eſt ſe rem iſtam olim percepiſſe (§. 173). Quoniam vero imaginatio eidem aliquid admiſcet ex idea rei alterius antea ſimiliter perceptæ; ideam quoque ejus, quod alteri admiſcetur, reproductam recognoſcit (§. 174), adeoque non minus ſibi conſcia eſt, ſe idem olim percepiſſe (§. 173). Enimvero quia ſibi conſcia non eſt, id ex idea rei alterius ideæ rei reproductæ admiſceri *per hypoth.* id ad eam pertinere putat. Ideam igitur vi imaginationis jam reproductam pro eadem habet, quam olim habuit, cum rem ſenſu perciperet, utut immutata fuerit (§. 207). Memoria igitur labitur (*§. cit.*).

Memorabile mihi ſuccurrit exemplum, quo propoſitio præſens confirmatur. Titius adoleſcens in lectione poetarum Græcorum *Homeri*, *Heſiodi*, *Pindari* verſatus fuerat. Cum ab eadem abſtinuiſſet, in manus ipſius inciderat libellus, qui ſub titulo Hellenodiæ Lutheranæ editus eſt & in quo cantiones in Eccleſia uſitatæ in rhythmos Græcos ejuſdem terminationis, retentis melodiis, converſæ leguntur. Eum curioſitatis gratia aliquoties perlegerat & ope melodiarum ipſi admodum familiarium identitatem terminationum, qualis in verſibus Germanicis recepta, memoriæ firmiter infixerat. Aliquot annis elapſis ubi ſermo incidebat de Poeſi Germanica, quod ob identitatem terminationum in verſibus præter metrum obſervandam ſit difficilis; Titius contendebat, eandem difficultatem obtinere in verſibus Græcis, qui perinde ac Germanici eandem admittant terminationem, & quicquid ceteri, qui aderant, in contrarium dicebant, ſe a ſententia ſua dimoveri non patiebatur: ſe enim optime recordari ejus ajebat, quod in *Homero*, *Heſiodo*, *Pindaro*, aliis obſervaverit. Imo tam certus ſibi videbatur ſententiæ ſuæ, ut vix propriis oculis fidem haberet, cum in *Homero* contrarium videret, & attonita mente hæreret, quid reſponderet non habens. Evidens hic eſt, lapſum memoriæ contigiſſe ex eo, quod vi imaginationis eædem terminationes rhythmorum in Hellenodia ideæ verſuum Græcorum Poetarum fuere admixtæ, nec Titius ejus ſibi conſcius fuit, tantummodo ſibi conſcius verſuum *Homeri*, *Heſiodi*, *Pindari* a ſe aliquando lectorum, & terminationum earundem in rhythmis Græcis obſervatarum. Hinc vero ſimul liquet, quam facilis ſit memoriæ lapſus ac ſubinde inevitabilis, ut adeo abſonum ſit eundem labentibus imputari.

§. 211.

Ideas reproducendi & reproductas recognoſcendi impotentia.

Si res nec diu, nec ſæpius ſive ſenſu, ſive imaginatione percipiantur; ideas earum vi imaginationis reproducere non poſſumus, nec reproductas ſenſu recognoſcere valemus. Etenim ſi res nec diu, nec ſæpius ſive ſenſu, ſive imaginatione percipiantur; fieri non poteſt, ut, ſi idea rei ſimul perceptæ in anima producatur, illius etiam idea ſimul recurrat (§. 107). Quare cum imaginatio in reproducendis ideis rerum antea perceptarum conſtantem hanc legem ſequatur, ut, ſi unius rerum ſimul perceptarum perceptio in nobis producatur, perceptionem quoque alterius producat (§. 117); ſi res nec diu, nec ſæpius ſive ſenſu, ſive imaginatione percipiantur, ideas earum vi imaginationis reproducere non poſſumus.

Quodſi

Digitized by Google

Quodſi ideam rei antea perceptæ vi imaginationis reproducere non valemus, ejuſdemque ſenſu jam productæ nobis conſcii ſumus; perinde eſt, ac ſi eam prima vice perciperemus, cum prima vice eandem percipientis imaginatio ſimiliter eam ideam cum aliis non reproducat (§.117). Nulla igitur adeſt ratio, cur nobis conſcii eſſe debeamus, quod rem iſtam jam perceperimus, vel ideam iſtam jam ante habuerimus, conſequenter conſcii nobis eſſe non poſſumus, quod eandem jam habuerimus (§.70. *Ontol.*). Quamobrem ideam rei antea perceptæ, etſi jam ſenſuum vi reproducatur, recognoſcere non valemus. Enimvero ſi res nec diu, nec ſæpius ſive ſenſu, ſive imaginatione percipiantur; ideas earum reproducere non poſſumus *per partem primam*. Ergo nec ideas ſenſu reproductas recognoſcere valemus.

Utrumque confirmatur a poſteriori. Experimur enim deeſſe nobis facultatem reproducendi ideas rerum antea perceptarum: experimur etiam deeſſe nobis facultatem ideas rerum antea perceptarum recognoſcendi, ſi ſenſuum ope denuo producantur, ubi res, cum primum perciperentur, non diu percepimus, neque deinde eas ſæpius percepimus. Quod vero deeſſe debeat, inde colligimus, quod jam ceſſet ratio, cur in caſu oppoſito adſit. Si vero ratio ſufficiens ceſſat, illud etiam ceſſare debet, quod propter eam potius eſt, quam non eſt (§.118. *Ontol.*).

Propoſitio præſens a poſteriori adeo manifeſta nobis videtur, ut eam unusquiſque ſtatim largiatur, qui ſibi conſcius eſt, quomodo objecti diuturna vel ſæpius iterata contemplatione ideam ejus reproducendi & reproductam recognoſcendi facilitatem ſibi comparaverit. Quodſi tamen in notionem evidentiæ curatius inquiras; notioni principii ontologici, quod adduximus (§.118. *Ontol.*), claræ quidem, etſi confuſæ, id tribuendum eſſe animadvertes.

§. 212.

Si ideam ſenſuum ope reproductam non recognoſcere valemus; nec eam vi imaginationis reproducere valemus. Si enim ideam ſenſuum ope reproductam recognoſcere non valemus; nobis conſcii non ſumus, quod eam jam antea habuerimus (§.173), conſequenter ratio ceſſare debet, cur nobis conſcii ſimus, nos eam jam antea habuiſſe (§.118 *Ontol.*). Quare cum ideam reproductam recognoſcamus, adeoque nobis conſcii ſimus nos eam jam antea habuiſſe (§.173), quia idea reproducta in alia perceptionum ſerie continetur, quam ante percepta continebatur & utriuſque ſeriei nobis conſcii ſumus (§.174), utriuſque autem ſeriei nobis conſcii eſſe nequeamus, niſi vi imaginationis rei, quæ nunc ſenſu percipitur, idea cum ideis ceterarum rerum antea cum eadem perceptarum ſimul reproducatur, quod per ſe patet; idea vi imaginationis non producitur, dum ſenſuum ope reproducitur, ubi eam recognoſcere non valemus. Patet itaque ſi ideam ſenſuum ope reproductam recognoſcere non valeamus; nos nec eam vi imaginationis reproducere valere. *Nexus recognitionis & reproductionis idearum.*

Idem etiam ſic oſtenditur. Ponamus nos imaginationis vi reproducere

valere ideam ejuſdem rei, quæ nunc ſenſu denuo percipitur. Quoniam res ſenſu jam percipitur *per hypoth.* neceſſe eſt ut idea ejus cum ideis rerum aliarum ſimul perceptarum actu reproducatur vi imaginationis (§. 104). Anima igitur perceptiones ſenſuales cum phantaſmatis conferens perſpicit, ideam rei ſenſu nunc reproductam in alia perceptionum ſerie contineri, quam antea percepta, ab imaginatione nobis exhibita continebatur, adeoque illam recognoſcere valet: id quod hypotheſin evertit.

Veritatem propoſitionis præſentis etiam in nobis ipſis experimur, modo ea attentione uti poſſimus, quæ ad impotentiam obſervandam ſufficit. Etenim ſi rem ſenſui oblatam admoniti recognoſcere non valeamus, clauſis oculis, ut mentem a ſenſu abducamus, ejus aciem in ideas, quas habemus, intendimus, ſi forſan exiguam claritatem habeat idea vi imaginationis cum ſociis reproducta, eam tamen animadverſuri (§. 101). Enimvero dum nihil ejus animadvertere valemus, in hæc tandem verba erumpimus: nos nullo prorſus modo meminiſſe poſſe, quod rem iſtam jam antea ſenſu perceperimus; quo ipſo ſignificamus impotentiam ideam vi imaginationis reproducendi (§. 92).

Quoniam recognitio idearum, conſequenter rerum, quas repræſentant, cum earum reproductione vi imaginationis facta adeo firmiter cohæret; mirum videri non debet, quod vulgo facilitas ideam reproducendi ad memoriam referatur, & facultas reproductam recognoſcendi, in qua proprie memoria conſiſtit (§. 175), nonniſi tacite ſupponatur (§. 177).

§. 213.

Recognitionis iteratæ ratio. *Si res aliqua ſæpius ſenſu vel vi imaginationis percepta & in iteratis perceptionibus recognita fuit; eandem poſtea reproductam anima recognoſcit ex eo, quod eam jam ante recognoverit.* Etenim ſi res aliqua ſæpius ſenſu vel imaginationis vi percepta & in iteratis perceptionibus recognita fuit, vi legis imaginationis (§. 117) poſthac idea iſta cum perceptione actus recognitionis reproduci debet (§. 107). Quoniam igitur anima ſibi conſcia eſt, ſe ideam iſtam jam antea recognoviſſe, conſequenter ſe jam antea ſibi conſciam fuiſſe, quod eandem ideam, quæ nunc in eadem reproducta fuit, jam antea habuerit, (§. 173); ex eo utique intelligit, quod ideam, quæ nunc in eadem reproducta fuit, jam antea habuerit, conſequenter ratio ſufficiens recognitionis in eo continetur (§. 56. *Ontol.*). Quare cum poſita ratione ſufficiente ponatur etiam id, quod per eam potius eſt, quam non eſt (§. 118. *Ontol.*); ex eo, quod ideam, quæ nunc denuo reproducitur, jam antea reproductam recognovimus, recognoſcimus.

Actiones ſeu operationes animæ in recognitionem idearum reproductarum influere, vidimus jam ſuperius (§. 174), cum recognitionem ideæ prima præſertim vice reproductæ demonſtraremus. Imo nihil magis influit in iſtam recognitionem, quam operationum mentis circa eas ſimultanea reproductio.

§. 214.

Recognitionis *Si res aliqua ſæpius cum aliis aliiſque percepta & in iteratis perceptionibus recognita fuit; ideæ poſtea reproductæ adhæret perceptio quædam confuſa, unde*

Digitized by Google

de recognoſcitur. Si enim res aliqua ſæpius cum aliis aliiſque percepta & in iteratis perceptionibus recognita fuit; idea ejuſdem reproducta fuit ſecunda vice cum iis perceptionibus, quas anima in prima ſimul habuit; in tertia tam cum iis, quas in prima, quam cum iſtis, quas in ſecunda habuit; in quarta tam cum iis, quas in prima & ſecunda, quam quas in tertia habuit & ita porro (§.174): id quod etiam experimur, dum ſingulas ideas reproductas mentis acie perluſtramus, utpote ſucceſſive in eas incidentes, quæ diverſis vicibus una percepimus. Quoniam vero toties quoque recognita fuit, quoties iterato reproducta fuit *per hypoth.* perceptio quoque iteratæ recognitionis una cum idea rei toties perceptæ ac recognitæ reproduci debet (§.107.117). Quoniam igitur multiplices perceptiones cum idea rei ſæpius jam perceptæ una reproducuntur, anima vero omnes ſimul uno veluti obtutu comprehendens in perceptione hac compoſita non diſtinguit eas a ſe invicem, quæ ipſam ingrediuntur; perceptio iſta confuſa eſt (§.39). Atque adeo patet perceptioni rei ſæpius cum aliis aliiſque perceptæ & in iteratis perceptionibus recognitæ adhærere perceptionem quandam confuſam. *iteratæ ratio alia.*

Enimvero quoniam ipſa experientia edocti ſumus, perceptionem iſtiuſmodi confuſam adhærere rebus antea jam perceptis; ex perceptione iſta confuſa perceptionis reproductæ ſocia intelligitur, quod eam jam antea habuerimus. Eſt igitur confuſa illa perceptio ratio ſufficiens, cur intelligamus, quod perceptionem reproductam jam habuerimus (§.70 *Ontol.*), conſequenter ratio ſufficiens recognitionis (§.173). Quare cum poſita ratione ſufficiente poni etiam debeat id, quod propter eam potius eſt, quam non eſt (§.118 *Ontol.*); ex confuſa iſta perceptione ideæ reproductæ ſocia anima ideam reproductam recognoſcere debet.

Propoſitio præſens plurimum prodeſt ad perceptiones confuſas, quæ vi imaginationis, ſive ideis ſenſualibus, ſive phantaſmatis ſociantur, evolvendas, ut ſucceſſive ſingulæ reddantur claræ. Ad eam vero atque præcedentem attendere debent, qui veritatem propoſitionis de modo recognoſcendi ideas reproductas (§.174) experimento in ſe facto intelligere geſtiunt. Alias enim accidit, ut in caſuum propoſitionis præſentis, vel præcedentis incidentes modum recognitionis non agnoſcant, adeoque tanquam ſpurium rejiciant, quod eum experientiæ contrarium judicent. Referenda igitur eſt propoſitio præſens in earum numerum, quæ mentis aciem intendunt, qua ſemetipſam cognoſcit.

§. 215.

Memoriæ opponitur *Oblivio*, quæ adeo eſt impotentia ideas reproductas (conſequenter res per eas repræſentatas) recognoſcendi. *Oblivionis definitio.*

Memoria enim eſt facultas ideas reproductas recognoſcendi (§ 175). Ergo ſi oblivio contraria eſſe debet memoriæ; in impotentia eas recognoſcendi conſiſtere debet: facultati enim agendi opponitur impotentia, cum in poſteriori caſu impoſſibile eſſe debeat, quod in priori poſſibile. Definitio oblivionis cum nominalis ſit, arbitraria utique eſt, atque ideo nulla prorſus probatione indiget. Quoniam tamen arbitrium regi debet rationibus, nec a ſignificatu recepto temere ſit recedendum (§. 142. *Diſc. prælim.*); cur oblivionem ita definiamus, reddenda nobis fuit ratio.

§. 216.

Digitized by Google

§. 216.

Impotentia reproducendi ideas ad oblivionem pertinens.

Quoniam ideam imaginationis reproducere nequit, qui eandem ope ſenſuum reproductam recognoſcere non valet (§.212); qui vero rei cujuſdam oblitus eſt, eam recognoſcere non poteſt, dum ſenſu eandem percipit (§.215): *qui rei cujuſdam oblitus eſt, ideam ejus vi imaginationis reproducere nequit*. Hinc & *ad oblivionem ſpectat impotentia reproducendi ideas rerum antea perceptarum*.

Impotentia reproducendi ideas opponitur facultati eaſdem reproducendi, adeoque imaginationi (§. 104), conſequenter ad eandem referri nequit. Quamobrem quoniam oblivio abſque iſta impotentia locum habere nequit, nulla vero ratio eſt, cur iſtam peculiari nomine inſigniamus, neque ullum peculiare nomen ſuppetit, quod eidem tribui poſſit; ad oblivionem utique referenda. Conſentit quoque communis loquendi uſus, quo impotentia reproducendi ideas rerum antea perceptarum una cum impotentia eaſdem recognoſcendi oblivio ſalutatur.

§. 217.

Quorumnam obliviſcamur.

Si quas ideas longo tempore non reproducimus; rerum per illas repræſentatarum obliviſcimur. Etenim ſi longo tempore ideas aliquas non reproducimus, ceſſat ratio, cur memoriæ retineantur (§ 181), conſequenter eadem retineri nequeunt (§.118 *Ontol.*). Anima igitur facilitatem ideam reproducendi & reproductam recognoſcendi, quam habuerat, amittit (§.180), conſequenter ad eas reproducendas & recognoſcendas impotens redditur. Quare cum in iſta impotentia ideas recognoſcendi atque reproducendi oblivio conſiſtat (§.215. 216); eorum obliviſcimur, quorum ideas longo tempore non reproducimus.

Idem etiam ſic oſtenditur. Si quas ideas longo tempore non reproducimus; eas poſthac vi imaginationis nec reproducere, nec ſenſuum miniſterio reproductas recognoſcere valemus (§.211). Quare cum eorum obliviſcamur, quorum ideas miniſterio ſenſuum reproductas recognoſcere non poſſumus (§.215), neque vi imaginationis reproducere valemus (§.216); illarum rerum obliviſcimur, quarum ideas longo tempore non reproducimus.

Veritatem propoſitionis præſentis unusquisque in ſemetipſo experitur. Lubet tamen in medium afferre exemplum memoratu dignum, quod a *Leibnitio* me accepiſſe memini. Ex duabus epiſtolis *Joannis Huddenii* de reductione æquationum & de maximis & minimis, quæ inter Commentarios in Geometriam *Carteſii* leguntur, apparet, virum fuiſſe Algebræ ac Geometriæ ſublimioris peritiſſimum. Quodſi opus MSC. proſtaret, in quod inventa ſua retulit, multo magis idem appareret. Enimvero Conſul Amſtelodamenſis factus rerum gerendarum cura a calculi algebraicis & figuris geometricis avocabatur, ut horum ideas in ſe reproducendi occaſione deſtitueretur. Quamobrem cum *Leibnitius* ex Gallia redux eundem accederet de rebus ad Geometriam ſublimiorem ſpectantibus cum ipſo collocuturus; librum ſuum MSC. ei obtulit, ut eundem perluſtraret, quem facete ſe doctiorem appellabat, propterea quod ideas rerum geometricarum & algebraicarum oblivioni dederat. Propria igitur inventa non amplius intelligebat, nedum noverat *Huddenius*, propterea quod rebus aliis intentus diu de iiſdem non cogitaverat. *Iſaacus Nevvtonus* inventorum mathematicorum gloria eminet, quæ inprimis in eximio opere Principiorum philoſophiæ naturalis mathematicorum leguntur. Communis fama fuit non modo in Anglia, verum etiam in Germania, in quam inde translata, cum ætate provectiore libros a ſe conſcriptos non amplius intellexiſſe. Probabilitate non deſtituebatur vi propoſitionis præſentis. Cum enim ultra ſeculi quadrantem

Digitized by Google

tem diſtet editio ſecunda a prima, nulla tamen inventa ulteriora huic acceſſerint, qualia uberrima & maxima a tanto viro proficiſci poterant intra tantum temporis intervallum; haud obſcure hinc colligitur, quod intra iſtud temporis intervallum de rebus geometricis, quales in Opere Principiorum continentur, non amplius cogitaverit. Eas igitur rurſus oblivíſci debebat. Nihil autem hoc ipſum derogat laudibus ſummis tanti viri, quas ex inventis conſecutus. Manet enim inventor, ſive inventa propria ipſemet iterum oblivioni dederit, ſive ad extremum uſque vitæ halitum eadem memoria retinuerit. Abſit etiam ut quis ſibi perſuadeat, vires intellectus decreviſſe, ſi quis oblivioni dedit, quæ noverat in aliqua ſcientiæ parte, animum deinde ad alia appellens! Eadem igitur *Nevvtonum* laus manet, ſive fama de oblivione inventorum propriorum vera fuerit, ſive fallax, quemadmodum *Pembertonus* contendit in præfatione ad Conſpectum Philoſophiæ *Iſaaci Nevvtoni*, quem idiomate Anglico edidit. Quatenus fama ſumitur vera, propoſitionem præſentem illuſtrat.

§. 218.

Quomodo oblivio a poteſtate noſtra pendeat.

Si rei cujuſdam ideam pro arbitrio noſtro reproducere & non reproducere poſſumus; eandem oblivioni tradere valemus. Si enim arbitrii noſtri eſt ideam rei cujuſdam reproducere & non reproducere; ab eadem reproducenda tanto tempore abſtinere poſſumus, quanto libet. Quare cum rei illius obliviſcamur, cujus ideam longo tempore non reproducimus (§. 217); rem iſtam oblivioni tradere valemus, cujus ideam pro arbitrio noſtro vel reproducere, vel non reproducere poſſumus.

Utilitatem non exiguam habet præſens propoſitio in Moralibus, ubi ſæpius intereſt ut norimus, utrum in poteſtate noſtra poſitum ſit, nec ne, ut quid oblivioni tradamus, ne præcipiamus, quæ fieri nequeunt. Ceterum dari talia, quorum ideas num reproducere velimus in poteſtate noſtra poſitum eſt, obvia experientia confirmat.

§. 219.

Quando in re recognoſcenda hæreamus.

Si rem antea perceptam ſenſu denuo percipiamus, & vi imaginationis reproducta ejus & rerum aliarum idea fuerit obſcura; in ea recognoſcenda hæremus ſeu certo eam recognoſcere non valemus. Etenim ſi idea reproducta vi imaginationis fuerit obſcura; rem repræſentatam ex ea non agnoſcere, nec a ceteris perceptibilibus diſtinguere valemus (§. 32). Quamobrem ſi eam ad præſentem referamus, identitatem rei ſenſus atque imaginationis vi repræſentatæ agnoſcere minime valemus (§. 181 *Ontol.*). Et quoniam ideæ rerum ceterarum non minus obſcuræ ſunt *per hypoth.* nec eas agnoſcere atque ab aliis diſtinguere valemus (§. 32), conſequenter nec nobis conſcii ſumus, ideam ſenſu nunc reproductam in alia perceptionum ſerie contineri, quam cum ante perciperetur continebatur. Illam igitur recognoſcere non valemus (§. 174). Quoniam tamen idea illa obſcura vi imaginationis reproducta ideæ rei ſenſu denuo perceptæ adhæret *per hypoth.* eique ſubinde, quæ clare percipiuntur, ineſſe poſſunt (§. 33); anima ex idea confuſa, quæ ſenſu perceptæ vi imaginationis adjungitur, rem recognoſcere adſueta (§. 214), aliquid adeſſe videt, unde res recognoſcitur, quatenus nempe rei perceptæ imaginationis vi quædam reproducta idea adhæret, præſertim ſi ex iis, quæ obſcuræ perceptioni clare percepta inſunt, aliquid identitatis rei ſenſu perceptæ ac vi imaginationis repræſentatæ ſimul percipit. Ponitur igitur aliquid rationis, ſed non ſufficiens ad rem recognoſcendam (§. 56 *Ontol.*), quatenus ſcilicet notio obſcura & confuſa

in

Digitized by Google

in genere notionum conveniunt, a ſe invicem tamen differunt (§.31.32), neque diverſitas ſerierum, in quibus res nunc percepta & antea percepta continetur, clare percipitur. Quamobrem non prorſus impoſſibile nobis videtur, nos ideam ejus rei jam antea habuiſſe, imo ſubinde probabile videtur, nos eam jam ante habuiſſe (§.578 *Log.*), certo tamen id nobis conſtare nequit (§.574 *Log.*). Rem igitur ſenſu nunc perceptam certo recognoſcere non valemus (§.173), ſeu in ea recognoſcenda hæremus.

Idem confirmatur a poſteriori. Ponamus Titium vidiſſe Mevium in loco aliquo publico, ubi multus erat hominum ſibi ignotorum confluxus, ut adeo oculos in eodem defixos non diu retinuerit. Ponamus porro Titium denuo videre Mevium in ædibus Sempronii ac in eo recognoſcendo hærere. Hanc hæſitationem ſignificaturus ait, videri ſibi quaſi Mevium jam viderit, ſe tamen id pro certo aſſeverare non poſſe. Quodſi jam in caſu ſimili conſtitutus ad temetipſum attenderis; obſcuras quaſdam ideas menti tum obverſari animadvertes, quæ probabilitatis quandam ſpeciem cum formidine oppoſiti inducunt. Hæres igitur in re, quam nunc percipis, recognoſcenda, quod idea vi imaginationis reproducta ad conſpectum ejuſdem ſit obſcura, utut quidpiam inſit, quod clare percipitur, ad rem tamen recognoſcendam minime ſufficiens.

Hæret nimirum in re recognoſcenda, qui probabile ſibi eſſe conſcius eſt, quod ideam ejus jam ante habuerit, non tamen certo novit. Ita enim aliquid rationis perſpiciens in aſſenſum trahitur vi probabilitatis: ſed ejus inſufficientiam agnoſcens ab eodem retrahitur. Etſi adeo pronus ſit ad aſſentiendum, quandam tamen adhuc repugnantiam animadvertit, quam ſuperare non valet.

§. 220.

Idea rei reproducta vi imaginationis quando ſit obſcura.

Si rei antea clare perceptæ idea vi imaginationis reproducta fuerit obſcura; anima nonnullorum oblita eſt, quæ in eadem clare perceperat. Quoniam enim idea vi imaginationis reproducta obſcura eſt *per hypoth.* ad rem repræſentatam (§.48) agnoſcendam & ab aliis perceptibilibus diſtinguendam non ſufficit (§.32). Enimvero quia eandem ante clare percepiſti *per hypoth.* idea, quam habebas, eidem agnoſcendæ ac ab aliis diſtinguendæ ſufficiebat (§.31). Quare cum res agnoſcatur ac ab aliis diſtinguatur per ea, quæ ipſi inſunt, quod per ſe patet & obvia experientia confirmatur; in poſteriori caſu, quando rem clare percipiebas, tibi nonnullorum in ea conſcius eſſe debebas, quorum tibi conſcius non es in priori, quando eam obſcure percipis. Quando igitur obſcuram rei antea clare perceptæ ideam vi imaginationis reproducis; nonnulla ad eam pertinentia reproducere minime vales. Jam vero ea obliti ſumus, quorum ideas reproducere (§.216), vel etiam ſenſu reproductas recognoſcere non valemus (§.215). Quædam itaque obliti ſumus, quæ in re clare percepta apperceperamus, quando vi imaginationis ideam nonniſi obſcuram reproducimus rei antea clare perceptæ.

Oblivione ideæ deteriorantur, ut claræ in obſcuras abeant: id quod unuſquiſque in ſeipſo

Digitized by Google

ſeipſo experiri poteſt, quando negligit media, quibus res clare perceptæ memoriæ mandantur & ſemel mandatæ eadem retinentur, hoc eſt, ſi ideam rei clare perceptæ non ſæpius in ſe reproducit (§. 179. 181). Inprimis hic commoda ſunt exempla, quæ oblivioni tradita exhibent in ideis obſcuris rerum antea clare perceptarum, quarum ideas claras antea etiam vi imaginationis reproducere poteras.

§. 221.

Idea rei, quæ percipitur, ſocia dicitur, idea tota compoſita, quæ vi ideæ rei, quæ jam percipitur, ab imaginatione producitur. *Idea rei in præſenti perceptæ ſocia.*

Ponamus te videre Titium in foro, quem ante videras in templo, & ab imaginatione (§. 104) produci ideam Titii tanquam ſedentis in templo una cum partialibus aliis templi & rerum in eodem præſentium. Dicimus ideam totam compoſitam ex ideis templi, Titii, perſonarum ac rerum aliarum in templo præſentium ideam ſociam Titii, quatenus eum jam in foro videmus, aut, ſi mavis, ideam ſociam ideæ ſenſualis Titii, quam jam habes.

§. 222.

Si rem ante ſenſu perceptam ſenſu denuo percipias & in idea ſocia obſcura aliquid tantummodo claritatis fuerit ideæ partiali ejuſdem rei; videris tibi rem antea percepiſſe, ſed ubi vel quando perceperis ignoras. E. gr. ſi Titium jam in foro vides, quem ante videras in templo, & idea ſocia tantummodo aliquid claritatis habet in idea partiali perſonæ Titii; dico te tibi videri Titium vidiſſe alibi, ſed non meminiſſe ubi eum videris. Etenim quia idea ſocia obſcura eſt *per hypoth.* ad ea omnia agnoſcenda atque ab aliis diſtinguenda, quæ in eadem continentur, non ſufficit (§. 32). Quoniam itaque in idea ſocia continentur ideæ partiales, quas imaginatio occaſione ideæ ſenſualis Titii una cum idea ejuſdem Titii antea in templo viſi producit (§. 221. 40), adeoque ideæ templi, perſonarum rerumque aliarum in eodem præſentium (§. 104); ad perſonam Titii, templum, perſonas ac res in templo præſentes agnoſcendum minime ſufficit. Enimvero quia ideæ Titii vi imaginationis reproductæ aliquid claritatis adeſt *per hypoth.* quidpiam ad perſonam Titii ſpectans clare percipitur, conſequenter eundem agnoſcere ac ab aliis diſtinguere valemus (§. 31). Jam cum phantaſma Titii cum idea ejus ſenſuali componimus, identitatem ejus, quod clare in phantaſmate percipitur, in utraque idea animadvertimus, atque inde probabile efficitur, phantaſma iſtud referre Titium, quem jam videmus (§. 578 *Log.*), adeoque eundem jam antea videmur nobis vidiſſe (§. 214). Quoniam vero ideis partialibus ceteris, quæ compoſitionem ſociæ ingrediuntur, nihil claritatis ineſt *per hypoth.* nec templi, nec rerum in eo præſentium tibi conſcius eſſe potes (§. 32), conſequenter ignoras, ubi vel quando eundem videris. *Quando nobis videamur rem antea perceptam jam vidiſſe, ſed ignorantes quãdo & ubi.*

Idem confirmatur a poſteriori: etenim caſus hic frequentiſſimus eſt, quo perſonam, quam videmus, ita alloqui ſolemus: Videor me te alicubi vidiſſe, ſed recordari nequeo, ubi & quando te viderim. Quodſi vero tunc temporis, quando aliquem ita alloquimur, ad noſmetipſos attendimus & ad interiora mentis rimanda ſatis acuti ſumus; in id incidemus, quod in perſona, quæ oculis noſtris præſens ſiſtitur, obſervatum

Digitized by Google

nobis probabile reddit, quod eam jam alias viderimus. Mentis vero aciem in ipſam magis adhuc intendentes, ea intentione, num ſuccurrat forſan locus vel tempus, quo perſonam iſtam vidimus; nonniſi obſcuram quandam ideam animo obverſari animadvertemus, quæ præter locum in genere, vel tempus ſeu ſucceſſionem quandam, aut multitudinem in genere nil repræſentat, ut impoſſibile ſit vel locum in ſpecie, vel res, quarum ſucceſſione notionem temporis habemus, vel res multitudinem conſtituentes agnoſci ac a ſe invicem diſtingui.

Propoſitio præſens eſt caſus ſpecialis antecedentis (§. 220). Neque enim piget caſus ſpeciales a ſe invicem accurate diſtinguere, ut excitemus acumen ad interiora mentis perluſtranda neceſſarium.

§. 223.

Quando hæreamus in eo, quid alicubi perceperimus.

Si rem ante ſenſu perceptam ſenſu denuo percipias & in idea ſocia obſcura aliquid tantummodo claritatis fuerit ideæ partiali rei alicujus antea cum præſente ſimul perceptæ; videris tibi rem, quam nunc percipis, quodam in loco, vel aliquo tempore, vel cum re quadam alia percepiſſe, etſi parum certus ſis, num eadem præciſe res fuerit, quam nunc percipis. Quoniam idea ſocia rei, quæ percipitur, tota idea compoſita eſt, quæ vi ideæ rei, quæ jam percipitur, ab imaginatione producitur (§. 221), vi imaginationis autem producuntur ideæ rerum cum ea, quam nunc percipis, antea ſimul perceptarum (§. 104); ſi ponamus e. gr. te videre aliquem fructum in foro, quem ante videras in horto, imaginatio reproducit horti rerumque aliarum in eodem præſentium ideam. Quoniam idea horti partialis clara eſt *per hypoth.* ad eum agnoſcendum & ab aliis diſtinguendum ſufficit (§. 31), adeoque videris tibi aliquid vidiſſe in horto iſto (§. 214). Enimvero quia idea fructus vi imaginationis producta obſcura eſt *per hypoth.* ad eum agnoſcendum & ab aliis diſtinguendum non ſufficit (§. 32), adeoque ignoras utrum fructum quempiam videris, nec ne, multo minus noſti, num hunc præciſe fructum videris, quem nunc præſentem intueris. Patet itaque te quidem tibi conſcium eſſe, quod in horto aliquid videris; non tamen certum eſſe, utrum hunc præciſe fructum, num aliud quid videris.

Idem etiam oſtenditur a poſteriori. Caſus enim propoſitioni præſenti reſpondens is eſt, quo rem quandam, veluti plantam exoticam, videntes in hæc verba erumpimus: videri nobis nos plantam iſtiuſmodi jam vidiſſe in horto Titii; pro certo tamen id aſſeverare minime poſſe. Reſpondet etiam eidem caſus alter agnatus, quo affirmamus, nos aliquid vidiſſe in horto Titii, ſed quid fuerit non recordari. Prior nimirum caſus obtinet, quando idea plantæ vi imaginationis producta vegetabile quodpiam in genere exhibet; caſui autem poſteriori locus eſt, quando objecti in horto viſi idea nonniſi ens in genere refert.

Immiſcet ſeſe hiſce memoriæ atque imaginationis actibus cognitio ſymbolica, de qua inferius ſuo loco dicemus. Quamobrem qui experimentum eorum, quæ hic ſtabilimus, in ſeipſis capere volunt: illi probe attendere debent, num quid cognitionis ſymbolicæ ſubſit.

Digitized by Google

ſubſit. Sane non exiguus attentionis gradus, nec acumen leve requiritur, ſi quis vel quotidie in anima ſua obſervanda ad notiones diſtinctas revocare voluerit, notiones confuſas evoluturus & quid in obſcuris lateat conjectando aſſecuturus. Ubi quis Pſychologiæ & Ontologiæ aſſiduam navaverit operam ac methodi vim perſpexerit & in poteſtatem ſuam redegerit; is ſenſim ſenſimque illam attentionem illudque acumen acquiret, plurimum ſibi in philoſophiæ moralis tam theoria, quam praxi profuturum.

§. 224.

Quando utrumque contingat.

Si rem ante ſenſu perceptam ſenſu denuo percipis, & in idea ſocia obſcura aliquid claritatis eſt ideæ partiali ejuſdem rei, nec non ideæ partiali rei cujuſdam alterius antea cum præſente ſimul perceptæ; videris tibi rem, quam nunc ſenſu percipis, antea percepiſſe quodam in loco, vel aliquo tempore, vel etiam cum re quadam, an tamen præciſe hanc rem perceperis, & num hoc præciſe in loco, vel hoc præciſe tempore, vel cum hac præciſe re eandem perceperis, pro certo aſſeverare non potes. Quodſi enim rem ante ſenſu perceptam ſenſu denuo percipis & in idea ſocia obſcura aliquid claritatis eſt ideæ partiali ejuſdem rei *per hypoth.* videris tibi rem antea percepiſſe, utut certo affirmare non poſſis, quod eam jam ante perceperis (§.222). Quoniam porro aliquid etiam claritatis adhæret ideæ partiali rei cujuſdam alterius antea cum præſente perceptæ *per hypoth.* & rem, quam nunc percipis, videris tibi jam ante percepiſſe *per demonſtrata*; rem, quam nunc percipis, tibi percepiſſe videris quodam in loco, vel aliquo tempore dato, vel cum re quadam alia, utut non certus ſis, quod eam præciſe in iſto loco, vel iſto tempore, vel cum re iſta perceperis (§.223). Enimvero nec pro certo aſſeverare poteras, quod rem iſtam præciſe jam antea perceperis *per demonſtrata*. Ergo videris tibi rem, quam nunc ſenſu percipis, antea percepiſſe quodam in loco, vel aliquo tempore, vel etiam cum re quadam, an tamen præciſe hanc rem perceperis, & num hoc præciſe in loco, vel hoc præciſe tempore, vel cum hac præciſe re eandem perceperis, pro certo aſſeverare non potes.

Confirmatur propoſitio præſens etiam a poſteriori. Etenim eidem reſpondet caſus, quo rem intuentes, quam percipimus, in hæc tandem verba erumpimus: videri nobis nos perſonam hanc vel rem præſentem vidiſſe in horto Titii, etſi id pro certo aſſeverare non poſſimus, ſcilicet quod hanc præciſe perſonam, vel rem in horto præciſe Titii viderimus; ſed fieri poſſe, ut in utroque fallamur.

Atque ita caſus ſingulos ſpeciales contemplati ſumus, in quibus anima in objectis denuo perceptis recognoſcendis hæret (§. 219). Quoniam obſcuritas perceptionum vi imaginationis reproductarum in cauſa eſt (§. 222 & ſeqq.); oblivioni tribuendum eſſe apparet, quod ſubinde in rebus denuo obviis recognoſcendis hæreamus (§. 220). Et oblivio nos admonuit, ut hanc animæ in rebus recognoſcendis hæſitationem hic loci conſideraremus.

§. 225.

Diverſi gradus hæſitationis

Quoniam ideis particularibus, ex quibus ſocia conſtat (§. 221. 40), diverſi convenire poſſunt obſcuritatis gradus, prout plus vel minus claritatis iiſdem ineſt, ſeu in rebus obſcure perceptis plura vel pauciora inſunt,

N 2 quæ

Digitized by Google

animæ in recognoſcendis rebus.

quæ clare percipiuntur (§. 33); hæſitatio autem animæ in objectis recognoſcendis ab idearum iſtarum obſcuritate pendet (§. 222 & ſeqq.); *hæſitationis animæ in rebus recognoſcendis pro diverſo obſcuritatis ideæ ſociæ gradu diverſi ſunt gradus.*

Experientia corollarium hoc generale propoſitionum præcedentium abunde confirmat. Quodſi enim attendere velimus ad eos caſus, in quibus recognitio rerum antea perceptarum dubia nobis eſt; non aliam, quam obſcuritatem ideæ ſociæ hæſitationis cauſam eſſe intelligemus, ita ut nunc magis, nunc minus hæſitemus, prout major vel minor fuerit illius obſcuritas. Equidem haud difficile nobis foret diverſitatem obſcuritatis ideæ ſociæ ad differentias quaſdam generales revocare ac pendentem inde animæ in rebus recognoſcendis hæſitationem diverſam diſtincte explicatam demonſtrare: ſed non conſultum nobis videtur tanta uti prolixitate, ubi generalibus contenti eſſe poſſumus, quibus excitatur & juvatur acumen in ceteris per ſe videndis, quando occaſio eorum obſervandorum nobis ſeſe offert.

§. 226.

Rei quādo meminerimus.

Rei meminiſſe dicimur, quando ideam ejus reproductam recognoſcere valemus, conſequenter nobis conſcii ſumus, nos eam jam antea habuiſſe (§. 173).

E. gr. Narrat tibi Titius, qui peregre iter faciens te inviſit, quod tecum in Academia aliquoties converſatus fuerit, provocans ad circumſtantias ſingulares. Quodſi horum omnium tibi probe conſcius fueris, quod ita facta olim fuerint; reſpondes, te omnium probe meminiſſe. Reproducit Titius tibi ideas rerum antea factarum, quas tum, cum fierent, percepiſti, aut, ſi mavis, anſam earum reproducendarum tibi ſuppeditat. Dum tibi conſcius es, te illa olim percepiſſe, ideas reproductas recognoſcis (§. 173). Dicis igitur te eorum meminiſſe, quia ideam eorum reproductam adhuc recognoſcis. Tamdiu adeo rei cujuſdam meminimus, quamdiu ideam ejus reproductam recognoſcere valemus. Facultas ideam reproductam recognoſcendi memoria dicitur (§. 175). Actum igitur memoriæ exprimimus dicentes, nos rei meminiſſe. Abſentia hujus actus non ſemper oblivionem in caſu dato denotat (§. 215), adeoque nec quaſi ejus actum exprimimus dicentes, nos rei non meminiſſe. Quamobrem conſultum eſt ut adhuc exponamus, quid interſit inter hoſce duos animæ ſtatus, quorum altero dicimus, nos rei non meminiſſe; altero vero affirmamus, nos ejuſdem eſſe oblitos.

§. 227.

Quando rei non meminiſſe & oblivisci dicamur.

Rei non meminiſſe dicimur, quando nobis videmur eam antehac nondum percepiſſe. Aſt *rei obliti* dicimur, quando nobis conſcii ſumus nos ideam ejus percepiſſe, eam vero nunc reproducere non poſſumus.

Nimirum oblivio denotat impotentiam ideas reproductas recognoſcendi (§. 215) eaſque reproducendi (§. 216). Non igitur ante cognoſcimus nos rei fuiſſe oblitos, quam impotentiæ hujus nobis conſcii ſumus (§. 48 *Log.*). Enimvero impotentiæ hujus nobis conſcii eſſe non poſſumus, niſi nobis conſcii ſimus, nos rem iſtam vel olim percepiſſe, quam tamen nunc recognoſcere non valemus, vel cujus nunc ideam reproducere minime poſſumus. Ut appareat, quomodo id fieri poſſit, paulo diſtinctius id nobis erit exponendum. Ponamus te vidiſſe crocodilum, atque meminiſſe, quod crocodilum videris, beneficio cognitionis ſymbolicæ, de qua poſtea dicemus, quatenus nempe memoriam habes horum verborum: *Vidi crocodilum.* Enimvero ſi jam ſermo incidit de crocodilo & ex te quærit aliquis, qualis iſte fuerit, ejus autem ideam reproducere non vales; vel ſi quis tibi monſtrat animal, cui iſtud nominis convenit, tu vero idem recognoſcere non potes, non tibi conſcius utrum crocodilus, quem vidiſti, tale animal fuerit, nec ne; te oblitum eſſe ais, quale animal fuerit crocodilus. Aſt ſi tibi nec conſcius es, te crocodilum aliquando vidiſſe, imo dubitas, utrum videris, nec ne; te non meminiſſe affirmas, quod unquam videris crocodilum. Status hos animæ eſſe a ſe invicem diverſos, nemo non videt, eoſque cum ratione diſtingui non minus in propatulo eſt.

§. 228.

§. 228.

Quid ſit in memoriam revocare.

Res illa, quæ jam percepta perceptioni alterius reproducendæ inſervit, eam nobis *in memoriam revocare* dicitur. Atque hinc affirmamus, quod *alter nobis in memoriam quid revocet, ſi in nobis producit ideam, cujus ope altera reproducitur.*

E. gr. Videns Sempronium, quem ante in nundinis videras, nundinarum meminiſti rerumque ibi viſarum & a te geſtarum. Perſona igitur Sempronii tibi nundinas atque res ibidem viſas & a te geſtas in memoriam revocat. Quodſi Sempronium non vidiſſes, nec nundinæ cum rebus ibidem viſis atque geſtis in memoriam veniſſent. Quodſi vero ponas Titium loqui vel de Sempronio, vel de ipſis nundinis, atque audito ſermone in te naſcatur idea Sempronii ac inde porro idea nundinarum rerumque ibidem viſarum & geſtarum; Titium perſonam Sempronii & nundinas cum rebus ibidem viſis ac geſtis tibi in memoriam revocaſſe affirmas.

§. 229.

Difficultas ideas reproducendi & reproductas recognoſcendi.

Subinde ideam rei una cum re præſente perceptæ reproducere non poſſumus, vel etiam ideam rei antea perceptæ reproductam recognoſcere non valemus; ſed ejus ope reproducimus ideas rerum aliarum ſimul perceptarum & harum demum ſubſidio ideam illam, quam reproducere non poteramus, reproducimus, vel, quam recognoſcere non poteramus, recognoſcimus. Quoniam obvia experientia utrumque manifeſtum eſt, ad exempla provocaſſe ſufficit, quibus excitatur attentio, ut unuſquiſque eadem in ſeipſo obſervare queat & notio propoſitioni præſenti reſpondens clarior redditur. Ponamus te vidiſſe Titium in templo & poſthac de eodem ſermonem incidere, quod in templo præſens fuerit. Vi autem ideæ templi, quæ audito nomine ab imaginatione producitur, ideam Titii reproducere nequis, quemadmodum per legem imaginationis fieri debere videbatur (§.117). Dum vero aciem mentis in ideam templi intendis; recurrunt ideæ perſonarum aliarum in templo viſarum, in mentem veniunt cogitationes, quas eaſdem reſpiciens foviſti, & tandem eandem quoque ſubit idea Titii, in quem oculos te convertiſſe jam meminiſti, ubi cogitationes iſtas fovebas. Hic igitur templum & perſonam Titii ſimul percepiſti: ſed, dum templum denuo percipis, idea ejus vi imaginationis reproducta, non tamen ſimul reproducitur idea Titii, etſi eam reproducere intendas. Enimvero vi ideæ templi reproducuntur ſucceſſive ideæ rerum aliarum, ſcilicet aliarum perſonarum viſarum & cogitationum mentis, quas habuiſti, donec tandem ſuccedat Titii quoque idea, quam initio reproducere non poteras immediate ope ideæ templi. Eodem modo ſeſe res habet in caſu altero. Ponamus te vidiſſe in horto Mevii plantam quandam exoticam, & poſthac eandem plantam denuo videre in horto Caji. Sempronius monet plantam hanc eſſe eandem, quam in horto Mevii jam videras; ſed quod eandem videris minime meminiſti. Dum conſtanter aſſeverat Sempronius, te eandem plantam in horto Mevii jam vidiſſe; mentis aciem in hortum Mevii dirigis, vi imaginationis repræſentatum. Succedunt variarum rerum ibidem viſarum ideæ, in qua-

rum

Digitized by Google

rum ſerie dum contineri quoque animadvertis plantam, quam præſentem contueris, ſubito eam recognoſcis & Sempronio jam aſſentiris, quod eadem ſit, quam videras in horto Mevii. Hic ideam rei antea ſenſu jam perceptæ, quando eam denuo percipis, non recognoſcis, etſi ſubeat mentem idea rei antea ſimul perceptæ, quemadmodum per legem memoriæ fieri debere videbatur (§. 174). Enimvero ope ideæ rei ſimul perceptæ reproducis reproductaſque recognoſcis rerum aliarum tunc temporis quoque perceptarum ideas, atque earum tandem auxilio eam recognoſcis, quam initio recognoſcere non poteras.

Non inquirimus in rationem, cur id fiat, etſi manifeſta ſit ſuperiorum gnaris. Nimirum ideæ junguntur potiſſimum actibus reflexis mentis, atque adeo non omnia ſimul percepta ita inter ſe connexa ſunt, ut unius idea reproducta reproducatur etiam altera, ſi præſertim non ſæpius ſimultanea perceptio iteretur, ubi recognitio quoque actuum reflexorum numerum ingreditur. Plenior adeo lux hiſce affulget ex ſequentibus, ubi de actibus reflexis mentis plura dicemus ex inſtituto.

§. 230.

Reminiſcentiæ definitio. Perceptionum præteritarum mediata reproductio & recognitio, aut, ſi mavis, facultas perceptiones præteritas mediate reproducendi & recognoſcendi *Reminiſcentia* dicitur. Vocatur etiam *Recordatio*.

Ita in exemplis anterioribus (§. 229) reminiſceris, te Titium, de quo ſermo eſt, vidiſſe in templo, quem te ibidem vidiſſe meminiſſe non poteras. Similiter reminiſceris te plantam, quam in horto Caji vides, in horto Mevii jam vidiſſe: id quod meminiſſe non poteras, cum Sempronius te admoneret.

§. 231.

Reminiſcentiæ medium. Quoniam dum reminiſcimur rei alicujus, vel ejuſdem recordamur, ejus ideam mediantibus aliis reproductis reproducimus & recognoſcimus (§. 229); *dum rei cujuſdam reminiſci volumus, ad circumſtantias loci & temporis aliaſque res tum præſentes, quando eam percepimus, vel alias eidem ſimiles, affines, aut contrarias attendimus.*

Utimur eodem medio, quoties alter recordari nequit eorum, quæ ipſum meminiſſe volumus. Atque eodem modo etiam utimur locis in tabulis mnemonicis, quoties non ſatis fidelem experimur memoriam in iis, quæ per tabulas mnemonicas diſpoſita ſunt, quemadmodum intelligitur ex iis, quæ de iiſdem propoſuimus in Horis ſubſecivis A. 1730. Trimeſtiv. num. III. Medium hoc reminiſcentiæ notiſſimum eſt, atque vulgo adhibetur ab omnibus: reſpondet enim corollario præſenti notio communis, quæ per experientiam domeſticam ingeneratur omnium hominum animis. Hinc *Goclenius* in Lexico philoſophico recordationem ſeu reminiſcentiam definit per ſimulacri amiſſi inſtaurationem, quæ fit diſcurſu ab uno principio noto ad aliud ignotum & conſideratione circumſtantiarum temporis præſentis, quo per ſenſum vel per intellectum res cognita eſt, vel ſimilium & affinium, vel contrariorum. Appellat is ſimulacrum ideam vi imaginationis productam, quam ſupra phantaſma diximus. Refert autem reminiſcentiam etiam ad cognitionem ſymbolicam, de qua nos demum paulo inferius dicemus. Simulacrum amiſſum eſſe affirmat, quatenus ideam rei reproducere non valemus, dum volumus.

§. 232.

Recognitio rei oblivioni tradita. Quoniam eorum, quæ reminiſcimur, ideam reproducere vel reproductas recognoſcere non valemus, ſicuti ceterorum, quorum meminimus (§. 229. 230), eorum obliti nobis videmur (§. 215). Quia tamen mediantibus perceptionibus præteritis aliis ideas iſtas tandem reproducimus & reco-

Digitized by Google

recognoſcimus (§. 230); *dum rei reminiſcimur, eam recognoſcere nobis videmur, quam obliti fueramus.*

Hinc apud *Goclenium* in Lexico philoſophico Reminiſcentia ſeu recordatio etiam definitur, quod ſit recognitio rei, quam homo oblitus eſt. Nempe homo denuo cognoſcit, quod cognoverat ante, ſed oblitus fuerat, novitque ſe id denuo cognoſcere. Etſi enim videri poſſit *Goclenium* per recognitionem tantummodo intelligere iteratam cognitionem, dum oblivionem factam eſſe dicit propter ſimulacri rem repræſentantis amiſſionem, & recognitionem fieri ait per ſimulacri amiſſi inſtaurationem; non tamen iteratæ cognitionis apperceptionem excludere poteſt, quippe ita in præſenti caſu cogitationibus noſtris adhærens, ut ab iis eandem ſeparari impoſſibile ſit. Rectius tamen alii ſpecies ſive ideas rerum dixerunt tectas, quam amiſſas, ideo reminiſcentiam definientes per diſquiſitionem tectarum ſpecierum.

§. 233.

Et hactenus quidem dicta ſufficiant de facultatis cognoſcitivæ parte inferiori, quatenus eam a poſteriori agnoſcimus. Progrediendum igitur nunc erit ad partem quoque ſuperiorem, quatenus eadem experientia magiſtra cognoſcitur. A parte inferiori ad ſuperiorem non progreſſus fit per ſaltum, ſed per gradus intermedios, quos tamen rectius ad ſectionem ſecundam rejicimus. Quoniam gradus iſti inter utramque partem intermedii ſunt, ideo fieri non potuit, quin jam in præſente ſectione, in notis præſertim, eorum ſubinde fieri debuerit mentio, cum per notiones communes confuſas ſatis intelligantur, etſi jam inſtituti ratio poſtulet, ut eos quoque diſtincte explicemus. *Scholion generale.*

SE-

Digitized by Google

SECTIO III.

DE FACULTATIS COGNOSCENDI PARTE SUPERIORI.

CAPUT I.

De Attentione & Reflexione.

§. 234.

Apperceptionis dependētia a noſtro arbitrio.

Efficere poſſumus, ut in perceptione compoſita partialem unam magis appercipiamus, quam ceteras. Hoc unuſquiſque quovis momento in ſe experiri poteſt. Intuere quæſo faciem hominis; videbis frontem, oculos, genas, naſum, os & mentum ſimul & tibi conſcius eris, quod ſingulas haſce partes uno obtutu comprehendas: oculis enim a facie averſis, dum quærenti, quid videris, reſpondes, te faciem hominis & in ea ſingulas iſtas partes vidiſſe, confiteris. Enimvero fieri poſſe deprehendis, ut faciem alterius intuens magis tibi conſcius ſis oculorum, quam ceterarum partium faciei. Similiter ponamus te ſimul videre objecta in templo præſentia & verba concionatoris audire; ponamus porro te etiam æſtum percipere, quo fervet aer. Fieri a te poſſe deprehendes, ut magis tibi conſcius ſis verborum oratoris ſacri, quam objectorum, quæ in oculos incurrunt, & æſtus corpori moleſti. Patet itaque a te effici poſſe, ut in iis, quæ ſimul percipis, unius tibi magis ſis conſcius, quam ceterorum, conſequenter ut in perceptione compoſita partialem unam magis appercipias, quam ceteras (§. 40. 25).

Videmus itaque apperceptionem pendere aliquatenus a poteſtate noſtra.

§. 235.

Diverſitas claritatis in ſimul perceptis.

Dum perceptionem partialem magis appercipimus quam ceteras, quæ in eadem totali continentur; ea nobis ceteris clarior eſt. Quando enim perceptionem quandam partialem magis appercipimus, quam ceteras, quæ in eadem totali continentur; magis nobis ejuſdem conſcii ſumus, quam ceterarum (§. 25). Quodſi ejuſdem magis conſcii ſumus, quam ceterarum; rem quoque per eam repræſentatam (§. 24) magis agnoſcimus ac ab aliis perceptibilibus diſtinguimus, quam ceteras per ceteras perceptiones repræſentatas (§. 31). Perceptio igitur partialis, quam magis appercipimus ceteris,

Digitized by Google

teris, clarior nobis eſt ceteris, quæ una cum ipſa in eadem perceptione continentur.

Non ſolum hoc obtinet in rebus ſenſu perceptis, verum etiam in iis, quæ vi imaginationis percipiuntur. Imo valet etiam, quatenus mens ſeipſam percipit ac operationum ſuarum ſibi conſcia eſt. Præterea locum habet in omni rerum cognitione, ſive ea intuitiva fuerit, ſive ſymbolica. Non e longinquo hic petenda probatio, cum domeſtica unumquemque experientia eaque admodum obvia id docere poſſit.

§. 236.

Quoniam efficere poſſumus, ut in perceptione compoſita partialem unam magis appercipiamus, quam ceteras (§. 234), dum autem perceptionem partialem magis appercipimus quam ceteras, quæ in eadem totali continentur, ea nobis ceteris clarior eſt (§. 235); *efficere* utique *poſſumus ut in perceptione compoſita partialis una majorem claritatem ceteris habeat.* *Animæ poteſtas in claritatẽ perceptionũ.*

Patet adeo eſſe aliquam animæ in claritatem perceptionum poteſtatem eandemque ab arbitrio ipſius pendere aliqua ex parte.

§. 237.

Facultas efficiendi, ut in perceptione compoſita partialis una majorem claritatem ceteris habeat, dicitur *Attentio*. *Attentionis definitio.*

Ponamus e. gr. nos ſimul percipere verba loquentis, videre præterea objecta in eo, quo ſumus, loco præſentia & oculis noſtris oppoſita, percipere etiam calorem, quo abundat aer in eodem loco. Quodſi perceptiones iſtas ſimultaneas inter ſe compares, non eodem gradu claritatis omnia ſimul percipi animadvertes. Quodſi enim verba loquentis probe agnoſcis eaque a ſe invicem diſtinguis; non æque tibi conſcius es objectorum, quæ lumine ſuo oculos feriunt, imo ſubinde caloris prorſus non tibi conſcius es. Tum vero dicis te attendere ad verba loquentis: imo quæſitus annon hoc vel illud in objecto præſente animadvertas, aut an non calor moleſtus tibi accidat; reſpondes, te jam ad objectum iſtud & calorem non attendere, attendere autem ad verba loquentis, ſignificaturus ſcilicet te illud in objecto non animadvertere, nec calorem admodum clare percipere, atque hoc ipſo rationem redditurus, cur id fiat. Hinc non modo apparet definitionis præſentis realitas, quæ per præcedentia jam ſatis manifeſta; verum etiam intelligitur vocabulum attentionis ſumi a nobis in ſignificatu recepto: ſit ita quod aliter videatur illis, qui notionem, quæ ipſis eſt, confuſam nunquam ad diſtinctam revocarunt.

§. 238.

Senſatio impedit, quominus ad phantaſma ſimus attenti, & ſenſatio fortior impedit, quominus ad debiliorem ſimus attenti. Phantaſmata vi imaginationis producuntur (§. 93), adeoque per actus imaginationis ſubſiſtunt. Quoniam itaque ſenſationes actus imaginationis obſcurant, ita ut hos ſubinde prorſus non appercipiamus (§. 99); impediunt utique, quominus phantaſmatis magis nobis conſcii ſimus, quam rei ſenſu perceptæ (§. 25), conſequenter quominus efficiamus, ut phantaſma nobis fiat clarius ideis ſenſualibus. Impediunt itaque quominus ad phantaſma ſimus attenti (§. 237). *Impedimenta attentionis a ſenſu objecta.*

Quoniam ſenſatio fortior obſcurat debiliorem, ita ut ſubinde debiliorem prorſus non appercipiamus (§. 76); eodem, quo ante, modo patet ſenſationem fortiorem impedire, quominus ad debiliorem ſimus attenti.

Idem confirmatur a poſteriori. Ponamus te vi imaginationis tibi repræſentare imaginem *Moſis* in templo viſam & ad eam attendere. Quodſi objectum aliquod præſens in oculos incurrit, v. gr. arbor vicina, dum in

Digitized by Google

hortum proſpicis; attentionem ad imaginem illam deficere experieris, ad arborem nunc directam nonniſi difficulter ad illam retrahi, præſertim ubi attentionem nondum in poteſtatem tuam redegiſti. Impedit igitur in hoc caſu ſenſatio attentionem ad phantaſma afferendam. Similiter viſum claritate ſua vincere ſenſationes ceteras conſtat. Orator ad verba, quæ recitat, attentus, ubi oculum convertit in perſonam, deficere ſentit attentionem ad ſermonem ſuum.

Propoſitioni huic notio communis reſpondet: unde audias vulgo omnes conqueri, ſeſe non poſſe ad rem præſentem eſſe attentos, ſi organa ſenſoria ab objectis ſenſibilibus feriuntur.

§. 239.

Quomodo tollantur. *Quare ſi ad phantaſmata attenti eſſe velimus; ne objecta externa in organa ſenſoria agant, impedimus.* Ita claudimus oculos, ne in eos incurrere poſſit objectum præſens, dum attentionem ad imaginem conſervare volumus, quod alibi a nobis viſum meminimus. Idem a nobis fieri ſolet, ubi majorem ad operationes mentis attentionem conſervare voluerimus.

Videmus ſubinde oratores & concionatores clauſis oculis orationem recitare, ne objecta viſibilia impediant attentionem ad ea, quæ verbis proferunt. Alii oculos ab auditoribus avertunt, ne eorum conſpectu ab attentione avocentur. Tacemus exempla alia, quæ unuſquiſque poſthac facile per ſe agnoſcet, ubi attentione uſus principium præſens applicat, aut, ſi mavis, eruere ſtudet.

§. 240.

Attentio quando facilius, quando difficilius conſervetur. Quoniam ſenſatio impedit, quominus ad phantaſma ſimus attenti, & ſenſatio fortior impedit, quominus ad debiliorem ſimus attenti (§. 238); *attentio facilius conſervatur, quando pauca in ſenſus externos agunt; difficilius vero, quando multa ſimul, præſertim fortiter, in organa ſenſoria agunt.*

Inde eſt, quod aurora dicatur Muſis amica, quoniam matutino tempore pauca ſunt objecta, quæ in organa ſenſoria agunt, cum nondum ferveat ſolis æſtus, aer ſtrepitu hominum non reſonet, nec corpus ſit ſibimetipſi moleſtum, quemadmodum a prandio præſertim fieri ſolet. Accedunt rationes aliæ ab imaginatione, quæ ex ſequentibus patent. Patet per ſe auroram non eſſe Muſis amicam, ſi eo fueris in loco, ubi primo ſtatim mane multus hominum ſtrepitus eſſe ſolet, aut ubi ſedes in conclavi, in quo calidus nimium aer moleſtus. Ceterum ex eadem ratione multi eruditorum lucubrationes amant, quæ tamen aliis incommodis premuntur.

§. 241.

Attentio ab imaginatione impedita. *Si multa phantaſmata in imaginatione continuo ſibi invicem ſuccedunt; attentio difficulter conſervatur.* Quodſi enim multa phantaſmata in imaginatione continuo ſibi invicem ſuccedunt; nova continuo nobis objiciuntur objecta, quorum nobis conſcii ſumus. Quare ubi ad ea attendimus, ceſſat attentio ad objectum, ad quod eandem conſervare conſtitueramus.

Patet idem a poſteriori. Ponamus enim te heri fuiſſe in frequentia multorum hominum ac interfuiſſe convivio lauto atque opiparo, ubi ad ſingula probe attendiſti. Cras meditaturo in mentem veniunt ideæ heſternæ diei: experieris, quam difficile ſit mentem conſervare attentam ad ea, quæ meditaris, ubi præſertim (quod hic ſupponitur) attentionem ad gradum

quen-

Digitized by Google

quendam eximium exercitatione nondum evexeris, quemadmodum fieri poſſe mox docebimus.

Caſus ſunt complures alii, ubi idem experiri licet. Quodſi multæ in imaginatione continuo ſibi invicem ſuccedant ideæ, atque his fueris intentus; non audis, quæ ab Oratore ſacro dicuntur, etſi verba in aures incidant, teque eadem audire tibi videris. Impoſſibile nimirum eſt, ut apertis auribus non audias: enimvero quoniam deeſt attentio ed ea, quæ audis, quid audias tibi probe conſcius non es, adeoque multo minus quid audiveris recordari potes. Imaginatio ſane non minus turbat attentionem, quam ſenſus: quod enim ſenſus efficit claritate, id imaginatio variatione ac novitate idearum.

§. 242.

Concurſus ſenſuum atque imaginationis in impedienda attētione, & imaginationis ea in re a ſenſu dependētia.

Quoniam phantaſmata oriuntur prævia ſenſatione (§. 106), quatenus repræſentant res cum iis, quæ ſenſu percipiuntur, antea ſimul perceptas (§. 117); ubi objecta multa in ſenſus agunt, vi imaginationis quoque multorum objectorum abſentium ideæ reproducuntur, & eorum ope in continua ſerie continuantur, ubi attentionem animæ ad ſe trahunt (§. 104): *ſenſus atque imaginatio in impedienda attentione vires mutuas conjungunt & imaginatio a ſenſu excitatur.*

Unuſquiſque hæc in ſeipſo experiri poteſt, quamprimum ſenſus attentionem ad ſe trahit, eandem poſtea imaginationi nova continuo ſuggerenti inhærere. Senſus claritate ſua attentionem ab objecto, ad quod ea dirigitur, avocant & imaginatio vi dependentiæ a ſenſibus eam in tramite retinet, donec a ſenſu denuo aliorſum flectatur vel vi operationum mentis in viam priſtinam reducatur.

§. 243.

Gradus attentionis.

Aliorum attentio tanta eſt, ut vix ac ne vix quidem appercipiant objecta, quæ organa ſenſoria feriunt: aliorum attentio minor eſt, ut ſtatim appercipiant objectum, quod vel leviter organum ſenſorium ferit. Poſterius frequentiſſimum eſt atque vulgo obtinet, ita ut non opus ſit exemplis ſpecialibus idem confirmari (§. *666 Log.*). Prius autem non experiuntur in ſe niſi illi, qui longis, perplexis atque abſtruſis meditationibus ſunt adſueti. Exemplo nobis eſt *Petrus Remundus de Monmort*, Mathematicus Gallus, qui, referente *Fontenellio* in Elogio, quod legitur in Hiſtoria Academiæ Regiæ Scientiarum A. 1719. p. 115. edit. Bat. inter plurimos ſtrepitus reſolutionibus problematum admodum perplexorum incubuit. In eodem conclavi, quo meditationibus vacabat, pulſabantur inſtrumenta muſica, filiolus hinc inde curſitabat & patrem interpellabat, problematum difficilium ſolutionem ad finem perducebat. Teſtatur autem experientia, quod tanta attentione utentes ad objectum præſens, non ſint ſibi conſcii eorum, quæ ſenſu percipiunt, & ſeſe excuſare, quod hoc vel iſtud non audiverint, ſeu non viderint, quod non attenderint.

Gradus hic in aliis major eſt, in aliis minor: in omnibus haud quaquam idem. Quamobrem ubi quis ad exempla animum adverterit, varietatem ea in re obviam deprehendet. Cavendum vero ne ex uno exemplo judicemus de eo, quod in omni caſu obtinet, aut obtinere debet. Diverſitas graduum hic dependet a diverſa obfuſcatione idearum ſenſualium. Sed naſcitur quoque aliunde: quemadmodum propoſitionibus ſequentibus docere volumus.

Digitized by Google

§. 244.

Alius attentionis gradus.

Alii attentionem ad idem objectum diu conſervare poſſunt; aliorum attentio ſtatim exſpirat. Exemplum nobis præbent illi, qui Matheſi vel Philoſophiæ operam navant. Sunt enim nonnulli, qui attentionem conſervare poſſunt, etiamſi demonſtrationes fuerint longæ, atque perplexæ: alii ex adverſo eam ſtatim deſiderari patiuntur, ubi longa evadit ratiociniorum concatenandorum ſeries. Attentionis ſingularis exempla hic nobis præbent *Clavius* & *Walliſius*. Quanta fuerit attentio *Clavii*, ex ſolo Mathematici hujus opere de Aſtrolabio intelligitur, quod Operum Tomo tertio legitur: etenim ſchemata tam implexa ſunt ac intricata, demonſtrationes tam prolixæ, ut *Tacquetus* Opticæ lib. 3. f. 178 ſibi perſuadere minime poſſit, quod ullus unquam mortalium volumen iſtud totum perlegerit. Teſtatur idem Opus ejus Gnomonicum, quod Tomo quarto Operum continetur: in eo enim demonſtrationes non minus ſunt prolixæ, ſchemata non minus implexa ac intricata, ut adeo exercendæ patientiæ in conſervanda attentione inſervire poſſit. Quamdiu *Walliſius* attentionem ſuam conſervare potuerit, ex Mechanicorum ſive Tractatus de motu parte ſecunda, quæ eſt de centro gravitatis ejuſque calculo, & Operum Vol. II. f. 643 & ſeqq. legitur, ſatis intelligitur. Legat enim, cui volupe fuerit & qui talibus intelligendis par eſt, vel unam propoſitionem, quæ ſola aliquot folia occupat, & adjunctam prolixiſſimam demonſtrationem, nec dubitabit amplius de *Walliſii* in diu conſervanda attentione patientia ſumma.

Quod vero non omnibus datum ſit attentionem tamdiu conſervare, quamdiu *Clavius* & *Walliſius* eandem conſervare potuerint; haud difficulter probatur. Videmus enim, plerorumque attentionem initio ſtudii mathematici deficere, ſi brevem aliquam demonſtrationem concipere debeant. Et *Tacquetus* judicavit, pauciſſimorum attentionem fore tam diuturnam, ut demonſtrationibus *Clavianis* de Aſtrolabio polari perpendendis ſufficiat.

Habemus hic alteram attentionis menſuram, tempus ſcilicet, per quod ea continuatur.

§. 245.

Gradus attentionis alius.

Alii ad plura ſimul attenti eſſe poſſunt; alii nonniſi ad unum. Poſterius plerique in ſe experiuntur, obſervantes quod attenti ad ea, quæ vident, non ſimul attenti eſſe poſſint ad ea, quæ audiunt, aut alio ſenſu percipiunt. Quodſi attentionem inter plura dividere voluerint; minorem eſſe ad ſingula ſenſum deprehendunt. Non deſunt tamen exempla eorum, qui ad plura ſimul attendere poſſunt, ita ut eorum æque ſibi conſcii ſint, ſive objecta attentionis referantur ad unum ſenſum, ſive ad diverſos. Exemplo hic nobis eſt *Julius Cæſar*, quem eodem tempore, quo ipſe epiſtolam ſcripſit, quatuor quoque aliis epiſtolas dictare potuiſſe conſtat, imo, qui ſeptem epiſtolas diverſas eodem tempore dictare potuit, ſi ipſemet nullam ſcriberet.

In

Digitized by Google

In hoc Cæſaris exemplo ſingularis quoque memoriæ vis elucet: unde vulgo ad probandum vim memoriæ ejus prorſus ſingularem factum hoc adduci ſolet. Merentur iſtiuſmodi exempla, quæ eximias animæ corporiſque dotes ac virtutes loquuntur, in uſum pſychologicum annotari, quibus monumenta Hiſtoricorum perluſtrandi otium ſuppetit, cum plus iiſdem ordinarii inſit, quam quidem vulgo putatur. Neque enim rariſſima ſunt exempla, quod pauci iſtiuſmodi dotium ac virtutum ſint capaces, ſed quod pauci dentur, qui de iiſdem ſibi acquirendis ſunt ſolliciti. Ceterum de iis, quæ de diverſis attentionis gradibus docemus, in genere tenenda ſunt, nobis jam non propoſitum eſſe niſi oſtendere, quod plures dentur attentionis gradus: nondum autem inquirimus, quænam ſint eorundem graduum rationes. De his enim hic loci defectu principiorum dicere nondum licet. Utile autem eſt noſſe, quænam ſint in gradibus attentionis æſtimandis attendenda, ne de ea præcipitemus judicia & ne in ea perficienda deſiderari patiamur induſtriam noſtram. Maximi enim fieri debet attentio ob multiplicem ejus, quem experimur, uſum. Raritas illius attentionis gradus, de quo propoſitio præſens loquitur, peperit verbum iſtud vulgatum: *Pluribus intentus minor eſt ad ſingula ſenſus.*

§. 246.

Alii eandem attentionem afferre poſſunt ad objectum quodcunque; alii ad quædam nullam prorſus, ad alia vix levem quandam afferunt attentionem. Exempla, quibus propoſitio præſens confirmatur, inter viros doctos inprimis obvia ſunt. Prout enim unumquemque ſua trahit voluptas, attentione quoque ſua utitur. Ita Poetæ attentione utuntur ad verſus, quos legunt, & ad objecta, quorum notiones in fundendis verſibus utilia ſunt; ad alia difficile ipſis eſt eandem adhibere attentionem. Geometra ſtupenda uti poteſt attentione ad calculos algebraicos & figuras geometricas: quodſi verſus legere debeat vel alia, quæ ſunt a foro ſuo aliena, etſi ea intelligere poſſit, attentionem tamen ad ea vix ac ne vix quidem aliquam afferre poteſt. Ita memini me adoleſcentem cognoviſſe virum quendam eruditum, qui continua utebatur attentione ad ſermones ſacros promiſcue omnes eaque conſtanter eadem, qualiacunque tandem proferret concionator, cum ceteris auditoribus non perinde eſſet, quinam ſuggeſtum conſcenderet. Multorum eruditorum is mos eſt, ut in muſæo ſuo ad lectionem librorum & meditationes ſuas ſufficientem afferant attentionem; ſed ad vitæ negotia, res domeſticas & ea, quæ ad cultum corporis ſpectant, nullam. *Alius attentionis gradus.*

Influit hic in determinationem attentionis appetitus: de quo influxu ſuo loco dicemus. Pertinet huc illud Poetæ: *Trahit ſua quemque voluptas.* Hoc ipſo enim ratio determinans attentionis ad objecta indigitatur.

§. 247.

Alii ad rem præſentem, quæcunque tandem fuerit, omnem afferre poſſunt atque ſolent attentionem: alii animum ſemper habent abſentem, niſi objectum fuerit præſens, ad quod attentionem adhibere adſueti ſunt. Exempla inprimis inter eruditos obvia ſunt. Pertinent huc illi, de quibus ante dixi (§.246), qui in Muſæo ſuo ſunt attenti; ſed ad res domeſticas, vitæ negotia cultumque corporis attentionem afferre nequeunt. Hi enim plerumque animum ſemper habent in Muſæo præſentem, attendentes ad ea, quæ de rebus literariis ſuppeditat memoria vigore imaginationis. Exempla quoque obvia ſunt inter artifices. Dantur enim aliqui, quos præter artem, quam colunt, *Alius attentionis gradus.*

Digitized by Google

colunt, nihil juvat, atque adeo quæ ſunt artis continuo ipſis præſentia ſunt & attentionem eorum in ſe trahunt, ut nunquam habeant animum ad alia præſentem. Sunt etiam e ſexu præſertim ſequiori, quas Venus vexat, omnem in ſe attrahens attentionem, quam adeo deſiderari patiuntur in omni negotio.

Plurimum utilitatis habet animus ad omnia præſens: plurimum vero obeſt, ſi quis animo conſtanter abſens fuerit. Utilitas ſuo tempore in moralibus eluceſcet. Ex defectu attentionis ad rem quamlibet præſentem conſtanter afferendæ culpa oritur, quam Moraliſtæ & JCti in actionibus humanis dolo opponunt, & qua plurimum damni datur aliis, plurimum quoque damni arceſſunt ſibimetipſis agentes. Quemadmodum itaque attentionis gradus alii in cognitione rerum utiles ſunt; ita ex adverſo is, de quo jam nobis ſermo eſt, potiſſimum in actionum liberarum legitima ac prudente determinatione locum habet.

§. 248.

Gradus attentionis comparandi modus.

Gradus attentionis exercitatione comparantur. Infantes recens nati ad nihil prorſus attenti ſunt; ſed ſucceſſive illorum ad objecta nonnulla excitanda attentio eſt, atque ita demum ad aliqua attendere adſueſcunt. Etſi autem ſucceſſu temporis ad objecta nonnulla attendere diſcant; levis tamen tantummodo eorum attentio eſt, nec provectiore ætate ad eximium quendam gradum promovetur, niſi actus ad eum ſpectantes ſæpius iterentur, adeoque exercitia præcedant (§. 195). Sane *Monmortius*, *Clavius & Walliſius*, *Julius Cæſar* aliique non pervenere ad eos attentionis gradus, niſi attentione ſæpius exercita in diverſis iſtis circumſtantiis, quas paulo ante annotavimus (§. 243 & ſeqq.). Inſigne attentionis exemplum præbet *Archimedes*, qui meditationibus geometricis intentus, cum urbe ab hoſte capta miles in conclave ingreſſus ad eum accederet gladio virum divinum perfoſſurus, cum non agnovit, ſed famulum ſuum eſſe ratus in hæc verba erupit: *noli turbare circulos*. Conſtat autem ex ſcriptis *Archimedis*, quod meditationibus profundiſſimis fuerit adſuetus, & ex hiſtoria, quam *Vitruvius lib. 9. cap. 3.* de invento ejuſdem portionem argenti auro miſtam in integro opere deprehendendi ac diſcernendi narrat, colligitur quod habuerit animum ad præſentia quævis attentum, etſi alias meditationibus ſuis conſtanter inhæreret. Etenim ab *Hierone* Rege juſſus portionem argenti aureæ coronæ a fabro miſtam in integra diſcernendi modum excogitare, cum caſu in balneum veniret ibique in ſolium deſcenderet, animadvertit, quantum corporis ſui in eo inſideret, tantum aquæ extra ſolium effluere, atque adeo non ita inhæſit ſuæ meditationi, qua tunc animus ejus detinebatur, quin ſimul attenderet ad præſentia & pro acumine ſuo attentionem ad abſtracta in concretis contenta promoveret. Solum igitur *Archimedis* exemplum probat, quam neceſſaria ſit ad attentionis eximium gradum ſibi comparandum exercitatio. Ceterum omnium omnino Mathematicorum exemplum veritatem propoſitionis præſentis confirmat. Nullum enim videris, qui attentione non vincat alios. Quilibet autem in ſeipſo experiri poteſt, quod initio ſtudii mathematici

Digitized by Google

tici attentionis gradus ſit exiguus, ſucceſſu autem temporis continuo augeatur. Quodſi vero etiam inter alios eruditos atque artifices eximium quendam attentionis gradum deprehendas; in omni caſu ex eodem intelliges, quod eum non natura habuerint, ſed continuo uſu eundem ſibi comparaverint.

Plurimum refert noſſe cum in genere, quænam in anima exercitio comparentur; tum in ſpecie, quod attentio in eorum numero ſit. Utrumque in Moralibus inprimis plurimum habet uſum: id quod ſuo tempore ſuoque loco conſtabit. Enimvero cum diverſi ſint attentionis gradus; diverſis quoque exercitiis opus eſt. Quamobrem nec omne attentionis genus ſtudio Matheſeos acquiritur, etſi idem in ſuo genere ſit medium præſtantiſſimum attentionem ſibi comparandi. Quoniam itaque attentio maximam utilitatem habet, cujuſcunque tandem gradus fuerit; a ſcopo præſenti non alienum eſt, ut jam porro in ſpecie doceamus, quibuſnam exercitiis unuſquiſque attentionis gradus acquiri poſſit.

§. 249.

Modus acquirendi potentiam attentionis inter impedimenta ſenſuũ conſervandæ.

Si quis potentiam conſervandi attentionem inter multos ſtrepitus, ſeu in genere inter vehementes objectorum in organa ſenſoria actiones ſibi comparare voluerit; ſæpius omnem adbibere debet conatum eandem inter ſtrepitus ſenſim ſenſimque majores, vel actiones objectorum in organa ſenſoria ſenſim ſenſimque vehementiores ad objectum aliquod pro arbitrio conſervandi. Quoniam enim non omnes inter eoſdem ſtrepitus, ſeu, in genere inter eaſdem actiones objectorum in organa ſenſoria conſervare attentionem poſſunt; ſed alii inter majores ſtrepitus, alii inter minores tantum conſervare valent, vel in genere aliis vehementior objectorum in organa ſenſoria actio non obſtat, quo minus ſint ad rem ſuam attenti, aliis vero minus vehemens jam impedimento eſt (§. 243); attentio unius inſtar partis attentionis alterius ſpectari poteſt (§. 341 *Ontol.*), conſequenter attentio unius minor, attentio vero alterius major eſt (§. 352 *Ontol.*). Quare cum attentiones duorum ſubjectorum in hoc caſu ſint inæquales (§. 354 *Ontol.*); erunt quantitate diverſæ (§. 350 *Ontol.*), conſequenter attentio quantitatem habet. Enimvero quia attentio eſt animæ quædam facultas (§. 237); in numero determinationum intrinſecarum animæ exiſtit (§. 122. 545 *Ontol.*), adeoque, cum in ſe ſpectata quantitas non ſit, qualitas animæ eſt (§. 454 *Ontol.*). Ergo potentia conſervandi attentionem inter multos ſtrepitus, ſeu vehementes actiones objectorum in organa ſenſoria eſt qualitatis cujuſdam quantitas, conſequenter gradus quidam (§. 747 *Ontol.*). Jam vero gradus attentionis exercitio comparantur (§. 248). Ergo exercitio quoque comparatur potentia conſervandi attentionem inter multos ſtrepitus, ſeu vehementes quaſcunque objectorum externorum actiones in ſenſoria organa. Quoniam itaque exercitium in iteratione actuum ſpecie vel genere eorundem conſiſtit (§. 195), ſi quis attentionem inter multos ſtrepitus, ſeu in genere inter vehementes objectorum in organa ſenſoria actiones ſibi acquirere voluerit; is ſæpius eandem inter ſtrepitus, ſeu actiones vehementes objectorum in organa ſenſoria conſervare debet. Et quia potentiam iſtam initio nondum poſſidemus, quam demum

acqui-

acquirere ſtudemus; ideo incipiendum eſt exercitium ab iis caſibus, ubi ſtrepitus vel actio objecti in ſenſus attentionem impediens non eſt ingens; progrediendum vero continuo ad alios, in quibus ſtrepitus fit major, vel actio in organa ſenſoria vehementior. Pars prior demonſtrationis brevior fieri poterat hoc modo. Attentio qualitas animæ eſt, quod eodem, quo ante, modo oſtenditur. Quare cum eadem in diverſis ſubjectis differre poſſit potentia, qua conſervatur inter ſtrepitus vel actiones vehementes objectorum in organa ſenſoria attentio (§. 243); ipſa hæc potentia gradus attentionis eſt (§. 746 *Ontol.*), conſequenter exercitio comparatur (§. 248), ſi attentionem inter ſtrepitus, ſeu actiones objectorum in organa ſenſoria pro arbitrio conſervare ſtudemus.

Nullum ſane dubium eſt, quin *Monmortius*, quem eodem attentionis gradu inſtructum fuiſſe in ſuperioribus obſervavimus, eandem exercitio fuerit conſecutus. Ipſi enim veritatem propoſitionis præſentis in nobis experti ſumus, nam cum initio turbaremur vel muſſitatione aliorum, nullum deinde obſtaculum poni nobis potuit tubarum clangore & tympanorum ſonitu.

§. 250.

Diuturna attentio quomodo acquiratur.

Si quis attentionem diu ad idem objectum conſervandi potentiam ſibi comparare voluerit; is omnem conatum adhibere debet, ut ſenſim ſenſimque per temporis ſpatium longius conſervet. Eodem propemodum modo idem oſtenditur, quo propoſitionem præcedentem evicimus. Nimirum primo patet, ut ibidem, potentiam diu conſervandi attentionem eſſe gradum quendam attentionis: deinde cum gradus attentionis exercitio acquiratur (§. 248); inde porro colligitur, ſæpius attentionem ad idem objectum conſervari debere & quidem ſenſim ſenſimque per longius ſpatium.

Idem etiam confirmatur a poſteriori. Neque enim *Clavius* & *Walliſius*, quos in hoc genere attentionis commendavimus, initio ſtudii mathematici ea attentione uti potuere, qualis ad meditationes longas, intricatas atque perplexas abſolvendas poſtea requirebatur. Unde videmus Matheſeos theoreticæ ſtudio acquiri facultatem attentionem per longum admodum temporis ſpatium conſervandi abſque omni tædio atque moleſtia. Imo ipſo facto docemur, ſi quis in Matheſi a minus intricatis ac perplexis ad ea continuo progrediatur, quæ magis intricata atque perplexa ſunt, ejus tandem attentionem nec intricatis atque perplexis defatigari. Qui continuo lectioni librorum incumbunt, illi non minus attentionis ad lectionem conſervandæ potentiam diuturno uſu ſibi compararunt. Similiter artifices in experimentando otium conſumentes ſucceſſive eam conſecuti ſunt attentionem, quam in experimentis capiendis adhibere ſolent. Idem loquitur exemplum artificum, quorum opera plurimum attentionis poſtulant ut rite perficiantur, & quorum animos ſollicita cura tenet, ne quid in opere ab ipſis perfecto reprehendi poſſit.

Influit in hunc attentionis gradum appetitus multiplici modo ac plurimæ ipſius in hoc negotio ſunt partes. Sed de his agendum erit ſuo loco, ubi influxum appetitus in attentionem ex inſtituto perſequemur. Ceterum ſi quis in diſciplinis diu conſervandæ attentionis

poten-

Digitized by Google

potentiam ſibi comparare voluerit, ei nil quicquam magis ad donum hoc eximium conſequendum prodeſt demonſtrationum continuo longiorum evolutione & calculorum continuo prolixiorum ac intricatiorum tractatione. Hoc profecto medio tantum attentionis diu conſervandæ gradum ſibi acquiſiverat *Varignonius*, Geometra Gallus eximius, ut ſingulare nobis in præſente caſu exemplum præbeat. Narrat enim *Fontenellius* in elogio, quod legitur in Hiſtoria Academiæ Regiæ Scientiarum A. 1722. p. 192. edit. Bat. *Varignonium* lucubrationes ſuas ſæpiſſime continuaſſe uſque ad horam ſecundam matutinam, miratus ſonitum campanæ horam ſecundam loquentis. Nimirum qui præſente attentionis gradu excellunt, iis tempus præter omnem ſpem præterlabitur, quod nullam prorſus attentionem afferant ad rerum ſucceſſionem, unde notio temporis naſcitur (§. 572 *Ontol.*), ſed omnem ad objectum applicent, cum quo ipſis negotium eſt. Enimvero *Varignonium* ſingularem hunc attentionis gradum non ſine exercitio ſibi acquiſiviſſe, ex eo intelligitur, quod *Fontenellius* auctor ſit a prima juventute virum induſtrium integros dies in ſtudiis literariis conſumſiſſe, ſpreta omni recreatione, qua alias laſſus refocillatur animus. Ceterum non minus ex iis, quæ idem *Fontenellius* narrat, colligitur, in attentionem *Varignonii* diuturnam influxiſſe appetitum; ſed de eo ſuo loco nobis dicendum erit.

§. 251.

Modus acquirendi potentiã partiendi inter objecta plura attentionem.

Si quis ad plura ſimul attentionem adbibendi potentiam ſibi comparare velit; is ſibi primum acquirat potentiam attentionem tamdiu ad idem objectum conſervandi, quamdiu voluerit, imo etiam inter quaſcunque objectorum in ſenſus externos actiones: deinde attentionem partiatur inter objecta duo, felicique progreſſu potitus inter plura, quamdiu ipſi progredi datum fuerit. Patet eodem prorſus modo, quo ſupra (§. 249) potentiam partiendi attentionem inter objecta plura eſſe gradum quendam attentionis, conſequenter exercitio comparari (§. 248), atque ideo opus eſt repetitis continuo actibus, quibus attentionem inter plura objecta ſimul partimur (§. 195). Enimvero antequam attentionem inter plura partiri poſſis, neceſſe eſt ut eandem in eodem objecto pro arbitrio retinere & animum inprimis ab iis objectis, quæ ſenſus feriunt, revocare poſſis: id quod per ſe patet. Quamobrem primo potentiam diu conſervandi attentionem (§. 250), & inter quoſvis objectorum in ſenſus actiones acquirere debes (§. 249).

Idem probatur a poſteriori. Laudavimus ſupra (§. 245) præclarum in hoc genere *Julii Cæſaris* exemplum. Hunc non ſine exercitatione ad hunc attentionis gradum perveniſſe colligo ex eo, quod ipſius ævo, quemadmodum ex Auctore ad *Herennium lib.* 4. intelligitur, memoriæ artificioſæ una cum arte oratoria ſtuduerint illi, quorum eadem erat, quæ *Cæſaris*, conditio. Exercitia autem, quibus memoria artificioſa comparatur, plurimum habent affinitatis cum iis, quibus potentia partiendi attentionem inter plura objecta comparatur, ut facilis ſit a memoria artificioſa ad hanc potentiam tranſitus. Præterea vitæ genus, quod ſecutus eſt *Cæſar*, & circumſtantiæ illorum temporum ad partiendum attentionem abſque deſtinato conſilio eum invitabant, ut adeo gradum iſtum attentionis acquirere potuerit, etſi de eodem acquirendo non cogitaret; nec tale quid fieri poſſe ante agnoſceret, quam dono iſto prorſus ſingulari frueretur.

Oſtendemus ſuo loco, quoſdam caſu incidere in exercitia, quibus habitus comparantur, atque præter omnem opinionem ac intentionem iiſdem potiri, etſi alii plurimum la-

boris impendere debeant, ut eoſdem conſequantur. Idem obtinet in caſibus aliis, in ipſa quoque veritate, quæ latet, detegenda.

§. 252.

Indifferentia attentionis.

Si quis animum indifferentem ad quodlibet objectum efficere velit, ut eandem ad quodvis attentionem afferre poſſit; is omnem adhibere debet conatum, ut ad objecta non modo quævis obvia, ſed ſtudio etiam quæſita, inprimis ad ea, quæ attentione ſua indigna judicat, & a quibus quaſi retrahitur animus, attendat. Eodem, quo ſupra (§.249), modo oſtenditur, indifferentiam attentionis ad objecta quælibet obvia eſſe gradum quendam attentionis (§. 246), conſequenter exercitio comparari (§.248). Quamobrem cum hoc exercitium conſtet attentione actuali ad objecta promiſcue omnia, quæ ſeſe nobis offerunt (§.195); ſi indifferentiam iſtam attentionis acquirere voluerimus, opera nobis danda eſt ſedulo, ut objecta prorſus diverſa in conſpectum noſtrum prodeant, vel animo noſtro offerantur, & omnis conatus adhibendus, ut ad ſingula eadem attentio conſervetur, quamdiu nobis viſum fuerit. Et quoniam difficilius conſervatur attentio, ſi qua nobis tam abjecta videantur, ut infra attentionem noſtram ea poſita exiſtimemus, aut ſi qua talia ſint, ut ab iis prorſus abhorreamus; in id potiſſimum nobis enitendum, ut attentionem noſtram in iſtiuſmodi objectis diu defixam detineamus: quod etſi initio moleſtum nobis accidat, tædia tamen aliquantiſper devoranda ſunt, donec nulla amplius in nobis repugnantia deprehendatur.

Quoniam huc plurimum conducit rerum diverſitas continuo variata; non tam caſui res committenda, quam deſtinato conſilio quærenda ſunt objecta, qualia ad attentionem noſtram exercendam commoda judicamus. Quilibet autem, ſi quidem attentione uti voluerit, in ſeipſo experietur, in præſente caſu appetitum multum influere in attentionem noſtram. Quamobrem in exercitiis inſtituendis ab eo expectanda ſunt ſubſidia. Plurimum in moralibus utilitatis habet attentionis identitas in negotiis levioribus & iis, quæ maximi momenti ſunt. Atque ideo in hoc gradu attentionis comparando utiliter admodum opera collocatur.

§. 253.

Præſentia animi quomodo acquiratur.

Qui indifferentiam attentionis ad objecta quælibet ſibi comparat, eadem induſtria acquirere poteſt potentiam ad rem præſentem, quæcunque tandem fuerit, omnem afferendi attentionem. Etenim qui indifferentiam attentionis ad objecta quælibet ſibi comparat, is omnem adhibet conatum, ut ad objecta quælibet obvia attentionem tamdiu conſervet, quamdiu ipſi viſum fuerit (§.252). Quare ſi ſtudium iſtud conſervandi attentionem ad rem quamlibet præſentem aliquamdiu continuet; ſine ullo tandem negotio ad rem præſentem quamlibet, ſi voluerit, conſervare valet (§. 195. 248). Eadem igitur induſtria acquirit potentiam attentionem omnem afferendi continuo ad rem quamlibet præſentem, qua indifferentiam attentionis ad objecta quælibet ſibi comparat.

Poterat etiam eodem, quo ſupra (§. 249), modo oſtendi, potentiam habendi animum ad præſentia continuo attentum eſſe peculiarem quendam atten-

Digitized by Google

attentionis gradum (§. 247), atque adeo exercitio comparari (§. 248). Quare cum exercitium huc ſpectans ſit continua ad id, quod præſens eſt, attentio (§. 195); animum quoque ad præſentia conſtanter attentum afferre tenemur, niſi attentionem aliud quid ſibi vindicet, eumque ab iis revocare debemus, quæ huc non ſpectantia eundem occupant, ubi potentiam animum ad rem quamcunque præſentem acquirendi nobis comparare volumus.

Sunt multa motiva particularia, quibus determinamur ad animum rebus præſentibus continuo præſentem, ſed hæc ad philoſophiam potius moralem, quam ad Pſychologiam ſpectant. Abſit itaque ut quis exiſtimet, omitti utilia, quæ ſuo loco a nobis referuntur.

§. 254.

Gradus quilibet attentionis diu intermiſſo ejus uſu iterum amittitur. Gradum attentionis ſemel acquiſitum non utendo iterum amitti, experientia obvia docet. Domeſticam hic appellare poſſumus. Sane cum adſueti eſſemus inter quoſvis ſtrepitus, ipſarum tubarum clangorem ac tympanorum ſonitum ad meditationes noſtras conſervare attentionem, perinde ac ſi prorſus tranquillo in loco ſederemus; ubi aliquot annis muſæum nobis fuiſſet ab omni ſtrepitu prorſus remotum, attentio noſtra facillime turbari poterat, nec ſine difficultate in objecto præſente detinebatur, præſertim quod nonniſi vi imaginationis præſens ſiſtebatur, ac ubi meditationibus de rebus a ſenſu remotis indulgendum erat. Novo igitur exercitio demum inſtaurandus erat attentionis gradus, quaſi de novo comparandus (§. 248).

Quomodo attentionis gradus ſimul acquiſitus amittatur.

Confucio, Sinarum Philoſopho, veritas propoſitionis præſentis probe perſpecta fuit. Quamobrem cum ipſi perſpectum eſſet, quam neceſſaria ſit attentio ad rectam actionum directionem; ad res quaſcunque leviſſimas eandem attentionem afferebat, quam ad res arduas afferre ſolebat: quemadmodum in Notis ad Orationem de Sinarum philoſophia practica me monuiſſe memini.

§. 255.

Gradus quilibet attentionis continuo uſu & conſervatur, & perficitur. Quoniam enim gradus attentionis promiſcue omnis exercitio acquiritur (§. 248), impoſſibile eſt ut amittatur, quamdiu exercitium iſtud durat. Quare cum exercitium duret, quamdiu gradu iſto attentionis utimur (§. 195); continuo ejuſdem uſu conſervari debet.

Porro quia exercitio acquiri debet, quicquid attentionis acquiritur (§. 248), attentio autem perficitur, ſi quid attentionis acquiritur, quod nondum habebamus; continuo gradus alicujus attentionis uſu idem perfici debet.

Quomodo attentionis gradus conſervetur & perficiatur.

Ex propoſitione præſente ulterius liquet, *Confucio* fuiſſe rationem ſufficientem, cur ad actiones quaſcunque minimi, imo nullius momenti eandem afferret attentionem, qua ad negotia ardua & actiones maximi momenti opus erat. Quod adeo in philoſopho ſummo reprehendunt, imo deridendum propinant, qui res nonniſi obiter inſpicere ſolent ſuperficiariam attentionem cum hebetudine mentis conjungentes; id ſummam utique laudem meretur.

Digitized by Google

§. 256.

Attentionis directio pro arbitrio variabilis.

Attentionem noſtram ſucceſſive ad alias aliaſque partes perceptionis totalis promovere valemus, prouti viſum nobis fuerit. Hoc ex eorum numero eſt, quod unuſquiſque quovis momento in ſe experiri poteſt. Ponamus enim te videre arborem. In poteſtate tua poſitum deprehendis, ut attentionem tuam dirigas ad folia; a foliis ad ſurculos, quibus eadem adhærent; a ſurculis ad ramos, quibus iidem inſeruntur; a ramis ad truncum, ex quo ipſi procedunt. Imo in poteſtate tua poſitum deprehendis, ut a trunco eandem retrahas ad aliam quamcunque ejus partem. Similiter ſi attentionem in folio defigis, in poteſtate tua poſitum deprehendis, ut eam applices ad folii figuram & inprimis ad perimetrum, qua continetur folium; deinde eandem promoveas ad colorem viridem, quo tingitur; ad pediculi per integrum folium ſecundum longitudinem ejus continuationem, hinc ad ramulos inde procedentes ſecundum folii latitudinem, ulterius ad ſurculos ex ramulis undiquaque ſparſis ac tandem ad materiam inter ipſos conſpicuam ſeu utriculorum congeriem. Nec minus in folii perluſtratione, quam ante cum totam arborem conſpiceres, in poteſtate tua poſitum deprehendis, ut a qualibet particulari perceptione ad quamlibet alteram attentionem retrahas.

Videmus adeo attentionis directionem pendere ab arbitrio noſtro, etſi hic exercitio opus ſit, ut magis eidem ſubjiciatur, quemadmodum paulo poſt oſtenſuri ſumus.

§. 257.

Reflexionis definitio.

Attentionis ſucceſſiva directio ad ea, quæ in re percepta inſunt, dicitur *Reflexio*. Unde ſimul liquet, quid ſit ***Facultas reflectendi***, ſcilicet quod ſit facultas attentionem ſuam ſucceſſive ad ea, quæ in re percepta inſunt, pro arbitrio dirigendi. Quare cum conſtet, quod attentionem noſtram ſucceſſive ad alias aliaſque partes perceptionis totalis promovere valeamus, prouti nobis viſum fuerit (§. 256); ***anima habet facultatem ſuper rebus perceptis reflectendi.***

Goclenius noſter in Lexico reflexionem definit per intimam animæ actionem, qua recognoſcit tum ſeipſam, tum ſuos actus & ſuas ſpecies. Intelligit autem per ſpecies animæ ideas rerum, quas habet. Et recognoſcere ipſi idem eſt ac ſibi conſcium eſſe, quod hanc ideam jam habeamus, quod has operationes mentis jam exercuerimus. Nimirum harum ita nobis conſcii ſumus, quatenus attentionem noſtram ſucceſſive ad ea, quæ in re percepta continentur, ipſaſque noſtras actiones mentis circa eas convertimus. Non videtur *Goclenius* ſatis diſtinguere, quæ memoriæ ſunt, ab iis quæ reflexioni tribuenda veniunt. Quod tamen vocabulum reflexionis non ſumat in alio ſignificatu, quam a nobis accipitur, ex ceteris ejus verbis apparet, quæ ibidem leguntur. " Reflexio enim, ait, Phyſicis eſt, cum, " poſtquam intellectus concepit rem aliquam, rurſus concipit ſe concepiſſe eam, & " conſiderat ac metitur, qua certitudine & modo illam cognoverit &, ſi opus fuerit, iterum atque iterum convertit ſe ſeu revertitur ad ſe & actus ſuos. " Etenim dum affirmat, animam iterum atque iterum convertere ſe ſeu reverti ad actus ſuos; ſpecialem reflexionis caſum, qua ſuper actibus ſuis mens reflectit, eodem modo deſcribit, quo nos reflexionem in genere definivimus. Quid enim aliud eſt converſio ad actum ſemel perceptum, quam directio attentionis ad eundem. Dum vero de re ipſa percepta pronunciat, quod eandem conſideremus, ac metiamur qua certitudine & modo illam cognoverimus, hoc ipſo actus reflexionis nonnullos enumerat, quæ ſeſe per directionem attentionis ad partiale

quoddam

Digitized by Google

quoddam objectum exerunt. Prima vero, quibus utitur, verba ad memoriam referenda; quæ cum reflexione ſemper conjungitur.

§. 258.

Quænã per actus reflexos diſtinguamus in re percepta.

Si ſuper re percepta reflectimus; eorum, quæ eidem inſunt diverſa, vel ad eandem quomodocunque pertinent, nobis conſcii ſumus, & ea a re, cui inſunt, diverſa eſſe agnoſcimus. Etenim dum ſuper re percepta reflectimus, attentionem ſucceſſive ad ea dirigimus, quæ eidem inſunt, vel ad eam quomodocunque ſpectant (§. 257). Efficimus itaque ut id, ad quod attentionem noſtram dirigimus, clarius percipiamus ceteris, quæ ſimul inſunt (§. 237), conſequenter ut idem magis appercipiamus quam cetera, quæ in re percepta ſimul continentur (§. 235). Magis adeo nobis conſcii ſumus, nos id percipere, ad quod attentionem noſtram dirigimus, quam cetera, quæ in eadem re ſimul inſunt (§. 25). Quare cum attentionem ſucceſſive ad alia aliaque in re percepta contenta promoveamus *per demonſtrata*; ſucceſſive quoque nobis magis conſcii ſumus, quod nunc hoc, nunc iſtud percipiamus, quod rei perceptæ ineſt, quam cetera, quæ ſimul inſunt. Dum igitur ſuper re percepta reflectimus, eorum, quæ eidem diverſa inſunt, vel ad eandem quomodocunque pertinent (horum enim, quæ illorum, eadem eſt ratio), nobis conſcii ſumus.

Enimvero dum ſuper re percepta reflectimus, attentionem noſtram pro arbitrio dirigere poſſumus in quodcunque eidem inexiſtens, vel quomodocunque ad eandem ſpectans, eamque inde ad rem perceptam ipſam retrahere (§. 257). Quare cum ad rem ipſam attenti ejus nobis conſcii ſimus *per demonſtrata*, & eorum, quæ in eadem vel ad eandem quomodocunque ſpectantia ſigillatim percepimus, tanquam ſigillatim perceptorum meminimus (§. 226); dum ſuper re percepta reflectimus, ea, quæ eidem inſunt, vel quomodocunque ad eandem ſpectant, tanquam diverſa ab eadem agnoſcimus (§. 183 *Ontol.*).

Exemplo propoſitio præſens ejuſque demonſtratio mirifice illuſtratur. Etenim ſi ſuper arbore reflectimus, ſucceſſive attentionem noſtram dirigimus ad folia, ſurculos, ramos, truncum, quemadmodum paulo ante (§. 256) jam vidimus. Dum attentionem noſtram ad folia dirigimus, magis nobis conſcii ſumus, quod jam percipiamus folia, quam quod ſimul ſurculos, ramos & truncum percipiamus. Similiter dum attentionem noſtram ad ſurculos dirigimus, magis nobis conſcii ſumus, quod jam ſurculos percipiamus, quam quod ſimul folia, ramos & truncum percipiamus, ac ita porro. Sigillatim igitur nobis conſcii ſumus foliorum, ſurculorum, ramorum, trunci, hoc eſt, eorum, ex quibus arbor conſtat, ſimulque nobis conſcii ſumus, quod eorundem ſigillatim nobis conſcii ſimus. Inde eſt quod *Goclenio* auctore philoſophi ad reflexionem requiſiverint, ut mens concipiat ſe rem concepiſſe, & eam ad actus ſuos ſe convertere dicat. Enimvero dum attentionem ad integram arborem iterum dirigimus, memoria nobis ſuggerit, nos folia ſigillatim modo percepiſſe, & eadem eſt ſurculorum, ramorum atque trunci memoria. Atque inde colligimus folia eſſe ab integra arbore diverſa, eodemque modo agnoſcimus ſurculorum, ramorum atque trunci ab eadem diverſitatem: nimirum folia & arborem integram ſibi invicem non poſſe ſubſtitui, ut eorundem nobis conſcii ſimus, ſeu ut facta ſubſtitutione reſpectu perceptionis perinde ſit, ac ſi ſubſtitutio nulla facta eſſet. Quilibet enim ſatis agnoſcit perinde non eſſe, ſive arborem integram percipiat, ſive tantummodo folia, aut ſurculum, aut ramum, aut truncum. Vi notionis igitur diverſitatis agnoſcimus,

Digitized by Google

mus, folia ab arbore eſſe diverſa (§. 183 *Ontol.*). Imo eodem modo agnoſcimus ſurculos, ramos, truncum eſſe tum ab arbore integra, tum a ſe invicem diverſos. Ex ſequentibus patebit reflexioni ſeſe immiſcere multas mentis operationes, ut adeo mirum non ſit hactenus non ſatis a ſe invicem eſſe diſcreta, quæ ad diverſas animæ facultates ſpectant.

§. 259.

Collatio rerum perceptarum.

Si attentionem noſtram primum in A, deinde in B ſigillatim, mox in A & B ſimul dirigimus; A & B *inter ſe conferre* dicimur. Eſt adeo *Rerum perceptarum collatio* attentionis primum in ſingulas, mox in duas vel plures ſimul facta directio. Quoniam attentionem noſtram ſucceſſive ad alia aliaque, prout nobis commodum viſum fuerit, dirigere valemus (§.256); *res* quoque *perceptas inter ſe conferre valemus*.

Ponamus te attentionem tuam dirigere ad arborem integram, mox ſigillatim ad folia, ſurculos, ramos & truncum. Deprehendes in poteſtate tua poſitum eſſe, ut attentionem ad folia & ſurculum ſimul dirigas, atque tibi eorum ſimul, ſed tanquam a ſe invicem diverſorum ſis conſcius. Dum hoc facis folia & ſurculum inter ſe conferre diceris. Inſunt huic collationi plures animæ operationes, & dum attentio huc illucque ſeu a re percepta una ad alteram continuo retrahitur, memoria quoque cum imaginatione ſeſe immiſcet.

§. 260.

Quod pertineat ad reflexionem.

Dum ſuper rebus perceptis reflectimus, eas quoque inter ſe conferimus. Etenim dum ſuper rebus perceptis reflectimus, attentionem noſtram ſucceſſive ad ea, quæ in re percepta inſunt, vel quomodocunque ad eandem pertinent, prout nobis commodum viſum fuerit, defigimus (§. 257). Quoniam itaque directio attentionis ab arbitrio noſtro pendet (§.257); ad bina quoque ſimul eandem dirigere valemus, ad quæ eandem ſigillatim direxeramus. Quare cum res perceptas inter ſe conferamus, dum attentionem noſtram primum in eas ſigillatim, deinde in eaſdem ſimul dirigimus, eam continuo ab una ad alteram quaſi retrahentes (§.259); *dum ſuper rebus perceptis reflectimus, eas inter ſe conferimus*.

Eſt nempe rerum perceptarum collatio actus quidam ſpecialis reflexionis, etſi non ſimplex, ſed in varios alios reſolubilis, quemadmodum jam (*not.* §. 259) innuimus. Hic ſane actus ſeſe exerit, dum quæ in re percepta diverſa inſunt, tanquam diverſa agnoſcimus (§. 258).

§. 261.

Reflexio animæ ſuper ſeipſa.

Anima quoque ſuper ſeipſa & actibus ſuis reflectere poteſt. Anima enim eſt ſibi ſui, adeoque eorum, quæ ipſi actu inſunt, ſeu actuum ſuorum conſcia (§.20): id quod quovis etiam momento unuſquiſque in ſe experiri poteſt, & ſingulis comprobatur, quæ in antecedentibus de anima obſervata retulimus. Mens igitur ſeipſam & actus ſuos percipit & appercipit (§.24. 25), adeoque efficere valet, ut partialem quandam perceptionem magis appercipiat, quam ceteras (§.234), veluti ut actum aliquem ſuum ſe percipere magis ſibi ſit conſcia, quam quod percipiat ceteros, conſequenter ut ejus perceptio ſit ipſi ceteris clarior (§.236). Attentionem igitur ſuam ad unum actum, vel unum quidpiam in ſe perceptum dirigere valet, quod antea cum aliis in ſe ſimul percipiebat (§.237), conſequenter ſuper ſeipſa actibuſque ſuis reflectere poteſt (§.257).

Reflexio

ſeipſa ſuiſque actibus, aut, ſi mavis, iis quæ actu in anima con-
venιendi ad cognitionem animæ. Quicquid enim in Pſychologia
cognoſcimus, quatenus ſuper iis, quæ in ſeipſa mens obſervat,
reflexio ſingulare quoddam acumen præſupponit. Unde contin-
nimæ philoſophi plurimi non multum profecerint.

§. 262.

antur omnes animæ actiones, quæ reflexionem ingre- *Actus reflexi.*

lli ſeſe exerunt in infantibus recens natis. Imo nec adulti ſuper
ous ſuis reflectere ſolent, aut, ſi cum *Cicerone* loqui malueris, ani-
te actiones reflectere ſolent. Quod in philoſophia reflexionem ſim-
oni dicitur animi ad rem (perceptam) reflexio.

§. 263.

ſuper re quacunque obvia ſinguliſque noſtris actionibus re- *Reflexio ſuper re quacunque obvia quomodo acquiratur.*
Quodſi continuum fuerit ſuper re quacunque refle-
ſuper re quacunque obvia ſinguliſque noſtris actioni-
tum continuo adhibemus (§. 195). Quare cum nobis
reflexionis, dum eandem inſtituimus, quod a poſte-
nulque rei, ſuper qua reflectimus, tanquam ſenſui vel
bis conſcii ſimus, quod non minus manifeſtum eſt;
præſentia rei ſimul percipimus (§. 262). Quamobrem
no obverſetur & in præſentiam ejus dirigimus attentio-
dem nobis conſcii ſimus (§. 237); reflexionis quoque
ıtur (§. 104), & nos eandem recognoſcimus (§. 174),
conſcii ſumus, quod alias ſuper re ſenſui vel animo præ-
(§. 173). Quoniam igitur id deſtinato conſilio fecimus
ıoque conſilii nobis conſcii ſumus. Quamobrem quam-
io, cur idem mutemus, quod hic ſupponitur; denuo
ıs obvia, quia jam nobis præſens eſt, vel animo ejus
dea, conſequenter etiam ſuper actionibus noſtris qui-
nuo igitur exercitio ſuper re quacunque obvia ſinguliſ-
bus reflectere adſueſcimus.

maximæ eſt utilitatis, ſive rerum cognitionem acquirendam, ſive
ectes.

§. 264.

ıi obſtant, ea quoque impedimento ſunt reflexioni. Si quid *Impedimenta reflexionis.*
impedit, idem etiam impedire debet, quo minus ean-
ſive ad ea, quæ in re percepta inſunt, aut quomodocun-
ectant: id quod per ſe patet. Enimvero in directione
ſiva ad ea, quæ in re percepta inſunt, reflexio conſiſtit
uid ergo attentionem impedit; idem quoque reflexioni

entionis recenſuimus in ſuperioribus, ſcilicet ſenſationes, præſertim
hantaſmatum in imaginatione continuam ſucceſſionem (§. 241). Ac
obſtacula eidem appetitus objiciat. Non igitur opus eſt, ut de im-
pedi-

Digitized by Google

image
not
available

lum ſuper re percepta reflectimus, eorum, quæ ei- vel ad eam quomodocunque pertinent, nobis conſcii ıſunt, diverſa eſſe agnoſcimus (§.258). Quodſi er- ſimul perceptis, vel etiam in iis, quæ nunc perci- eminimus, inter ſe conferimus; quæ in ipſis eadem ınt, percipimus, conſequenter nobis conſcii ſumus litudinis illarum (§.195.211 *Ontol.*). Quare cum ſi- m ſpecies, ſimilitudo ſpecierum genera conſtituat dum ſuper re percepta reflectimus & eam vel cum vel cum aliis, quarum meminimus, conferimus; m atque generum acquirimus. *ptiones univerſales perveniatur.*

; res omnes, quas nominibus appellativis compellare ſolemus. quam genus, ceraſum in genere tanquam ſpeciem; brutum in quum vel canem in genere tanquam ſpeciem percipimus.

§. 269.

pecies a ſe invicem diſcreturi per ſonos quoſdam articulatos es facti non aliter quam a poſteriori probari poteſt. ıicuique obvia eſt, ut exempla in medium proferri og.). *Quomodo genera & ſpecies rerum indigitentur.*

ni iſti articulati indigitent genera & ſpecies; levi quadam atten- imadvertas. Pone enim te intueri canem, qui Mordax appella- ı hunc ſingularem vocari Mordacem, ut eum ab aliis canibus di- ıdividuum in hac brutorum ſpecie canem dici. Eſt igitur voca- i, non individui.

§. 270.

ı iſto articulato ab altero prolato colligimus, rem ſo, ſive in idea eſſe individuum hujus ſpeciei vel ge- *ticulati, quibus genera & ſpecies rerum, vel etiam in- unt ſigna generum & ſpecierum, vel etiam individuorum.* *Signa generum, ſpecierum & individuorum.*

(*not.* §. 958.959) vocibus iſtiuſmodi articulatis uſi ſumus ad illu- gnis.

§. 271.

quibus res perceptas aut perceptiones noſtras indi- *cabula*, ut adeo *Vocabula* ſint ſigna noſtrarum per- n per eas repræſentatarum. *Vocabula quid ſint.*

& corpus naturale in regno vegetabili denotat, quod ex foliis, que radice componitur; & ideam arboris, quam habemus, tanquam præſentem repræſentare valemus, quotieſcunque

§. 272.

ficandi vocabulorum ab arbitrio hominum pendet, *ocabula ſigna artificialia ſunt* (§.958 *Ontol.*), conſe- *obſtat, quo minus iiſdem tribuatur ſignificatus prorſus ı vocabulo tribuantur diverſi ſimul ſignificatus, vel ejuſ- ıa* (§.959 *Ontol.*). *Qualia ſigna ſint vocabula.*

rica.

Digitized by Google

image
not
available

lari per imagines confuſam repræſentationem, adeoque intellectus
tinctam in univerſali refertur. Sufficit nos vocabulorum in Pſy-
: arbitrarios ita determinare, ut ad certam atque diſtinctam ani-
endam & cum aliis communicandam nobis ſint ſubſidio. Diximus
facultatem cognoſcendi ſuperiorem, qua ideas & notiones diſtin-
ectus adeo & facultas ſuperior cognoſcendi ſynonyma videntur:
'*hummigius* in Inſtitutionibus §. 60. Pſych. innuit. Quodſi tamen
differentiam penetrare volueris, facultatem cognoſcendi ſuperio-
hendes, quam intellectum. Etenim ad acquirendas ideas ac no-
:quiruntur, quam repræſentatio rerum diſtincta in univerſali, ſeu
proximus, etſi remote in eundem influant. Sed non opus eſt tam
tingui, quæ citra errorem pro ſynonymis haberi poſſunt.

§. 276.

r diſtincte quis ſibi repræſentare poteſt; eo major eſt intelle- *Gradus intellectus objectivus.*

lario notio quædam communis: vulgo enim majorem intellectum
ibus ideis eum refertum habet, quam qui paucioribus, ut adeo
poſſit, quam alter, ac de pluribus ſuum interponere judicium
primum gradum intellectus, qui ab objecto deſumitur, ac ideo
ri poteſt.

§. 277.

ı eodem ſubjecto diſtinguit; eo major eſt intellectus (§.275). *Gradus intellectus formalis.*
rio abhorret notio communis. Majorem enim intellectum reſpectu
ıus uni, quam alteri, ſi plura de eodem ſubjecto noverit prædicata,
adeo alterum intellectus gradum, qui cum a forma ſeu modo re-
, gradus formalis vocari poteſt.

§. 278.

ellectu non diſtinguimus niſi objectum, quod repræſen- *Intellectus quinam maximus.*
quo repræſentatur (§.275), primus autem gradus il-
276), alter a forma petitur (§. 277); *intellectus ma-*
quam qui omnia poſſibilia diſtincte ſibi repræſentare valet,
'ectus omnia poſſibilia diſtincte repræſentans erit omnium ma-
: ſummus.

llectus maximus ſeu abſolute ſummus, nec ne, imo utrum poſſibi-
ndum definiri poteſt. In Theologia naturali oſtendemus, eum uti-
ue Deo competere. Non vero tantummodo in uſum Theologiæ na-
:ns præmittitur; verum etiam eum in finem eidem hic locus con-
llectus noſtri imperfectionem metiamur, atque adeo agnoſcamus,
lo a maximo intellectu diſtemus, clarius percipientes veritatem il-
nam partem eorum, quæ ſcimus, eſſe minimam eorum, quæ ne-
llectus gradus, de quibus diximus (§. 276. 277), in hominibus,
m materialiter ſive ratione objecti, quam formaliter ſive ratione
mitatus eſt (§. 279), plurimum differunt. Sed differentia iſta ex
uceſcet.

§. 279.

'r limitatus eſt tum quoad objectum, tum quoad modum re- *Limitatio intellectus humani.*
ı. Quilibet tum in ſe, tum in aliis experitur, intelle-
n extendi ad poſſibilia omnia, ſed aliqua ſaltem eſſe,
entare valemus. Quare cum ultra iſtum definitum nume-

Digitized by Google

image
not
available

a, quæ in individuis eadem ſunt, atque conſtanter inſunt , tanquam ab eiſdem ſejuncta ſpectamus, notiones ſpecie- emque *ſi ea, quæ in ſpeciebus eadem ſunt, atque conſtan- ntelliguntur, tanquam ab eiſdem ſejuncta intuemur, no- mus*, conſequenter *notiones ſpecierum atque generum per nus.* *per abſtractionem formatæ.*

formandis notionibus generum & ſpecierum ſenſu duce attentio, er imaginationem atque memoriam, quemadmodum hactenus di- Ceterum ſi quis non ſtatim viderit, cur inter conſtantia, quæ ea quoque referamus, quæ ineſſe intelliguntur; is mente recolat de libi(§.249 & ſeqq. *Ontol.*) dicta. Etenim modorum poſſibilitates conſi- , quæ rebus inexiſtunt &, ſi in proximorum numero ſunt, inter runtur.

§. 284

o abſtrahimus, ea vocabulis peculiaribus deſignamus; hoc unt magis claræ ac diſtinctæ. Si qua enim ab alio abſtra- ci perceptæ inſunt, tanquam ab eadem ſeparata ſpecta- re cum vocabulis utamur tanquam ſignis eorum, quæ 1); ea, quæ ab alio abſtrahimus, vocabulis pecula- Jam vero ea, quæ abſtrahimus, actu a re percepta ſe- ed tantummodo mente ſeparantur, quatenus attentio- lirigimus & ſuper re percepta reflectimus, adeoque no- umus, quod hæc percipiamus, quam quod alia ſimul .237), & ea a re, cui inſunt, diverſa eſſe agnoſcimus) autem ea, quæ abſtrahimus, peculiaribus vocabulis la quoque actu ſigillatim enuntiare valemus (§.280). de eſt ac ſi ea, quæ abſtrahuntur a re percepta, actu ab r; vocabulorum autem ſibi conſcius meminit etiam re- tarum (§.273), conſequenter ſibi conſcius eſt, ſe ea, abſtrahuntur, tanquam ab ea diverſa, ei tamen inexi- ſe (§.226). Quoniam itaque abſtracta jam agnoſcimus is diſtinguimus & tanquam ſigillatim enuntiabilia ſigilla- amus, atque ita ipſo facto a ſe invicem diſtinguimus; ſi himus vocabulis peculiaribus deſignamus, abſtractiones tque diſtinctæ (§.31.38). *Quomodo abſtractiones fiant claræ ac diſtinctæ.*

orum uſus huc conferat, ut abſtractiones fiant claræ atque diſtinctæ; Sane vocabulis adſueti iiſdem ita inhæremus, ut abſque iis non co- ſertim ubi ſuper iiſdem reflectere velimus: quæ ſane ratio eſt, cur t, nos abſque vocabulorum uſu de rebus cogitare non poſſe, animad- icite nobiſmetipſis loqui, quando de rebus cogitare intendimus.

§. 285.

iis abſtrahimus, ea vocabulis peculiaribus deſignamus; ab- oriæ mandantur & diutius retinentur. Etenim ſi, quæ ab ea vocabulis peculiaribus deſignamus; abſtracta fiunt magis *Subſidii memoriæ in reti-*

image
not
available

ıter uti adſuevere, dum ſuper rebus reflectunt; illi ægre experi-
ræſentis in ſe capere poſſunt. Probe enim meminimus, nos non ſine
ıbtinuiſſe, ut, ſepoſito omni vocabulorum uſu, actus iſtos animæ
nimirum in præſenti, ubi de cognitione rerum intuitiva nobis ſer-
: vocabula, quibus tum ea, quæ in re percepta diſcernuntur, tum
ari poſſunt.

§. 289.

Cognitio ſymbolica quænam dicatur.

o noſtra terminatur actu, quo verbis tantum enuntia-
continentur, vel aliis ſignis eadem repræſentamus,
:rbis aut ſignis aliis indigitatas non intuemur; *cognitio*

mbolicam habeo trianguli, ſi cogito ipſum eſſe figuram tribus li-
guli vero ideam nullam, multo minus linearum, quibus termina-
earundem ideas intueor. Similiter cognitionem chiliogoni ſymboli-
acite quaſi loquens mihi ipſi indigito, chiliogonum eſſe figuram
tam, laterum vero ſingulorum, ac numeri millenarii, ipſiuſque
n intueor. Quod etiam ſignis aliis uti poſſimus ad res nobis repræ-
vel ſola Arithmetica loquitur, ubi ſingularibus utimur notis nu-
ıſcunque repræſentandos. Habes igitur hic ſigna numerorum, quæ
ıuntiantur, diverſa. Luculentiora exempla Analyſis recentiorum,
dicimus, ſuppeditat, ubi formulis ex literis atque ſignis aliis
um exhibemus: cujus rei exemplum dedimus alias (*not.* §. 72

§. 290.

Signorū uſus in compendioſa ſcriptione.

*n denotandas utamur loco vocabulorum ſignis primitivis; ea
i inſerviunt*. Etenim ſi ſigna ſunt primitiva, ab aliis ſi-
:tum non trahunt (§. 964 *Ontol.*), adeoque ſimplicia
. Enimvero vocabula, etſi ſignificatus eorum primi-
us tamen literis componuntur, adeoque materialiter
ıis aliis ſimplicioribus conſtant. Signa igitur primiti-
ſa compendioſius ſcribi poſſunt, quam vocabula iiſdem
rviunt itaque ſigna iſta ſcriptioni compendioſæ.

Aſtronomia occurrunt. Sunt enim talia ſigna planetarum & ſigna
ıum Saturni e.gr. eſt ♄, Jovis ♃, Veneris ♀. Vocabulum *Saturnus*
enus quinque literis conſtat; ſigna autem, quibus utuntur Aſtro-
x aliis ſimplicioribus minime compoſita. Similiter ſignum adſpe-
:abulum *Trigonus* octo literis conſtat, ſi vocabulum *adſpectus* ad:i-
ı multiplicatur. Aſt ſignum hujus adſpectus ſimplex eſt. Jam ſi
ıvem habere adſpectum trigonum, ut adeo ſcribendum ſit: *Trigo-
ris & Jovis*; ope ſignorum aſtronomicorum compendioſius ſcribi-
exempla in Chymia occurrunt. Chymici enim utuntur ſignis pri-
ſimplicioribus compoſitis ad denotandum res chymicas. Atque
mpendioſæ ſcriptioni eodem modo, quo ſigna aſtronomica eidem

§. 291.

Signa occulta.

*m utamur ſignis, quorum ſignificatus occultatur; rebus
ſerviunt*. Etenim ſi cui ſignificatus ſigni occultus eſt,
.ſtet, quænam res eodem denotetur; ei rei ſignificatæ
t ſigno viſo (§. 117). Quamobrem hiſce ſignis res
aliqui-

image
not
available

& in illarum uſu eædem obſervantur regulæ, quæ circa uſum vocabu-
ervari ſolent. Ceterum exemplum iſtiuſmodi ſignorum dedi in Arith-
› Elementorum Matheſeos Latino idiomate evulgatorum continetur,
vo proportionis utor ad demonſtrandum theoremata de magnitudi-
ione. In Algebra tot occurrunt exempla, quot dantur problemata
›lvenda. Etenim in denominatione aſſumuntur datorum, quorum
int, ſigna primitiva, & inde eruuntur derivativa exprimentia vel de-
iones; horum vero ope inveſtigatur incognitum. Omnes formulæ
derivativa, quæ exprimunt notiones diſtinctas, quas ingrediuntur
imitivæ aſſumtæ, ut in earum notionibus confuſis acquieſcas. Atque
:iplicia dari ſigna a vocabulis diverſa, ſed eorum vicaria, quæ ſub-
›rum locum ſurrogantur.

§. 294.

ica appellatur ea, quæ explicat ſignorum in rebus aut onibus denotandis uſum. *Artis characteriſticæ definitio.*

deſideratis eſt, quemadmodum jam alias monuimus (§. *not.* §. 965 :bula ipſa, quibus ad perceptiones vel res iiſdem repræſentatas ex- horum ſignorum numero ſunt (§. 271); principia Grammaticæ acteriſtica petenda. Sunt enim vocabulis cum ceteris ſignis quædam ſub eodem genere continentur. Ceterum cum exempla in notis nu- Arithmetica uſo atque inprimis in calculo ſpecioſo Algebræ habea- uædam principia hujus artis abſtrahi poſſunt, quibus deinde via ad o non inutile eſt notiones generales abſtrahere a ſignis quibuſvis vo- ıæ in iiſdem latent.

§. 295.

r ſigna vocabulorum vicaria eminent ea, quæ ad inve- t; *In arte characteriſtica ſignorum ad inveniendum utilium ari debet.* *Illius potiſſimũ objectũ.*

nodi ſigna habemus pro quantitatibus; ſed deſiderantur talia in phi- litatibus. Illa faciliora ſunt, hæc difficiliora inventu. Quamobrem illis dudum inventis hæc adhuc in deſideratis numerentur. Quantita- tus ſatis manifeſtus eſt: aſt quomodo qualitates aliæ ex aliis naſcan- ploratum eſt.

§. 296.

ad inveniendum utilium ex cognitis incognita inveſtigari de- 1andi ſigna & combinationem variandi perſpectus eſſe debet. *Quando ſigna ad inveniendũ apta adhiberi poſſint.*

od incognitum eſt, ex aliis, quæ cognita atque perſpe- ım; aſſumta colliguntur in notionem diſtinctam, quæ m determinatæ reſpondet, ac inde porro ratiocinando , quod erat inveniendum (§. 725 ac §. 551 & ſeqq. *Log.*). norum ope idem efficiendum; ſigna primitiva, quibus ur, ita combinari debent, ut notionem diſtinctam, in , exprimens ſignum derivativum prodeat, conſequen- n ad inveniendum utilium ex cognitis incognita inveſti- us combinandi ſigna perſpectus eſſe debet.

niam porro opus eſt, ut ex hoc ſigno derivativo repe- l derivativum, quod exhibet notionem diſtinctam ejus, :bat; hoc vero ſignum in ſe perinde ac alterum, ex quo

 eruen-

Digitized by Google

image
not
available

inviſibili viſibilis abſque imaginibus ſolorum characterum legitima com-
lebeat. Quod an ab ullo unquam homine fieri poſſit, definire nolo. Aper-
rte iſta loquitur in literis ad *Remondum* d. 10. Jan. & 14. Mart. 1714, quæ
Gallico, cui titulus: Recueil de diverſes pieces par Monſ. *Leibniz*, *Clarcke*,
p. 129 & ſeqq. ubi eam ſpecioſam generalem appellat eamque a characte-
lere ac veritates ad formam calculi reducere affirmat: id quod in Artem
combinatoriam, qualem hic definimus, convenire partim ex ipſa defini-
ſequentibus liquet.

§. 298.

genere eſt inventio alicujus ſigni ſeu characteris ex aliis ſive
re derivatis per continuam æquivalentium ſubſtitutionem.
notio calculi in genere, quæ a calculo vulgari arithmetico abſtrahitur,
communi arithmetico ac algebraico communis eſt. In Arithmetica ha-
racteres ſimplices ſeu ſigna primitiva, quibus tamen, ſi ab unitate diſceſ-
ſeu ſigna derivativa æquivalentia exhiberi poſſunt (*not.* §. 339 *Ontol.*).
m in finem inſtituitur, ut ex figuris ſeu characteribus numerorum dato-
s, ſive derivativis inveſtigetur character plerumqne derivativus numeri
ites numeros 314 & 522 reperimus ſummam 836. Sunt autem 314 & 522
numerorum datorum; ſed 836 eſt character derivativus quæſiti. Totus
olvitur per ſubſtitutionem characterum æquivalentium pro æquivalenti-
ris datis 314 & 522 reperturi ſummam, pro 2 + 4 ſubſtituimus 6. Eſt
adeoque hi duo characteres ſibi invicem ſalva numeri quæſiti quantitate
§. 349 *Ontol.*). Similiter pro 1 + 2 ſeu pro 10 + 20 ſubſtituimus 3 ſive 30;
300 + 500 ſubſtituimus 8 ſive 800, quod 1 + 2 = 3, & 5 + 3 = 8. Non
res habet in operationibus arithmeticis ceteris. Sane abacus Pythagori-
iplicatione ac diviſione utimur, non eſt niſi tabula characterum æquiva-
invicem ſubſtitui poſſunt. Ita quatuor bis ſumta denotantur per hunc
ativum 4. 2, ubi punctum multiplicationis ſeu iteratæ poſitionis quaterna-
ula vero Pythagorica exhibet huic characteri æquivalentem primitivum 8.
Unde in calculo pro 4. 2 ſubſtituitur 8. Similiter ſenarius novies ſumtus
ei vero æquivalens character 54 exhibetur in abaco Pythagorico, in cal-
tuendus. Similiter in Algebra cum idem Algorithmus obtineat, qui in
uni obtinet; vel inde intelligitur, calculum non poſſe conſiſtere niſi in
aliis primitivis vel derivativis ope ſubſtitutionis ſignorum æquivalentium
ntitate *a* in ſeipſam ducta ſive *aa* ſubſtituitur a^2; pro radice ex *a* extra-
it in reductione æquationum continuo ſubſtituimus duos characteres ſibi
o duobus aliis characteribus quantitates ſibi invicem æquales exprimen-
c calculi generali utemur etiam in ſubſequentibus, quamobrem eam

Calculi generalis definitio.

§. 299.

inatoria characteriſtica veritates inveniuntur per ſpeciem quan-
enim in arte characteriſtica notiones irreſolubiles exprimun-
res primitivos, ac inde per combinationem eruuntur deri-
us modo combinationis continuo variato elicitur character
onis antea nobis incognitæ, quæ invenienda erat (§. 297).
charactere ſeu ſigno uno derivativo per variationem modi
ruitur alius character derivativus; unus ſubſtituitur in lo-
eque alia hic quam æquivalentium intelligitur ſubſtitutio,
ppareat, quomodo in eodem tramite progredi poſſis, ſeu
, cur characterem hunc in locum prioris aſſumas. Quare
m reperiatur, quod per continuam characterum derivati-

Modus inveniendi veritatē in arte combinatoria characteriſtica.

Digitized by Google

image
not
available

æquivalentium, quos exhibent tabulæ algorithmi, quarum
uitur ea, quæ in uſum multiplicationis ac diviſionis ſervit, etſi
e ſubtractione tales conſtrui poſſint, utut facilitatis gratia, &
nittantur. Ita vi tabulæ additionis characteres æquivalentes ſunt,
+ 1 & 7, ita ut vi artis characteriſticæ tres ſint definitiones ſepte-
=7, 6+1=7. Similiter tabula ſubtractionis ſuppeditat hos
8—1 & 7, 9—2 & 7, 10—3 & 7, ut adeo denuo totidem pro-
s characteriſticæ, in quibus definitum & definitio æquivalent,
—3=7. Multiplicatio nullum dat characterem ſeptenario æqui-
iſio ope abaci Pythagorici, ſcilicet 14:2 & 7, 21:3 & 7, ac ita
ant characteriſticæ definitiones ſeptenarii 14:2=7, 21:3=7,
:6=7, 49:7=7, 56:8=7, 63:9=7 & 70:10=7. Quomo-
ortune ſibi invicem ſubſtituantur, ut in dato caſu prodeat chara-
ns numero quæſito, regulis algorithmi docetur, immutabilibus
continentur, ſuperſtructi. Idem in Algebra docere poteramus,
tanquam alterum ſpecimen ob agnationem cum eadem facile ſu-
thesin hactenus non occurrit in philoſophia artis characteriſticæ
ctrina ſyllogiſtica de modis ſyllogiſmorum, quemadmodum du-
e compendium in uſum academicum Germanico idiomate ederem
gica Latina *not.* §. 374. Sed dabitur alia vice dè hiſce uberius diſſe-
in propoſitione præſente inculcantur, adamuſſim ibi obſervata re-
is characteriſticæ vim omnem intelligere volueris, reſpiciendum
s A, E, I & O, quibus propoſitionum qualitates & quantitates
im ad conſonantes S, P, M & C, quibus converſiones & tranſpo-
leſignantur in reductione ſyllogiſmorum a ſecunda & tertia figura
ignificatus a nobis non explicatur, quod tædioſam reductionis
ius, ex libellis logicis communibus petendam.

§. 301.

Difficultas artis combinatoriæ characteriſticæ inveniendæ.

irreſolubiles in ſuo genere determinari nequeunt, niſi
ies adæquatæ (§. 95. 96 *Log.*), notionum vero adæqua-
ſeu notionum in notas irreſolubiles reſolutio non adeo
ſertim diſciplinarum imperfectione, neque commoda
cterum inventio unicuique ſtatim obvia; *Artis combi-
cæ generalis inventio difficillima eſt, nec ante in poteſtate
e magis fuerint excultæ.*

675 ad *Oldenburgium* ſcribebat, ſe artis combinatoriæ characteriſticæ
tatem præceptis aliquando & ſpeciminibus explicaturum, ſi ſanitas
leo mox fore tempus affirmabat, quo de Deo ac mente non minus
s numeriſque habeamus: quo machinarum inventio non difficilior,
lematum geometricorum. Quamvis vero vitam omnem uſque ad A.
nſumſerit, ad eam tamen excolendam animum nunquam appulit,
cul expertus, quam non præviderat, ob notionem iſtius artis non-
Hinc in literis ad *Remondum* A. 1714 datis, quas ſupra (*not.* §. 297)
fatetur, ſe artem iſtam daturum, ſi eſſet ætatis nondum adeo pro-
ctus, aut alii juniores ad iſtiuſmodi negotium apti ſuppetias ferrent;
ion diffitetur, pro præſenti rerum ſuarum ſtatu ſibi hoc difficile eſſe,
ſint, qui ipſum animent & ſuppetias ferant. Si quis mente perpen-
n in Arithmetica, magnitudinum in Algebra, ſyllogiſmorum in Lo-
a fuerit, antequam characteriſtica ad numeros, magnitudines &
potuerit, & quamdiu in Arithmetica atque Algebra commodi defi-
eres; is difficultatem artis characteriſticæ combinatoriæ generalis
abit, neque mirabitur *Leibnitium*, cujus diffuſum ingenium in uno
re non poterat, tanto temporis intervallo ne latum quidem unguem
m fuiſſe.

§. 302.

Digitized by Google

image
not
available

ſ characteriſticæ combinatoriæ eſt Arithmetica communis, qualem inventis
ſ, quibus nunc utimur, habemus. Ponamus dari numeri hunc characterem
que ſignum derivativum conſtans ex tribus primitivis 3, 9 & 5 per valorem
natis. Duplex nimirum ſignificatus notis primitivis ineſt, quorum alterum
um a loco aut, ſi mavis, ordine loci habent. Ita 5 vi figuræ ſignificat uni-
es poni, ſeu eſſe 5 = 1 + 1 + 1 + 1 + 1; vi loci verſus dexteram primi, in
, indigitat unitatem iterato ſumendam hic eſſe digitum, ſeu unitatem pri-
amplius reſolubilem. Similiter 9 vi figuræ ſignificat unitatem novies poni,
= 1 + 1 + 1 + 1 + 1 + 1 + 1 + 1 + 1; vi loci a dextera ſecundi, aut, ſi
nis hujus loci, ob quem primus a loco dextimo, vel ſecundus a dextera nu-
r, indigitat unitatem iterato ſumendam eſſe decadem, adeoque derivati-
ſolubilem in unitates alias ſimpliciores, non amplius reſolubiles, quales
co primo occurrunt. Denique 3 vi figuræ ſignificat unitatem ter poni, ſeu
+ 1; vi autem loci indigitat, unitatem iterato ponendam eſſe centenarium,
tivam, utpote in decades reſolubilem. Character igitur numeri 395 no-
inctam exhibet, atque analyſin perfectam indigitat, qua adæquate com-
enim ex ipſo charactere diſcimus numerum iſtum componi ex quinque di-
cadibus, tribus centenariis, & unitates quinque primas eſſe irreſolubiles,
n primitivas ſumi; unitates novem habere ad irreſolubiles rationem decu-
r unitates tres habere ad decades ſeu unitates derivativas primi gradus ra-
. Nimirum, ſi cui libuerit, ope horum ſignorum diſtincte reſolvere po-
poſitum 395 in ſimpliciſſima ſua elementa, quæ ſunt unitates irreſolubiles.
mplo abunde patere exiſtimo, quomodo ſignis derivativis inſit ſignificatus
it pro funda in obviis, modo acumine tuo ea digneris. Noſtrum igitur eſt
excitare, quæ vulgo non ſine detrimento ſcientiæ negliguntur. Pars artis
ombinatoriæ eſt etiam Algebra ſpecioſa, qua hodie utimur. Formulæ
numerorum atque magnitudinum ſignificatum utique eſſentialem habent.
is polygonis tanquam primitiva ſumuntur latus & numerus angulorum,
dicatur *n*, hic vero *a*; prodit formula pro numero polygono in genere
—4). Formula hæc exhibet notionem diſtinctam modi, quo ex latere &

———

m numerus quilibet polygonus inveniri poteſt: id quod cum Algebræ
que perſpectum ſit, a ceteris vero non intelligatur, ut diſtinctius explice-
n foret. Demus potius exemplum a mathematico diverſum. Monuimus
eſin hactenus non proſtare exempla artis characteriſticæ combinatoriæ niſi
us modorum ſyllogiſmorum. Oſtendi idem quoad vocales in opere Lo-
rationem ſupra jam dictam (*not.* §. 300). Non inconſultum tamen vide-
m eſſentialem exemplo aliquo ſimul quoad conſonantes illuſtremus, cum
r. Primus modus ſecundæ figuræ dicitur CESArE. Literæ ſignificativæ
A, & E. Tres vocales indigitant, 1. ſyllogiſmum conſtare tribus propo-
literarum ordinem propoſitionum, ipſæ literæ propoſitionum quantitatem
ficant. Nimirum E primo loco occurrens indicat, propoſitionem majorem
quoad quantitatem, & 3. negativam quoad qualitatem. Litera A or-
ficat, propoſitionem minorem eſſe 4. quoad quantitatem univerſalem,
atem affirmativam. Denique litera E tertio loco poſita indicat, conclu-
giſmi 6. quoad quantitatem eſſe univerſalem, & 7. quoad qualitatem
initialis C, quæ eadem eſt cum litera initiali modi Celarent in prima
llogiſmum hunc ſecundæ figuræ ad primum reductum eſſe in modo Ce-
gnificat, 9. propoſitionem majorem vertendum eſſe ſimpliciter, ut ſcili-
ſubjectum invicem permutentur. Quia vocalem A nulla excipit con-
, inde intelligitur, 10. propoſitionem minorem in reductione ſyllogiſmi
imam manere eandem. Similiter quia vocalem tertiam E nulla ſequi-
que nec ſignificativa; id indicio eſt, 11. in reductione ſyllogiſmi, qui
, a ſecunda figura ad primam concluſionem eandem retineri. Denique
quod denominationem ingrediatur conſonans ſignificativa S intelligi,
n eſſe in prima figura, & ex litera E tertio loco poſita eandem non eſſe in
r, cum eſſe in ſecunda. Quoniam de ſyllogiſmis nihil notandum, niſi

quæ

image
not
available

vræ philoſophicæ offert ab ea, quam cogitarunt alii, prorſus di-
z).

alii non intendunt niſi characteres communes, quibus unuſquiſque in ſua
c quos unuſquiſque in ſua explicat, cum unuſquiſque characterum ſigni-
lingua explicet. Atque adeo nihil intenditur, niſi ut omnes intelligant
juod nos ſcripſimus in noſtra (§. 302). Exempli loco afferri ſolent chara-
a, quibus præcipua pars eruditionis ipſorum continetur, quibuſque res in-
Etenim iidem a vocabulis independentes communes ſunt Sinenſibus & Ja-
i hi populi diverſis linguis utantur, nec unus alterum intelligat lingua ſua
vid Solbrigius in Continuatione prima Miſcellaneorum Berolinenſium p. 32
m *linguæ ecumenicæ* ſeu univerſalis commendat notas numericas Lexicorum
*ni*ficatum rerum transferendas: aſt nihil in his derivativi eſt, quod ad lin-
icam ſimul utile ſit. Neque enim qui de lingua univerſali cogitant, ean-
ilophicam eſſe debere volunt. Obſervavit hoc jam *Leibnitius* in ſupra lau-
) ad *Remondum* literis, præſtantiam artis combinatoriæ characteriſticæ,
iverſalis commendaturus, atque ex eo colligitur, quod non aliam ejus
m, quam eam, quæ a nobis explicata fuit, neque dubium ullum ſupe-
nem illius artis ab Algebra abſtraxerit. Hæc nimirum ipſi ſeſe tanto-
: in omni ſcientiarum genere ſimile quid proſtare optaverit. Hinc vidi-
intern de analyſi ſitus (*not.* §. 299), ut in Geometria ſingula per modum
nt. Conſtat etiam ipſum cogitaſſe de analyſi genuina numerorum, cum
ad problemata arithmetica applicare ſolemus, ſit analyſis magnitudi-
l quantitatem continuam ſpectet, non ad diſcretam, nec ad diſcretam
uatenus continua per eam explicabilis: quem in finem *Arithmeticam bi-*
t, in qua numeri omnes reſolvuntur in 1 & 0. Enimvero quemadmo-
tus non invenit, quod ſatisfaceret; ita nec in numerorum Analyſi tan-
antum voluiſſet, quod nimis eſſet diſtractus.

§. 308.

n illa ſpecie linguæ univerſalis, quam Ars combinatoria
offert, vocabulorum vicem tuentur characteres ſeu ſigna
193. 297), pauca vero primitiva, ex quibus componun-
xici alicujus uſu in unaquaque lingua addiſci poſſunt; *Iſta*
s ſpecies, quam ars combinatoria characteriſtica promittit, abſque
lio addiſci poteſt.

Lingua univerſalis abſque Lexico addiſcenda.

ſignis prærogativa eſt linguæ hujus univerſalis præ ceteris, de quibus ha-
lii. Etſi autem lingua hæc univerſalis multo facilius intelligi poſſit,
ue, quæ primitivis utitur characteribus, ſaltem quoad ſignificatum;
to difficilior eſt (§. 301). Ceterum veritatem propoſitionis præſentis
endi numeros, confirmant etiam nomina modorum ſyllogiſmorum in
tenim notarum numericarum primitivarum ſignificatum unuſquiſque
it, & abſque Lexici alicujus ſubſidio deinde intelligit numeros a quo-
acunque lingua is eoſdem pronunciare ſoleat. Similiter ſignificatum vo-
, atque conſonantium S, P, M & C unuſquiſque in ſua lingua diſcit in
m autem, quibus modi ſyllogiſmorum indigitantur, ſignificatum
quiſque intelligit, quacunque lingua utatur, etiamſi ante doctrinam
idicerit.

§. 309.

iva artis combinatoriæ characteriſticæ inſerviunt æſtimando
tis, ubi ob data inſufficientia ad veritatem certam pervenire
endunt que quid ſuppleri adhuc debeat, ut probabilitas in cer-
Etenim ſigna derivativa artis combinatoriæ characteriſti-
e primitiva, per quæ determinatur id, cui derivativum

Artis characteriſticæ combinatoriæ uſus

Empirica. S reſpon-

image
not
available

præclarus artis combinatoriæ characteriſticæ dudum innotuit, etſi *Leibnitius* in liſime laudatis nullam ejus fecerit mentionem.

§. 311.

artis combinatoriæ characteriſticæ facillime reminiſcimur ſingulorum ad rei diſtinctam pertinentium, certique ſumus nos nihil eorum, quæ ad nent, prætermittere. Signum nimirum derivativum, quo in arte oria characteriſtica res quædam denotatur, componitur ex ſignis s ſingulorum, quæ notionem diſtinctam ingrediuntur (§. 296. uare cum ſignificatum ſignorum primitivorum familiarem expeui artis combinatoriæ characteriſticæ ſigna derivativa intelligere a primitiva ſingula in ſigno derivativo contenta ei in memoriam quæ ad notionem rei diſtinctam requiruntur (§. 228); & hinc ile reminiſcimur, quæ ad rei notionem diſtinctam pertinent (§. oniam itaque plura ad eam non ſpectant, niſi quæ per iſta in revocantur, certus autem jam es, te ſingula tibi in memoiſſe, quæ ſignis illis primitivis indigitantur; evidens omnino artis characteriſticæ combinatoriæ nos certos eſſe poſſe, quod , quæ de re didicimus, oblivioni dederimus, nec in præſen- eorum prætermittamus, quod ad notionem ejus diſtinctam

Suppetiæ ulteriores.

§. 312.

combinatoriæ characteriſticæ cognitio ſymbolica convertitur quaſi , etiam in eo caſu, ubi cognitio intuitiva diſtincta haberi nequit. inatoria characteriſtica notiones irreſolubiles ſignis primititur, & inde ſigna derivativa notionum diſtinctarum forman- 4), atque adeo notiones diſtinctæ veluti oculis ſpectandæ .292), quatenus nempe ſingula ſigna primitiva eorumque m in ſigno derivativo intuemur. Quoniam in arte characteatoria ſignis repræſentamus, quæ in ideis continentur, & (§. 297); cognitio in eadem ſymbolica eſt (§. 289). ſigna primitiva & modus, quo combinantur, ea nobis in ocant, quæ in notione ſymbolice repræſentata ſeu characte continentur (§. 228), ut ſingulorum, quæ rei inſunt, re- ro); hoc ipſo ea, quæ in re ſymbolice repræſentata con- i in ideis ſuis intuemur, adeoque ad intuitivam veluti coitio ſymbolica reducitur (§. 286).

Reductio cognitionis ſymbolicæ ad quaſi intuitivã.

arte characteriſtica combinatoria characteres conduntur modo pro ſubſtantiis rerum materialium & entibus qui- , ut ea, quæ abſtractis inſunt, vi ſignorum ſeu characteim inter ſe combinatorum exhibeantur per modum par- tanquam totum aliquod componantur; abſtracta iſtiuſemus tanquam entia compoſita, in quibus partes com-

 poſitio-

Digitized by Google

image
not
available

orum pertinent ad intellectum purum, quatenus nobis ſunt adæqua-
il confuſi, nihil obſcuri admiſcetur, cum tandem perfecta analyſi re-
unitatis (§. 339 *Ontol.*). Dedimus jam ſupra exemplum, in quo nu-
erfecta ad notionem ſolius unitatis reduximus (*not.* §. 304), ut adeo in
ique notione nihil ſupponatur, quod confuſe, vel ſaltem prorſus
. Unde notiones numerorum ad adæquatas proxime accedunt,
s qualis ſit, produnt. Cum quantitates in abſtracto ſpectatæ, qua-
ieramus, ſint numeri indeterminati; formulæ algebraicæ intellectui
erviunt, etſi notiones iis reſpondentes non prorſus tales ſint, quales
git, cum quantitates referantur ad continuum, cujus confuſa tantum
: prorſus imaginaria. In Phyſicis & Moralibus intellectus minime pu-
ies, quas ibidem habemus, adæquatæ non ſint, analyſin perfectam,
us ſua natura talibus terminatur, minime admittentes. Ex ſyſtemati-
apparet, nos in confuſe perceptis ſubſiſtere & confuſas quaſdam notio-
u irreſolubilibus aſſumere.

§. 314.

rceptiones confuſæ ad facultatis cognoſcendi partem infe- *Intellectus quando purus.*
(§.54), ſenſum nempe atque imaginationem (§.67.92);
ſt, *ſi a ſenſu atque imaginatione liber eſt, & in tantum qui-*
quantum a ſenſu atque imaginatione liber.

octrinam nullam ſupponimus notionem primitivam, niſi unitatis, adeo-
n ſupponi notionem confuſam, niſi unitatis. Quoniam numeri deinde
, etiam fracti (§. 399 *Ontol.*) & irrationales (§. 405 *Ontol.*) in unitates
quoque nihil confuſi adhæret, niſi quod ab unitate trahunt. Quodſi
r diſtincta, qualem in philoſophia prima (§. 328 *Ontol.*) & in Matheſi
.) dedimus; notio quoque unitatis ab omni propemodum, quod eſt
. Quamobrem in numerorum cognitione intellectus a ſenſu atque ima-
im prorſus liber eſt, ut adeo notiones numerorum intellectum purum,
iis præſentis eſſe debet, maxime illuſtrent. Conferunt quoque aliquid
mulæ algebraicæ ad figuras relatæ. Etenim vi characterum, quæ de
ipiuntur, ab imagine ejuſdem, qua eam nobis vi imaginationis aut
, ſeparamus, & ab imaginibus ita abſtracta beneficio formulæ concipi-
analytico nihil prorſus nobis cum figuris negotii eſt. Intellectus igitur
quatenus ab imaginibus ſeparata per characteres combinat & combina-
itatem inveſtigat. Unde apparet, in arte combinatoria characteriſtica
n magis accedere, quam in cognitione ſymbolica, qua utimur, com-
n combinatoriam characteriſticam igitur præparamur, ſi notiones re-
ſeparemus, eas continuo reſolvendo in alias ſimpliciores. Atque ea ra-
in philoſophia prima demonſtraverimus, quæ facile abſque demonſtra-
s, ac ideo ipſe *Euclides*, demonſtrator rigidiſſimus, ſumit, quamvis
, fore bene multos, quibus nugari videamur, propterea quod nondum
n, quam nos reipſa experti ſumus, & quæ ex ſecuturis diſciplinis ma-
juam experientur omnes, quotquot intellectum purum excolent ſum-
erum evidentiam conſecuturi. Non moramur aliorum judicia, quam-
i conſcii ſumus. Ceterum vel ex his ipſis a nobis allatis exemplis patet,
non eſſe figmentum Mathematicorum, quemadmodum memini objici
us notionem habent imaginibus nimium addicti, imo partem faculta-
iorem ab inferiori non ſatis diſtinguunt.

§. 315.

s notionum noſtrarum analyſin in iis terminare ſolemus, *Cur intellectus noſter nunquam prorſus purus.*
n clare quidem, attamen confuſe percipimus; *intellectus*
aginatione nunquam liber eſt, conſequenter *nec unquam*
§. 314).

Facti

image
not
available

§. 318.

:iones generum & ſpecierum ſunt univerſales (§. 54 *Log.*), ıs univerſalibus reſpondentes notiones (§. 520 *Log.*) non s eſſe intelliguntur; *Notiones generum & ſpecierum atque* e rſalium *ad cognitionem univerſalem ſpectant*. *Quenã ad eam referantur.*

Geometriæ traditur cognitio univerſalis. Etenim in iis non occurrunt :rum ac ſpecierum atque propoſitiones univerſales. Quicquid igitur in iæ occurrit; ad cognitionem magnitudinis univerſalem ſpectat. Imo ʼum omnes cognitionem rerum univerſalem nobis offerunt.

§. 319.

laris dicitur, quæ univerſalis non eſt, aut, ſi mavis, quæ us individuorum. *Cognitionis ſingularis definitio.*

's & ſingularis differentia, quæ hic ſupponitur, alibi jam a nobis ex- & ſeqq. *Ontol.*).

§. 320.

:ta hominum atque naturæ, quæ actu contingunt vel olim node determinata (§. 226 *Ontol.*), adeoque individua ſunt *factorum tam hominum, quam naturæ actu contingentium co-* l (§. 319). *Quenã ad eam referantur.*

n & naturæ recenſentur in hiſtoria; illa quidem in hiſtoria ſimpli- : vero in hiſtoria naturali. Cognitionem adeo ſingularem hiſtoria no-

§. 321.

icularis eſt, quæ notionibus particularibus conſtat. Dici- *particularis*, qua ea repræſentantur, quæ quibuſdam in- genus, vel eandem ſpeciem referendis communia ſunt. *Cognitionis particularis definitio.*

ıitionem notionis particularis ad imitationem definitionis, quam de edimus (§. 54 *Log.*).

§. 322.

itur omni propoſitioni (§. 520. 521 *Log.*), adeoque & par- ıuædam reſpondet; quæ propoſitioni particulari reſpon- ſa particularis intelligitur. *Ad cognitionem* itaque *particu-* s *particulares ſpectant*. *Quenã ad eam referantur.*

ırticulares nullum ſibi locum vindicare videntur in diſciplinis. Neque ferri poſſunt, quæ ſingulares tradit propoſitiones ac notiones individuo- ıtiam ſpectant, utpote quæ univerſalis eſt. Quamobrem adhuc oſten- am uſum habeat cognitio particularis & ubi eadem tradenda.

§. 323.

i, *ſub qua prædicatum ei convenit, ſufficienter determinari* ʒes *particulares condendæ ſunt*. Etenim ſi notio ſubjecti, ſub ei convenit, ſufficienter determinari nequit, cum poſita ʼubjecti ponatur quoque prædicatum ſub eadem eidem tri- t *Ontol.*); ignoratur utique, quandonam individuo ſub l data ſpecie contento prædicatum tribui debeat, conſe- ıa iſta ſub notione quadam univerſali, tanquam genere *Propoſitiones quando particulares condendæ.*

quodam

Digitized by Google

image
not
available

CAPUT III.

us intelleƈtus operationibus in ſpecie.

§. 325.

ntellectus operationes (quas vulgo *mentis operationes* voca-
uibus circa cognoſcibilia verſamur, *notio cum ſimplici appreben-
dicium & diſcurſus*. Propoſitionem hanc jam demonſtravi-
§.52), quam demonſtrationem ibidem vide.

Numerus operationum intelleƈtus.

eratıonibus intelleƈtus ad Pſychologiam ſpeƈtat, in qua propria ejus
ı tamen in Logica docetur, quomodo operationibus mentis ſit utendum
gandam & inventam ab aliis agnoſcendam; quædam de operationibus
tc enda, ne deeſſent principia, unde regulæ logicæ demonſtrarentur.
uodam integro de tribus mentis operationibus in genere ea propoſui-
logia tradenda fuerant. Quoniam tamen hic denuo proponere non
egi poſſunt; talia nunc potius perſequemur, quæ ibidem diƈta non
quædam repeti conſultum videtur, quod ex anterioribus ulterior quæ-
ndi poſſit.

§. 326.

*ne intuitiva acquieſcimus; prima intellectus operatio abſolvi-
duorum vel plurium individuorum ſimul nobis occurrentibus ad
tionem dirigimus*, *quæ in iiſdem eadem ſunt*. Dum enim at-
am ſucceſſive dirigimus ad ea, quæ in ideis duorum vel
uorum ſimul nobis occurrentibus eadem ſunt; magis no-
s, quod jam in pluribus eadem percipiamus, quam quod
ı (§.236 & 237), atque adeo operatione intelleƈtus ea a
us inſunt, quaſi ſeparamus. Diſtinƈte igitur percipimus,
el ſpeciem illarum rerum pertinent (§.38. 283), conſe-
& ſpecies nobis diſtinƈte repræſentamus (§.24). Quare
ſpecierum repræſentatio ſit notio (§.49), diſtinƈta autem
s operatio ſit (§.275), eaque prima (§.53 *Log.*); ſi in co-
va acquieſcimus, prima mentis operatio abſolvitur, dum
, vel plurium individuorum ſimul nobis occurrentibus ad
ntionem dirigimus, quæ in iiſdem eadem ſunt.

Prima intelleƈtus operatio in cognitione intuitiva.

t, quomodo nobis genera & ſpecies rerum in univerſali repræſenta-
l alius non detur modus in cognitione intuitiva genera & ſpecies re-
ex eo intelligitur, quod univerſalia, ſeu genera & ſpecies non exi-
bus (§.56 *Log.*), & ad notionem entis in univerſali non pertineant niſi
nſecæ pluribus ſingularibus, ſeu individuis communes (§.230 *Ontol.*).
s arbores, ceraſum atque prunum, oculis noſtris una objici, ita ut
tu comprehendere valeamus. Quodſi jam attentionem noſtram ad fo-
s ſimul dirigimus; nobis conſcii ſumus, nos in utraque percipere fo-
n conſcii ſumus, quam quod alia vel in iiſdem arboribus, vel ex-
mus. Quodſi jam porro attentionem noſtram promovemus ad ſurculos
imul; eorundem eodem prorſus modo conſcii nobis ſumus. Et idem
nis atque truncis. Hac ratione abſque omni vocabulorum vel aliorum

image not available

recenſione vocabulorum, vel repræſentatione aliorum ſigno-
ca denotantur, quæ notionem rei diſtinctam ingrediuntur.
ınt is operatio in cognitione ſymbolica arboris abſolvitur, ſi dicimus vege-
tru nco, ramis, ſurculis & foliis conſtat: etenim ſigillatim recenſemus ver-
digitantur, quæ in arboribus tanquam communia diſtinguimus, conſe-
ion em arboris in genere, quatenus diſtincta eſt, ingrediuntur. Non au-
uæſtio eſt, utrum notio diſtincta ſit completa atque determinata, atque
notio ſignificetur, ut hæc definitionis loco inſervire poſſit (§. 152 *Log.*).
: ea ſigillatim enunciari, quæ mente ab idea rei ſeparantur, dum diſtin-
vel ſpeciem repræſentare conamur. Pendet enim cognitio ſymbolica ab
ſupponit & ad quam refertur. Quicquid igitur huic deeſt, idem etiam

§. 329.

Dependentia cognitionis ſymbolicæ ab intuitiva in prima mentis operatione.

vocabula ſunt ſigna noſtrarum perceptionum, vel rerum per
tarum (§. 271); dum verba recenſemus, quibus ea indigi-
ıotionem rei diſtinctam ingrediuntur, ea ſingula ad perce-
in cognitione intuitiva locum habentes referre tenemur, etſi
iſdem reſpondentem non attendamus, quod eadem ex cre-
intelligere arbitremur (§. 132 *Log.*). Quamobrem *operatio*
a in cognitione ſymbolica præſupponit operationem ejuſdem pri-
a (§. 326 & ſeq.).
otanda ſunt, ne demus ſine mente ſonos, nobiſque perſuadeamus, nos
re, dum vocabula recenſere valemus, etſi *cognitionem ſymbolicam ad intuiti-*
ne valeamus: quæ reductio in eo conſiſtit, ut ideam alicujus individui in
ſive ſenſuum, ſive imaginationis ope, ac attentio noſtra ſucceſſive ad ea
re percepta inſunt, atque deinde vocabula ad eadem referantur, prout
atus, quem obtinent alias, ſubinde etiam vi etymologiæ ac compoſitio-
ıta deprehenduntur, quatenus ſcilicet in etymologia vel compoſitione ra-
ıtet, ad rem vocabulo denotatam manuducens, niſi ipſimet vocabula ad
ognitione intuitiva tranſtulerimus atque hujus facti meminerimus. Dedi-
luctionis hujus luculentum in Horis ſubſecivis A. 1730 Trim. Vern. num.
n juſtitiæ *Ulpiani* a cognitione ſymbolica ad intuitivam reduximus. Imo
oco ibidem eſſe poſſunt, quæ de notionibus juſtitiæ commutativæ ac di-
ı. Nimirum ingens interpretationis ſubſidium in reductione cognitionis
tivam conſiſtit, ut adeo non inanem operam ſumat, qui differentiam co-
: ac dependentiam ſymbolicæ ab intuitiva intimius perſpicere conatur.

§. 330.

Definitio primæ operationis intellectus.

'ectus operatio eſt plurium in re una ſigillatim facta repræſenta-
cognitione intuitiva præſens nobis eſt rei idea (§. 326. 327),
·em iſtam repræſentamus (§ 48). Jam vero in idea noſtram
cceſſive dirigimus ad ea, quæ pluribus individuis commu-
r (§. 326), vel meminimus (§. 327), conſequenter nobis
quod hæc potius percipiamus, quæ rei inſunt, quam rem
37), adeoque ea, quæ in re diſtinguuntur, ſigillatim no-
ıus (§. 24). Eſt igitur in cognitione intuitiva prima intelle-
urium in re una ſigillatim facta repræſentatio.
itione ſymbolica verbis enunciamus, quæ in ideis conti-
s ſignis eadem repræſentamus (§. 289). Quamobrem cum

image
not
available

6); non alio modo acumen comparatur, quam quo
nus, ſine qua ipſum eſſe nequit *per demonſtrata*. Enim-
ıſque diverſos gradus exercitatione comparari conſtat
ɔrem acumen etiam exercitatione comparari debere

ıſteriori. Etenim unuſquiſque, modo ad ſeipſum at-
inorum memoriam tenaciter ſervaverit, in ſeipſo ex-
ıum ſucceſſive incrementa capere, ſi in eo exercendo
Domeſticam hic allegare poſſum experientiam, qui,
ım temporis intervallum eadem docuerim, in docen-
ipturæ ſubſidio, nec memoriæ implorato auxilio, at-
n ideas rerum lucidas aut earum vicaria repræſentami-
emque ſucceſſive beneficio regularum methodi aliorum-
ſychologicorum atque artificiorum heuriſticorum in
ı ideis iſtis continentur, ſatis ſuperque ſucceſſiva acu-
nimadverti.

acumine per exercitationem comparando in medium adduxi, in-
tionem plura adhuc in idem influere, quæ nonniſi exercitatione
emum ex ſequentibus patebunt & in philoſophia morali excutien-
minis comparandi acturi ſumus.

§. 334.

a ſunt magis abſtracta inferioribus, & datur quædam ſcala *Scala generum & abſtractorum.*
ꝟ abſtractorum, in qua continuo ad magis ſuperiora, adeo-
la, aſcenditur. Species enim ſunt ſimilitudo entium ſin-
lividuorum (§. 233 *Ontol.*), genera ſimilitudo ſpecie-
), & genera ſuperiora ſimilitudo inferiorum (§. *cit.*).
um & generum notiones formentur per abſtractionem
b individuis, genera a ſpeciebus, genera ſuperiora a
us continuo abſtrahuntur. Species adeo primum, quod
a abſtrahuntur ab eo, quod abſtractum fuit, adeoque
ıt ſpeciebus. Et eodem modo oſtenditur, genera ſupe-
magis abſtracta proxime inferioribus.
ue ſpecies ſunt primum, quod abſtrahitur, ideo abſtra-
ıſſem conſtituunt. Quia a ſpeciebus abſtrahuntur gene-
s, quæ in prima abſtractorum claſſe collocantur, adeo-
ab abſtractis; cum modus abſtrahendi differat a priori,
venit, peculiarem omnium abſtractorum claſſem conſti-
ecundam. Eodem modo patet, quæ abſtrahuntur ab
ıda claſſe collocatis, conſtituere claſſem tertiam & ita por-
ɔgredi licet. Naſcitur adeo quædam abſtractorum ſcala,
is aſcendimus ad abſtracta, & inde continuo a minus ab-
ıbſtracta, atque a generibus inferioribus ad ſuperiora.

Hæc

Digitized by Google

image
not
available

;7), modo patet, *notiones generales in diſciplinis diri-verſalia, quæ certis quibuſdam ſingularibus*, veluti me-getabilibus, aut virtuti cuidam tam intellectuali, , *& alias attentioni noſtræ ſeſe facile ſubducerent*, con-*erales in omni diſciplina juvant acumen pervidendi abſtra-*

ntum juvent notiones univerſales, quas diſciplinæ fœcundas of-, de quo jam nobis ſermo eſt, ſi ſæpius ad ſingularia obvia appli-catione opus eſt, quod omne acumen exercitatione perficiatur ciſtimandum eſt, quod beneficio illarum notionum tantummodo ıus, quæ in notione iſta generali continentur: etenim acumen universalia, quæ ſimul inſunt, & attentionem noſtram ſubterfu-› notionis generalis nobis perſpectæ in ſingulari hoc quæſiviſſemus, ır. Imo ita ſucceſſive augetur acumen, ut etiam abſque iſtis no-ſingularibus iſtis nondum nobis animadverſa perſpiciamus.

§. 339.

dicitur, qua notio rei reſolvitur in notiones eorum, *Analyſis notionũ.* ıtur, & notiones horum ſingulæ denuo in alias ſimpli-quantum datur.

vel inſunt tanquam partes, ex quibus componuntur; vel inſunt in indiviſibili. In priori caſu partes majores continuo reſolvuntur i diſcernuntur quantitates ac relationes diverſæ, & in his denuo ţuam diverſa concipi poſſunt. In rebus corporeis, præſertim orga-ıalitatibus, quantitate ac relationibus, atque adeo poſterior ana-enda. Quodſi diſciplinæ in univerſum omnes in ſyſtemata inter ſe , hæc analyſis & clarior, & magis in poteſtate erit. Apparet hoc iomate edita, ubi exempla notionum adæquatarum, quales hac og.), dare licuit provocando ad diſciplinas ceteras eodem idiomate , quomodo ea, quæ ingrediuntur definitioem rei, definiantur in s definitiones ingrediuntur, denuo definiantur vel in anterioribus in diſciplinis anterioribus.

§. 340.

lectus dicitur facultas notiones diſtinctas in alias ſimpli- *Profunditatis intellectus definitio.* ›lvendi, prouti ſcilicet analyſis notionum requirit. *tus tanto profundior, quo longius in analyſi notionum pro-*

›d, ſi diſciplinæ in ſyſtemata inter ſe connexa redigantur, eo ipſo fundus. Vix enim aliquam ideam lucidam habemus profunditatis nas ſyſtematice pertractatas excutere nobis datum fuerit: ut adeo cr ac utilitas diſciplinas in iſtiuſmodi ſyſtemata redigendi. Et jam mne noſtrum tempus, quod ab aliis negotiis nobis vacat, in diſci- philoſophicis in iſtiuſmodi ſyſtemata compingendis collocemus. menti cenſeri debet profunditas intellectus, quemadmodum in Mo-ıdetur.

§. 341.

litatis intellectus æſtimantur ex gradibus notionum adæqua- *Gradus iſtius profunditatis quomodo* enim tanto profundior eſt, quo longius in analyſi no-›teſt (§. 340), conſequenter quo longius notiones co-m rei cujuſdam diſtinctam ingrediuntur, in alias ſim-pliciores

Digitized by Google

image
not
available

lunt, quæ notiones diſtinctas juvant. Patet vero *per* :s uſu vocabulorum fieri magis diſtinctas. Quoniam ſymbolica verbis enuntiamus, quæ in rebus conten- ıguimus (§.289); cognitione utique ſymbolica pro- :acilitatur atque extenditur.

:ns tum quoad acumen, tum quoad profunditatem a onfirmatur, cum quilibet utrumque in ſe ipſo experiri ılum aliquod acuminis ac profunditatis ſymbolice ex- ıue ſingula eo ordine ſibi intuitive per ideas exhibere is in ſymbolica repræſentatione indigitantur. Quanta :ultas intelliget, etiamſi verba attentioni dirigendæ in ıam verti debet, inſerviant. Quodſi ergo ponamus, eſtitui verborum vel aliorum ſignorum auxilio; haud nus, quod nec acuminis, nec profunditatis eximium onſequi detur.

indiſpenſabilis vocabulorum ad perceptiones noſtras deſignandas, & cognitionem intuitivam & ſymbolicam neceſſitas. Etenim ſublato e vocabula ſint ſine mente ſoni, ubi ſymbolicæ cognitioni nimium ·rum cognitionem acquires, ubi in intuitiva ſola hærere volueris. :rationes intellectus ceteræ. Quamobrem maximopere ſuadendum, & plurima in rebus diſtinguere atque univerſalia ab iiſdem abſtrahe- s, quæ abſtrahimus, ſingula ſuo proprio nomine efferre diſcamus. acuminis ac profunditatis gradum a nobis acquiri experiemur.

§. 343.

Firmativi in cognitione intuitiva abſolvitur, ſi ea, quæ tan- :ctamus, porro tanquam eidem inexiſtentia vel ad eam quo- entia conſideremus. Iſtiuſmodi actum intellectus dari, ›atet. Videmus ferrum ignitum & ignem, qui ipſi ineſt, :rſum ſpectamus, vel dum ferrum minime ignitum ſi- aliter viſum vi imaginationis nobis repræſentamus, vel ’iſum imaginatio præſentem ſiſtit (§.117). Quodſi jam ıam ferro inexiſtentem in præſente ſtatu conſideremus; ſe judicamus. Similiter ſi duo intuemur ſimul objecta ollocata & exceſſum longitudinis unius tanquam diver- :communi ſpectamus, eandem tamen tanquam ad obje- ıns conſideramus; actus judicii in cognitione intuitiva lo objectum unum altero majus eſſe judicamus, ſeu quan- ectum unum eſſe altero majus. Nimirum non alia re hic ıt ad noſmetipſos attendamus, dum judicamus, obſer- nte contingat, dum vocabula, quibus judicium enun- imus, atque ea deinde comparemus cum illis, quæ de intellectus dicta ſunt, ſeparaturi quæ ad hanc pertinent: ntur ad actum judicii ſpectantia, modo in diſcernendis

Actus judicii affirmativi in cognitione intuitiva.

image
not
available

ſubjectum alterum ipſumque conſideres tanquam eidem non
tu mentis quaſi idem ſeparas ab eodem. Atque ita feciſti,
iu m negativum ſufficit *per demonſtrata*. Actus igitur judicii
gnitione intuitiva hiſce abſolvitur.

oſteriori idem cognoſcere volueris, eodem modo proceden-
paulo ante in notitiam actuum ad judicium affirmativum re-
cognitione intuitiva pervenimus (§.343). Nimirum ſumen-
olum propoſitionis negativæ, atque vocabulis, quibus effer-
attendendum, quid in ideis remaneat iiſdem reſpondens. E.
n negativum fuerit ſequens, quod charta non ſit ferrea, &
chartæ aliquid in ideis remanere debet; folium chartæ tibi
tque in hoc phantaſma attentionem dirigere debes. Jam ſi
, quo prædicatum denotatur, nempe ferri, in ideis ali-
debet; laminam quandam ferream tibi repræſentare atque
ma non minus attentionem tuam dirigere debes, quam in
n in eodem in ſpecie in ea, quæ ad ferrum ſpectant, ut te
cipere tibi ſis conſcius. Quodſi denique judicare debes,
e ferream; utrumque phantaſma inter ſe conferre atque at-
a in non exiſtentiam ferri in charta dirigere teneris: alias
apprehenſione chartæ ac ferri quieſcis. Patet itaque actum
eo modo abſolvi, quem in propoſitione determinavimus.

negativi in cognitione intuitiva difficilior eſt actu judicii affirmativi.
eriori id, quod ſubjecto tribuendum, in ipſo ſubjecto percipitur, aut
, quod in alio ſimul percepto percipitur, veluti ſi effectus quidam ſub-
æ tribuendus: ſed in caſu priori id, quod ut non exiſtens alteri conſi-
nquam inexiſtens uni conſiderari debet, ut adeo actus judicii negativi
rmativi, imo ipſum complectatur. Quamobrem ſi quis ea, quæ de co-
licuntur, in ſe experiri voluerit; is primum experimenta capere debet
nativi &, ubi hic rem bene ac ex voto ſuccedere experitur, ad experi-
ii negativi capienda progredi tenetur. Cognitioni nimirum ſymbolicæ
ſque vocabulorum uſu judicant, imo cum difficile ſit judicium in co-
la, antequam ſermonis uſu pollent homines, de rebus ſibi obviis vix
licant.

§. 346.

*n ſubjecto ſimpliciter non repugnet; actus judicii negativi ab-
tum, cui idem non ineſt, in oppoſitis caſibus tibi repræſentes, in
atum eidem ineſt, in altero non ineſt, ac id, quod uni ineſt,
n diverſum ab eo, idemque referens ad prius conſideres tan-
exiſtens, ſeu tanquam id, quo ſubjectum unum differt ab al-* *Actus judicii negativi in cognitione intuitiva caſus poſterior.*
poſitionem præſentem cum altera præcedente conferas;
non intercedere animadvertes, niſi quod hic idem ſub-
ponatur, cum in caſu anteriori ponantur duo ſubjecta
rem quæ ad probandam propoſitionem præcedentem in
ſunt, etiam ad præſentem transferri poſſunt ac debent,
it ea denuo huc tranſcribi.

 Quodſi

image
not
available

ı a utem hæc differentia in actu judicii negativi, quatenus in
uit iva terminatur, non attendenda venit; judicium negati-
ti caſu eodem utique modo abſolvi poteſt, quo in caſu ſim-
ıti æ neceſſario abſolvitur (§. 345).

ffer entia inter utrumque caſum intercedens in actu judicii negativi eodem
ıon aliam differentiam parit, quam quod in uno modus iſte ſit neceſſarius,
ılius eſſe poſſit. Ceterum exemplum propoſitionem præſentem illuſtrans
quo in propoſitione præcedente uſi ſumus. Ponamus nimirum judicium
l in cognitione intuitiva ſola terminandum, eſſe ſequens: charta non eſt
ıdelam ceream albam, tibi in memoriam revocaveris & chartæ folium
tinctum; actus judicii negativi eodem prorſus modo abſolvetur, quo ſu-
ındem abſolvi, ubi judicandum, chartam non eſſe ferream (§. 345).

§. 348.

Judicii determinatum in cognitione intuitiva.

*fuerit determinatum; in idea ſubjecti contineri debent omnes
, quibus prædicatum determinatur, & in eas ſimul attentio di-
'us judicii in cognitione intuitiva terminari debet.* Etenim ſi ju-
eterminatum; ſubjectum repræſentari debet ſub ea notio-
ntineatur ratio, cur eidem conveniat prædicatum, ſeu id,
minatur prædicatum (§. 320 *Log.*). Quare cum determina-
n ſubjecto, vel extra ſubjectum contineri debeant; ſubje-
debet ita, ut eidem inſit in caſu primo, quod ineſſe præ-
ıtequam prædicatum eidem convenit, vel una cum eodem
t res ceteræ, in quibus determinationes iſtæ continentur.
ea, quæ ad notionem ſubjecti ſpectant, mentis actu a ce-
veniunt, idem autem contingit attentione noſtra in eadem
327); in determinationes omnes, notionem ſubjecti ingre-
onem ſimul dirigere tenemur. Quoniam vero judicium de-
vago non differt, niſi quod in illo notio ſubjecti contineat
quod prædicatum determinatur, in hoc minime; ubi actus
ıet, quæ ad notionem ſubjecti ſpectant, cetera eadem ſunt,
cio reliquo.

ıs judicium determinatum, quod lapis ex alto cadens celeriter movea-
:ione intuitiva terminari debere. Neceſſe igitur eſt, ut tibi repræſentes
lapidem ex feneſtra ſuperiori demiſſum. Quoniam hic tantummodo al-
ratio; in eam quoque ſimul dirigenda eſt attentio, dum eandem in
s defigis. Cetera eodem modo fiunt, quem ſupra expoſuimus (§. 343).
i loco turris repræſentare puteum profundum & lapidem intra eum ca-
ofunditatem dirigenda eſt attentio, quæ reſpectu lapidis cadentis al-

§. 349.

Actus judicii affirmativi contingentis in cognitione intuitiva.

*ium affirmativum contingens exprimere debet modum, quo præ-
n idea eidem reſpondente ſubjectum bis repræſentari debet, ita
s uno caſu inſit, in altero non inſit, & attentio dirigenda tum
uno, tum in non inexiſtentiam in altero.* Etenim ſi attentio-
nexiſtentiam prædicati in ſubjecto; hoc ipſo tibi conſcius
es ſubje-

Digitized by Google

image
not
available

tiam celeritatis eidem convenientis. Jam vero in hoc judicio non
bjectum, determinationes accidentales, harum actualitas, ſeu
icatum cum ſua determinatione, & hujus cum ſubjecto nexus.
, quæ ſingulis indigitandis ſufficiunt, modo notaveris, quæ fle-
Grammatica explicatis indigitantur. Idem denique non minus
negativo, quod hiſce verbis exprimitur: *Charta non eſt alba*. Et-
gitatur ſubjectum, vocabulo *alba* prædicatum cum poſſibilitate
:cto, vocula *eſt* nexus ſeu actualitas inexiſtentiæ prædicati in
e *non* repugnantia inter prædicatum & ſubjectum. Vides igitur in
imi judicium negativum, quatenus recenſentur vocabula, qui-
um ac utriuſque repugnantia exprimitur.

§. 351.

Prærogativa cognitionis ſymbolicæ in ſecunda mentis operatione.

*is efferuntur; magis diſtincta fiunt, ſeu in cognitione ſym-
ſtincta ſunt, quam in intuitiva.* Etenim ſi judicia vo-
ſubjectum, prædicatum, ſingulæ determinationes
terea accidentales adſunt, nexuſque prædicati cum
is, & repugnantia in negativis vocabulis peculiaribus
), conſequenter quæ in notione judicio reſpondente
a inſunt, ſigillatim quoque enuntiantur (§. 280),
vis, quæ ſimul & una cum aliis peregrinis ſeu ad no-
ndentem non pertinentibus percipiuntur, nonniſi a
: invicem ſeparentur, quatenus memoriam habemus
ſigillatim directæ (§. 345 *& ſeqq.*). Cum adeo in prio-
propoſitioni reſpondentem ſpectantia & ſigillatim
diſtinguamus, quam in poſteriori cognitione intuiti-
ilis efferuntur, magis diſtincta fiunt (§. 38), conſe-
: ſymbolica judicia magis diſtincta ſunt, quam in in-

tis operatione tam in cognitione intuitiva, quam ſymbolica dixi-
t utilitatem in judiciis perpendendis, ut rite intelligantur, & in
explicandis: ut adeo inprimis animum ad ea attentum afferre de-
cram aliis interpretantur. Excitatur attentio noſtra & mens effici-
propoſitionum antea allatarum (*not.* §. 350) exemplis apparet.
m rei utilitatem non piget uno vel altero adhuc exemplo docere,
endenda, ut nihil eorum prætermittatur, quod in propoſitione
ſit igitur exempli loco propoſitio: *Folium eſt viride*. Subjectum
, quod ut intelligatur, folii idea in animo excitanda, vel vi ſen-
viſui objicitur, vel vi imaginationis, quatenus olim viſi recorda-
atur vocabulo *viride*: quod, cum adjectivum ſit, denotat colorem
inexiſtendi. Quare ne ſit ſine mente ſonus, idea coloris viridis
ite, modo, quatenus nempe tibi repræſentas ſubjectum aliquod
entione in hunc colorem directa eum a ſubjecto ſuo ſeparare debes.
n ſimul denotat poſſibilitatem inexiſtendi in aliquo ſubjecto; non
eſt in inexiſtentiam in hoc ſubjecto, verum etiam in non inexi-
Denique nexus prædicati cum ſubjecto denotatur vocula *eſt*, adeo-
genda eſt in inexiſtentiam albedinis in lilio. Nimirum ita intelli-
otionibus confuſis acquieſcis. Quodſi vero notiones deſideres di-
dæ ſunt definitiones aut, ſi mavis, cum iiſdem conjungendæ,
que iis non intelliguntur, niſi quatenus memineris, te olim vel
junxiſſe. Sit exempli loco porro dictum Salvatoris Luc. VI. 45.
cordis profert bonum. Subjectum hic denotatur duobus vocabulis

bonus

image
not
available

ſmetipſis loquimur, dum vocabulorum ideas in nobis excitamus, perinde ac erc ſpeterentur: quod ubi fit vocabula mentem quoque ſubire dicuntur.

§. 354.

pt... ſive ſenſu, ſive vi imaginationis nomen generis vel ſpeciei tri- ...ic competere notionem generis vel ſpeciei judicamus & memoria ...neri vel ſpeciei huic convenire hoc nomen. E. gr. Ponamus te di- ...ens, *quod nunc video, eſt columba*: Dico, te judicare, enti, ...es, ea convenire, quæ ad ſpeciem entium columbæ nomine ...equiruntur, & vi imaginationis te meminiſſe ſignificatus vo- ...), conſequenter tibi conſcium eſſe, quod enti iſtiuſmodi, ...ributum ſit hoc nomen (§.226), atque judicare enti iſtiuſ- ...e hoc nomen: ac ideo tandem dicere: hoc ens, quod vi- ...nbam. Nimirum dico, te intuentem columbam judicare, ...iuſmodi; memoriam tibi ſuggerere, quod enti iſtiuſmodi ...n columbæ; tandem te judicantem erumpere in hæc verba: ...1 jam video, eſt columba. Quoniam enim nihil eſt ſine ratio- ...cur potius ſit, quam non ſit (§.70 *Ontol.*); ratio quoque ...debet, cur videns columbam judicet, quod ſit columba & ...ita enuntiet: Hoc ens, ſcilicet quod video, eſt columba. Po- ...e columbam ſive ſenſu, ſive vi imaginationis percipere ac ...ehenſione acquieſcere, non vero judicare, quod ens hoc ...nulla ſane erit ratio, cur mentem ſubeat, quod antea co- ...iſtiuſmodi, ex communi nempe loquentium uſu, tribui ...e (§.273), neque amplius erit ratio, cur ſubinde videns ...udices, quod ſit columba; ſubinde autem judices, quod ...um itaque eſt, te nomen generis, vel ſpeciei, v. gr. in ca- ... columbæ individuo tribuentem, judicare, quod ſit ens ...nirum ſi columbam intueris, & in ſimplici apprehenſione ...a adeſt ratio, cur nomen columbæ mentem tuam ſubire ... vero altero, ubi judicas, quod ſit ens iſtiuſmodi, hoc ... ad aliquod genus, vel aliquam ſpeciem referendum, ...ens, cur nomen iſtud in mentem venire debeat (§. *cit.*): ...eriori venit in mentem nomen columbæ, in priori mini- ... apparet, ad rationem ſufficientem, cur columbæ viſæ ...en, referri debere judicium, quod ſit ens iſtiuſmodi. ...ro, tibi nondum innotuiſſe, quod ens iſtiuſmodi ex com- ... uſu dicatur columba: nulla denuo erit ratio, cur tibi ... debeat, quod ens iſtiuſmodi dicatur columba (§.273). ...t, niſi in mentem veniat, ens iſtiuſmodi eſſe columbam; ...quod ens a te jam viſum ſit columba. Quodſi ergo intel- ...ur videns columbam judices, quod ſit columba; neceſ- ..., quod judices, ens, quod vides, eſſe iſtiuſmodi, &

Ratio cur individuis obviis tribuamus nomina generis vel ſpeciei.

image
not
available

, non advertunt, nomen rei tribuendum non ſuccurrere, niſi prævio de re
lem inſint omnia generis vel ſpeciei requiſita.

§. 356.

itionis nomen rei obviæ vindicare volueris; & judicare debes, ei-
otas definitionem ingredientes, & definitionem tibi in memoriam
. Etenim definitio exprimit notionem completam atque de-
ermino cuidam reſpondentem (§. 152 *Log.*), conſequenter
peciei termino iſto, tanquam nomine ſuo, indigitatæ. Enim-
generis, vel ſpeciei tribuis individuo obvio; & judicare de-
generis, vel ſpeciei eidem convenire, & meminiſſe præterea,
oc nomine indigitetur (§. 354). Ergo ſi ope definitionis no-
vindicare volueris; & judicare debes, quod eidem conve-
hoc eſt, quod conveniant ſingulæ notæ eam ingredientes
atque definitionem, quæ notas iſtas ſimul ſumtas cum ter-
ne quodam connectit (§. 152 *Log.*), in memoriam tibi re-

Quomodo nomen definitionis ope rei vindicetur.

a poſteriori. Ponamus te vi definitionis quadrati hoc no-
nſæ vindicare velle. Id ut fieri poſſit, numeras latera figu-
quod ſint quatuor, conſequenter quod figura habeat qua-
tera inter ſe confers & deprehendis, quod ſingula ſint inter
nſequenter quod figura menſæ latera æqualia habeat. Deni-
ngulos & deprehendis, quod anguli ſinguli ſint recti, con-
figura ſingulos angulos rectos habeat. Hinc formas judi-
m, quod propoſitione compoſita & quidem copulativa ex-
Log.): Figura menſæ habet quatuor latera eademque æqua-
ngulos rectos. Quodſi jam tibi conſtiterit atque in memo-
guram, quæ quatuor habet latera, eaque æqualia, & ſin-
ngulos rectos, dici quadratum; ideo vi hujus definitionis
buis nomen Quadrati, hoc eſt, judicas: Figura menſæ eſt
ne, te vel ignorare definitionem Quadrati, aut ſaltem
urrere, vel non formare judicia intuitiva de numero qua-
qualitate laterum, nec non de ſpecie angulorum, quod
u priori dices, te quidem videre, qualis ſit figura men-
, quale ipſi tribuendum ſit nomen; in caſu altero affirma-
qualis hæc ſit figura. Aſt ubi & judicia dicta intuitiva for-
nis, quam alias cognoviſti, recordaris; tum demum di-
nſæ eſſe quadratum.

lo, quo veritatem propoſitionis præſentis a poſteriori ita ſtabilivimus,
ile quodvis aliud ſurrogari poſſit, ſatis ſuperque apparet ab eo, qui
tem admittere non vult, aut concedendum eſſe, poſſe nomen ope
rei obviæ, etiamſi definitionem vel ignores, aut eiuſdem non recor-
adem contentas rei obviæ non convenire judices. In priori caſu ſta-
is, quod id nomen conveniat rei obviæ, confundis cum eo, quo

image
not
available

lti præſupponendi ſint ſtatus animæ, antequam judicare poſſis, quod hæc vel hoc pentagonum ſit regulare, aut hæc figura regularis ſit pentago-ſtos mentis diſtinctius perpendemus in ſequentibus.

§. 359.

idæo obvio, ſeu rei quomodocunque perceptæ nomen generis vel nus; eam a rebus aliis ſeparamus & ad ſuum genus vel ſpeciem peculiarem entium claſſem, reducimus. Individuo enim obvio, odocunque perceptæ tribuimus nomen generis vel ſpeciei, n vel definitionem generis aut ſpeciei eidem convenire agno-356), conſequenter quod ea inſint, quæ in omnibus indi-m ſpeciem, vel idem genus referendis, eadem ſunt (§.233.). Individuum adeo obvium per has determinationes com-entibus, quibus eædem ſimul non inſunt, ſeparamus, atque nus, vel ſpeciem ſuam, tanquam peculiarem quandam en-eferimus. *Individuorum obviorum ad ſuum genus ſuamque ſpeciem reductio.*

e præſente eluceſcit uſus propoſitionum præcedentium, cur ſcilicet con-e ſpecies, nec minus ſpeciebus, quam generibus tribuantur peculiaria res obvia quæcunque ad ſuum genus ſuamque ſpeciem referri poſſit: id cientiis perutile eſt, verum etiam in applicandis ſcientiarum præceptis nſabilis neceſſitatis per ea, quæ jam ulterius ſequuntur, intelligitur.

§. 360.

a generum atque ſpecierum abſoluta nobis innotuerint & rem ad genus aliquod vel ſpeciem aliquam referimus; eidem quoque vel ſpeciei iſtius tribuimus. Etenim dum eam obviam ad ſuum m ſuam reducimus, judicamus: Individuum hoc eſt hu-hujus ſpeciei, tribuendo ſcilicet ipſi tanquam prædicatum el ſpeciei (§.358). Quoniam nobis jam antea innotuerunt is, vel ſpeciei iſtius *per hypoth.* memoriæ mandavimus ju-imuntur iſtiuſmodi propoſitionibus: Generi A competit vel ſpeciei C competit prædicatum D, conſequenter cum ſpeciei ſit judicio præſenti ac præterito communis, dum uum genus, vel ſpeciem ſuam reducimus, in anima quo-ebet notio judicio iſti, generi A competit prædicatum B, petit prædicatum D, correſpondens (§.117). Rei igitur l ſuam ſpeciem relatæ tribuimus iſtud prædicatum, judi-huic convenire prædicatum B vel D. *Judiciorum categoricorum applicatio.*

atur a poſteriori. Ponamus enim nobis innotuiſſe, colum-oſſe, ut evolans redeat, & te columbam videntem judica-*lumba*: ubi in memoriam venerit, columbas manſuefieri tique ulterius: *avis hæc manſuefieri poteſt*, vel etiam *hæc i poteſt*.

oſitiones categoricas in caſu ſingulari applicari minime poſſe, niſi genus, vel ſpeciem ſuam reducantur.

§. 361.

Digitized by Google

image
not
available

uum genus, cum folia eſſe agnoſcis, & conditionem
gis, dum jam autumnum eſſe memineris. Folia igi-
debere judicas, rei perceptæ ad genus ſuum rela-
n hypotheticum, quod conditionem præſentem eſſe
edicatum iſtud generi illi tribuendum, & quia memi-
onditione iſta convenire hoc prædicatum.

is evidentes videntur propoſitiones, in quibus ſtatui-
abſolutis, vel hypotheticis individuo alicui obvio
modo ex principio rationis ſufficientis propoſitionem
c poteſt, quo ſupra demonſtravimus, quod rei per-
aliquod nomen (§. 354. 355). Quoniam enim ibidem
n ſeſe habet per modum prædicati; ſi in locum nomi-
atum vel abſolutum, vel hypotheticum, cetera ea-
ioribus.

s rationem ſufficientem, cur rei tribuas prædicatum abſolutum,
e ad hoc genus vel hanc ſpeciem, & memineris generi huic, vel
edicatum. Nec habebis rationem ſufficientem, cur eidem tribuas
, niſi agnoſcas eam pertinere ad hoc genus vel hanc ſpeciem, at-
conditionem, & præterea memineris, generi huic, vel ſpeciei
re hoc prædicatum.

§. 362.

nfuſæ vel definitionis rei quomodocunque perceptæ nomen, — *Modus vindicandi rebus nomina & prædicata.*
categorici, aut hypothetici prædicatum aliquod abſolutum,
icamus; ex duobus judiciis notionem communem habenti-
combinando notiones diverſas communi omiſſa. Dum enim
nus nomen C; judicamus, A eſſe B, ſeu in A conti-
B, & memoria nobis ſuggerit B dici C, ſeu ens, cui
es B, dici C; atque hinc formamus judicium, rem ob-
(§. 355. 356). Habemus igitur duo judicia, A eſt
quorum notio communis eſt, quæ litera B deſigna-
a formamus judicium componendo A & C, ſcilicet,
. Quamobrem dum nomen C vindicamus rei obviæ
s notionem communem habentibus formatur judicium
notiones diverſas.

obviæ A vindicamus prædicatum abſolutum D; ju-
u dici C, & memoria nobis ſuggerit, C ſeu ens, quod
atque hinc formamus judicium, A eſſe D (§. 360).
uo duo judicia A eſt C, & C eſt D, quorum notio
litera C, atque inde formatur tertium, A eſt D, omiſ-
C componendo notiones diverſas A & D. Patet adeo
n abſolutum rei cuidam obviæ vindicatur, ex duobus
ommunem habentibus formari tertium componendo

Quodſi

Digitized by Google

image
not
available

ex duabus propoſitionibus cognitis formamus tertiam, i ſine iſtis non perveniſſemus.

ndo caſu judicamus, rei obviæ convenire hoc nomen, vel ıjus generis aut ſpeciei, nobiſque ſuccurrit, rei, cui :, vel quæ hujus generis aut ſpeciei eſt, convenire hoc : ideo ulterius judicamus rei nobis obviæ convenire hoc). Habemus igitur tria judicia, quorum tertium formaibus ante cognitis, conſequenter dum vi propoſitionis æ prædicatum abſolutum vindicamus; ex duabus pro-is formamus tertiam antea nondum nobis cognitam, ſeu s duabus jam non perveniſſemus.

ı tertio, ubi prædicatum hypotheticum rei obviæ vin-eidem convenire hoc nomen, ſive genus hoc aut hanc præſentem eſſe conditionem, & memoria nobis ſugge-quæ antea nobis innotuit, rei hujus generis vel ſpeciei onditione convenire hoc prædicatum, atque inde for-ad quam abſque iſtis in præſenti non perveniſſemus: e hoc prædicatum hypotheticum. Habemus igitur de-nes, quibus præcognitis pervenitur ad tertiam, quæ n minime veniſſet. Patet adeo, dum ope propoſitionis iæ prædicatum hypotheticum vindicamus, ex duabus e cognitis perveniri ad tertiam, ad quam alias non

rtitur. Etenim hodie plurimi ſibi perſuadent, propoſitionem ter-matur, ante cognitam eſſe debere, quam ceteræ formari poſſint: us plura dicentur. Apparet vero hinc neceſſitas penitius evolvendi n iis ignoratis viri præſtantiſſimi in præjudicia ſcientiæ noxia inci-perationes mentis a nobis explicatas attendit, is mirabitur, qui en virorum egregiorum fugerit, quod adeo obvium videtur, ut

§. 365.

tionibus quibuſdam cognitis formatur alia, quæ antea ıita erat, vel quæ jam alias in mentem non veniſſet; licimur, vel etiam *inferre*. *Illatio* igitur propoſitionis matio propoſitionis unius ope aliarum, terminis, ex le deſumtis. *Illatio quid ſit.*

definitionem nominalem, cujus realitas conſtat ex anterioribus. nus, num illatio alio adhuc modo fieri poſſit, quam in anteceden-, ubi res obvias ad ſua genera ſuaſque ſpecies reducere, iiſdemque , quam hypothetica vindicare docuimus.

§. 366.

eratio (quæ & *Ratiocinatio* dicitur) eſt judiciorum ex io. *Definitio Ratiocinationis.*

ıominalis ex anterioribus, unde ejus patet realitas. An vero latius :dentibus dicta ſunt, inferius demum conſtabit.

Empirica. Y §. 367.

image
not
available

nomen rei obviæ vindicatur, propterea quod ſingula judicia pro-
exprimi poſſunt (§. 356).

§. 370.

Ratiociniorum effectus.

ı *aut nomen, aut prædicatum aliquod vel abſolutum, vel cuidam vindicatur*. Quicquid enti alicui ineſt, id vel :l attributa, vel modos locum habet (§. 149 *Ontol.*). ſpecies per eſſentialia determinantur (§. 247 *Ontol.*), quæ enti ſimul inſunt, tanquam priora minime deter- *ntol.*), adeoque in ente, quod concipi debet, primo §. 142 *Ontol.*); de ente per eſſentialia determinato præ- generis, vel ſpeciei, quo tale ens deſignatur (§. 349 ibuta, nec non modorum atque relationum poſſibilita- m attributorum inſunt, de eodem ente abſolute (§. 215 ac relationes de ſubjecto ſuo nonniſi conditionate enun-); attributa prædicata abſoluta ſunt, modi & relatio- ļuare cum de nullo ente prædicari poſſit niſi nomen, aut d abſolutum, vel hypotheticum *per demonſtrata*, per ː propoſitionibus quomodocunque cognitis formetur lias jam nobis in mentem minime veniſſet (§. 366. 368), licui tribuatur aliquod prædicatum (§. 200 *Log.*); in nomen aliquod, vel prædicatum quoddam abſolutum, ſubjecto cuidam vindicatur.

que eſt uſus, ut conſtet, quodnam rei obviæ conveniat nomen ge- quenter ad quod genus, ad quamnam ſpeciem referri debeat, & ɾ prædicata cum abſoluta, tum hypothetica. Quamobrem quo plu- ı ſua ſpecieſque ſuas relata cognoveris; eo ad ratiocinandum aptior ſitas diſciplinarum: patet etiam, quænam in iiſdem tradi debeant, ıratæ & propoſitiones determinatæ, tum categoricæ, in quibus præ- ıinantur per eſſentialia, quæ definitiones ingrediuntur; tum hypo- ædicata hypothetica determinantur per accidentalia eſſentialibus in uperaccedentia.

§. 371.

Definitio, Genus & ſpecies quandonam rei cõvenire dicãtur.

nvenire dicitur, ſi eidem inſint ſingulæ notæ definitio- . *Genus* vel *ſpecies* rei convenire dicitur, ſi eidem inſint ıgulæ genericæ, vel ſpecificæ.

plicatio quoad definitionem petenda ex doctrina logica de definitio- *Log.*); quoad genus & ſpeciem ex doctrina ontologica de ente univer- *Ontol.*). Præmittimus autem terminorum horum explicationem, ut leges rectius intelligantur.

§. 372.

Regulæ ſyllogiſmorum quænam dicãtur.

ıandi ſeu *ſyllogiſmorum* dicuntur, per quas ratiocinia ex- ːu quas anima obſervat, dum legitime ratiocinatur. Di- *e ratiocinari*, ſi propoſitio illata fuerit vera.

giſticæ explicantur in Logica (§. 366 & ſeqq.).

Digitized by Google

image
not
available

cum prædicatum hypotheticum rei tribuens ratio-
principium ratiociniorum. Eſt igitur lex ratiocinan-

ege *Dictum de omni* Logicorum (§. 346. 348. 349 *Log.*).

§. 375.

iæ notas definitionem aliquam ingredientes junctim ſumtas nus, atque definitionis illius memores nobis conſcii ſumus, convenit, tribuendum eſſe hoc nomen; idem rei obviæ con- mus. Quoniam enim nomen generis, vel ſpeciei ali- s enti, cui determinationes iſtæ genericæ, vel ſpecifi- notio generis vel ſpeciei continetur (§. 271 *Pſych.* & en quoque iſtud, ſtante ſignificatu vocabuli, quem onimus, tribui nequit niſi enti, cui determinationes icæ ſimul inſunt, conſequenter cui genus, vel ſpe-). Quare cum definitionem rei obviæ non convenire s conſcii ſimus hanc eſſe definitionem rei, cui id nomi- *ɔth.* judicare utique debemus, nomen iſtud rei obviæ — *Nomen quando rei dene- getur.*

nfirmatur a poſteriori. Ponamus enim nos agnoſcere, quatuor habeat latera, ac inde inferre, quod non ha- porro in memoriam nobis venire, figuram, quæ tri- tur, eſſe triangulum, conſequenter quæ tribus late- , non eſſe triangulum. Nemo non ideo judicabit, fi- ſe triangulum.

r rei alicui tribuendum ſit nomen aliquod, eſt definitio. Quare nec ratio ponitur, ob quam nomen eidem tribuendum. Ergo nec eſt.

§. 376.

confuſa continens notas, quæ definitionem ingrediun- uivalet, ſeu eidem generi vel ſpeciei convenit, cui de- iod per ſe patet; *Si obviæ cuidam rei notionem aliquam ire agnoſcimus atque meminimus, nomen aliquod indigitare venit; nomen rei obviæ non convenire judicamus* (§. 375). — *Alter caſus.*

plum, quando ſcilicet judicamus, ens, quod videmus, non eſſe , quam videmus, non eſſe columbam. Propoſitio præſens eodem rat, quo præcedens.

§. 377.

viæ nomen aliquod convenire non poſſe agnoſcimus atque me- nine indigitatæ convenire definitionem aliquam; eidem quo- enire non poſſe judicamus. Quoniam enim nomen aliquod indigitemus eidem convenire definitionem aliquam rei non convenire poteſt, nec definitionem eidem tri- e ſi agnoſcimus rei cuidam obviæ nomen aliquod conve- nire — *Quando definitio denege- tur.*

image
not
available

ugnare aliquod prædicatum; idem rei obviæ non conveni-
m enim generi vel ſpeciei ſub hac conditione repugnat
h. ex eo intelligitur, quod rei ejus generis vel ſpeciei
prædicatum convenire non poſſit, conſequenter no-
i cum conditione iſta ratio eſt, cur hoc prædicatum rei
eandem ſpeciem pertinenti convenire minime poſſit
re cum nobis conſtet rem obviam eſſe hujus generis
nditionem eſſe præſentem, ſub qua prædicatum gene-
epugnat *per hypoth.* ratio ſufficiens ponitur, cur eidem
venire nequeat, conſequenter utique eidem convenire
is (§. 118 *Ontol.*). Judicamus itaque rei obviæ prædi-
e minime poſſe.

cere, quod ſemen ſit commiſſum terræ aridæ, & meminiſſe quod
ſum non germinet: utique judicabimus, ſemen, quod jam terræ
re non poſſe.

§. 381.

cuidam obviæ tribuendum eſſe nomen aliquod, ſive genus, *Alius*
nerimus, generi vel ſpeciei iſti ſub data quadam conditione *caſus.*
terminationibus accidentalibus convenire aliquod prædica-
ditionem, vel iſtas determinationes accidentales abeſſe vi-
rædicatum iſtud non convenire judicamus. Quoniam enim
vel ſpeciei competere non intelligitur, niſi poſita iſta
erminationibus accidentalibus ad eſſentiales, notionem
conſtituentes, accedentibus; hæ notioni generis vel
vunt rationem ſufficientem, cur prædicatum hypothe-
peciei convenire poſſit (§. 56 *Ontol.*). Quare cum præ-
atur, poſita ratione ſufficiente (§. 118 *Ontol.*); condi-
eterminationibus accidentalibus non extantibus, præ-
um rei datæ convenire non poſſe perſpicimus, atque
licatum hypotheticum rei obviæ non convenire.

videre lapidem & meminiſſe lapidem calidum calefacere. Quodſi
apidem, quem videmus, non eſſe calidum; utique judicabimus,
demus, non poſſe calefacere. Certe nos ita judicare, quovis mo-
uodſi ad judicia hominum fuerimus attenti & ſuper iis reflectentes
trahamus; in omnes illas propoſitiones a poſteriori incidemus,
a priori ſtabilimus, omnes muneris, quod philoſopho incumbit
es adimpleturi.

§. 382.

negativo aut nomen aliquod, aut prædicatum vel abſolu- *Ratioci-*
m aliquod de ſubjecto quodam negatur. Quoniam per ra- *niorum*
n illud intelligimus, quo concluſio negativa infertur; *negati-*
er ratiocinium negativum a ſubjecto removeri poſſunt, *vorum*
ativa eidem vindicantur. Jam vero in omni ratiocinio *effectus.*
cilicet prædicatum aliquod ſubjecto vindicatur, aut
nomen,

Digitized by Google

image not available

quod abſolutum rei non convenire ex eo intelligimus,
t genus, vel ſpecies, cui prædicatum iſtud repugnat
ɔrem denuo, ut ante oſtenditur, legem ratiocinandi
*Cui convenit genus, vel ſpecies, eidem nec convenit præ-
eneri iſti, vel ſpeciei repugnans.*
iquod hypotheticum rei cuidam non convenire intelli-
juod ipſi præter genus, vel ſpeciem conveniat iſta con-
neri huic, vel ſpeciei prædicatum aliquod repugnat
o, quod ipſi genus quidem, vel ſpecies, ſed non con-
ub qua prædicatum generi iſti, vel ſpeciei convenit
ɔrem eodem prorſus modo etiam oſtenditur, eſſe non
tionem, *Cui præter genus, vel ſpeciem convenit conditio,
aliquod eidem generi, vel ſpeciei repugnat, eidem quoque
convenit*; quam alteram, *Cui genus vel ſpecies convenit,
ditio, ſub qua prædicatum aliquod eidem convenit, ei nec
enit*, legem ratiocinandi.

iſtis ratiocinandi *Dictum de nullo* Logicorum (§. 347 & *ſeqq. Log.*).
t anterioribus (*not.* §. 375 & *ſeqq.*). Sunt autem leges hæ ratiocinio-
madmodum ſuperiores (§. 374) affirmativorum. In caſu hypo-
ſubinde obtinent, ſi ad ideam reſpicias, non ad verba, quæ varia-
e eadem: id quod exemplis redditur manifeſtum. Ponamus lapi-
oque non calidum. Aut igitur ex eo, quod ſit frigidus, aut ex eo,
ɔlligitur, quod non calefaciat. In caſu priori ponitur conditio, cui
n poſteriori tollitur conditio, ſub qua prædicatum ponitur. Simili-
tem eſſe rubro panno tectum, adeoque non album. Aut igitur ex
tegatur, aut ex eo, quod albus non ſit, colligitur, quod imagi-
n intromiſſas non exhibeat claras atque ſatis diſtinctas. In caſu prio-
io, cui prædicatum repugnat; in poſteriori tollitur conditio, ſub
. Atque hæc ratio eſt, cur plerumque lex altera non attendatur,
ite comprehendatur.

§. 385.

ſcimus atque meminimus, ideo etiam aliud quid eſſe debere; *Modus ratiocinandi conditionatus.*
eſſe judicamus. Etenim ſi quid ideo eſt, quia alterum
ɔc eſt, etiam illud eſſe intelligitur, conſequenter illud
cur hoc ſit (§. 56 *Ontol.*). Quare cum agnoſcamus hoc
alterum eſſe debet *per hypoth.* rationem ſufficientem poni
ıia meminimus, ſi hoc eſt, etiam alterum eſſe debere;
eſſe rationem ſufficientem alterius, nobis conſcii ſumus.
ſita ratione ſufficiente ponitur etiam id, quod per eam
on eſt (§. 118 *Ontol.*); alterum quoque eſſe debere uti-

ɔſteriori. Ponamus nos obſervare, quod ventus orien-
in plagam, unde ſpirat, reſpicientes judicare, quod
ıis in mentem veniat, quod ante cognovimus: Si ven-
, tempeſtas ſerena eſt, & in hanc propoſitionem at-
mpirica. Z tentio-

Digitized by Google

image
not
available

ıtis contineatur ſub priori, ſi per fictionem negativa notio ſpecte-ſpectu affirmamus aliquid non eſſe, dum idem eſſe negamus. Ad attenderunt Logici non modo in caſu præſenti, verum etiam in aliis ationem explicant per affirmationem, quod quid non ſit, ad ſal-rſales. Et in præſenti quidem caſu poni dicitur, quod eſſe vel 106 *Log.*). Quamobrem & Logici utramque propoſitionem median-a contrahunt.

§. 387.

gnoſcimus atque meminimus, idem eſſe poſito quod ſit aliud; gnoſcimus. Ponamus nos agnoſcere B non eſſe, atque t, etiam B eſſe; dico nos judicare, quod A non ſit. velimus, A eſſe, judicandum quoque quod ſit B cum B non ſit *per hypoth.* A non eſſe utique judican-). *Alius modus.*

um quodvis ſingulare ſubſtituas, idem confirmabitur te ipſum attentus agnoſces, non aliam eſſe rationem, ıam eam, quæ in demonſtratione adducta fuit. E. gr. peſtatem non eſſe ſerenam, atque recordemur, ſi ven-:, ſerenam eſſe tempeſtatem; hinc utique colligimus, non ſpirare. Quæſiti cur ita colligamus, reſponde-npeſtas ſerena eſſe deberet.

A ponitur etiam neceſſario B, fieri non poteſt, ut ſi A ſit, B non, quod B non eſt, colligendum, etiam A non eſſe. Multa in exem-tia ſunt, quæ ad univerſalitatem revocata obſcura evadunt.

§. 388.

eſt: Poſito propoſitionis hypotheticæ antecedente ponitur con-ſequente tollitur antecedens. Quoniam enim in propoſitio-ſequens ideo eſt, quia antecedens eſt(§.385.386),& ante-conſequens non eſt (§.387); ex eo, quod antecedens po-ur ponatur conſequens, & ex eo, quod conſequens tolla-r tollatur antecedens, conſequenter in propoſitione: *Po-thetice antecedente ponitur conſequens, & ſublato conſequen-*r, continetur ratio, cur judicandum ſit in caſu priori n poſteriori antecedens non eſſe (§.56 *Ontol.*), adeoque cipium eſt (§. 866 *Ontol.*). Enimvero dum ita judica-ropoſitionibus datis formamus tertiam, conſequenter 6). Eſt igitur propoſitio iſta lex ratiocinandi (§.373). nituntur ſyllogiſmi hypothetici; quemadmodum alias docuimus . *Lex ratiociniorum hypotheticorum.*

§. 389.

plurium uno exiſtente cetera non exiſtant, unum vero eo-propterea quod unum exiſtere conſtat, judicamus cetera non on eſſe intelligimus, unum eorum eſſe. Propoſitio hæc co-nento ſyllogiſmorum disjunctivorum, quod in Logica *Modus ratiocinandi disjunctive.*

image
not
available

ꝛriam revocamus ideam alicujus arboris, qualem folia
ximus autumnali tempore, una cum aliis perceptioni-
peſtate ſimul habuimus. Propoſitioni denique tertiæ
:, ſi mavis, idea exhibens hanc arborem, qualis con-
tempore folia depoſitura. Ex duabus igitur notioni-
tertia & in cognitione intuitiva ex duabus ideis tertia
lem modo patet in quocunque caſu alio ratiocinii cate-
non minus idem patet in caſu ratiocinii hypothetici: id
mplo, quod modo dedimus, probari poteſt, ſi ratio-
ad hypotheticum revocetur. Etenim ponamus, nos
ntes judicare, quod ſit arbor, atque perpendentes,
folia ſua autumno deponere debeat, colligere, quod
ıur, pirus folia ſua deponere debeat. Ecquis non vi-
nari: Si hæc pirus arbor eſt, folia ſua autumno depo-
us arbor eſt. Ergo folia ſua autumno deponet. Enim-
videt, ſubſumtioni & concluſioni, utpote iiſdem cum
one ſyllogiſmi categorici, eandem reſpondere notio-
autem hypotheticæ notionem ex utraque compoſitam
irus exhibetur tanquam arbor foliis prædita, & deinde
ponens una cum perceptionibus, tempeſtatis autumnalis
quæ primo ſe ſiſtit, antecedenti reſpondet: eadem ve-
: immutatur, ut reſpondeat conſequenti. Sed idem ca-
ɔque in ratiocinium hypotheticum a categorico diver-
im nos ad perceptiones noſtras attentos judicare, quod
ıc recordantes, quod autumno decidant folia arborum,
antes quod, ſi autumnus ſit, hæc pirus ſive hæc arbor
ſit, colligere, quod hæc arbor folia deponere debeat.
ypothetice argumentamur: Si autumnus eſt, pirus hæc
ꝗui autumnus eſt. Ergo pirus hæc folia ſua deponet.
ndet notio autumni, quam in idea exhibemus per ea,
: diverſa a nobis ſenſu percipiuntur: conſequenti autem
arboris, folia ſua deponentis, continetur. Propoſitionem
n nobis repræſentamus per ideam ex utraque compoſi-
cceſſive attentio ab una ad alteram promovetur. Sub-
: notio antecedentis ſolitaria. Naſcitur adeo hic aliqua
iis. Eodem prorſus modo idem intelligitur in quocun-
i hypothetici.

: ad diſtinctam mentis humanæ cognitionem, ut ſtatus mentis ex-
ociniis ſucceſſive ſe invicem excipiunt. Quamobrem acumen ſibi
ınimæ interioribus rimandis opus eſt; ratiocinia complura tam cate-
tica revocet ad notiones complexas atque ideas, quæ ſucceſſive in
ratiocinamur. Valde proficuum hoc nobis eſt in philoſophia mora-
ɔ loco plenius conſtabit.

§. 392.

image
not
available

ıturum fuiſſe locum, niſi duo ſtatus mentis præ-
reſpondent, vi principii rationis ſufficientis con-
te non audire horam quintam ſonitu campanæ jam
er perceptione non reflectere; nulla erit ratio,
tibi in mentem veniat (§. 104): id quod & a po-
lo ad diverſos ſtatus diverſo tempore obtinentes
Ponamus te quidem audire, quod horologium lo-
, imo te animum ad perceptionem præſentem re-
ıod hora quinta jam audiatur, nunquam autem ti-
a quinta ſurgendi: nec intelligere licet, quomo-
; præſentis, vel etiam judicii de eo, quod percipi-
ɪpoſitum ſingulare, nec nos in caſu utroque ad idem
Quodſi vero ſupponas te jam antea propoſitum ſur-
& jam audire, quod horologium loquatur horam
decrevisti, teque jam judicare, quod hora iſta au-
: intelliges, cur propoſiti tui recorderis (§. 104),
ſitum ſingulare jam ſurgendi locum habeat (§. 360),
ı hujus rationem ſufficientem habes; atque in hoc
ɔoſitum ſurgendi ſpeciale, ſiquidem immediate ex
rologii horam quintam loquentis & memoria propo-
ti oriri debet, ipſo opere experieris. Quodſi jam
exequeris tibique executionis conſcius es; hoc ipſo
re. Quare ſi antea animo concepiſti propoſitum ve-
ım ſurgis; hujus propoſiti meminiſſe (§. 104), at-
: inferre debes, veſtimenta jam eſſe induenda. Pro-
: induendi veſtimenta diſtincte explicabile per hunc
o ſurgo, veſtimenta ſunt induenda. Jam ſurgo.
ıduenda ſunt. In præſenti caſu non eſſe rationem ſuf-
ſtimenta induendi ſingularis, niſi utraque præmiſſa
.us, quo ante, modo oſtenditur. Quodſi dubites,
rgas, dum tibi conſcius es te ſurgere; id inde intelli-
quid facias, reſpondeas te ſurgere. Propoſitio enim
n, quod in præſenti caſu ſupponimus. Similiter dum
veſtimenta induere; judicas utique quod jam veſti-
u finito, quod eadem indueris: unde quæſitus quid
ris, reſpondes te veſtimenta induere, vel induiſſe.
o ſedet propoſitum, ubi veſtimenta induiſti, preces ad
ıjus propoſiti recordatus colligis, preces ad Deum jam
ıue adeo modus, quo determinatur actualitas propoſi-
denuo explicabilis per ſyllogiſmum, ſcilicet ſequen-
enta induero, preces ad Deum ſunt fundendæ. Atqui
veſti-

Digitized by Google

image
not
available

:erſis ſtatibus præviis conſequi poſſe atque ſolere. Sufficit itā-
u ita conſequi ex præviis, ut modus, quo conſequitur, per
Abſit itaque ut quis in dubium vocet ea, quæ ad confirman-
a a poſteriori in medium adducta ſunt, quod ea in ſe ali-
ertinet, quod, quemadmodum judicia intuitiva ſubinde
diſcurſiva inferantur, ita quoque ſtatus mentis, qui perce-
tur, ex aliis ſtatibus præviis conſequantur. Ita horam audiri
per ideo quod ſonitus campanæ aures feriat; ſed idem ſæpius
aliis, veluti lumine ſolis orientis ab ædificio aliquo reflexo,
num iſto tempore edi ſolitis & ita porro. Notandum denique
are ſtudio elegiſſe, ut propoſitio præſens facilius intelligeretur
cogitationum menti ingeneraretur. Abſit itaque ut contem-
ta latet profunditas & quod maximam philoſophantibus utili-
uod per obvia intelligatur. Uſus præterea inſignis paulo poſt
rationis ad communem revocanda.

§. 394.

exæ formentur plura judicia intuitiva, ac per ea perve- *Alius modus, quo ſeries cogitationum continuatur.*
ſiva, hinc vero denuo formetur notio complexa, vel for-
plures, ac inde deducantur judicia alia per modum in-
alia diſcurſiva pervenitur; ſeries cogitationum per ra-
tenim ſi ope notionis complexæ formantur plura ju-
ea pervenitur ad totidem diſcurſiva; tot ratiociniis
ſunt judicia diſcurſiva, quæ ex intuitivis colligun-
ro ex notionibus complexis, quæ judiciis iſtis di-
reſpondent, formantur denuo alia judicia per mo-
eorum ope ad alia diſcurſiva pervenitur; tot denuo
nus, quot prodeunt judicia diſcurſiva (*§. cit.*). Se-
m in hypotheſi propoſitionis præſentis per ratioci-

r a poſteriori exemplis obviis. Ponamus nos conſpi-
. Duo igitur formare licet judicia intuitiva, nimi-
ſint pruna, & quod iidem ſint pruna immatura. Po-
udicantibus in memoriam venire, quod pruna mul-
onomica uſum. Inferemus ergo: fructus, quos con-
abere in re œconomica uſum. Judicium hoc diſcurſi-
e efferimus, dum pruna contuemur. Ponamus deni-
na eſſe immatura incidere, quod pruna immatura
ſſint, aut minimum tormina ventris. Inferemus er-
uos conſpicimus, diarrheas excitare poſſe, aut mini-
is. Judicia diſcurſiva combinata exhibent hoc judi-
intuitivum eſt: fructus hi multum in re œconomica
rheas, aut tormina minimum ventris excitare poſſe.
noria tibi ſuggerat judicium aliquod præteritum, aut
, unde iſtud naſcitur, fructum, qui in re œconomi-
um, & diarrheas aut tormina ventris excitare poteſt,
mpirica. A a eſſe

Digitized by Google

image
not
available

hypotheſi integra formatur propoſitio per modum
illius partibus plures formantur propoſitiones at-
minores ſyllogiſmorum. In memoriam revocata
nobis jam cognita, quæ terminum cum iſta com-
um majoris in ſyllogiſmo ſurrogata, infertur con-
inferuntur concluſiones plures, ſi plures ex defi-
ormatæ fuerint propoſitiones. Concluſiones deinde
novorum ſyllogiſmorum, vel plures ſimul ſpectan-
, formaturque inde propoſitio, quæ ſumitur ut
mi, atque præmiſſis iſtis ubi jungimus propoſitio-
nmunem habentes, novæ ulterius inferuntur con-
pacto cogitationum ſeries continuatur in demonſtra-
551.552 *Log.*). Neque diverſo ab hoc modo eadem
ſtrationibus apogogicis, niſi quod propoſitio con-
ſtrari debet, ſumatur, ut ante definitio, vel hypo-
Enimvero eodem prorſus modo ſeries perceptionum
atur (§. 393. 394). In demonſtrationibus adeo cogi-
procedunt, quo ſeries notionum ac perceptionum
ntur.

ſtrationis & continuationis ſeriei perceptionum communium.

primum oſtendi in Lexico Mathematico, cum uſum ſyllogiſmo-
ionum ſerie oſtenderem (*not.* §. 392). Ad eum clarius percipien-
s quædam cogitationum obviarum eo modo reſolvantur, quo in
huc ſpectantibus a poſteriori reſolutionem inſtituimus (§. 391.
s aliquot geometricæ ea lege reſolvantur, qua idem fecimus indo-
ſtraturi (§. 551 & ſeqq. *Log.*). Quodſi enim ſolutiones iſtas inter
ovo iſtis ſimilius deprehendes. Etſi autem quis exiſtimare poſſet,
tionum obviarum in ſyllogiſmos faciliorem eſſe reſolutione demon-
pſo tamen facto contrarium experietur. Atque hinc patet ratio,
rogreſſus hactenus non ſatis ſit animadverſus, nec a nobis forſan
ſi ante in demonſtrationibus reſolvendis diu multumque verſati
onem progreſſus perceptionum inquiſiviſſemus. Suademus igitur ut
imitentur, qui parallelisſmum hunc penitius introſpicere geſtiunt:
utilitate, ex ſequentibus elucet.

§. 396.

monſtrationibus cogitationes eodem modo procedunt,
n ac perceptionum communiter continuantur (§. 395);
cogitationes procedunt ordine maxime naturali.

Ordo cogitandi in demõſtrationibus.

gitur, cur demonſtrationes adeo evidentem reddant veritatem, mo-
ueris verſatus, & principia, quæ eaſdem ingrediuntur, fuerint fa-
ieris, te jam antea eadem perſpexiſſe. Patet ſimul, cur demonſtra-
iatas appello (§. 855 *Log.*), ceteris præſtent, & cur in nova Ele-
ditione non poſtrema cura fuerit, quam demonſtrationibus conſum-

§. 397.

robatio probabilis a demonſtratione non differt niſi prin-
.), conſequenter cogitationes in eadem eodem ordine

Ordo cogitationum in

image
not
available

dinem, qui ex analyſi apparet; is non format ex
intuitiva, nec eorum ope in memoriam revocat
munem cum iis habentia, ac inde concluſiones in-
ıcluſiones ita illatas mentis aciem dirigit, ut ope
obvii in memoriam ſibi revocet propoſitionem
ommunem habet, ac vi cujus novam infert con-
.on poteſt, ut vel confuſa demonſtrationis ordina-
ıo ejus ingeneretur, dum demonſtrationes expen-
Quoniam igitur nec diſtinctam, nec confuſam no-
monſtrationum in ſyllogiſmos formales & conca-
uitur, qui analyſin demonſtrationum logicam ne-
endis eum ſequitur ordinem, qui ex analyſi appa-
males eorundemque concatenationem in demon-
t, fieri nequit (§.80.88 *Log.*).

re poſſum exemplo. Quamdiu enim vulgari modo Matheſin
nſtrationibus non naturalem ſecutus fui ordinem, ſine quo
m diſtincte erui nequit; nec ſyllogiſmos formales adverti,
ıntur, nec genuinam eorundem concatenationem percepi.
:ica inquiſivi, quomodo ex definitione, vel hypotheſi, tan-
icatum tanquam quæſitum legitima ratiocinatione; in ana-
m incidi, ſyllogiſmos formales, qui eaſdem ingrediuntur,
nem perſpexi. *Carteſius* in Diſſertatione de methodo p. m. 11.
:morum formas aliaque fere omnia Logicæ præcepta non tam
ıus, inveſtiganda, quam ad ea, quæ ſcimus, aliis expo-
ıd copioſe & ſine judicio de iis, quæ neſcimus, garriendum.
definitione vel hypotheſi theorematis tanquam cognita con-
:rri tandem prædicatum tanquam ignotum, ubi demonſtratio-
tationes naturali ordine procedant. Unde apparet, ipſum de
onuntiare ſententiam, quod analyſin demonſtrationum logi-
pendendis eum ſecutus fuerit ordinem, qui ex analyſi appa-
ſmo ſentit de *Tſchirnhauſen* in Medicina Mentis part. 2. p. m.
us uſum largitur, quem in veritate cognita clarius aliis ex-
:d rationem nexus inter prædicatum atque ſubjectum, quem
lto facilius abſque ſyllogiſmo perſpici contendit: id quod de-
ionis naturalis ſeu ordinatæ, ac naturalis cogitandi modi nul-
tam. In eandem ſententiam ivit *Lockius* de Intellectu huma-
i fidenter pronuntiat, nos optime tunc ratiocinari, quando
rout inter ſe connexa ſunt, ſine regulæ cujuſvis aut ſyllogiſmi
ı ſyllogiſmos diſputat tandemque concludit, præcipuum ſyl-
olis, ubi homines haud pudet idearum, quæ inter ſe plan-
:gare, vel extra ſcholas apud eos, qui didicere ibi ſine rubo-
m negare, quæ ipſis perſpicua eſt. Patet autem ex iis, quæ
. 3. cap. 2. §. 2. & ſeqq. f. 236. ipſum ad genuinam demon-
on advertiſſe. Quoniam tantorum virorum auctoritate hacte-
i; noſtrum eſſe putavimus hæc monere, ut ſublato impedi-
ıdjiciatur. Etenim ut præjudicium nocuum vitemus caven-
:, ipſis demonſtrationibus perpendendis communem ſequa-
concluſionem reſpicientes omnium primo ex nobis ipſis vel
io iſta vera ſit, ſeu prædicatum ſubjecto conveniat & re-
ıinum allegemus, mox porro quæſituri, num vi ejus præ-
t, ac adeſſe hic vim concludendi probaturi per allegationem
quamdiu hoc pacto demonſtrationes geometricas perpendi,
genui-

image
not
available

ligatur, quæ in formam ſyllogiſmorum primæ figuræ non qua- *ſyllogiſmorum.*

poteſt exemplo. In figura ſecunda argumentamur (*not.* §. 383 *Log.*): abet quatuor angulos. Omne Quadratum habet quatuor angulos. tum eſt triangulum. Notio propoſitioni reſpondens majori exhibet guram trianguli & quatuor angulos. Enimvero eadem notio conve- huic: Quæcunque figura habet quatuor angulos, illa non eſt trian- ura, quæ habet quatuor angulos, eſt triangulum. Quodſi vero ori æquivalentem ſubſtituis; ſyllogiſmus in prima figura prodit. ſecundæ figuræ loco alterius in prima prodierit ratiocinanti, id qui- tioni complexæ majori convenienti reſpondeant duæ propoſitiones una quadrat in formam figuræ primæ, altera in eandem non qua- ior adhibita fuerit loco prioris, quia judicanti quadratum quatuor ropoſitio, quod nullum triangulum quatuor angulos habeat, cum quadrati intentus judicare deberet figuram nullam, quæ quatuor ulum eſſe. Idem eodem modo deprehenditur in exemplis ceteris rum ſecundæ figuræ. E. gr. in modo *Cameſtres* argumentamur (*not.* um habet tres angulos. Nullum quadratum habet tres angulos. eſt triangulum. Propoſitioni majori reſpondet notio, quæ figuram m cum tribus angulis exhibet. Enimvero vi ejuſdem notionis ju- nulla figura, quæ tres angulos non habet, ſit triangulum. Quodſi cum prioris ſurroges, prodit ſyllogiſmus in prima figura: Nulla s non habet, eſt triangulum, ſeu quæcunque figura non habet um non eſt. Atqui Nullum quadratum habet tres angulos. Ergo riangulum. Hinc igitur denuo per propoſitionem præſentem ex- llogiſmi in prima figura prodeat ſyllogiſmus in ſecunda. Supereſt ura exhibeamus, quo veritas propoſitionis præſentis itidem con- ita argumentamur (*not.* §. 390 *Log.*): Nullus vere doctus invi- nis vere doctus eſt homo. Ergo quidam homo non invidet alte- i minori reſpondet notio, quæ exhibet veram doctrinam tan- n, non omni, ſed cuidam ſaltem. Quamobrem vi ejuſdem no- l quidam homo ſit vere doctus. Quodſi hanc propoſitionem ſur- rodit ſyllogiſmus in prima figura: Nullus vere doctus invidet homines ſunt vere docti. Ergo quidam homines non invident ur denuo per propoſitionem præſentem dari poteſt ratio, cur ra- us figuræ tertiæ loco primæ.

§. 403.

te cognitarum perveniri datur ad concluſionem nondum exempla, quibus notionum ortum ex ratiociniis ontinuationis ſeriei perceptionum (§. 393. 394) a Etenim ibidem formavimus judicium aliquod in- is locum tuebatur in ſyllogiſmo. Ejus ope in me- imus propoſitionem aliam, quam alias cognovera- combinatis terminis diverſis formata fuit propoſi- llogiſmi reſpondet. Præmiſſæ igitur ante cognitæ cluſio innoteſceret, adeoque vi præmiſſarum ante tur ad concluſionem nondum cognitam. Idem eo- ſi demonſtrationum tam oſtenſivarum (§. 551. 552 rum (§. 553. 559 *Log.*).

An per ſyllogiſmos perveniatur ad concluſionẽ incognitam.

in dubium vocatur: imo prorſus negatur quod in eadem enditur, ſcilicet quod nota eſſe debeat concluſio cum medio termino,

image
not
available

s præſentem ex iis, quæ modo demonſtrata ſunt; tur denuo in ſyllogiſmo quoque hypothetico ſtatum ieri debet, adeoque futurum enaſci ex præſente quoto alio.

oſteriori in medium allatis exemplis, quibus propotur illuſtrior. Etenim ſi pirum intuentes judicamus recordati arbores autumno folia deponere, inferis folia ſua deponere debeat autumno; triplicem omnir mentis ſtatum. Primus nimirum eſt, quo pirum innſcii ſumus atque judicamus, quod ex arborum nupræſentem nemo in dubium vocat. Dum recordaris ia deponere, tibi utique repræſentas, quod antea exvice, adeoque ſtatum mentis præteritum tibi repræſes foliorum autumno decidentium recordari, niſi dervaiſſes, adeoque ſtatus præteritus neceſſario præſupım ratiocinans minori poſſis jungere majorem. Dum irum hanc autumno folia ſua depoſituram vel deponere itur ſtatus mentis, a duobus ceteris & tempore, & re ro quia non judicaſſes, pirum hanc folia ſua autumno niſi antea judicaſſes, pirum hanc eſſe arborem & arboere autumno; ſtatus iſte mentis, quo tibi repræſentas lia depoſituram autumno, adeoque ſtatum aliquem arnaſcitur ex præſente aliquo mentis ſtatu mediante prætedem modo patet in quocunque exemplo alio ſyllogiſmi

ara eſt propoſitionis præſentis veritas in caſu ſyllogiſmi namus enim nos judicare nunc eſſe autumnum, & recorus eſt, arbores folia deponere debere, inferre quod nunc deponere debeant; evidens eſt nos denuo triplicem menis experiri, qui ordine ſe invicem excipiunt. Primus nijudicamus eſſe autumnum, quocunque tandem modo ad rveniamus. Sufficit enim ſtatum iſtum tunc temporis eſſe judicamus nunc ſeu hoc tempore eſſe autumnum. Dum utumnus eſt, arbores folia ſua deponere debere, tibi uti, quod multiplici vice expertus es, adeoque ſtatum quenui ex pluribus præteritis compoſitus eſt. Non potuiſſes reudicii, niſi antea idem ex multiplici experientia derivaſſes, lem formares, quatenus eorum, quæ expertus es, recorita patet mentis aliquem ſtatum præteritum denuo reproduque judicas, arbores nunc folia ſua deponere debere; terus mentis ex anterioribus, ab iis & tempore, & re diverſus,

image
not
available

s, in præterito, propoſitione nimirum hypotheti-
.
ollitur conſequens & vi ejuſdem in memoriam revo-
hetica, ſi antecedens eſt, etiam conſequens eſt, ac
ntecedens non ſit (§. 409. 410 *Log.*). Quoniam ita-
uentis deſignat ſtatum quendam mentis præſentem,
thetica, quæ in memoriam revocatur, præteritum,
etur, niſi ſublato conſequente memoriam ſubiret pro-
e atque conſequente compoſita; evidens eſt, ſtatum
ne antecedentis determinatur, oriri ex præſente at-
enus præſens, ſublatio ſcilicet conſequentis, atque
mirum antecedentis, in præterito, propoſitione ni-
, ſimul continentur.
irmatur a poſteriori exemplo quocunque ſingulari ſyl-
. Ponamus enim nos in hiſtorico aliquo ſcripto lege-
id fieret, arbores foliis condecoratæ fuerint, atque in
vocari propoſitionem hypotheticam, ſi arbores foliis
hiemem non eſſe, indeque colligere, quod tunc tem-
ntigit quod narratur, hiems non fuerit; evidens eſt ex
o judicas, arbores foliis fuiſſe condecoratas, cum quid
æterito, quo tibi innotuit, ſi arbores foliis condecoratæ
n eſſe, ideo enaſci ſtatum novum, quo judicas, tunc
, quo contigit quod narratur, quod in ſtatu præterito
ores foliis condecoratæ ſunt, hiemem non eſſe, adeo-
, quo ſtatus præſens determinatur, nempe repræſenta-
condecoratarum, quam id, quod ei qui producitur
præſentatio temporis ab hieme diverſi, in eodem conti-

us modo id in modo tollente liquet: ad quem exemplum
modatur, ſi propoſitionem hypotheticam ita efferas: ſi
condecoratæ non ſunt arbores. Etenim quando judicas,
as eſſe arbores, tum conſequens tollitur, & dum judicas
, antecedens tollitur. Ita nimirum ratiocinaris: Arbo-
oratæ ſunt. Si hiems eſt, arbores foliis condecoratæ non
ns non eſt. Status itaque judicantis, non eſſe hiemem, naſci-
ſente judicantis, arbores foliis condecoratas eſſe, & ex præte-
ſi hiems eſt, arbores foliis condecoratas non eſſe, propterea
ſcitur, una cum præſente in præterito ſimul continetur.
e præſente continetur ratio a priori, cur ſtatus mentis, qui concluſione
tici deſignatur, ex præſente aliquo & præterito ſimul naſcatur. Atten-
acultatibus animæ intelligit, quomodo idem contingat. Atque eadem
opoſitione præcedente quoad ſyllogiſmos categoricos.

image
not
available

citur ex præſente mediante præterito, ſeu quan-
ſ.404 & ſeqq.); *in ſyllogiſmo tam categorico, quam*
tatus præſens eſt gravidus futuri, quod imprægnetur

ſit gravidus & imprægnatus a præterito.

feſtum & obvium reduximus verba, quæ ad notiones confu-
re videntur & ægre percipiuntur. Noſtra enim philoſophia,
›ſitam eſſe jam alias monuimus, ad obviam perſpicuitatem
ıda, ut vel ideo contemnenda videantur iis, qui inexpecta-
ervidere adſueti non ſunt: neque enim magnificis verbis ela-
ſficiles applicamus, quæ ex obviis perſpicuitatem hauriunt.
:orollarium præſens ad unum vel alterum exemplum, ut pe-
gorice ita argumentamur: Hæc pirus, quam contuemur,
onit autumno. Ergo etiam hæc pirus folia ſua deponit autum-
ivum eſt, quod formatur de re oculis noſtris obverſante atque
quod eadem hæc pirus folia ſua autumno deponat, quia id
ıacunque. Ex ſtatu præſente per ſe non ſequitur futurus, ne-
l hæc pirus folia ſua autumno deponat, quia cognoveras pi-
: adeo per ſe ſtatus præſens futuri gravidus non eſt. Enimvero
ntuitivo, quod pirus hæc ſit arbor, perveniatur ad diſcurſi-
ıt autumno, quod olim cognoviſti, arborem folia deponere
ıs præteriti recordaris. Atque ita ſtatus præſens imprægnari
vi termini communis in memoriam revocari poteſt judicium
ıttentionem dirigis. Et a præterito actu imprægnatur præſens,
ı actu in memoriam revocatur. Sicque gravidus actu efficitur fu-
citur qui futurus erat, dum ex præſenti infertur concluſio. Facile
:atus ante imprægnari debeat a præterito, quam futuri actu ſit
ſt, ut ad idem judicium intuitivum diverſa accedant judicia præ-
ı judicii intuitivi ad diverſa perveniatur judicia diſcurſiva. E.
lo judicas pirum, quam contueris, eſſe arborem, ubi memo-
:m olim cognitam, quod arbor omnis vere frondes emittat,
venis, hanc pirum frondes vere emittere, a ſuperiori utique
, arborem omnem nutrimentum per radices attrahere; judi-
pervenitur, hoc erit, quod hæc pirus nutrimentum per ra-
m porro, te hypothetice argumentari: Hæc pirus arbor eſt.
autumno deponet. Ergo pirus hæc folia ſua autumno deponit.
hæc pirus arbor eſt, in præterito hypothetico, ſi pirus hæc arbor
it, continetur, nec minus in eodem continetur quod inde infer-
ia ſua deponit; ſtatus præſens gravidus futuri efficitur denuo,
r. Niſi enim ad judicium intuitivum accederet hypotheticum,
e liceret.

§. 410.

ediatis non continetur ratio ſufficiens in præmiſſa, cur
Patet id per exempla eunti. E. gr. ex contradicto-
ımentamur: Omnis invidus miſer eſt. Ergo falſum
ıon eſſe miſerum. Sane ex eo, quod judicas, omnem
non intelligis, cur mentem ſubeat judicium, falſum
vidus non ſit miſer. In priori itaque judicio, quod
ı continetur ratio ſufficiens, cur poſterius potius,
uam ſubeat (§. 56 *Ontol.*). Idem per indirectum ita
rationem ſufficientem contineri in præmiſſa, cur
ſio. Quoniam poſita ratione ſufficiente ponitur id,

Ratio ſufficiens illationis concluſionis in conſequentia immediata an inſit præmiſſæ.

quod

image
not
available

onenda etiam ſit alia quædam; hæc propoſitio *diatam*
117), adeoque hinc inferes, poſita propoſitio- *ratioci-*
ue eſſe aliam quandam beneficio ſyllogiſmi cate- *neris.*
d dum facis, per immediatam conſequentiam ex
iam.

ſteriori. Ponamus te aciem mentis convertere in
natur, omnem hominem eſſe mortalem, atque
ujus univerſalitatem; judicium logicum de ea-
d propoſitio ſit univerſalis, ſeu, quod eodem
affirmetur de omni (§.242 *Log.*). Quare ſi per-
ema logicum, poſita quacunque propoſitione
u præſenti, ea, qua affirmatur, omnem homi-
dam quoque eſſe quamvis ſubalternantem, ve-
ır, quoſdam homines eſſe mortales (§.451 *Log.*):
rit theorema, quicquid affirmatur de omni, il-
quovis, adeoque & de quibuſdam ſub omni con-
quenter quod de omni homine affirmatur, idem
de quibuſdam hominibus; propoſitionis alteru-
utique inferes, quoſdam homines eſſe mortales.
eliquo conſequentiarum immediatarum. Sed præſtat per
a, cum iiſdem inſint principia generalia, quæ ſic rectius
os uſus ad ratiocinandum aſſervantur.

§. 412.

ali formes judicium logicum, quod ſit univerſaliter *Ratio il-*
ropoſitio, ſi verum eſt prædicari quid univerſaliter *lationis*
particulariter prædicari non poſſe de quibuſdam ſub *in conſe-*
n caſu ſpeciali ex univerſaliter affirmante, falſum *quentiis*
oſſe de quibuſdam ſubjecti. Etenim ſi de propoſi- *imme-*
uod ſit univerſaliter vera, & familiaris fuerit *diatis ex*
niverſaliter vera eſt, prædicatum ejus de qui- *oppoſi-*
nequit *per hypoth.* hujus recordatus (§. 117) in- *tione.*
onis datæ non poſſe removeri de quibuſdam ſub-
ſpeciali, veluti quod omnis homo ſit morta-
eralis infers, falſum eſſe, quod quidam homi-
1).

opoſitionis præſentis a poſteriori eodem, quo
nus enim te attendere ad propoſitionem, omnis
icare, quod univerſaliter verum ſit, omnem
eneficio hujus judicii tibi ſuccurrit propoſitio:
omnem hominem eſſe mortalem, falſum eſt
nortales. Atque hinc infers: falſum eſſe, quod
ortales. Et hac demum ratione patet, cur ex

eo,

Digitized by Google

image
not
available

m, ſeu in applicatione ad caſum præſentem, quod, ſua contentus ſit, nullus quoque ſorte ſua contentus s: nullum ſorte ſua contentum eſſe avarum. *ſionis ſimplicis.*

apud Logicos ſimplex, cujus fundamentum demonſtravimus ali- n propoſitionis logicæ obtinetur, ne converſam propoſitionis ali- ullo in caſu demonſtrari opus ſit.

§. 416.

rticulariter affirmante judices, quod ſit particulariter teris, ſi propoſitio fuerit particulariter affirmans, etiam ter affirmari poſſe ſubjectum; ex propoſitione particula- quod de ejus prædicato particulariter affirmari debeat e judicantem, quod quidam doctus ſit moderatus, quod hæc propoſitio ſit particulariter affirmans. ædicato particulariter affirmari poſſit ſubjectum in- eſt moderatus, eſſe doctum, principio nempe logi- ræſentem ſpecialem applicato hunc in modum: ſi us eſt, quidam, qui eſt moderatus, doctus eſt. *Illatio in altero caſu converſionis ſimplicis.*

i jam demonſtravimus (§. 455 *Log.*).

§. 417.

prædicentur plura vel abſolute, vel ſub eadem condi- lures hic adeſſe propoſitiones ejuſdem ſubjecti, ſed di- ir, ſi plures ſint propoſitiones ejuſdem ſubjecti, ſed di- rmari poſſe propoſitionem unam ejuſdem ſubjecti, cujus ceterarum compoſitum; inde inferimus in dato caſu veniat prædicatum ex prædicatis ceterarum propoſitio- is te judicantem, quod omnis planeta illuminetur eta cingatur atmoſphæra, quod omnis planeta ſit uodſi perpendis, plures hic adeſſe propoſitiones, m, ſcilicet planeta, ſed prædicata ſunt diverſa, iverſa ſubjecto tribuantur abſolute; recordatus in te tribui poſſe prædicatum ex tribus iſtis compoſi- am eſſe corpus mundi totale a ſole illuminatum, ir. Quodſi dubites, an propoſitio illa, quam in cilicet quod ſubjecto communi plurium propoſi- catum ex prædicatis illarum ſimul ſumtis compo- quam vera: ecce tibi ejus demonſtrationem. Si el ſub data conditione convenit prædicatum; in , cur prædicatum ſubjecto tribui debeat, eſt de- ditio adjecta (§. 130 *Ontol.*), adeoque poſito in te, in caſu ſecundo ſub eadem conditione, po- priori abſolutum, in poſteriori hypotheticum ſi plura fuerint prædicata de eodem ſubjecto vi *Illatio a diviſis ad compoſita.*

image
not
available

ur in caſu obliquo abjecta copula, & una propoſi-
tur tanquam vera; etiam altera tanquam vera admit-
ior ſumatur pro antecedente, erit poſterior conſe-
ypotheticæ (§.407 *Log.*). Ex propoſitione adeo ca-
hypothetica, ſi ad terminos rectos in obliquos con-
uædam communis. Quodſi jam antecedens propoſi-
nvertatur in ſubjectum & conſequens in prædica-
orica prodit hypotheticæ æquipollens (§.278 *Log.*).
ſitione categorica data elicitur quoque categorica
liquos accedat notio quædam communis.
poſteriori. Ponamus enim dari propoſitionem ca-
eſt figura. Si jam copulam *eſt* abjicias & uterque
que *figura* ponantur in accuſativo, accedente notio-
ape deſcribentis, veluti *Petrus vel alius quicunque*
Petrus vel alius quicunque deſcribit figuram; duas uti-
, quarum poſita una ponitur altera. Quare ſi prior,
ulum, ponatur pro antecedente; poſterior autem,
a, pro conſequente; propoſitionem habes hypo-
ſta eſt conſequentia, ſcilicet ſi Petrus triangulum
ribit. Quodſi ergo eam revoces ad categoricam,
ibens, figuram deſcribit; propoſitio hæc non mi-
, quod triangulum ſit figura. Quodſi indetermi-
re velis, ſcilicet per quemcunque; propoſitio hy-
m deſcribit, figuram deſcribit: & categorica,
leſcribit, figuram deſcribit, non minus evidentes
iori.
: in eo caſu, in quo prædicatum ad formam nomi-
uam in caſu obliquo poni poſſit. Sit e. gr. propo-
folia. Quoniam hic copula latet in verbo *habet*,
em, in qua copula expreſſe ponitur, Arbor eſt ens
ræſenti enuntiatione, arborem eſſe & eſſe ens fo-
que ſunt, neque enim in notione arboris præſup-
folia determinanda requiruntur. Quodſi jam ac-
t quod quis arborem cædat, ut propoſitio pro-
ædit; per ſe patet, quod cædat id, quod folia
quoque eſſe hanc propoſitionem, quod aliquis
ia habet, vel aliquis cædat ens folia habens. Qui
onit, alteram tollere nequit. Habemus adeo pro-
a ex utraque compoſitam: ſi quis arborem cædat,
d, quod folia habet, cædit: vel categoricam,
it quid, quod folia habet, vel ens folia habens,

Digitized by Google

image
not
available

ɔſita una, ponatur etiam altera. In modum, quo a propoſa pervenitur ad alteram tanquam concluſionem, inquirimus jam potiſſimum oſtendimus ex natura mentis, quomodo vi a ad concluſionem perveniatur. Notandum vero eſt non opus ı, quibus nititur fundamentum conſequentiarum immediata- iiſdem in ratiocinando uti velit. Sufficit nota eſſe exempla, ımentamur in caſibus aliis ſimilibus. Et iſtiuſmodi exempla oteſcunt ſæpius, ut neceſſitate quadam impulſi in ea delaba- odum inferendi per conſequentiam immediatam ita primitus las fuerit revocatus. Qui in notionibus confuſis acquieſcunt, ſpiciunt, etſi evidentia illationis percellatur eorum animus, i fieri poſſit, ut propoſitione quadam data perveniatur ad con- r ſeſe habet in ratiocinatione ſyllogiſtica, quemadmodum poteſt.

§. 421.

diatis ſtatus mentis futurus naſcitur ex præſente me- poſitione enim data per conſequentiam immedia- juatenus judicium logicum formas de propoſitio- rdaris alicujus theorematis de propoſitionibus ſe hujus ponis propoſitionem, quæ cum data ſimul judicium logicum exprimit ſtatum præſentem, ıris, ſtatum præteritum, ſive illud diſtincte con- latens confuſe perſpicias, & concluſio, quæ in- nec infertur concluſio ex propoſitione data, ni- ɛtur & theorematis illius recorderis. Status igi- ſequentiam immediatam ratiocinaris, enaſcitur ɛterito.

Quomodo ſtatus mentis ex aliis in ratiocinatione per conſequentiam immediatam naſcatur.

ſteriori. Etenim ſi argumentaris: Omnis homo n homo eſt mortalis; ad concluſionem non per- ɔſitionem datam, omnis homo eſt mortalis, eſſe liter verum eſſe, quod homo ſit mortalis, atque homine prædicari poteſt, idem etiam prædicari :ium vero, quod propoſitio hæc, omnis homo iter vera, deſignat ſtatum mentis præſentem. uſdam hominibus prædicari debere, quod de ; judicium, quod olim te tuliſſe meminiſti, a. Denique judicium, quod quidam homines um exprimit, qui ex ceteris naſcitur, ſeu non- : locum habet. Status igitur in hoc caſu naſci- ·æterito.

:ategoricis & hypotheticis (§. 404) & disjunctivis (§. 407) ıſequentiis immediatis locum habent: id quod probe no- principii intelligas, quod modum enuntiat, quo ſtatus :.

§. 422.

ſtatus mentis, qui futurus erat, enaſcitur ex præſen- te me-

Quomodo ſtatus

image
not
available

CAPUT IV.

...s naturalibus & Habitibus intellectus.

§. 425.

: prævio exercitio inexiſtit, *natura ineſſe* dicitur: inexiſtit, niſi prævio exercitio, *acquiri* dicitur. m de corpore accipi poteſt. Quare cum exercitium re eorundem abſolvatur (§. 195): *Id acquiritur, n inexiſtit niſi iteratis ſæpius actibus ſpecie vel gene-* *Quid natura inſit: quid acquiratur.*

is non exiſtit niſi prævio ſcribendi exercitio: homini itaque ur. Ex adverſo facultas ſentiendi ineſt homini abſque ullo m naturalis.

§. 426.

li potentiam agendi, vel patiendi, dicitur *diſpo-*, vel patiendum. Quodſi hæc *diſpoſitio* natura in- *Diſpoſitio quid ſit.*

aturalis ad ſcribendum: etenim potentiam ſcribendi acqui- ineſt diſpoſitio naturalis ad ſaltandum & equitandum ac altandi, equitandi, pugillandi acquirere valemus.

§. 427.

r, qui actiones ſimplices ad compoſitam requiſi- ectis moris edere valet. *Difficultas* adeo *agendi ris, actioni ſimplici edendæ impenſi, & mora* (ſeu tra- *es interjecta, itemque fruſtaneis conatibus.* *Difficultas agendi in quonam conſiſtat.*

, ſingulas literas delineare debet & in una eademque lite- ſunt. Sunt adeo tot actus ſimplices, ſeu minus compoſiti, ipturam requiſiti, & in ſingulis literis delineandis tot di- s, quot ductus diverſi in una litera obſervantur. Difficul- as depingit & inter ſingularum literarum delineationes a ora intercedat, qua non ſcribitur. Major adhuc eſt ſcri- ntinuo ductu pingit literam eandem, ſed ſingulos ductus rula quadam inter ſingulos interjecta. Non confundenda ia ſcribendi, quando quis ductus literarum nondum deli- e nequit, prout litera pingenda poſtulat, & ſi difficultati adhæreat.

§. 428.

onitur *Promptitudo agendi*, qua quis actiones quiſitas cito nec ullis inter eas interjectis moru- : hæc agendi promptitudo eſt id, quod *Habitus*. *Habitus quid dicatur.*

: mora non modo ſingulas literas, verum etiam integras it, atque eidem habitus ſcribendi, quem ſpeciali nomine ur. Similiter prompte ratiocinatur, qui ſine hæſitatio- er ſe concatenat, quemadmodum fieri ſolet, ubi quis in um diu multumque fuerit verſatus, atque tum habitu ra-

§. 429.

Digitized by Google

image
not
available

:itio acquiri debeat, quicquid ad habitum perti-
), habitus autem perficiatur, ſi quid ejus acquiri-
n inerat, quemadmodum ex notione perfectionis
ntol.); continuo habitus uſu ulterius perfici debet.
poſteriori. Ita enim experimur ártem ſaltandi &
ındemque ad gradum exquiſitiorem perduci, ſi
uitemus. Similiter habitus demonſtrandi, quem
:rvatur &, ſi quid eidem adhuc deeſt, ulterius
:ficitur (*§. 503 Ontol.*), ſi in demonſtrando fue-

:, ſi quid habitui adhuc deſit, defectu cognito, ad exerci-
abſolvitur actionibus, quæ deficiunt: etenim ejuſdem actio-
. eſt, ut eam poſthac promte edamus. Principium hoc non
ıs, cum jam pateat, quid a nobis fieri debeat, ut habitus

§. 432.

'ttitur diu intermiſſo ejus uſu. Aut enim amittitur, aut dum uſum ejus diu intermittis. Enimvero §. 431), adeoque non amitti, continuo uſu. termiſſo ejuſdem uſu. *Quomodo habitus amittatur.*

poſteriori. Artem enim ſaltandi & equitandi de-
:mporis ſpatium non ſaltat, nec equitat. Artem
jui per longum temporis ſpatium demonſtratio-
idem eodem modo obvium eſt de habitu quo-

§. 433.

titur & contrarius ſimul acquiritur, editis continuo Etenim ſi actiones habitui acquiſito contrariæ gis (§. 28 *Ontol.*), atque adeo uſus ejuſdem in- ıtinuo fit quando agendi occaſio offertur, uſus titur. Quare cum habitus acquiſitus amittatur .32); habitus acquiſitus amitti debet editis con- ıtrariis. *Quomodo contrarius habitus ſimul acquiratur.*

ır actiones habitui contrariæ, exercitium eidem
)5). Quare cum actionibus contrariis habitus
30); editis continuo actionibus habitui acqui-
m contrarius acquiritur.
'rata, habitum acquiſitum amitti & ſimul con-
ıtinuo actionibus eidem contrariis.
›poſitio in moralibus, cum hinc pateat ratio, cur homi-
, ut virtutem dediſcentes vitiis adſuefiant.

§. 434.

ıſcimus, *a poſteriori cognoſcere* dicimur: Quod *Differentia*

 vero

Digitized by Google

image
not
available

ɪbis ſunt, cognoſcamus, niſi quatenus eorum nobis
per ſe patet; nihil in nobis a poſteriori cognoſcere
:eptionis.

ɔoſteriori uberius declaravi in Logica capite integro (§. 669 &
. quoque tradantur, quæ ad mixtam cognitionem referuntur: ne-
ione a poſteriori multum proficere licet, ubi univerſales notio-
nparare volueris, quales in ſcientiis venamur. Quomodo au-
:ione a poſteriori progrediamur, ex ipſa præſente tractatione
proferimus, quæ a poſteriori nobis innoteſcunt, etſi placeat
ɪ a priori ſimul ſtabiliuntur, quæ a poſteriori innoteſcunt.

§. 437.

:e non cognoſcimus niſi quæ fingimus. Imaginando enim antea ſenſu perceptas (§. 117), adeoque nobis non i quod jam ante ſenſu duce cognoveramus. Quo-ɪ vi producta phantaſmata dividere (§. 140), atque cque phantaſmata rerum ſenſu nunquam percepta-, licet in iiſdem nihil contineatur, quod non jam ptum; ope imaginationis quædam cognoſcimus, ɔeramus. Enimvero ſi phantaſmatum diviſione ac rei ſenſu nunquam perceptæ producitur, aliquid la igitur imaginatione duce non agnoſcimus niſi *Sola vi imaginationis quænam cognoſcantur.*

ɪginationis vi productis veritas nonniſi ex accidente ineſt, qua-
ſdem combinari, quæ ſibi mutuo non repugnant; ubi de co-
us vulgo non habetur ratio. Patebit tamen ſuo loco, facul-
iendi locum, quatenus phantaſmata examini rationis ſub-
:eat realitas, ſi quam habent.

§. 438.

:noſcitur, vi intellectus eruitur. Quicquid enim a tiocinando nobis innoteſcit (§. 434). Sed ratio-io eſt (§. 366). Ergo quicquid a priori cogno-noſcitur. *Quomodo quid a priori cognoſcatur.*

ıc oſtenditur ſequentem in modum. Quicquid a tiocinando nobis innoteſcit (§. 434). Enimvero otas, quæ definitionem rei ingrediuntur, in re ſas aut quocunque modo deprehenſas eidem tri-ione explicatum (§. 374), conſequenter eidem :m aliquam convenire judicamus (§. 371); aut npetentem porro tribuimus prædicatum aliquod iei iſti tribuendum, vel denique ob o...ina-es præter genus vel ſpeciem rei convenientes ei-ɪ ſub conditione iſtarum determinationum eidem : abſimili modo ratiocinatio ſeſe habet, ſi quan-). Quamobrem ſi ratiocinia fuerint categorica,

Digitized by Google

image
not
available

:er ratiocinandi habitus ſoliditatis nomine venit; ſed quatenus
æ & earum quoque concatenatio diſtincta eſt.

§. 441.

ır, qui ſucceſſive ſingula judicia format, prout ra- *Diſtincta ratiocinatio quænam.*
·.

; docuimus (§. 393 & ſeqq.), quo ordine judicia in ratiociniis
ıaturali mentis impetu fiunt, nec quicquam coacti admitti-
:rioribus perperam ſeſe ingerentibus; non opus eſt, ut diſtin-
hic explicemus. Ejus quoque ideam animo ingenerat, qui
ɔrum eo modo reſolvit, quo idem fecimus (§. 551 & ſeqq.
:jus analyſeos demonſtrationes evoluit, ubi in iis concipien-
nultas admittat crpyſes, ut ſyllogiſmorum genuina forma

§. 442.

, *quo in probandis principiis propius accedit ad notiones* *Gradus ſoliditatis unde prodeat.*
otiones irreſolubiles, ſeu quæ in alias ſimpliciores
ɔmnium primæ; propoſitionibus reſpondent, quæ
non recipiunt. Quare ſi quis principia demon-
ſæ generales in ratiociniis (§. 561 *Log.*), eo uſque
ad notiones irreſolubiles propius accedat; is di-
|ue concatenationem tanto longius continuare va-
; accedit. Quoniam itaque ſoliditas in habitu di-
iocinia concatenandi conſiſtit (§. 440), habitus hic
uo longius quis illam catenam producere poteſt;
r eſt, quanto in probandis principiis propius ad
:edit.

ıentum graduum ſoliditatis continet. Ex eadem vero appa-
ıtis operatione eſſe, quod in prima eſt profunditas. Ha-
analyſis notionum, de qua ſupra diximus (§. 339), cum
ım alias exhibuimus (§. 551 & ſeqq. *Log.*). Sicuti enim
ɔlvitur in notiones eorum, quæ ipſam ingrediuntur, & no-
ı alias ſimpliciores, quamdiu datur; ita analyſi demonſtra-
vitur in ratiocinia, quæ eam ingrediuntur, & principiorum
lenuo reſolvuntur in ſua ratiocinia, quamdiu datur. Quem-
:x analyſi notionum; ita ſoliditas ex analyſi demonſtratio-

§. 443.

u demonſtrandi & probandi pollet. Qui enim ſoli- *Quinam habitu demonſtrandi polleat.*
: ratiocinandi & ratiocinia concatenandi pollet
:monſtratione ac probatione quacunque legitima
(§. 496. 498 *Log.*), quibus ratiocinia diſtincte
); qui ſolidus eſt, demonſtrandi habitu pollet.
olidi, quod habitu demonſtrandi polleant: & ſtudio ma-
co non ſine laude incumbentes cæteris viris eruditis ſoli-
n demonſtrandi habitum ſibi comparent, quo probationes
ırrunt, a ſufficientibus diſtinguunt, nec in præbendo aſſen-
adeo faciles ſunt. Commendatur itaque hoc etiam nomi-
intellectum perficiendum, quatenus ejuſdem tractatione

§. 444.

Digitized by Google

image
not
available

:, fixus quippe non futurus, cum nulla ratio ſuadeat, ut in lum reſpicias, quam alium.

§. 445.

admittit tanquam vera, niſi ſufficienter probata, at- . Qui enim ſolidus eſt, habitu demonſtrandi pol- judicare valet, utrum quid ſit ſufficienter proba- brem cum non ignoret, propoſitionem eſſe veram, (§.544 *Log.*), & tum eandem nobis eſſe certam, ſi onvenire demonſtrare valemus (§. 568 *Log.*), vel obſervamus (§.567 *Log.*); utique tanquam verum enter probatum. *Quanā ſolidus admittat tanquam vera.*

m eſt, nos judicare haud quaquam poſſe, utrum r probata nec ne, quamdiu terminus quidam in ea s nondum intelligimus, conſequenter quando pro- nter explicata, cum ignoretur, quid probari de- olidus eſt, non admittat niſi ſufficienter probata *per* dmittere valet niſi ſufficienter explicata.

s nonnullis dicatur, qui non admittit niſi ſufficienter probata tis accurate. Differunt enim eſſe ſolidum & ſolida diſcernere Solidus tunc demum erit, ſi ipſe ſufficienter explicet ac pro- : id quod ſequente propoſitione oſtenditur.

§. 446.

it, quæ affirmat, vel negat, ſolidus eſt. Quoniam datam probamus, ut certi reddamur eam eſſe ve- m demum nobis certa eſt, quando demonſtrare jecto convenire (§. 568 *Log.*); qui ſufficienter el negat, eadem demonſtrat &, ubi nulla ex par- ſtriam ſuam, demonſtrationes dat completas at- 9 *Log.*), adeoque conſummatas (§. 855 *Log.*). tiones conſummatas dare valet, ſolidus eſt (§. qui ſufficienter probat, quæ affirmat, vel negat. *Quinam ſit ſolidus.*

iniri poſſe per eum, qui ſufficienter probat, quæ affirmat, m ſufficienter probetur, nempe quod evincitur per demon- ſummatas. Quoniam vero demonſtrationes iſtas ingrediun- ri ſtabilita; per ſe patet, ad ſufficientem probationem quo- iliantur, quæ ab experientia hauriuntur.

§. 447.

robat, idem quoque ſufficienter explicat. Qui enim is idem demonſtrat, quemadmodum ex demon- . Enimvero ſi qua propoſitio demonſtratur, ex ƈti ingrediuntur, ſeu de eodem ſumuntur, ra- licatum (§. 551 & ſeqq. *Log.*), conſequenter choari poteſt, enumerandæ ſunt determinatio- rædicatum eidem tribuitur, & notio prædicato *Nexus probationis & explicationis ſufficientis.*

reſpon-

image
not
available

Log.), ea vero, quorum ideam reproducere ac re-
: minime valemus, multo minus demonſtrare vale-
num reſpicimus ad objectum cognitionis(*not.*§.450);
lucere minime valemus, conſequenter quorum nul-
ea, ea nec ſcimus. Ergo non ſcimus, niſi quæ me-
, quod perinde eſt, tantum ſcimus, quantum me-

eſt; ſed hic eam ad fixam notionem terminis philoſophicis con-

§. 452.

Scientia quando pereat.

oblitus eſt, ejus ideam reproducere vi imaginationis
oque nec eam memoria amplius retinet (§.180): *qui
bliviſcitur, ipſius amplius ſcientiam non habet.*
o ſcientia, quam nobis comparavimus, imminui poſſit.

§. 453.

Oblivio quãdo nõ noceat habitui acquiſito.

*atiocinandi ac ratiocinia concatenandi remanet, etiamſi
quibus diſtincte ratiocinatus habitum iſtum tibi compara-*
iſtincte ratiocinandi ac ratiocinia concatenandi tibi
d de iis præciſe rebus ratiocinatus es, de quibus di-
naſti & formata concatenaſti; ſed quod tantummodo
concatenaſti ac hoc ipſo notionem diſtinctæ ratioci-
atiociniorum concatenationis tibi comparaſti(§.430).
ctum, de quo ratiocinatus es, ad hoc nil quicquam
s, cur habitum diſtincte ratiocinandi & ratiocinia
nparaveris; ſed ſola ſufficit actuum ratiocinationis ac
entia; ratio quoque ſufficiens illius habitus in ſola
entia continetur, nec quicquam ad eam facit obje-
inia diſtincta formaſti & concatenaſti (§. 56 *Ontol.*).
one ſufficiente habitus ponatur & ipſe (§.118 *Ontol.*),
ponatur, vel tollatur, nil quicquam faciat, quod
em non pertinet; habitus quoque diſtincte ratioci-
oncatenandi adhuc poni, adeoque remanere poteſt,
eorum, de quibus diſtincta ratiocinia formaſti & for-

diſtincte ratiocinandi & ratiocinia legitime concatenandi confer-
matico tibi comparaſti, etiamſi Matheſeos prorſus obliviſcaris,
tra Matheſin (§. 431). Quamobrem ſtudium mathematicum,
bitus gratia, nemo non exquiſita induſtria tractare debet, non
fit tibi futurus olim theorematum uſus, ſed ſingula in ſpem fu-
ir.

§. 454.

Ars inveniendi quid ſit & quod detur.

itibus cognitis alias incognitas colligendi dicitur *Ars*
inprimis Mathematicorum probatur, quod *detur*
at nimirum eos ex iis propoſitionibus, quas demon-
pirica. Ee ſtrant,

image
not
available

ƈtenus Phyſici fere ſoli: eidem tamen locus eſt in omni philoſo- *mentandi definitio.*
ırali. Quamobrem aliquoties me jam monuiſſe memini, quod
:uralis experimentalis, imo philoſophia experimentalis ad om-
rtes extendatur.

§. 460.

ɛruitur; ex notionibus, hoc eſt, definitionibus ac propo- a colligitur. Ad cognitionem enim, quæ a priori da- ſum intelleƈtus operationes concurrunt (§.439), con- licium & diſcurſus ſeu ratiocinatio (§. 325). Enim- aliis præviis formantur ratiocinando (§.366), adeo- ɔropoſitiones cognitas ad objeƈta, de quibus medi- §. 356 & ſeqq.). Quare ſi a priori veritas eruen- ıs ac propoſitionibus, ſeu notionibus jam acquiſitis *Veritas quomodo a priori eruatur.*

:m a poſteriori exemplo Mathematicorum, qui hac ıtur. Si quis in Algebra cum attentione ad talia fue- :em propoſitionis abunde perſpicit.

§. 461.

'ndi a priori, quæ per eminentiam *Ars inveniendi* dici- ıtionibus acquiſitis, hoc eſt, ex definitionibus ac pro- gnitis ratiocinando colligitur veritas adhuc incognita. *Artis inveniendi a priori definitio.*

iori, ſi a Matheſi pura diſceſſeris, cum arte obſervandi ac experi- Exemplo nobis ſunt Aſtronomi, qui artem inveniendi veritatem vandi conjungunt. Exemplo ſunt Phyſici, qui eandem cum arte ınt, imo cum arte obſervandi & experimentandi ſimul.

§. 462.

ıtes a priori non inveniuntur, niſi ex definitionibus ac gnitis (§. 461); *quo plures definitiones ac propoſitiones o ad inveniendum veritatem latentem a priori aptior: ſi cui ſpeƈtæ ſunt, is in inveniendo inanem operam ſumit.* *Quænã ars inveniendi a priori præſupponat.*

ltæ jam proſtant definitiones ac propoſitiones ab aliis inventæ, eas dere debet, qui animum ad inveniendum applicat, quam de ve- :uenda cogitet. Non ignota mihi ſunt exempla eorum, qui, cum ſent, oleum ac operam omnem perdiderunt, quod præcipitato gradu derent.

§. 463.

; a priori ratiocinando colligitur (§. 461); *veritatem a habitu ratiocinandi polleat neceſſe eſt*, conſequenter cum diſtinƈte ratiocinandi & ratiocinia concatenandi conſiſtat *·em ſolidum eſſe oportet.* *Requiſitum alterum inventoris.*

a ratiocinatio in inventore non abſolute neceſſaria, cum vel experien- que egregiis inventis celebres a diſtinƈtis ratiociniis eſſe alienos, imo ɔcinationis, ac legitimæ ratiociniorum concatenationis ne quidem di- ɔnem: nemo tamen negaverit, ratiocinationem diſtinƈtam non uno eſſe confuſæ, qui utriuſque differentiam expertus eſt, quemadmo- ırus ſum.

Digitized by Google

image
not
available

non ſequitur ex præmiſſis, neque veritas ejus vi for-

§. 467.

gulis logicis conformia ſunt, nulla a priori invenitur *Ratiocinia in inveniendo qualia.*
ıveniri debet a priori, ex definitionibus ac pro-
atiocinia colligenda (§.460). Ponamus jam ra-
non eſſe conformia: ergo ex datis ſeu cognitis
rtur propoſitio vera (§.466). Patet igitur ſi-
s logicis conveniunt, a priori nullam inveniri

ıventores, quibus contrarium videtur. Neque enim omnes
norunt: id quod tamen requiritur, ſiquidem formam le-

§. 468.

r ſyllogiſmos diſtincte explicari poſſunt (§.332 *Idem ulterius expenditur.*
a regulis logicis conformia ſunt, & ipſi iiſdem
ım a Logicis formam ſervare debent; *ratiocinia*,
per ſyllogiſmos formales explicabilia ſunt.
ɔs formales ſemper adhiberi ab inventore; neceſſe tamen
ɔluta per ſyllogiſmos formales explicentur. Imo conducit
ti in meditando, ut ratiocinia eo ordine ſe invicem exci-
ı reſolutione (§. 551 & ſeqq. *Log.*) ſe invicem conſequun-
majore luce verſatur, ubi diſtincte ratiocinatur, quam
Facilius advertit, ubinam hæreat aqua & de quibus prin-
:equam ulterius progredi poſſit. Minus defatigatur medi-
dem continuat. Imo lapſus quoque facilius evitat quam
ıfit itaque ut puerile judicemus, quod tantæ utilitatis eſt
. Eſt etiam ſyllogiſmorum formalium aliquis uſus in di-
cogitationem noſtram ſubire debent: ſed de hoc aliiſque
ı formalium præſtantia doceri poterat, ex inſtituto olim

§. 469.

ıntur regulæ, quibus mens apta efficitur per *Artificia heuriſtica quid ſint.*
itatem incognitam eruendi, quam ſolo ratioci-
eruere non poterat.
endi exponenda ſunt, ac ad ea reſpiciendum, quando in-
ɔrundem artem quaſi ad menſuram revocare volueris.

§. 470.

di habitus ad veritatem latentem inveſtigandum non *Artificiorum heuriſticorũ neceſſitas.*
ɔræterea artificiis heuriſticis ſæpius opus eſt. A po-
:obare licet per exempla ex Matheſi petita. Ec-
:iæ elementis communius eſt, quam ex data no-
ɔſſe prædicatum vi aliorum theorematum jam
:nte per conſtructionem quandam geometricam
applicari, atque adeo ex iis, quæ per conſtru-
ndo colligi poſſit, quod quæritur? Sane ſi men-
ſuram

Digitized by Google

image
not
available

to uno vi notionis communis innotuit, idem
n applicari poteſt.

ı & numeratio pecuniæ in vita communi notionem quan-
ɔque caſu ſunt diverſæ ſpecies integrorum, majores com-
ɔartibus, & minores reducendæ ſunt ad majores continuo,
ubſiſtatur, ſeu reductio ad majorem fieri nequit. Quam-
ſideres tanquam eſſentiales cujuſdam entis, notio commu-
, & quæ inde colliguntur in caſu uno, ea etiam applicari
ecuniæ numeratio tibi perſpecta fuerit, inde additionis mo-
. Eodem prorſus modo ad ſubtractionem applicavimus,
ınt, ſicque regulas ſubtractionis eruimus (§. 103 *Arithm.*).
e communi perſonæ ſingularis & integræ cujuſdam Reip.
꞉ntes applicando ad gentes integras, quæ de perſonis ſingu-
ıs demonſtrata ſunt.

§. 472.

Principii reductionis definitio.

ppello artificium, quo objectum aliquod, de
ɔ ad aliud notionem quandam communem ha-
ıobis innotuere, vi notionis communis ad illud

eſt in omni arte inveniendi, quemadmodum ſuo tempo-
꞉mpla modo (*not.* §. 471) enumerata, plurima occurrunt
in philoſophia noſtra. In Elementis Geometriæ circulus
colligatur modus inveſtigandi aream ejus (§. 410 *Geom.*);
§. 541 *Geom.*), & ſphæra ad Pyramidem ſeu corpus ex py-
centro coeunt, compoſitum reducitur (§. 550 *Geom.*). In
um & polynomium quodcunque reducitur ad binomium,
꞉ pateat geneſis multinomiæ (§. 101. 102 *Analyſ.*). Hoc
in medium adducimus, ut artificii heuriſtici aliquod pro-
tius confirmaremus, quæ de principiorum heuriſticorum
aſſeruimus (§. 470). Multa de principii hujus uſu incul-
admittat caſus a ſe invicem utiliter diſtinguendos; ſed de
niendi.

§. 473.

Artis inveniendi generalis & ſpecialis differentia.

eſt, quæ circa quodlibet objectum verſatur.
eſt, quæ circa determinatum quoddam obje-

to, ut adeo tot ſint ſpecies artis inveniendi, quot ſunt
ɔemus artem inveniendi Mathematicorum, quæ commu-
ppellatur. Hæc enim non verſatur niſi circa quantitates,
thematicis inveniendis inſervit. Eſt etiam artis invenien-
quæ circa numeros determinatos verſatur, atque adeo
ſ determinatos ex datis aliis. Datur etiam ars inveniendi
inveſtigantur: datur alia, quæ phyſicis veritatibus de-
꞉eniendi generalis eas tradit regulas, quæ in omni verita-
ɔent, ſive eæ mathematicæ ſint, ſive phyſicæ, ſive mora-
꞉neris. Etſi autem nos aliquando artem inveniendi genera-
ꞏrorſus negligemus artes inveniendi ſpeciales, ut appareat
egulis locupletari, regulæque, quæ in poteſtate ſunt, ad

§. 474.

Regulæ ſpeciales

eniendi ſpecialis ex veritatibus de illo objecto, circa quod

image
not
available

ora vel allegoria, quod ſimilitudo ſit clariſſima, etſi eam
per ſe obſervaturus fuiſſet; vel hoc ſolo argumento patet,
ribui Poetæ ob facilitatem obſervandi ſimilitudinem re-
ſime Poetæ ipſa metri lege adducti genus pro ſpecie ac ſpe-
per ſynecdochen ponere coguntur: quod ubi apte fieri
hinc oriatur in dicendo obſcuritas, ingenioſi dici ſolent.
: ingenioſus hic dicitur, qui in generibus ac ſpeciebus di-
is eſt, genera autem ac ſpecies qui diſcernit, ſimilitudines
(§. 233. 234 *Ontol.*); patet denuo ob ſynecdoches conve-
eminem dici poſſe ingenioſum, niſi qui acumine obſervan-
rerum pollet. Similiter Oratores dicuntur ingenioſi ob
um metaphorarum, allegoriarum & ſimilitudinum: un-
, quo ante, colligitur ita judicantibus non aliam ingenii
uam quod ipſum in facilitate rerum ſimilitudines obſer-
Iiſtrionibus ingenium tribuitur ob dicta & facta, quando
aliquod in obſervandis rerum ſimilitudinibus acumen:
dicta & facta vix oblectant vulgum imperitum. De re-
la in medium afferri opus non eſt (*§. 666 Log.*). Ex ha-
ide patet, dum ingenioſos appellamus alios, ad facilita-
militudines rerum animum adverti, quamvis diſtincte
itur ſub aliis peregrinis, quæ una percipiuntur, quaſi
;.).

niſtet, quomodo tanta enata fuerit inconſtantia loquendi, in ea in-
m ingenio neceſſario connexa ſunt, atque adeo ſemper una perci-
quis propoſitionem præſentem ægre admiſerit; is per nos judicet in-
i definitione noſtra continetur (§. 476), uſui loquendi communi
men ideo habebit, unde definitionem noſtram impugnet. Definitio
eſt, adeoque arbitraria: placet nimirum nobis vocem iſtam in hoc
ifficit autem ſignificatum eſſe realem, cum iſtiuſmodi facilitas ob-
erum detur. Neque in leges ſtyli philoſophici impingimus, dum
um imponimus. Neceſſe enim eſt facilitatem obſervandi ſimilitu-
omine diſtingui. Quodſi vero nomina ſingula perpendas, quæ de
ur, non reperies aliam, quæ ad facilitatem prædictam indigitan-
terquam ingenium.

§. 478.

vacem appello, qua phantaſmata adeo clara produ- *Imaginatio vivax quænam dicatur.*
e conſcius ſis eorum, quæ in iiſdem continentur.
antaſmata gradu claritatis: id quod experientia conſtat, & vis
inor eſt pro gradus iſtius diverſitate in diverſis ſubjectis.

§. 479.

o vivax eſt. Ingenioſus enim rerum non modo præ- *Imaginatio ingenioſi qualis ſit.*
n abſentium ſimilitudinem facile obſervat (*§. 476*).
m abſentium vi imaginationis producantur (*§. 92*),
ſint (*§. 93*); hæc inter ſe, vel ideas ſenſuales cum
obſervat, quæ in utriſque eadem ſunt (§. 195 *On-*
irica. Ff *tol.*),

image
not
available

ɪpoſitio una inſervit demonſtrandæ alteri, eatenus ex una in-
ılt era vera ſit: id quod per ſe patet, modo ad exempla de-
ı attendas. Una igitur in ſe continet rationem, cur altera
)ntol.). Propoſitiones adeo determinatæ univerſales conne-
, quatenus ſunt veræ (§.10 *Coſmol.*), conſequenter veri-
:s inter ſe connectuntur.

ıiverſalium nexus fundatur in nexu rerum, quem in Coſmologia ſtabili-
. 1. cap. 1. quemadmodum veritas logica in veritate rerum tranſcenden-
. Et niſi iſtiuſmodi nexus daretur, nec ſyſtemata veri nominis condi
Horis ſubſecivis A. 1729. trim. brum. num. 3. deſcripſimus. Quamob-
operam eruditi in conſcribendis ſyſtematis collocaturi ſunt, eo clarius
tatum univerſalium perſpicient talemque dari ipſo opere convincentur.

§. 483.

ultas nexum veritatum univerſalium intuendi ſeu perſpi- *Rationis definitio.*

:urſu de conformitate rationis ac fidei Theodicææ præmiſſo §.23 ratio-
ım veritatum. Catenam ſumit in ſignificatu improprio, neque aliud
: nexum eo ſenſu acceptum, quem ſtabilivimus in Coſmologia §. 10.
tem ſuam diſtincte explicaverit; æquitas tamen in interpretando po-
nſu catenæ nomen accipiamus (§. 907. 922 *Log.*). Et cum ex con-
onem ipſi eſſe de veritate doctrinæ, non facti: quin veritates univer-
t dubium non eſt. Definitio igitur *Leibnitiana* in eo differt a noſtra,
abeat pro facultate animæ, ſed pro objecto, circa quod intellectus
m nemo non fateatur, rationem vulgo ſumi pro facultate animæ,
ɪecto cognitionis noſtræ, nihilque obſtet, quo minus ſignificatum
ab eo quoque ſine urgente neceſſitate recedendum non eſſe duximus

§. 484.

ıbuli rationis, ut a nobis ſumitur, uſui loquendi conformis. *Receptus ſignificatus vocabuli rationis ſtabilitus.*
probe perpendit, quænam ex actione aliqua emergere
, quænam inde redundare queant damna, nec actio-
ıetipſi nocere poteſt; ex ratione ſeu eidem convenien-
n quonam, quæſo, hic conſiſtit ratio? Nonne ideo
enter agere dicis, quod perſpicit, quænam ex actio-
ıntur, adeoque nexum inter actiones iſtiuſmodi, de
, utrum committendæ ſint, an omittendæ, & ea,
equuntur, damna, ſive emolumenta? Quodſi ergo
tive pro facultate mentis; in præſenti caſu utique erit
xum veritatum univerſalium: neque enim de actione
iſcurſivum ferre licet, niſi beneficio propoſitionum
388 &c.). Patet igitur ſignificatum vocabuli paulo
), eſſe uſui loquendi conformem (§.150 *Log.*).
itur a contrario. Ponamus enim Sempronium edere
nnum ipſius manifeſtum tendit. Nemo non affirma-
m rationem agere. Cur vero, quæſo, hoc affirma-

 tur?

Digitized by Google

image
not
available

t (§. 537 *Log.*). Quoniam itaque per alias propo-
iverſales (*not.* §. 486), non intelligitur, cur præ-
to; ratio nexus prædicati cum ſubjecto nulla in
univerſalibus continetur (§. 56 *Ontol.*), conſe-
ua nobis jam ſermo eſt, cum aliis propoſitioni-
itur (§. 10 *Coſmol.*). Rationi igitur conformis non
em contraria (§. *cit.*).

hiſce intelligitur, quomodo evincatur, eſſe quid rationi
mirum conformitas cum ratione patet per demonſtrationem
ogicam, modo in poſteriori caſu notetur, non aſſumi pro-
inde colligatur abſurdum, ſed ipſam potius, quæ datur,
ates omnes geometricas eſſe rationi conformes, cum ibidem
entur. Cumque nos idem moliamur in philoſophia, non
quidnam ſit rationi conſentaneum.

§. 488.

Gradus rationis ab objecto materiali pendentes.

i plurium veritatum univerſalium nexum perſpicit,
exum perſpicit. Ideo enim ratio alteri tribuitur,
iverſalium perſpicere valet (§. 483), adeoque
e alterius, quod unus plurium veritatum uni-
re poſſit, alter pauciorum. Multitudine igitur
as introſpicitur, conſtituuntur gradus rationis
m gradus unus altero major ſit (§. 751 *Ontol.*),
atur magnitudo, cui idem convenit; ratio quo-
plurium veritatum univerſalium nexum perſpi-
iorum nexum perſpicit.

damentum graduum rationis, ubi gradus derivantur ab
cilicet univerſalibus, circa quas verſatur ratio. Sed datur
entum, de quo notanda eſt propoſitio ſequens.

§. 489.

Gradus rationis ab objecto formali pendentes.

nexum veritatum univerſalium inter ſe in ſerie lon-
i qui eundem in ſerie breviori producere valet. Eo-
præſens demonſtratur, quo præcedens. Nimi-
s nexum veritatum univerſalium introſpiciendi
deprehenditur in connectenda veritate quadam
endi poſſe ad alias generaliores, vel etiam de-
liores; ratio unius differt quoque a ratione al-
veritatum univerſalium inter ſe in ſerie longio-
autem nonniſi in breviori. Longitudine adeo
gradus rationis (§. 746 *Ontol.*). Quare cum gra-
.751 *Ontol.*), & ob hunc ipſum tribuatur rei,
nagnitudo; ratio quoque illius major eſt, qui
lium inter ſe in ſerie longiori continuare valet,
breviori producere poteſt.

nexarum innoteſcit ex ſyſtematis veri nominis. In Elemen-
s mathematicas inter ſe connexas dedimus. Quare ſi quis a

prima

Digitized by Google

image
not
available

§. 494.

ficio rationis cognoſcitur, id ex aliis propoſitionibus ſive judiciis ſ, quæ antea nobis innotuere, colligitur. Quicquid enim cognoſcitur, id ratiocinando colligitur (§. 492). Enimamur, ex definitionibus & judiciis aliis præviis, quemꝰus ratiocinandi apparet (*§.* 374. 384. 388 &c.), colligi-. Ergo quicquid beneficio rationis cognoſcitur, id ex que propoſitionibus ſcilicet judiciis præviis colligitur. *Quomodo beneficio rationis quid cognoſcatur.*

§. 495.

ſi in ratiocinando non admittimus niſi definitiones ac ɔri cognitas. *Pura* non eſt, ſi in ratiocinando præterea a poſteriori cognoſcuntur. *Rationi puræ ac non puræ differentia.*

ımetica, Geometria & Algebra. Quodſi dubium moveant quædam num communium a poſteriori manifeſtarum admittuntur; illud pro- l animum revocaveris, in philoſophia prima eadem a priori fuiſſe a ratio minime pura eſt, cum ibidem ubivis aſſumantur, quæ de ɛſcunt, quemadmodum & in Aſtronomia moris eſt.

§. 496.

'a non eſt, experientia cum eadem in cognoſcendo concur- atio pura non eſt, in ratiocinando admittuntur præter ıſitiones, quæ a priori innotuerunt, etiam aliæ, quæ untur (§. 495). Enimvero quicquid a poſteriori coıdo cognoſcimus (§. 434). Cum ratione igitur hoc cognoſcendo concurrit. *Rationis & experientiæ concurſus.*

§. 497.

is & experientiæ in cognoſcendo *Connubium rationis &* *Connubium rationis ac experientiæ.*

mi facio in univerſa philoſophia, cum & ad certitudinem cogni- progreſſum in ſcientiis mirifice juvet. Atque ea ratio eſt, cur rte, in qua cognitioni animæ a poſteriori ſtudemus, rationem ocemus, quaſi de cognitione a priori eſſemus ſolliciti. Ac eunoſophia experimentali ſervamus.

§. 498.

biſtoria ab experientia ortum trahit. Quicquid enim e valemus (§. 594 *Log.*), adeoque per ratiocinia ınibus & propoſitionibus jam antea evictis colligitur x his intelligitur veritas illius (*§.* 568. 564 *Log.*), r rationem in iiſdem contineri, cur illud verum ſit cum iſtis definitionibus atque propoſitionibus con- Quoniam adeo ſcientia nexum inter veritates uni- *'monſtrata*; ex ratione proficiſcitur (§ 483). ur ea, quæ ſunt atque fiunt, ſive in mundo ma- is immaterialibus (§. 3 *Diſc. prælim.*). Ea, quæ ſunt, *Scientiæ ac hiſtoriæ ortus.*

Digitized by Google

image
not
available

oſcimus, vel a poſteriori (§. 435): quamobrem quid fieri
ſtiuſmodi caſu, vel ratiocinando nobis innotuit, vel expe-
didicimus (§. 434). Nemo non novit in diſciplinis, quæ
n tradi theorias negotiorum maxime communium, imo gra-
&, ſi quæ in iis continentur, pauciſſimos homines diſcipli-
Quoniam itaque deſtituuntur propoſitionibus determinatis,
icent in caſibus datis; ſecundum notiones judicare tenentur,
ori ſeu per experientiam acquiſiverunt. Vi igitur ſimilitudi-
ntis cum alio quodam præterito hunc ſibi repræſentant cum
o factum fuerit (§. 205), quodque tum iſtud factum fuerit
t (*not.* §. 173), atque adeo idem in hoc caſu fieri debere

gata ſit, meretur tamen attentionem philoſophi. Non igitur tædet in
us, ut in actionibus noſtris ſatis circumſpecti ſiamus.

§. 502.

actionibus ſuis dicuntur *empirici*, qui ſecundum experien-
s moderantur. In *actionibus* autem *ſuis rationales* dicun-
m rationem eaſdem moderantur.

Qui in actionibus ſuis ſint empirici; quinam rationales.

l emonſtratione propoſitionis præcedentis dicta ſunt, apparet, nemi-
rationalem eſſe poſſe, niſi qui habet animum theoria excultum, ut
ones univerſales, quas in diſciplinis didicit, vel ipſemet invenit, ad
gotia applicare poſſit (§. 501).

§. 503.

caſuum ſimilium dicimus modum dirigendi actiones per
ſimili.

Expectatio caſuū ſimilium.

mitemur facta aliena, ſive propria in caſu ſimili.

§. 504.

um ſimilium rationi ſimilis videtur. Qui enim caſus ſimiles
re poſſint; actiones ſuas dirigunt per olim facta in caſu
itando ſcilicet, ſeu denuo faciendo, quod fecerunt
cerunt (§. 501). Id autem ideo fieri, & experimur, &
eundem eventum in præſenti caſu ſperemus, quem in
ſumus. Videmur adeo perſpicere nexum inter actio-
caſu dato, conſequenter expectatio caſuum ſimilium
r (§. 483).

Similitudo ejus apparēs cum ratione.

§. 505.

aſuum ſimilium tertia latet mentis operatio, *ſeu ratioci-
ntinetur*. Etenim ubi prævia experientia didicimus,
id fieri poſſe vel debere; caſu eodem recurrente no-
us (§. 205. 226), atque idem jam fieri poſſe, vel de-
ceptio caſus præſentis propoſitioni minori, memoria
æterito majori, & judicium inde enatum concluſioni
e ſit, ac ſi ita argumentaremur: Caſus præſens talis

Ea ulterius expenditur.

rica. Gg eſt.

Digitized by Google

image
not
available

CHOLOGIÆ
MPIRICÆ
PARS II.

Digitized by Google

image
not
available

CHOLOGIÆ EMPIRICÆ

PARS II.

FACULTATE

ndi in ſpecie & de Commercio inter Mentem & Corpus.

SECTIO I.

ACULTATIS APPETENDI PARTE INFERIORI.

CAPUT I.

tate ac Tædio, nec non Notione boni ac mali.

§. 509.

HActenus contemplati ſumus facultatem cognoſcendi: progrediendum ulterius eſt ad facultatem appetendi. Appetitus naſcitur ex cognitione; non tamen per ſaltum. Quamobrem diſtincte nunc nobis exponendum, quomodo ex notionibus naſcatur appetitus. Equidem ad facultatem appetendi penitus agnoſcendam conducunt quoque notiones certitudinis ac probabilitatis cognitionis humanæ, nec non opinionis ac erroris, de quibus *Inſtitutũ Auctoris.*
nus: quoniam tamen jam alibi de ſingulis hiſce notionibus
integris capitibus (§. 564 & *ſeqq. Log.*), ut denuo repetan-
em jam dicta ſunt, opus non eſt. Quamobrem iis ſuppoſitis
de notis ad progreſſum a cognitione ad appetitum explican-
rimus dicturi de voluptate ac tædio, notionibuſque boni ac
ea quod ex cognitione naſcitur primum voluptas, inde por-
bonitate objecti, ac hinc demum reſultat appetitus; in ca-
ſito ex cognitione rei ortum primo trahit tædium, inde
, quod ea mala ſit, tandemque hinc reſultat averſatio.
ue averſationis geneſis diſtincte agnoſci meretur, cum hæc
cognitio

image
not
available

in camur, quod pictam cum naturali confuderimus. Enim-
line imaginis cum prototypo perfectio ejus conſiſtit. Quam-
tota in eo ſita eſt, quod perfectionis imaginis tibi con-
quod perinde eſt, quod eam intuitive cognoſcas. Equi-
fatetur, perfectionem imaginis ex ſimilitudine ejus cum
nandam eſſe: quodſi tamen quis probationem deſideret,
eam damus. Nimirum dum pictor imaginem delineavit,
ato caſu uvam pinxit, non aliud intendit, quam prototy-
aginem fecit, veluti uvam, in tabula repræſentare. Quo-
ototypo ſuo ſimillima ſupponitur; quæ in imagine diſtin-
ſunt cum iis, quæ in prototypo diſtinguere licet (§. 195
deo datur in imagine, quod non repræſentet aliquid in
ihil datur in prototypo, quod non repræſentetur in ima-
itur, quæ in imagine diſtinguuntur, cum ſint repræſen-
i, & omnia ſimul repræſentamen totius prototypi; ſingula
con ſentiunt atque in hoc conſenſu, conſequenter in ſimi-
tio imaginis conſiſtit (§. 503 *Ontol.*). Similiter volupta-
ex eo, quod horologium horas ſingulas ſingulaſque ejus
indicet. Enimvero in hoc conſiſtit perfectio horologii,
ſtruitur, ut tempus indicet (*not. §. 573 Ontol.*). Voluptas
gio percipitur, quatenus nobis conſcii ſumus perfectionis
itecturæ peritus inſigni prorſus voluptate perfunditur,
latur ædificium juxta regulas architectonicas conſtructum.
ædificii ſtructura omnia cum regulis Architecturæ conſen-
et inde ratio reddi poſſit, cur unumquodque eorum tale
dificium perfectum eſt. Architecturæ igitur peritus con-
fectionis ædificii, quando ex eodem voluptatem percipit.
tem percipiunt ex vita diſſoluta, quod ita ex ingenio ſuo
alio rum prorſus independentes. Tum vero per errorem
tiam pro perfectione ſtatus habent, atque adeo voluptate
quatenus ſibi conſcii ſunt perfectionis cujuſdam apparen-
, ut eos caſus, in quibus voluptatem percipiens nullius
e ſibi conſcius eſſe poteſt, notioni voluptatis, quam dedi-
us.

dum eſt, non neceſſe eſſe, ut quis in genere judicet objectum, quod
tum: ſufficit enim perfectionem quandam ſive veram, ſive apparen-
ercipi. Ita non opus eſt, ut judices imaginem prototypo ſimilem eſſe
cit, ut tibi conſcius ſis ſimilitudinis. Nec opus eſt ut judices horolo-
; ſed ſufficit ut tibi conſcius ſis, quod tempus accurate indicet. Ne-
, ut quis judicet vitam diſſolutam eſſe perfectam; ſed denuo ſufficit,
ſe agere quod lubet. Judicium enim, quo ſtatuitur, in eo, cu-
, conſiſtere perfectionem rei perceptæ, in notionibus confuſis involvi-
tur niſi ab eo, qui ſingulari acumine illas evolvere & ad diſtinctas re-

§. 513.

Digitized by Google

image
not
available

la perfunderis. Quodſi per errorem judices idem in numerum imperfe- i eſſe; tædio prorſus afficietur animus, quemadmodum deinceps pate- m noſſe, quandonam voluptas conſtans ſit, cum hinc ampliſſimam noralibus praxin.

§. 514.

a eſt, quæ ex vera perfectione oritur: *Apparens* vero, quæ ente. *Voluptatis veræ ac apparẽtis differentia.*

ralibus voluptatem veram ab apparente diſtingui. Plerique enim homi- præcipites dant, quod apparentem voluptatem cum vera confundunt.

§. 515.

oluptas conſtans eſt, ſi perfectio fuerit vera & demonſtrare vera (§. 513), tum vero quoque certus ſis voluptatem 14); *voluptas vera conſtans eſt tum in ſe ſpectata, tum reſpe- uo agnoſcitur.* *Voluptas vera qualis.*

olu ptas vera in ſe conſtans ſit, quatenus nulla datur ratio intrinſeca, cidente tamen fieri poteſt, ut in aliquo ſubjecto non ſit conſtans, ſed is eam non agnoſcit, adeoque judicium verum, cujus minime convi- m a bire poteſt, quemadmodum ex ſequentibus clarius eluceſcet.

§. 516.

fuerit perfectio, vel talis ſaltem apparet; eo major quoque eſt *Gradus perfectionis.*
nus evidentiæ gratia perfectionem A eſſe dimidiam perfe- 3; erit B bis A, ſeu B = 2 A. Ponamus porro ex perfectio- iere voluptatem C: erit illa perfectio A ratio ſufficiens vo- 29 *Ontol.*). Quoniam itaque poſita adhuc alia perfectione lia adhuc voluptas C (§. 189 *Ontol.*); evidens eſt poſita A poni voluptatem bis C, conſequenter ex perfectione, ſius A, oriri voluptatem duplam ejus, quæ a perfectione . Eſt vero perfectio B dupla perfectionis A *per hypotheſin.* ione B dupla oritur voluptas ejus, quæ ex perfectione A Quia idem eodem modo patet, ſi rationem perfectionum am ſupponas; in genere patet, voluptatem fore tanto ma- jor fuerit perfectio.

i voluptas oritur, perinde eſt ſive perfectio fuerit vera, §. 511), conſequenter ſive rei perceptæ actu inſit, ſive errorem eidem tribuatur (§. 510). Quamobrem ſi perfe- pareat dupla perfectionis A, non minus ac in caſu verita- trahere debet voluptas dupla ejus, quæ ex perfectione A brem ſi perfectio ſaltem major apparet; voluptas quoque t.

matur a poſteriori. Majorem ex ſimilitudine imaginis vo- imus, ſi major fuerit, quam ubi minor deprehenditur. nilitudo major imaginis perfectio eſt, quemadmodum ex quæ de perfectione imaginis ſupra (§. 512) demonſtrata itaque in hoc caſu major eſt, quia perfectio major eſt,

Digitized by Google

image
not
available

ptas, ſi certius fuerit, vel apparuerit nobis de perfectione rei

uoque patet a poſteriori. Etenim architectus, qui convictus
de veritate regularum architectonicarum, vel etiam actu con-
majorem voluptatem percipit ex ædificio, ubi ejus cum regulis
nicis conſenſum deprehendit, quam alter, qui ejuſdem ſibi con-
ſed regularum architectonicarum veritatem non perſpiciens eas
do intellectas memoriæ mandavit, ut norit eaſdem ab archite-
ari, minime autem convictus ſit eas neceſſario obſervari debe-
ajor voluptas oritur ex eo, quod unius judicium de perfectione
gis certum ſit, vel judicanti ſaltem videatur, quam judicium
nde etiam eſt, quod ſi utriuſque judicium fuerit erroneum, al-
voluptatem percipiat; alter vero minorem, prouti unus ma-
uaſus videtur de veritate judicii, quam alter. Atque hic po-
ſus inſervit, ubi veritatem propoſitionis præſentis a poſteriori
volueris.

conſiderandum, certitudinem judicii (quod in demonſtratione aſſumſimus)
itatem in appercipiendo, ut perinde ſit, ac ſi objectum aliquod majore lu-
um intuemur. Conſtat autem melius videri ac agnoſci, quæ clariora ſunt,
bſcuriora apparent. Unde & in caſu certitudinis majoris perfectio magis
uam in caſu minoris, conſequenter in illo magis tibi conſcius es perfectio-
altero.

§. 518.

eſt intuitus, ſeu cognitio intuitiva imperfectionis cujuſcun- *Tædii definitio.*
eræ, ſive falſæ.

ic ſumitur pro oppoſito voluptatis, propterea quod nullum occurrit vocabu-
etymologiæ voluptati opponatur, quemadmodum in vernacula *Luſt* & *Unluſt*
onuntur. Ex eo vero, quod tædium voluptati opponi debeat, ejus defini-
one hujus facile elicitur. Perfectioni enim opponitur imperfectio. Quare
one oriatur voluptas, ex imperfectione eodem modo, quod voluptati op-
ebet, quo hæc ex perfectione ortum trahit. Quemadmodum vero in ge-
non attenditur veritas judicii; ita quoque in geneſi tædii ad eam non re-
te tibi eſſe cujuſdam conſcium, quod tuo judicio ad tædium tanquam
ertur.

§. 519.

dii, quam dedimus, experientiæ conformis. Ponamus enim ho- *Notio tædii experientiæ conformis.*
imaginibus delectatur iiſdemque pretium ſtatuit, videre ima-
typo ſuo prorſus diſſimilem & rudi prorſus Minerva pictam.
ionem ſuam in diſſimilitudinem dirigit, non eam amplius per-
tem, quam percepturus fuerat, ubi eam prototypo ſimilem
et; ſed viſus quaſi adſpectu offenditur, ita ut oculos ſtatim
precibus alterius ad eam contemplandam adduci ſe patiatur.
dium non ſemper adeo clare percipitur, quemadmodum vo-
terea quod a tædio abhorrentes attentionem ad imperfectio-
ſtudioſe dirigimus, quemadmodum ad perfectiones eandem

 dirigere

Digitized by Google

image
not
available

. Tædio igitur afficimur, quod nobis conſcii ſumus imperfe-
dam noſtræ. Ponamus vero nobis errorem videri, qui non eſt,
ſo eundem tribuere vel præcipitantiæ in judicando, vel defe-
nis; non minus tædium in nobis oriri animadverteremus,
vera vel ex præcipitantia in judicando, vel defectu attentio-
commiſimus. Tum vero tantummodo videmur nobis ex præ-
dicaſſe; videtur tantummodo nobis defeciſſe attentio noſtra,
r conſcii nobis non ſumus niſi apparentis cujuſdam imperfe-
10). Atque hinc apparet, tædio quoque nos affici ob imper-
parentem, ut adeo hic non attendatur diſcrimen inter judi-
atque falſum. Sufficienter itaque probatum eſſe exiſtimamus,
dii, quam ſtabilivimus (§. 518), eſſe experientiæ conſen-

x tædio ortum tandem trahit averſatio; maximi momenti eſt notionem
habere. Dabimus fidem oculatam in philoſophia morali, ubi omnem
natura mentis humanæ deducemus, ſicque deductam experientiæ conſen-
bimus. Ceterum quæ de voluptate annotata ſunt (*not.* §. 512); ea etiam
canda, ſcilicet quod ſufficiat imperfectionem quandam ſive veram, ſive
n confuſe percipi, nequaquam autem opus eſſe, ut quis in genere judi-
quod percipit, eſſe imperfectum.

§. 520.

*ctio fuerit vera & qui ejuſdem ſibi conſcius eſt, rem eſſe imperfe-
are poſſit; tædium conſtans eſt, hoc eſt, ſemper oritur, quotieſ-
bi conſcius eſt.* Quodſi enim vera fuerit imperfectio, eam rei
nis imperfectionis demonſtrari poteſt (§. 510), & quoniam *Conſtantia tædii.*
ationem dare valet, qui ejuſdem ſibi conſcius eſt *per hypotheſ.*
, quod in re percipit ad imperfectionem ejus pertinere (§. 568
adeo verendum eſt fore, ut ejus mutetur judicium. Cum
judicet iſtud ad imperfectionem rei pertinere, quod in ea-
quotieſcunque rem percipiens ſuam in iſtud attentionem
i quippe priſtini ac ſenſus certitudinis memor (§. 117. 213);
e ſemper oritur, quoties quis ſibi conſcius eſt ejus, quod
imperfectionem refert, adeoque tædium ipſius conſtans eſt.
alia ratione oſtenditur. Qui vi demonſtrationis cognovit,
i cujuſdam imperfectionem pertinere; is veritatis convictus
ſemper ita judicabit, quoties de eo cogitandi occaſio da-
ur in omni caſu, quo de eodem judicat, ejus ſibi conſcius
perfectionis cujuſdam rei tribuendæ, in omni caſu eadem
tio (§. 518). Quoniam itaque neceſſe eſt, idem quoque in
um poni (§. 189 *Ontol.*); tædium conſtanter oriri debet,
i conſcius eſt, quod ad rei imperfectionem pertinet.
r etiam idem a poſteriori. Præcipitantia in judicando &
onis debitæ imperfectio mentis humanæ eſt, id quod nemo
in dubium

image
not
available

vix ac ne vix quidem evitari potuiſſe. Quare cum imperfe-
it præcipitantia major in judicando, quam minor; majus in
uoritur tædium ex imperfectione majore, ſeu quod tibi ma-
conſcius imperfectionis. Quodſi quis tibi oſtendit, præcipi-
udicando, cujus te reum eſſe cognoſcis, non adeo facile evi-
uemadmodum tibi videtur; quamprimum non amplius tanta
quam videbatur antea; tædium quoque imminui percipies.
pſo probatur, majus tædium oriri etiam ex eo, quod imper-
s tibi conſcius es, major appareat. Abunde igitur veritas
s præſentis a poſteriori confirmatur.

ordique eſt, ut, quæ de facultate appetendi docentur, eorum certam ac
bitationi obnoxiam notitiam ſibi comparet; is ad hominum actiones affi-
bet attentionem. Ubi enim theoremata noſtra ſibi familiaria reddiderit;
hiſce perſpicillis munitus, quæ alias attentionem ipſius effugiunt. Me-
c dogmata, ut firmo aſſenſu comprehendantur, quod inſignem prorſus in
ali ſpondeant utilitatem.

§. 522.

s nobis eſt, vel videtur judicium de imperfectione; eo majus inde *Ulterior gradus tædii.*
mus. Quoniam tædium in cognitione intuitiva imperfectionis
ve apparentis totum conſiſtit, (§. 518), quemadmodum
gnitione intuitiva perfectionis (§. 511), conſequenter de-
niſi in eo differunt, quod in una loco perfectionis ponatur
ideo quæ a qualitate judicii pendent, in utroque caſu ea-
ent. Quamobrem cum a majore certitudine judicii de perfe-
deat major gradus voluptatis (§. 517); major etiam gradus
debet a majore certitudine judicii de imperfectione, cujus
es, vel conſcius eſſe videris.

opoſitionem ſuperiorem de dependentia majoris voluptatis
udine judicii de perfectione rei præſupponere nolueris; pro-
ns eodem prorſus modo demonſtrari poteſt, quo illa ipſa
perior demonſtrata fuit.

o duplex fundamentum graduum tam voluptatis, quam tædii, ſcilicet
rfectionis, vel imperfectionis, cujus nobis conſcii ſumus, & gradum
i de iſta perfectione, vel imperfectione. Quodſi theoremata iſta ſtilo ma-
libuerit; dicendum erit: 1. Voluptatem eſſe in ratione compoſita perfe-
n nobis conſcii ſumus, ac certitudinis judiciorum de iſtis perfectionibus:
ratione compoſita imperfectionum, quarum nobis conſcii ſumus, ac cer-
um de iſtis imperfectionibus. Unde conſequitur: Si eadem fuerit perfe-
ctio; voluptatem vel tædium eſſe gradui certitudinis judicii de perfectio-
ione proportionalem, & 4. ſi eadem fuerit judiciorum de perfectione,
cujus nobis conſcii ſumus, certitudo; voluptatem, vel tædium eſſe per-
rfectioni, cujus nobis conſcii ſumus, proportionale. Theoremata hæc
pertinent, quæ mentis humanæ cognitionem mathematicam tradit &
s eſt. In ea autem doceri debet, quomodo magnitudinem perfectionis ac
c non certitudinem judicii metiri debeamus, adeoque menſura perfectio-
nis, itemque certitudinis judiciorum conſtituenda: neque enim theore-
us ſunt, quam utraque menſura fuerit inventa. Hæc non alio fine a me
n ut intelligatur, dari etiam mentis humanæ cognitionem mathemati-
cam,

image
not
available

itione præſente ac præcedente intelligitur cautione opus eſſe, ſi a poſte-
: volueris, quæ de magnitudine voluptatis (§. 516. 517) ac tædii docui-
22).

§. 526.

ectio aliqua & perfectio ſimul clare percipiuntur; tædium & vo- Tædii & voluptatis coexiſtentia.
ercipiuntur. Etenim ſi imperfectio percipitur clare, tædium
18): ſi vero perfectio clare percipitur, voluptas naſcitur
uoniam vero contradictionem nullam involvit, ut duas ſimul
, in quarum una imperfectionem, in altera perfectionem in-
Ontol); impoſſibile igitur non eſt (§. 79 *Ontol.*), adeoque
t imperfectionis alicujus ac perfectionis alicujus tibi ſimul
etſi ſimul percepta a ſe invicem non diſtinguas, adeoque
nultanea perceptio (§. 39), conſequenter ſi contingat im-
aliqua m & perfectionem ſimul a te clare percipi, tædium &
ul orir i debent.

dum perfectio & imperfectio ſimul perceptæ confunduntur, ut confuſa
ſcatur perceptio; ita quoque tædium ac voluptas confunduntur, ut mix-
ur. Quodſi vero contingat, ut magis tibi conſcius ſis perfectionis, quam
attentione ad illam magis, quam ad hanc conversa (§. 237); voluptas
bit adverſus tædium, ut illa præ hoc percipiatur. Nulla in propoſitione
ntradictio. Neque enim ſupponimus nos conſcios eſſe perfectionis ac imper-
eodem objecto; ſed in objectis diverſis.

§. 527.

perceptiones fortiores obſcurant debiliores, ita ut debilio- Voluptas prævalens adverſus tædium & contra.
non appercipiamus (§. 76. 99), conſequenter debiliorum no-
on conſcii ſimus (§. 25); voluptas vero tota in perfectionis
511), tædium in imperfectionis cujuſdam cognitione intui-
cientia conſiſtat (§. 518): *ſi perceptio imperfectionis claritate*
perat perceptionem perfectionis, voluptas præ tædio non percipi-
n *ſi perceptio perfectionis claritate ſua multum ſuperat perceptio-*
nis, tædium præ voluptate non percipitur.

hic perceptionem claram, quæ cum apperceptione conjungitur, ut ſcili-
ſimus ejus, quod percipimus, atque id agnoſcere valeamus. Confirmat
nem præſentem experientia. Ponamus enim nos intueri imaginem maxi-
rotypo ſuo ſimilem, ſed in parte diſſimilem, ſimulque conſcios eſſe &
diſſimilitudinis. Quodſi attentionem magis convertas in ſimilitudinem,
inem, ut illius multo magis tibi conſcius ſis quam hujus (§. 237); voluptatem
pies, ut tædii tibi prorſus non ſis conſcius. Idem obtinet in caſu oppoſito.

§. 528.

plurimum ſuperet tædium, tædium prorſus non appercipitur. Et Obſcuratio voluptatis ac tædii totalis.
um plurimum ſuperet voluptatem, voluptas prorſus non appercipi-
voluptatem & tædium ſimul percipi: cum voluptas pari-
in eas reſolvi poſſint partes, in quas tempus, quo durant,
rticulæ voluptatis ac tædii momentaneæ concipi poſſunt in-
orum mixti (§. 253 *Coſmol.*), conſequenter tota voluptas
ium per tractum temporis continuatum tanquam compo-

image
not
available

§. 530.

em aliquam intimius perſpicit aut agnoſcere ſibi videtur, a agnoſcit; ille ſumma voluptate perfunditur, cum hic ne percipiat. Quoniam enim perfectionem aliquam inti- eam perſpicere ſibi videtur *per hypoth.* voluptas oritur tionis agnitæ (§. 516), & gradui certitudinis ſeu per- nata (§. 517), adeoque fieri poteſt, ut ſumma perfun- cilicet ſi ſummæ cujuſdam perfectionis ſibi certo con- eſſe videtur. Enimvero quoniam alter nullam agnoſcit *oth.* nulla quoque perfunditur voluptate (§ 511). Fie- anus ſumma voluptate perfundatur, cum alter ne mini- em ex eadem re percipiat. *Cur non omnes eandem voluptatem ex re eadem percipiant.*

ur a poſteriori. Si ædificium aliquod juxta regulas Ar- t extructum, ut nihil in eo deprehendatur, cujus ex non poſſit; architectus peritus ex contemplatione ejuſ- pit voluptatem, cum illius ignarus nihil prorſus ejus a s peritus agnoſcit conſenſum ædificii cum regulis archi- ae ejuſdem perfectionem, & ſecurus de veritate iſtarum mnem dubitationis aleam poſitum exiſtimat ſuum de illa ero architecturæ ignarus regulas iſtas ignorat, adeoque ii conſcius ſibi eſſe nequit. Ecce igitur tibi duas perſo- perfectionem aliquam intimius perſpicit, altera vero ſcit. Illa perfunditur voluptate ſumma; hæc ne minima Veritas adeo propoſitionis præſentis experientiæ con- ad alia reſpicias exempla, eademque acumine conveniente eodem modo veritatem eandem confirmabis.

quod architecturæ peritus dum perfectionem ædificii intuetur ſibi fectionis architecti, cujus conſilio ædificium fuit extructum; imo propriæ quoque perfectionis ſibi conſcius ſit, dum videt ſe perfectio- deprehendere & in apricum productam æſtimare poſſe. Sufficit enim poſitionem præſentem exemplum perfectionis ſimplicis, præſertim perfectionem ſimplicem agnoſci poſſe majorem compoſita, imo etiam eſſe queat compoſita, neque etiam implicet, ut perfectio ſimplex

§. 531.

is periti perfectionem operis intimius perſpicere eamque um imperiti nihil ejus cognoſcant; *Artis periti ex operibus rimum voluptatis percipiunt, etſi imperiti nullam inde perci-* *Cur artis periti ex operibus artificis voluptatē percipiant.*

s veritas per propoſitionem præcedentem primo ſtatim intuitu manife- ſpecies ſub ſuo genere, ſub eadem contineatur. Quamobrem quoque eam turi ſelegimus exemplum, quod eſt corollarii caſus ſpecialis.

§. 532.

rerum cognitione ac inprimis ex inventione veritatis voluptas in- *Voluptas ex*

Digitized by Google

image
not
available

potes. Quamdiu itaque ignoras, utrum id, quod in
ercipis, in perfectionum, an vero in imperfectionum
oeat, nec voluptate ulla, nec tædio inde afficieris.
ur a poſteriori. Si quis enim Architecturæ imperitus
trum ornatus ædificii in numerum perfectionum, an
ectionum ſit referendus. Quodſi ergo nullo præjudicio
ſſitate judicandi conſtitutus ut alicui det locum, judi-
it; nec tædium aliquod, nec voluptatem ex illo perci-
rint, quibus idem placet, fuerint etiam alii, quibus
fferenti prorſus eſt animo: ſit ita ceteri magna animi
verſo gradu voluptatis ac tædii inter ſe diſceptent, an
n reprehendi mereatur.

entiæ probe notari meretur, cum maximi ſit in philoſophia morali
tinet is tantummodo reſpectu objecti cujuſdam præſentis: fieri
tempore animo præſentia ſint objecta alia, unde vel voluptas, vel

§. 534.

are nequit id, quod in numerum perfectionum, vel imper- *Mutatio voluptatis ac tædii.*
eo genere locum mereri; ejus voluptas, vel tædium mutari
autem in ſtatum indifferentiæ, ubi ignorantiam ſuam quis
in oppoſitum, ubi judicium priſtinum in contrarium muta-
demonſtrare nequit, id, quod in numerum perfectio-
ectionum refert, in eo genere locum mereri; is certus
judicium ſuum ſit verum, an falſum (§. 570 *Log.*), ſit
s videatur. Quoniam igitur fieri poteſt, ut ignorantiam
dicium ſuum in poſterum vel ſuſpendet, vel contrarium
od ſi judicium ſuum poſthac ſuſpendit, ſe ignorare agno-
merum imperfectionum, vel perfectionum referri de-
vel in iſtum, vel in hunc retulit. Nulla igitur volu-
afficitur, etſi antea vel voluptatem, vel tædium inde
3). Quodſi vero judicium mutat in contrarium, & an-
perfectionum numero quid eſſe; idem nunc in numerum
eferet. Quare cum in caſu priori voluptate perfundere-
nc tædio afficietur (§. 518). Enimvero ſi antea judicavit
fectionum quid eſſe; idem nunc in numerum perfectio-
uare cum in caſu priori tædio afficeretur (§. 518); nunc
ndetur (§. 511). Quoniam itaque fieri poteſt, ut volu-
quadam percipiebatur, non amplius ex eadem percipia-
loco tædium animum occupet, ubi demonſtrare nequis eſ-
ectionum, quod in earundem numerum refers *per demon-*
em in hoc caſu mutari poſſe patet (§. 290 *Ontol.*). Et eo-
, mutari etiam poſſe tædium, ubi demonſtrare non potue-
ris eſſe

Digitized by Google

image
not
available

diſtinctæ. Neceſſe igitur eſt, ut ex confuſa perce-
cta ortum trahant voluptas atque tædium. Imo quod
tincte percipiendi facultatem habent, perfectionem,
ionniſi confuſe percipiant, dum voluptate perfundi-
ur ipſorum animus; in caſibus ſpecialibus patet evi-
quando veritatem quandam profundam, quam com-
eramus, multo tandem ſtudio atque labore perſpici-
rimum nobis conſcii ſumus nos eam jam intelligere ac
percipere, toti voluptate perfundimur. Voluptas hic
is conſcii ſumus perfectionis alicujus intellectus, qua-
, quæ ægre comprehenduntur, intime perſpiciendas
n cur voluptate perfundamur reſpondemus, hanc eſſe
tandem ſtudio atque labore veritatem ægre comprehen-
derimus, conſequenter quod nobis conſcii ſumus, in-
ſſe ad ea comprehendenda aptum, quæ non facile com-
Subinde etiam ſimul intuemur perfectionem inventoris
modo ex aſſumtis deduxerit quæſitum. Quæſiti enim
itiamus reſpondemus, quod inventor tam apposite ex
quæſitum, conſequenter quod nobis conſcii ſimus, qua
butus fuerit inventor. Enimvero neque intellectus no-
oris perfectionem diſtincte nobis repræſentamus, dum
imur, utraque in idea confuſa latet, quam intuemur;
eandem converſa reflectendo demum diſtincte agnoſci-
larius perſpicitur in exemplo architecti, quo jam antea
nte negotio. Dum enim ædificium diſtincte contempla-
um, quæ in eodem obſervat, cum regulis architectoni-
percipit, imaginatione regulas repræſentante (§. 117),
recognoſcente (§. 175). Etenim actus contemplatio-
um actu imaginationis atque memoriæ, ſed quatenus ſi-
confunduntur, & perceptionem confuſam viſus ſociam
unuſquiſque ſtatim novit, conſenſum cum regulis non-
i poſſe, qui novit regularum numerum & temporis an-
uo tota contemplatio abſolvitur: fieri enim non poſſe vi-
cta ratiocinia regulæ ad ea, quæ obſervat, applicentur,
es ab ædificio abſtractæ & ad regulas relatæ eædem judi-
regulas præcipiuntur.

tur conſtat perceptionem perfectionis, in qua voluptas
nfuſam; non opus eſt, ut exemplis confirmemus, per-
e imperfectionis, in qua tædium conſiſtit, confuſam eſ-
ulla eſt ratio cur vel leviter ſuſpicemur, perceptionem im-
n eſſe debere, quam perfectionis, ut in illa tædium con-
ſiſtat,

Digitized by Google

image
not
available

olorem percipimus, oritur, dum continuum in cute ac diſſectis ſolvitur. Nihil ergo ibidem, ubi dolor hæ-ir, quam ſolutio continui. Quamobrem per dolorem, to, vel alii parti corporis vulneratæ inhæret, nihil in-, quam ſolutionem continui. Quodſi dolor quidam per-utis, nec fibræ diſruptæ apparent; obſervationes micro-ibrillas tenues eſſe diruptas, & ex aliis phænomenis col-, vel cutem eſſe diſruptioni proximas propter nimiam n non minus cutis, quam fibræ tendi poſſunt, tenſione npuntur, cum nonniſi determinatum quendam tenſionis ſint citra diſruptionem. *doloris num uſui loquendi conformis.*

vocabulum doloris pro oppoſito voluptatis accipitur, quod nos tædii luimus, ut evitaretur ambiguitas in loquendo. Et quoniam tædium ne venit, dolor animi triſtitia quoque appellari ſolet. Sed noſtrum n diſtinguere, quæ diverſa ſunt, & vocabulis, quæ, quod res agna-ificant, vulgo confunduntur, fixum atque determinatum tribuere ſi-eſint notiones ad ratiocinandum aptæ.

§. 541.

ſpecies eſt. Etenim dum pars quædam corporis dolet, vel e rumpuntur, vel ſaltem ruptioni proximæ ſunt (§.539). oræ muſculorum, vel fibrillæ aliarum partium, veluti fila-n aut etiam cutis & cuticulæ diſrumpuntur, vel diſſecan-æ ad functiones ſuas ineptæ ſunt, imo ad deſtructionem corporis totius ob læſam functionem tendunt, niſi denuo , in quibus continuitas diſſoluta. Quare cum tum illa cor-erfectione aliqua laboret (§.504 *Ontol.*); dum mens ſolu-ui in corpore percipit, imperfectionis cujuſdam corporis t. Quoniam ergo in eo conſiſtit tædium, quod imperfe-am nobis conſcii ſimus (§.518); dolor quædam tædii ſpe- *Dolor ſub quo genere contineatur.*

ppare t ratio, cur dolor cum tædio, ſeu voluptatis oppoſito vulgo confun-). Patet etiam ratio, cur dolorem a tædio diſtinguamus, cum non con-ciei imponi generi, ubi accurate loqui volueris. Nemo igitur reprehendet, ad genus denotandum tranſtulimus, cum deſit vocabulum commodum ad itum indigitandum, quale in vernaculo idiomate proſtat (*not.* §. 518).

§. 542.

quo voluptatem percipimus, *placere* nobis dicitur. Aſt *diſpli-*d, ex quo tædium percipitur. Unde oppoſitum voluptatis, n appellavimus (§.518), etiam *Diſplicentia* vocari poterat, ſi : nomen magis arridet. *Placere & diſplicere quænam dicantur.*

ois imago prototypo ſuo ſimilis, & quæſiti cur placeat reſpondemus, propter eam nobis placere. Aſt in ſimilitudine perfectio imaginis conſiſtit, & quate-ilitudinis nobis ſumus conſcii, voluptatem ex imagine percipimus. Placet deo, quod ex ea voluptatem percipiamus. Ex adverſo diſplicet nobis imago diſſimilis & quæſiti cur diſpliceat reſpondemus, propter diſſimilitudinem eam e. Aſt in diſſimilitudine imperfectio imaginis conſiſtit, & quatenus hujus

Digitized by Google

image
not
available

§. 547.

ſiſtit in imperfectione rei, quatenus hæc per illam apta eſt *producendum*. Si enim res deformis eſt, nobis diſplicet ue ex re tædium percipimus (§. 542). Quoniam igitur ex am percipitur, quatenus nobis imperfectionis cujuſdam conſcii ſumus (§. 518); res deformis judicatur, quate-ionem eidem inexiſtentem ad tædium in nobis producen- *Deformitas in quo conſiſtat.*

: fundamentum firmum, quo nititur deformitas rei, idque poſitivum, piam in re poſitivi ſit. Imo habemus principium demonſtrandi rerum et etiam cur deformitas non tantum rebus materialibus conveniat, ve-ialibus tribui poſſit.

§. 548.

i poteſt *Deformitas* rei, quod ſit aptitudo in nobis tædium el quod ſit obſervabilitas imperfectionis: etenim in hac eu perceptibilitate aptitudo iſta conſiſtit. *Deformitatis definitio.*

rei ineſſe imperfectionem quandam, ſed quæ a nobis obſervari non poſ-ctionis hujus tibi conſcius eſſe nequeas, utpote tibi imperceptibilis *per* dium ex re iſta percipies (§. 518), conſequenter nec hoc nomine eadem 542), adeoque nec deformem judicabis (§. 543). Neceſſe igitur eſt, ut ei percipiamus, ſi ejus nobis deformitas conſtare debet.

§. 549.

vera eſt, quæ ex imperfectione vera oritur. *Apparens* au-quæ oritur ex apparente. *Deformitatis veræ & apparentis differentia.*

deformia ſunt, quibus vera deformitas convenit, cum ipſamet per ſe um in nobis producendum. Aſt ea, quibus apparens tantummodo defor-deformia tantummodo videntur, non ſunt; neque enim ipſamet in nobis roducere poſſunt, ſed id demum producere valent accedente opinione no-o, quod rei ineſt, qua mutata, tædium non amplius producitur, nec de-nplius, quod antea tale vocabatur. Quando igitur res deformis tantummo-apta eſt ad producendum in nobis tædium, quod imperfectione obſerva-ibili deſtituatur.

§. 550.

nſationes ad perfectionem ſtatus noſtri referimus; ex iis voluptatem i quas enim ſenſationes ad perfectionem ſtatus noſtri referi-ſentibus perfectionis cujuſdam noſtræ nobis conſcii ſumus. n eo, quod perfectionis cujuſdam noſtræ nobis conſcii ſumus, nſiſtat (§. 511); ſi quas ſenſationes ad perfectionem ſtatus no-s, ex iis voluptatem percipimus. *Quando ſenſatio voluptatem pariat.*

nfirmatur a poſteriori. Infantes, dum lacte matris nutriun-ant ſic tolli famem atque ſitim, ſenſationes moleſtas, & utra-orpori eſſe bene. Naſcitur hinc notio perfectionis ſtatus, quam ne lactis conjungunt, ut adeo per notiones confuſas ad perfe-tus referre adſueſcant dulcium ſaporem. Quando igitur pueri comedunt, perfectionis illius ſtatus ſui ſibi conſcii voluptatem iunt (§. 511). Enimvero ubi ſucceſſu præjudicium iſtud infan-

image
not
available

di intellectum noſtrum perfectiorem reddit: id quod nemo non ſuo autem loco ex notione perfectionis demonſtraturi ſumus (§. 503 ars inveniendi bona. Similiter ſanitas ſtatum corporis noſtri inter- , ſeu corporis quædam perfectio eſt, quod denuo nemo in dubium em perfectionis notione alibi demonſtrabimus. Sanitas igitur bona r. Pecunia ſtatum noſtrum exernum perfectiorem reddit, id quod ionis notione ſuo loco oſtendemus, etſi facile ſine probatione conce- ona eſt, ac ideo bona quoque dicitur. Ars inveniendi mentis quæ- tas corporis, adeoque ſtatus internus per eas redditur perfectior, rnus. Unde liquet, quod perinde ſit, ſive dicas, nos perfici, ſive m internum perfectiorem reddi.

§. 555.

ternum, atque nos perficit, *bonum internum* eſt: quod um perficit, dicitur *bonum externum*. *Bonorum internorum & externorum differentia.*

& ſanitas ſunt bona interna; pecunia vero bonum externum eſt (*not.* tatus in genere accipitur, quatenus internum & externum tanquam ſub ſe complectitur in definitione *Boni* in genere (§. 554). Sunt vero terna, quæ non ad ſtatum internum, ſed ad eſſentiam hominis perti- lectus, quem bonum eſſe, quatenus conſideratur tanquam facultas non largitur. Atque hinc factum eſt, ut non modo in communi n apud philoſophos bonum & perfectum pro ſynonymis habeantur. ſſe bonum, quod idem eſt ac perfectum.

§. 556.

ona in *Bona animi*, *corporis* & *fortunæ*, prout vel ad ani- pus, vel ad ſtatum noſtrum externum ſpectant. *Bona animi, corporis & fortunæ.*

num animi, quod per eam anima perfectior evadit, quam abſque ea- t bonum corporis, quod per eam corpus perfectius eſt, quam abſque denique ſunt bonum fortunæ, quod per eas ſtatus externus perfectior que iiſdem foret.

§. 557.

eſt, quod revera nos ſtatumque noſtrum perficit. Aſt eſt, quod nos ſtatumque noſtrum tantummodo perficere *Boni veri & apparentis differentia.*

anti interſit, ut perfectionem noſtram rite æſtimare diſcamus, ne bona ris confundamus: id quod vulgo ab hominibus fieri ſolet diſtincta co- ctionem ſui pertinent, cognitione deſtitutis.

§. 558.

gnoſcimus, *voluptatem ex eo percipimus*. Quoniam enim bo- que noſtrum ſive internum, ſive externum perficit (§. 554); cimus, perfectionis cujuſdam, quæ in nos cadit, nobis con- . 11), conſequenter voluptatem inde percipere debemus *Voluptas cognitionis boni ſocia.*

ur idem a poſteriori. Ars inveniendi inſignis, imo maxima nani perfectio eſt. Si quis idem agnoſcit, de arte invenien- judicans, quod ſit bona, quin voluptate perfundatur ani- vit pecuniam ſtatum noſtrum externum reddere perfectiorem; quam accipit vel ſibi eſſe cogitat, voluptatem percipit. Aſt infan-

Digitized by Google

image
not
available

us bonus non eſt, etſi qui nimio potui indulgent voluptatem ex

§. 561.

n judicio ſtant, bonum quid ex eo judicare ſoleant, e percipiant, prouti obvia experientia conſtat; *No-*, *erronea*. *Notio erronea boni.*

tribuendum, quod homines in vitia proclives ruant, quodque le- reputent, quod eadem prohibeantur, quæ bona exiſtimantur. n in moralibus.

§. 562.

mutari poteſt. Apparente enim voluptate perfunditur parentis cujuſdam perfectionis tibi conſcius es (§. 514). fectio apparens per errorem rei tribuitur, cum talis ni tribuitur, non inſit (§. 510); per ſe patet, quod as voluptatem apparentem cum vera confundens, eſſe n numero, quod pro tali habes, vel rei competere ve- ctionem (§. 507 *Log.*). Quare cum hoc in caſu voluptas .); voluptas apparens mutabilis eſt. *Voluptatis apparentis mutabilitas.*

em experientia. Videmus enim homines ex rebus non- rſus percipere voluptatem, ex quibus ſucceſſu tempo- percipiunt. Quodſi vero in rationem inquiſiveris, non endes, quam quod mutaverint ſuam de iis ſententiam, ales eas non eſſe, quales videbantur.

ntatis ac appetitus omnis mutabilitas promanat, ut adeo appareat, ptatem veram ab apparente diſtingui: quod quomodo fieri poſſit, ex 538).

§. 563.

iam ſuam de perfectione rei agnoſcit, quam eidem antea tri- apparens evaneſcit: ſi vero in numerum imperfectionum re- inter perfectiones collocaverat; voluptas apparens in tædium enim agnoſcit, ſe ignorare utrum id in numerum perfe- erfectionum referri debeat, quod in numerum perfectio- ejus voluptas mutatur in ſtatum indifferentiæ, quo nec nec tædio afficitur (§. 534). Quamobrem ſi voluptate ap- rfuſus fuit, quemadmodum hic ſupponitur; voluptas ap- . *Quomodo voluptas apparens mutetur.*

in numerum imperfectionum refert, quod antea inter locaverat; judicium ejus mutatur in contrarium, cum vo- dium ſint contraria (§. 297 *Log.* & §. 511. 518 *Pſych.*), con- ptas in tædium mutatur (§. 534). Quodſi ergo eo in caſu rente uſus fuerit, quemadmodum hic ſupponitur; volu- tædium mutatur.

confirmatur a poſteriori iiſdem prorſus obſervationibus, ens confirmatur. Etenim in caſu ſpeciali, vel ſingulari,

voluptas

image
not
available

um internum, quia mentem ejuſque ſtatum imperfectiorem red-
is ſtatus internus. Idem judicium de dolore, quatenus ejus no-
que ejuſdem perceptio & apperceptio ad ſtatum mentis ſpectat.
ium, quia corporis ſtatum imperfectiorem reddit. Inimicitia eſt
ſtatum noſtrum externum imperfectiorem reddat.

§. 567.

, quæ ad animam ſpectant. *Mala corporis* ſunt, quæ . *Mala* denique *fortunæ* ſunt, quæ ſtatum noſtrum nt. *Mala animi, corporis ac fortunæ.*

im animi; morbus malum corporis; inimicitia malum fortunæ, ubi denominationi ineſt veritas.

§. 568.

, quod revera nos ſtatumque noſtrum imperfectiores *arens* eſt, quod nos ſtatumque noſtrum tantummodo lere videtur. *Mali veri & apparentis differentia.*

ignorantia, ea enim mens humana revera imperfectior redditur, ſtitueretur. Imo & imperfectior eſt ſtatus mentis ob ignorantiam, tis ſuperque experimur, ubi ob ignorantiam vel conſilii inopes ne-m, etſi in agendi neceſſitate ſimus conſtituti, vel per errorem inde mus. Similiter malum verum eſt morbus, qui non modo impedi-muniis noſtris obeundis vacemus; ſed & ipſi vitæ inſidiatur, corpus . Enimvero medicamentum ingrati ſaporis malum apparens eſt, modo ſtatum noſtrum imperfectiorem reddere videtur, quatenus is eſt. Quoniam enim ſanitati corporis reſtituendæ inſervit, bonum a externa refertur, quatenus ſtatus noſter externus perfectior eſt, nenti compotes fieri poſſumus.

§. 569.

cimus, tædium ex eo percipimus. Si enim malum agnoſci-us ideam in nobis excitamus, verum etiam tale eſſe no- atque adeo intuitiva mali cognitione inſtructi ſumus cum malum ex eo agnoſcatur, quod nos ſtatumque no-res reddat (§. 565); cognitionem intuitivam imperfe-abemus noſtræ, conſequenter tædio afficimur (§. 518). *Tædium ex malo cognito perceptum.*
nfirmatur a poſteriori. Quando v. gr. incommoda igno-imus, ſive quod conſilii inopes non videamus, quid de-i in neceſſitate decernendi ſumus conſtituti, ſive quod nus damna, in quæ vel noſmetipſi, vel alii ob ignoran- ignorantiam nobis tanquam malum repræſentamus s vero eſt, qui non percipiat tædia in hoc ſtatu ab igno-lita? Similiter qui ægroto præſens incommoda morbi s affligitur, atque eadem ad ſtatum ſuum referens ſibi a, quibus obnoxius foret, ſi morbo iſtiuſmodi labora-ibi repræſentat tanquam malum. Dum vero ea, quæ ſibi ietur, tædium ex morbo percipit. Atque adeo denuo ium percipiat ex malo, quod idem agnoſcat, ſeu intui-

Digitized by Google

image
not
available

23 506 *Log.*). Quoniam itaque de eo, quod malum
ogitantes nullius amplius imperfectionis nobis con-
) ; nullum quoque tædium inde amplius oriri po-

orro malum quidem revera eſſe, quod pro tali habe-
, quæ fallit, pro tali haberi: evidens eſt reſpectu co-
alo apparenti æquipollere. Quare cum res tota redeat
tentis, quoties cum tædio nobis negotium eſt (§. 518);
tædii ex malo apparente orti demonſtrata ſunt, adhuc
brem tædium quoque, quod ex malo vero percipitur,
ente habetur, mutabile.

§. 572.

m non modo percipitur ex eo, quod malum agnoſca- *Mali*
erum etiam ex eo, quod idem agnoſcere nobis vi- *criteriū*
; ***malum quid judicari nequit ex eo, quod tædium inde*** *fallax.*

on eſt, etſi qui ob eam calumniis proſcinditur atque opprobriis affi-
, eam malam judicet, quamdiu in agnoſcendo malo acumen ſuum
otionibus confuſis non ſeparans a notione ſcientiæ, quæ ad eam mi-
autem hæc propoſitio ampliſſimum in moralibus uſum, quemad-
conſtabit, ubi praxin moralem tradituri ſumus.

§. 573.

e vulgo eſt, erronea eſt. Vulgus enim malum quid judicat *Notio*
m inde percipiamus. Eimvero malum quid ex eo judi- *erronea*
tædium inde percipiamus (§. 572). Notio igitur mali, *mali.*
lſa (§. 506 *Log.*), adeoque erronea eſt (§. 623 *Log.*).
ali omnis pravitatis fomes: quamobrem plurimum intereſt, ut
bonum pro malo reputemus. Ipſa autem experientia abunde confir-
ur homines juxta iſtam notionem mala dijudicantes. Erroneæ huic
uod homines a virtute abhorreant & lege naturali neſcio quod onus
, quod talia eadem præcipiantur, quæ ipſorum judicio vitam tæ-
Sed de iis plura dicenda erunt ſuo loco in Moralibus. Quæ enim de
aduntur, ea ſunt genuina ac proxima totius philoſophiæ moralis
dum ſuo loco luculenter conſtabit.

§. 574.

quitur B, ſi in A ratio ſufficiens continetur, cur inde *Quid per ſe ſequatur ex altero.*

rdi inflicto per ſe ſequitur mors, quoniam per id intelligitur, cur
conſequenter ratio ſufficiens in eodem continetur, cur inde ſequatur
ideo vulnus cordi inflictum dicitur per ſe lethale. Ita in eo, quod
latera, continetur ratio ſufficiens, cur etiam tres, non plures, nec
eat angulos. Ergo ex eo, quod triangulum tria latera habet, per ſe
tres angulos habere debeat.

§. 575.

idens ſequitur B, ſi in A non continetur ratio ſufficiens, *Per accidens*
r B, ſed potius in alio, quod eidem aliunde ſuperacce- *quid ſe-*
neceſſario. *quatur.*

Digitized by Google

image
not
available

modo oſtenditur. Bonum verum nos ſtatumque no- (§. 557), adeoque ſi idem cognoſcimus, perfectio- ſemper nobis conſcii ſumus, conſequenter ratio ſuffi- ıitur, non tædii (§. 511. 518 *Pſych.* & §. 56 *Ontol.*). ıotione boni nulla continetur ratio ſufficiens tædii, nec ſequi poteſt, ubi agnoſcitur (§. 574).
orro bonum verum non agnoſci. Aut igitur in dubio bonum ſit, an malum: aut pro malo habetur. Quodſi r, utrum quid bonum ſit, an malum; nec perfectio- nec imperfectionis tibi conſcius es (§. 554. 565). s tota in eo conſiſtat, ut perfectionis cujuſdam tibi con-), tædium vero totum conſiſtat in eo, ut imperfectio- ; conſcius (§. 518); per notiones boni atque mali non ɔdo inde tædium ſequi poſſit, conſequenter ratio ſuffi- ne boni veri non agniti non continetur (§. 56 *Ontol.*), o vero non agnito, ſed in dubio relicto, tædium per ſe 4). Quodſi denique bonum verum perperam pro malo ıonniſi apparens eſt (§. 568). Quare cum ex malo ap- ı ſequatur tædium (§. 576); ex bono vero nec in hoc ſequi poteſt.
ıe ex bono vero tædium per ſe ſequi nequit, ſive agno- ɔio relinquatur, ſive denique pro malo habeatur *per de-* ıo vero per ſe tædium nunquam ſequi poteſt.
nfirmatur a poſteriori. Scientia & virtus moralis quæ- rum eſt, quemadmodum nemine, qui ſanæ mentis eſt, e licet, ſuo loco demonſtrandum. Quoties qui ſcien- t animum, vel virtute inſtructus eſt, ſcientiam atque , prouti eſt, ſemper inde voluptatem percipit. Quodſi s invidos atque malitioſos vexas creare eidem deteſtan- io afficiatur animus & impatiens deteſtetur ſcientiam at- on tamen hic tædium percipitur ex ſcientia & virtute, ⁄idia & malitia aliorum, qua deformatur ipſorum ani- nanantibus vexis, quibus ipſemet perturbatur. Non & virtute morali quacunque per ſe ſequitur tædium, fieri poſſit, ut alii inde deſumant anſam tædia nobis eo clara ſunt, ut animum ad ſcientiam atque virtutem liorum nobis odia conflavimus, advertentes, inter mil- nobis creantur, voluptatem inde percipiamus, atque ıus. Provocare hic poteramus ad exempla domeſtica, ſtum eſſet, nos propria experientia hac in re non eſſe

Maximi

Digitized by Google

image
not
available

i velit tam inclinatio, quam reclinatio animæ, unuſquiſque in
riri poteſt, cum continui ſint appetitus atque averſationes, ita ut
od momentum, quo non aliquid appetamus, vel averſemur. In
nali demonſtraturi ſumus, in quonam iſta inclinatio & reclinatio
ut quis ſibi perſuadeat nos voce uti in ſignificatu metaphorico,
eidem hic tribuere! Etſi enim vocabula a rebus corporeis eorum-
nen minime obſtat, quo minus in doctrina de anima proprius qui-
buatur (§. 148 *Log.*).

§. 582.

Averſationis ſenſitivæ definitio.

va eſt, quæ oritur ex idea mali confuſa. Quamobrem
erſatione in genere definiri poteſt per reclinationem ab
mali in eodem confuſe percepti, ſeu quod in eo nobis
demur.

is percepit dolorem, inſtrumento chirurgico vulneri intruſo, vel
icato. Quodſi ergo alio tempore chirurgus idem inſtrumentum ad
t; imaginatio ideam doloris revocat (§. 117), ut ſocia præſenti
Quamobrem ab inſtrumento iſto abhorret vulneratus, & ejus ad
m averſatur. Vocatur autem hæc averſatio ſenſitiva, quia a ſenſu
d quod etiam de appetitu ſenſitivo tenendum.

§. 583.

Scholaſticorum phraſeologia explicata.

titum ſenſitivum appellare etiam ſolent *Appetitum* ſim-
autem appetitum ita acceptum, ſeu ſenſitivum, in con-
cibilem. *Appetitus concupiſcibilis* appellatur qui nobis ap-
citur (§. 580). *Appetitus* autem *iraſcibilis* vocatur facul-
averſationis ſenſitivæ nomine inſignivimus (§. 582).
de Oviedo, Societatis Jeſu, in Curſu philoſophico
nima Controv. 4. punct. 3. §. 2. f. 53. a. Appetitus, inquit,
in partem concupiſcibilem & iraſcibilem, quæ diviſio
n differentium, ſed actuum diverſorum ab eadem po-
m: quatenus enim appetitus in bonum inclinatur, *con-*
& quatenus malum fugit, *iraſcibilis* appellatur. Quodſi
laſticorum uti voluerit; is ad eoſdem facile accommoda-
s ſequentem in modum. *Appetitus* in genere eſt facultas
nnum quomodocunque perceptum inclinamur, a malo
. *Appetitus ſenſitivus* eſt, qui ad bonum vel malum confu-
tur. *Appetitus concupiſcibilis* eſt inclinatio animæ in bonum
. *Appetitus iraſcibilis* eſt reclinatio a malo confuſe percepto.

itum concupiſcibilem ab iraſcibili eodem modo diſtinguunt. *Thomi-*
ncupiſcibilem ferri dicunt in bonum; iraſcibilem in bonum arduum:
Joannes Poncius in Curſu philoſophiæ ad mentem *Scoti* in Tract. de ani-
concl. 3. f. 791, appetitus partem concupiſcibilem deſcribens per
bonum, ſive arduum, ſive non, illud perſequendo, quibuſcunque
itur, exceptis actibus, quibus vindicative perſequitur impedimenta
ero per illam, qua perſequitur impedimenta ipſius vindicative, &
ti *Scoti* conſentaneam probat. Enimvero ſi terminis iſtis uti volueris,
appetitum concupiſcibilem ad appetitum boni cujuſcunque, iraſci-
n mali referas, cum boni, in quod anima fertur, appetitum a fuga
, diſtingui neceſſe ſit. Inanes vero ſunt lites Scholaſticorum de termi-
nis,

Digitized by Google

image
not
available

poſſumus, ſi idem nobis non repræſentamus tanquam
m eodem modo oſtendatur, nos non averſari poſſe il-
non repræſentamus tanquam malum, evidens eſt, ſi
quam bonum, nec tanquam malum repræſentamus, nos
, nec averſari, conſequenter in ſtatu indifferentiæ eſ-

tur a poſteriori. Pertinet huc exemplum, quod ad illu-
differentiæ in medium attulimus (*not.* § *cit.*), & addi poſ-
cum non alia re opus ſit, quam ut attentionem noſtram
ta, quæ ad nos ſtatumque noſtrum relata nec bona, nec
ntur. Ac utile eſt attendere ad objecta, ad quæ nos in-
us, ut defectum perceptionis boni atque mali adverta-
tas propoſitionis præſentis continuo magis magiſque cla-
.

epræſentationem boni non eſſe unicam rationem ſufficientem appeti-
rationem ſufficientem unicam eſſe repræſentationem mali; neceſſe eſt,
nes ſufficientes tam appetitus, quam averſationis nominentur. Quodſi
gnorantia enatam attendi velit; is perpendat objecta non movere ap-
nus ad nos referuntur: ea enim, quæ nos nullo modo tangunt, non
ſi ad nos referuntur, vel nos ſtatumque noſtrum perficiunt, vel nos
mperfectiores reddunt, vel denique nihil ad hunc ſcopum conferunt.
us præter repræſentationem boni (§. 554), averſatio præter repræſen-
5) rationem aliam habere nequit: utraque deficiente, deficit cum ap-
tio, atque adeo ſtatus indifferentiæ eſt, quemadmodum fert præſens
quis perpendit, cur indifferens ſeſe habeat ad hoc vel iſtud objectum,
hinc porro facile perſpiciet, quod nonniſi per boni aut mali repræſenta-
fferentiæ in alium transferri poſſit.

§. 588.

ri nequit, ut judicemus, quomodo objectum aliquod ad | *Ignoti*
oſtrum ſeſe habeat, conſequenter utrum bonum, an malum | *nulla*
), quamdiu ignotum nobis eſt (§.1212 *Log.*); *ignotum nec* | *cupido.*
erſamur; ſed indifferentes nos ad idem habemus (§.585.587).
erterunt veteres, ideo inculcantes pervulgatum iſtud: *Ignoti nulla cupido*.

§. 589.

m rem quandam nobis repræſentamus tanquam bonam; eam | *Quomodo*
nim quamprimum rem quandam nobis repræſentamus tan- | *appetitus*
ratio ſufficiens appetitus ponitur (§.586), conſequenter | *naſcatur.*
titus (§.118 *Ontol.*), adeoque rem iſtam appetimus.
ſquiſque in ſemetipſo experitur, modo diſtinguendis iis,
et ipſe in ſeipſo conſcius eſt, ſatis fuerit acutus.
tenendum, in præſente propoſitione, quemadmodum in ceteris omni-
hil adeſſe, quod in determinationem prædicati influere poſſit præter ea,
ubjecti deprehenduntur, conſequenter in caſu præſente nos nobis obje-
tanquam bonum, nihilque a nobis cogitari quod judicium noſtrum no-
dere poſſit, tantum abeſt ut contrariam in partem rationes fortiores nobis
rutinari debet, qui veritatem propoſitionis per experimenta in ſe ipſo
e voluerit.

Digitized by Google

image
not
available

§. 593.

quam bonam confuſe repræſentamus; ideam boni ingrediun-nque ex re iſta, vel cum eadem antea ſimul perceptæ. Dum ius, vi imaginationis reproducenda quoque eſt idea vo-eptæ ſive ex re iſta, ſive una cum iſta (§. 104), modo mul percepta fuerit (§. 107), ac vi memoriæ eandem re-75), adeoque nobis conſcii ſumus, quod eam antea ex adem perceperimus (§. 173). Enimvero voluptates di-verſo ex re iſta, vel cum eadem perceptæ fuerunt *per hy-* d rem totam attentionem dirigis *itidem per hypoth.* nulla ur una potius, quam altera memoriam ſubire debeat, nul eandem ſubire debent. Quamobrem cum plures ſi-ſe invicem non diſtinguantur; ideam quandam confu-§. 39). Jam qui ſenſuum judicio ſtant, adeoque in no-acquieſcunt (§. 54), bonum quid ex eo judicant, quod ercipiant (§. 561). Idea igitur iſta confuſa, quam vo-ta, vel ex eadem diu perceptæ ingrediuntur, eſt illa ipſa a in nobis repræſentamus tanquam bonam, conſequenter tanquam bonam confuſe repræſentamus; ideam boni in-tates quæcunque ex re iſta, vel cum eadem antea ſimul *Notio boni confuſa qualis.*

o ſteriori, ſi ideas confuſas evolvere noveris, ut diſtin-id in iis contineatur. Ponamus Titium contemplari vi-treo contentum, memoriam ejus ſubibit voluptas diver-rtim ex ſapore vini, partim ex converſatione cum con-uacunque de cauſa inter pocula percepta. Quamobrem da, cur bonus judicetur vini hauſtus; nunc hanc, nunc eddi animadvertes, prouti attentionem ſuam in particu-perceptionem præſentem dirigit (§. 109): imo rationes ari deprehendes, ſubinde parum quadrantes, prouti ſuc-liamque perceptionem præſentem attentionem dirigit (§. em ſi quis veritatem propoſitionis præſentis experimento irmare voluerit; is in evolvendis ideis boni confuſis aſſi-attentionem ſuam ſucceſſive dirigendo in ſingula, quæ in ſente continentur. Ita enim ſua veluti ſponte ſeſe offe-naginationis veluti præſentia ſiſtuntur, modo non fueris ectendo ſuper re præſente, ac attendendo ad phantaſmata producta. Hæc autem patientia multo demum exercitio bus aliis acquiritur, veluti habitibus reflexionis, atten-s, prouti unuſquiſque in ſemetipſo experiri poterit.

ti eſt propoſitio præſens in Moralibus. Etenim notio boni fit maxime m ingrediantur voluptates, quæ ex eadem re vel prorſus non percipiun-

 tur,

Digitized by Google

image
not
available

§. 595.

es ex re quadam, vel cum eadem antea perceptæ ideam petitus fortior, ſeu major eſt, quam ſi pauciores in eadem m enim rem appetimus, quatenus ex ea voluptatem o in notione confuſa boni acquieſcimus (§. 591): ſi ates ex re quadam, vel cum eadem perceptæ ideam bo-lea boni confuſa eſt (§. 39); ex ſingulis voluptatibus iuntur in unum confuſi non minus, ac voluptates, ex unum confunduntur. Quodſi illatio nondum ſatis evi-le evidentior redditur. Etenim ponamus in idea boni s A, B, C, D olim perceptas, numero nimirum qua-e invicem differentes. Quodſi ſolam voluptatem A con-ıde appetitus quidam H, & eodem modo ex eo, quod B, naſcetur appetitus I: ex eo, quod ſolam cogites D, naſcetur appetitus K vel L (§. 591). Enimvero cum eantur voluptates A, B, C & D, eaſque omnes ſimul leam iſtam habes *per hypoth.* nihil obſtat, quo minus ex antur appetitus ſui, imo cum poſitis voluptatibus omni-quam habes, ponatur ratio ſufficiens omnium appeti-x ſingulis naſcuntur, omnes quoque appetitus H, I, K, 118 *Ontol.*). Quoniam igitur ſimul oriuntur & in unum plures ſimul eundem appetitum conſtituunt, adeoque partes appetitus ejuſdem conſiderandi veniunt (§. 341 tem cum appetitus conſtans ex appetitibus H & I ſit pars is ex appetitibus H, I, K & L *per demonſtrata*; appeti-petitibus H & I minor eſt appetitu conſtante ex appetiti-(§. 352 *Ontol.*). Enimvero appetitus conſtans ex appe-r, quando ideam boni ingrediuntur voluptates A & B; ıſtans ex appetitibus H, I, K & L naſcitur, quando in ntur voluptates A, B, C & D *per demonſtrata*. Ergo ſi voluptates ex re quadam, vel cum eadem antea perceptæ etitus major eſt, quam ſi pauciores in eadem continentur.

t, quomodo fieri poſſit, ut appetitus continuo fortior evadat, ſi ſæ-ne eandem rem appetendi ſæpius oblata.

Appetitus ſenſitivus quomodo fortior evadat.

§. 596.

a ex re quadam, vel cum eadem percepta ideam mali ingre-o fortior, ſeu major eſt, quam ſi paucioribus in eadem ſit lo- eodem prorſus modo, quo propoſitio præcedens, modo lia, & appetitibus averſationes ſubſtituas. Unde demon-onis præcedentis facile tranſmutatur in demonſtrationem æſentis, eodem ſcilicet modo, quo paulo ante (§. 594) demon-

Averſatio ſenſitiva quomodo fortior evadat.

Digitized by Google

image
not
available

or. §. 597) de fallacia notionum boni diximus, ea etiam ad tæ-
um utiliſſimum eſt fallacias in utroque caſu detegere, quod ma-
averſationis inde pendeat. Omnis autem philoſophiæ moralis ſco-
rectionem appetitus in poteſtatem noſtram redigamus, ne facile
ſtea pœniteat.

§. 599.

us & averſatio ſenſitiva habet gradus. Quoniam enim & averſatio ſenſitiva facultates animæ ſunt (§ 584), ones (*§*. 112. 122 *Ontol.*), quæ ſine alio aſſumto, ſci-m intrinſeca continentem (§. 154 *Log.*), intelligi poſ- qualitates animæ ſunt (§. 452 *Ontol.*). Quare cum ap- §. 595), atque averſatio una altera fortior ſit (§. 596), itione communi vel tempore diverſo in eodem ſubje- dem in diverſis ſubjectis differat; tam appetitus ſenſiti- ſenſitiva gradus habet (§. 746 *Ontol.*). *Gradus appetitus ac averſationis ſenſitivæ.*

verſatio æſtimationem recipit, etſi menſura nondum ſit reperta.
quod dentur gradus non minus in appetitu ſenſitivo, quam in
l quod utile eſt ad naturam affectuum intelligendam.

§. 600.

ſenſitivi ac averſationis ſenſitivæ in eodem ſubjecto mutan- no & malo mutantur. Quoniam enim appetitus ſenſiti- ſitiva gradus habent (§. 599); unus appetitus altero & major eſt (§. 751 *Ontol.*), adeoque gradus oriuntur ex bonum (§. 595), vel malum nobis repræſentamus per ag nitudinem voluptatum ac tædiorum ex re, vel cum n (§. 596). Enimvero voluptas, quæ ex bono appa- el etiam ex vero, quatenus pro apparente perperam ha- §. 564): ſimiliterque tædium, quod ex malo apparen- ro, quatenus pro apparente habetur, percipitur, mu- uamobrem cum mutatis voluptatibus ac tædiis bonum m appareat, quantum videbatur antea (§. 597), nec tum videatur, quantum antea videbatur (*§*. 598); nec etitus eſt, quantus antea fuerat, nec tanta averſatio, eriebamur, vi eorum, quæ demonſtrata ſunt. Mutato agnitudine boni vel mali, mutantur quoque gradus ap- ac averſationis ſenſitivæ. *Mutabilitas iſtorum graduũ.*

tur a poſteriori. Videmus enim homines, qui objectum er appetunt, poſtea in idem vix ferri. Quæſiti reſpon- amplius pro tanto bono habere, quantum ipſis antea vi- deo clariſſime patet, mutato judicio de magnitudine bo- gradum appetitus, quem adeo imminui poſſe experi- prorſus haberi debeat. Simile quid contingit in averſa- tinuo minui poſſe, ut tandem prorſus evaneſcat, nemo l ea attendere adſuevit, quæ quotidiana ſunt.

Propoſitio

Digitized by Google

image
not
available

patur ob tædium, idem nunc appetit ob voluptatem ; ſucceſſit.

homines in notione boni ac mali confuſa acquieſcunt; principii præ- in praxi morali, tum etiam in mutabilitate appetitus hominum

CAPUT III.

De Affectibus.

§. 603.

actus animæ, quibus quid vehementer appetit, vel vel ſunt actus vehementiores appetitus ſenſitivi & aver- ſitivæ. *Affectus definitio.*

erſationis actus gradu differre oſtendimus (§. 599), atque hinc n eſſe poſſibilem. Quodſi ergo definitionem præſentem pro nominali contra eam objicias. Enimvero quoniam vocabulum ex uſu loquendi ficatum quendam, non temere immutandum (§. 142 *Diſc. prælim.*); b uſu loquendi non abhorrere demonſtrandum.

§. 604.

uum uſui loquendi conformis. Patet id per exempla eunti. qui rerum naturalium cognitione delectatur, incidere nentis & obſervationibus refertum. Quoniam ſibi repræ- n confuſa voluptatem inſignem ex ejus lectione percipien- nenter appetit (§. 595). Enimvero dum hic appetitus vi dem ſeſe exerit, affectum gaudii ac deſiderii eidem tri- pſemet ſtatum mentis ſuæ exprimere debet; ſe gaudio ef- um hunc nactus fuerit, & impatiente deſiderio lectionis irmat. Similiter ſi quis virtutis amans videt hominem vi- m adeo averſatur, ut nudo conſpectu ejuſdem offenda- mant, quod eum odio perſequatur ingente, & ipſemet ernum ſignificaturus ait ſe eum tantopere odiſſe, ut intue- confeſſo eſt penes omnes, gaudium, deſiderium & odium ffectuum. Quoniam itaque hos affectus animæ tribuimus el averſationis actum vehementiorem; per affectum niſi n in communi ſermone indigitare ſolemus. Quamobrem ſtra nomen affectuum tribuat actibus animæ, quibus quid ctimus, vel averſamur (§. 603); eadem quoque uſui lo- is (§. 139 *Log.*). *An ſit uſui loquendi conformis.*

ali affectuum expoſitione clarius eluceſcet. Quot enim ſunt affectuum oſſunt exempla, quæ tanto apertius loquuntur, quod iiſdem confirma- lariores ſunt affectuum notiones ſpeciales. Experimenti etiam loco eſſe x notione affectus a priori deducuntur, cum obſervationibus conferan- tur.

a Empirica.

Digitized by Google

image

not

available

§. 611.

ffectibus commovetur, ſanguis ac fluidum nerveum in cor- *Quamnam affectus corpori mutationem inducant.*
rio agitatur. Res facti a poſteriori probatur. Nemo
ierum affectuum referri debere. Jam vero ſi quis ad
cies rubet, ſudor in capite præſertim erumpit, vul-
tur, quamvis non in ſingulis eodem prorſus modo.
u celeri verba injurioſa protrudunt? ſunt qui dentes
omprimunt, quaſi adeſſet quod mordere deberent &
entem intuentur, quaſi oculos inſtar telorum in eum
pedibus equorum inſtar calcitrant & manus perinde
o impetu quid a ſe protrudere conarentur. Sunt, ut
res quaſcunque primum obvias maximo impetu pro-
nus fortiter comprimunt. Rubor faciei cum a ſangui-
poris magno impetu verſus extremas corporis partes
Calor, qui ſudorem promovet, cum a celeritate
o ſanguis in arteriis ac venis fertur; inde denuo colli-
maxima cordis per arterias propelli. Idem manifeſte
iarum, ex quo tactui obvium eſt, ſanguinem maxi-
tunicas arteriarum propelli quaſi eaſdem perforatu-
et, mutari tam celeritatem, quam directionem ſan-
a excandeſcit, conſequenter eundem motu extraordi-
vultus & geſtuum fiunt mediante muſculorum motu:
ur ſine motu fluidi nervei. Ex mutatione adeo vultus
r extraordinarius fluidi nervei, aut ſi mavis, ſpiri-
us, quando ira excandeſcit animus. Idem eodem mo-
Si quis enim in terrorem conjicitur, facies tota pallet,
palpitat. Manus & pedes ſæpius immoti in eodem ſitu
nent, ubi terrore corripitur animus. Similiter oculi
t qui aperto ore ſilent: ſunt alii qui ſuſpiria trahunt.
e immoti perſtant: ſunt qui præ languore humi pro-
rro. Quoniam pallor faciei inde eſt, quod ſanguis ex
tremis verſus interiora recedit; cor palpitat, quod
a affluit, cui propellendæ vis ejus vix ſufficit: ex utro-
uinem motu extraordinario ferri per venas atque arte-
em conjicimur. Ex mutatione autem vultus atque ge-
s, quo ante, modo intelligitur, fluidum quoque ner-
dinario moveri. Quod ſi cui exempla modo allata non
n quacunque affectuum ſpecie attendat velim. Ubivis
ndicia manifeſta motuum extraordinariorum tum ſan-
ervei.

phænomena, quæ accuratius obſerventur, ut tandem obtineatur
m in ſingulis affectuum ſpeciebus. Etſi enim per ea, quæ modo

image not available

§. 615.

ɪtas prædominatur, ſi tanta fuerit, ut tædium, ſi quod :rcipiatur (§. 529); *Si gaudemus, tanta voluptate per-* *m, ſi quod adfuerit, non appercipiamus* (§. 614). *Quomodo gaudeamus.*

gitur ad definitionem gaudii illuſtrandam apprime quadrare exem-. §. 614) in medium adduximus. Quoniam enim tantam ſuppoſui-olor capitis non appercipiatur, qui antea tam moleſtus erat; volu-ippoſuimus.

§. 616.

atur, vel quod habemus, tanquam inſigne bonum idea con-amus; gaudium in nobis oritur, & magnitudo ejus magnitu-is videtur, reſpondet. Si enim quod nobis datur, vel ɪnquam inſigne bonum nobis repræſentamus; volupta-percipimus (§. 558. 559), quamdiu repræſentatio con-ɪnque tanto majorem, quanto majus nobis videtur bo-ɪamobrem cum voluptas ingens ſuperet tædium minus, imul percipitur, ſeu percipi poſſet; tædium iſtiuſmodi, on percipitur, aut, ſi quod adeſſet, non perciperetur cum voluptas tum prædominetur (§. 529), gaudium cumque voluptatis magnitudo magnitudini boni, quæ leat *per demonſtrata*; magnitudo gaudii magnitudini bo-videtur, reſpondet. *Quomodo gaudeamus.*

atur a poſteriori. Si quis librum quendam, in quem in-e bonum, propterea quod ſibi repræſentat fructus ex le-ercipiendos, de quibus olim diſtincte cogitavit, idea ; gaudio perfunditur. Quodſi plures gaudeant hac ea-nius tamen gaudium majus eſſe gaudio alterius, ex vultu, verbis colliges. Quodſi in differentiam inquiſiveris, il-gaudio effertur, reſpondentem audies, ſe diu multum-brum quæſiviſſe, cujus jam compos fiat, manifeſto indi-ræſens multos influere ſtatus præteritos. Percipies præte-i tantopere gaudet, ingens pretium ſtatuere fructibus ex rcipiendis: id quod his vel geminis verbis exprimit, li-eſſe dono vel mille aureorum cariorem; ſe mille thaleris, carere malle. Alterius vero reſponſiones, cujus gaudium ehenditur, ab hiſce diſſident. Iſtæ erunt, ex quibus col-atus præteritos in præſentem ſtatum gaudii influere, nec oteſt affectionis pretium.

ium totum quantum a gradu voluptatis pendet, quæ percipitur (§. 614), dominii quantitas æſtimanda (§. 528); ignorata Pſychometria, in qua unt, ad menſuram revocantur, impoſſibile eſt ut demonſtratio talium, nvolvunt, ſit omnibus ſuis numeris abſoluta.

image
not
available

conformitatem definitionis nominalis cum uſu loquendi facile
do fuerit verſatus. Facilius adhuc capiet, qui præterea nove-
lemonſtravimus in Ontologia. Præterea probe notandum eſt,
inde ac vulgus pauciora ſæpius dicant, quam in ideis ipſorum
philoſophia huic defectui medetur.

§. 619.

ii inſigne eſt id, quod *Triſtitia* appellatur. *Triſtitiæ definitio.*
ur: unde ex definitione gaudii intelligitur, quomodo ea defi-
que gaudium definitur per prædominium inſigne voluptatum
ædium opponitur in eo ſignificatu, quo nos vocabulo iſto uti-
itique definienda eſt per prædominium tædii inſigne.

§. 620.

to tædio afficitur animus, ut voluptatem, ſi qua adſit, *Qualis ſit triſtitia.*
, ſi qua adeſſet, non apperciperemus. Etenim ſi tri-
ædominatur (§. 619). Tantum igitur eſt, ut vo-
, non appercipiatur, aut, ſi qua adeſſet, non ap-

itur a poſteriori. Ponamus nobis nuntiari mortem
non novit, quod tunc triſtitia afficiatur animus.
ibum, quem nunquam ſine voluptate comedimus:
illius voluptatis nobis eſſe conſcios, dum eundem
eſt qui neſciat nos in iſto animi ſtatu affirmare,
on ſapiat? Imo recordati iſtiuſmodi ſtatuum haud
imus; nos nec voluptatem percepturos ex illo ci-
ctamur, quando triſtitiæ gradum ſignificare vo-
ulgo obtinet, ut gradum triſtitiæ, quo quis af-
emus quod ex hac, vel iſta re voluptatem nullam
ias valde delectetur.
ii verbis ac phraſibus abundat ad res quaſvis apte exprimen-
ent non modo in omni affectuum doctrina; verum per uni-
im practicam. Vix enim occurrit aliquis mentis ſtatus,
r peculiaris quædam loquendi formula; qua vulgus ſæpius
n de phraſiologia præjudicia verba a rebus ſeparant, veritate

§. 621.

, tanquam malum ingens idea confuſa nobis repræ- *Unde triſtitia oriatur.*
oritur, & magnitudo ejus magnitudini mali, quæ no-
enim quid nobis repræſentamus tanquam nobis
ujuſdam noſtræ nobis conſcii ſumus (§. 565),
i confuſa eſt (§. 536). Quodſi ergo malum in-
ujuſdam imperfectionis nobis conſcii eſſe vide-
m quoque, quod oritur, ingens eſt (§. 521).
: voluptas, quam plurimum ſuperat, eam non
is adeſſet, eam non apperciperemus (§. 528),
natur (§. 529). Triſtitia igitur oritur (§. 619).

Quoniam

image
not
available

qui in nobis oritur ex opinione rei præſentis, quam
n malum haud parvum repræſentamus.
quod *Carteſius* ipſumque ſecuti utuntur definitionibus realibus.

§. 624.

dio afficimur, ſi quod nobis præſens eſt tanquam in- | *Gaudii definitio realis.*
fuſa repræſentamus (§. 616), & ex adverſo ſi gau-
ɔ rei cujuſdam præſentiam, eam nobis tanquam no-
ſe repræſentare debemus (§. 617); *Gaudium* defini-
qui in nobis oritur ex opinione boni præſentis con-
ı haud parvi.
equentibus affectuum ſpeciebus.

§. 625.

, *quem in definitione nominali eidem attribuimus, eſt* | *Conformitas definitionis triſtitiæ cum uſu loquendi.*
Nemo non ex triſtitia alterius colligit, accidiſſe ipſi
ſto indicio, quod malum nobis præſens pro triſti-
r. Similiter ſi quid alicui accidit mali, nemo non
lis eſſe debeat, manifeſto indicio quod malum no-
ɔ neceſſaria triſtitiæ cauſa. Ex communi igitur no-
ıs, qui oritur ex mali præſentis opinione. Quod
nalum ingens, ſaltem opinione noſtra, hinc con-
mali quidpiam accidit, & hoc tamen non obſtante
ionem reddituri malum vel extenuemus, vel oſten-
ɔn videatur, veluti ſi triſtitia non afficitur animus
, quod eum non amaverit, neque adeo ſibi malum
ɔ fuiſſe orbatum. Definitio igitur triſtitiæ realis,
, cum notione communi convenit, quam & *Car-*
paſſione animæ part. 2. art. 61, triſtitiam in nobis
æſentis conſideratione, cum nobis proponitur ceu
vero triſtitiæ definitionem realem deduximus ex
22), quas vi nominalis demonſtravimus. Quo-
is definitioni nominali æquipollet, quod ſcilicet
poteſt; definitio quoque nominalis, quod ſit tæ-
, notioni communi, conſequenter uſui loquendi

tur. Notio communis triſtitiæ colligitur ex dua-
ſ ex obſervationibus deduximus. Eaſdem prope-
finitione triſtitiæ nominali (§. 621. 622). Ergo
i communi convenit.

§. 626.

r *videtur, alteri tale non videatur, aut minus ſal-* | *Cur eadem res non idem*
audio multo effertur, hic autem vel nullo afficitur,

Digitized by Google

image
not
available

§. 628.

el mali repræſentatione oritur, & quod eodem com- *ſcant.* *icaverat, poſtea in medio relinquit, quale ſit; is* *tur, nunc nullo commovebitur.* Quoniam enim ıali repræſentatione oriuntur (§.605); per eam ıntur, quam non oriantur, conſequenter hæc :præſentatio affectuum ratio ſufficiens eſt (§.56 , nec bonum judicat, quod antea ipſi malum, ſed quale ſit in medio relinquit, is nullo affe- ri debet, cum antea affectu quocunque com-

Affectus quando evaneſcant.

eri poſſit ut, quem objectum aliquod ad affectum quen- :rum idem objectum non amplius ad eundem affectum iam poſſit, ut quem objectum quoddam non movet, in quem ſive jucundum, ſive moleſtum cauſetur affectum;

§. 629.

d ſe relatum nec bonum, nec malum judicat, po- *ı ingente reputat; cum antea illud affectum exci-* *ı cauſabitur.* Quoniam enim affectus ex boni & e oriuntur (*§.605*), Sempronius autem obje- nec bonum, nec malum judicat; nullus quo- ur. Enimvero quoniam poſtea idem objectum ım, vel malum ſibi repræſentat; affectus jam rem cum objectum nullum antea excitaret affe- ſabitur.

Affectus cur nunc abſint, nunc adſint.

:terminationes, quæ requiruntur, ut affectus ex repræ- veluti quod eſſe debeat confuſa, quod boni, vel mali gradus & quæ ſunt his gemina, ne præter neceſſitatem . Nimirum talem hic & in ſimilibus caſibus ſupponimus qualis ad gignendum affectum ſufficit. Talia monemus in um cœcutiant, ſibi acumine præſtare videntur.

§. 630.

, *tanquam bonum, vel malum ſibi repræſentat,* *lum judicat; cum ille affectu commovetur, hic ab* lem prorſus modo oſtenditur, quo propoſitio- ſtendimus.

Cur in uno affectum quendã producat objectũ, in alio nullum.

ropoſitionibus anterioribus per modum corollarii colligere m eſt in antecedentibus, ſcilicet quod perſonæ duæ ſpe- , ubi temporis nulla habetur ratio (*not.* §. 627).

§. 631.

lio tempore ſibi repræſentat tanquam bonum, quod *um idem affectum moleſtum provocaſſet, nunc ju-* . Quoniam enim in Sempronio affectus quidam li *per hypoth.* ex malo autem, quod cognoſci-

Affectus moleſti in jucundũ mutatio & cõtra.

Oo 2 mus,

Digitized by Google

image
not
available

itate alterius voluptatem percipiat, conſequenter id quod hypotheſin evertit.

ionem illam colligimus, atque probaturi, quod alterum quis ous.

§. 635.

amat, de felicitate ejus gaudet, tantoque magis gau- *Gaudiũ amantis.*
amat. Qui enim alterum impenſe amat, is pluri-ius felicitate percipit (§. *633*). Quodſi ergo tanta rdium, ſi quod adeſſet, non apperciperet; volu-*19*). Quamobrem cum in prædominio voluptatum 14); ſi alterum impenſe quis amat, de felicitate

aliter ſeſe exerit, quam voluptatis perceptione is alterum amat, eo major eſt voluptas, quam ex t. Quare cum gaudium tanto majus ſit, quanto quæ prædominatur (§. 614); gaudium tanto ma-ierit amor.

mus eum, cui multa donantur & tanto feliciorem is eſt donum, quod accipit. Quodſi ei, quem r; nos perinde gaudemus, ac ſi ipſimet idem ac-affirmantes quod tantopere gaudeamus, ut majus ſimet donum iſtud accepiſſemus, & felicem præ-uo major fuerit amor, eo magis nos gaudere, eriri poteſt. Tenendum vero fieri poſſe, ut con-tur amoris actus, veluti ſi invidemus alteri feli-ere deprehendamus. Etſi enim felicitatem alte-petamus, fieri tamen poteſt, ut adſint rationes, bis feliciorem eſſe nolimus. Ponamus v. gr. Me-uam ornare poſſit: ponamus porro eum impenſe nen in Titium confertur munus, quod ipſemet ulſam ægerrime fert; ex eo voluptatem non per-ius iſtud promotus fuerit. Hinc audies aſſeren-io felicitatem ſuam. Se ſummo gaudio elatum ſtantius admotus fuiſſet, modo huic non fuiſſet ı ſcientiis ab omnibus impedimentis, quæ offer-itos eſſe oportet, qui eorum experimenta vel in erint, quæ de anima hic traduntur.

§. 636.

lligimus ſtatum, quo voluptas vera perdurat. *Felicitatis definitio.*
ferentiam *apparentis*, quæ eſt ſtatus, quo quis r.

§. 637.

image
not
available

onium & Sempronio offerri donum pretioſum, ob :at tanto munere auctus. Titius de eo certior factus o gaudebit magis ſubinde, quam Sempronius. Gau- ddit rationem, quam quod ipſi perinde ſit ac ſi do- r, quodque Sempronio non magis idem invideat, ›ipſo ſatis ſuperque ſignificat, ſe voluptatem Sem- :ommune eſſe gaudium, ſi cauſa gaudendi illi ſup- eſt, quod, qui alterum amat, eidem voluptatem adem in ipſummet redundet. Imo inde eſt, quod viter ita efferri ſoleat: *Voluptas amicorum commu- um amicorum commune eſt*. Neminem offendat, rictionem, ſi idem fuerit de objecto gaudii judi- entia aliquando refragari videatur, quando ſci- nobis narratur alterum, quem amamus, ſumma anſigere; non tamen ideo revera contrariatur, ſi Etenim cum de objecto voluptatis, ſeu gaudii, ›rorſus non judicemus; tacite judicium alterius juſtam gaudendi cauſam habere ſupponimus. In eſta eſt reſtrictio. Ponamus enim Titium impenſe nc autem nubere virgini, quæ cum dives eſſe pu- terea iis dotibus caret, quæ felix matrimonium dem Sempronius, ſed non gaudebit Titius, quod empronii de hoc matrimonio judicium. Quodſi nii judicium eſſe verum, Titii autem judicium a e & Titius gaudebit, errore ſuo agnito, cum arius, qui idem impediat. Si quis ad ea, quæ entum afferat animum; is plurima obſervabit, ıtis veritatem confirmant, ut plura eam in rem

æſens converti. Quoniam vero ex converſa patet ſignum le, quod quis ex voluptate alterius voluptatem percipiat, ıt alter; eandem ſubjici operæ pretium ducimus. Habent ı in philoſophia morali, ejus inprimis parte ſemiotica & in s.

§. 641.

erius voluptatem percipit, vel ideo gaudet, quod nat. Quoniam enim voluptas omnis ad felicita- n ad veram, apparens ad apparentem (§. 636); x voluptate alterius, ejus animus diſpoſitus eſſe lterius felicitate percipiendam, adeoque alterum *Signum amoris.*

et, quod gaudet alter, cum gaudium in præ-

dominio

Digitized by Google

image
not
available

ue ſolet, ut gradu differant judicia amantis atque amati maginatio in idea voluptatis ac tædii confuſa aliena miſcet iginatio diverſis ſubjectis eadem ſuggerat (§. 104).

§. 643.

edium percipit, vel ideo contriſtatur, quod alter *Signum amoris.*
Qui tædium ex alterius tædio percipit, cum tæ- i ſpectet (§. 639), ita diſpoſitum habet ani- rius tædium percipiat. Infelicitatem igitur al- epræſentare debet, atque tanquam malum tan- lium eſt, quod inde percipitur (§. 613). Al- repræſentare debet tanquam bonam, cum bo- lo, ac voluptas tædio opponitur, conſequen- o majorem voluptatem percipere debet, quan- videtur (§. 612). Quoniam itaque animus ipſi a ex alterius felicitate percipiendam; alterum

ropoſitionem præcedentem in medium adducta lam præſentem faciunt, quæ nonniſi converſa probe notandum, quod nemo non amorem al- lterius tædia ac triſtitiam ſua faciat.

§. 644.

us voluptatem percipit; is ex tædio alterius tædium *A voluptate ad tædium argumĕtatio.*
enim ſi ex voluptate alterius voluptatem perci- ntare debemus tanquam bonum tanto majus, quæ inde percipitur (§. 612), conſequenter ſeu ejus contrarium, cum malum bono oppo- ſit, repræſentare nobis debemus tanquam ma- ptati opponitur tædium eſt (*not* §. 518). Ergo eſentare debemus tanquam malum, conſequen- ius ex tædio alterius (§. 613).
nditur, quod qui tædium percipit ex tædio al- e ex alterius voluptate percipere debeat.
t notione oppoſitionis demonſtrari ſuperfluum exiſtimamus. a ad præcedentes demonſtrandas uti poteramus, hic ſub- ites nonnullas brevius abſolvendas conducat.

§. 645.

tero obſervamus; amor oritur. Si enim quod no- amus, voluptatem ex eo, quod obſervamus, mobrem cum id tanquam alteri inhærens, vel ıus; voluptatem ex eo percipimus, quod alteri nobis voluptati ſit, colligimus. Atque ita di- tem ex alterius voluptate percipiendam, conſe- 3). *Amor quomodo oriatur.*

Digitized by Google

image
not
available

debet, ſi quod in altero obſervamus, nobis tanquam
tamus.
a poſteriori. Si quis gloria delectatur, ſibique gloriæ
hominibus in dignitate conſtitutis converſari; is di-
orum ſibi repræſentat tanquam bonas ſibi (§. 554).
qui ita ſentiunt, amare divites ac homines in di-
tet igitur hoc in caſu amorem oriri ex eo, quod no-
lud, quod in altero obſervamus. Imo vix dabitur
d nobis tanquam bonum repræſentamus in altero,
nquam nobis bonum repræſentemus, ubi idem ad
us: id quod palam fit, ubi notiones confuſas, qui-
m ſpectant, exhibentur tanquam bona, evolvi-
am in iis contineantur. Rationes nimirum cur illud
etiam cur illud placeat, quod in altero obſerva-
ita facile conſtabit, quatenus eædem a nobis pe-
quæ ſunt alterius.
riori adeo evidens eſt, ut *Carteſius* in Tractatu de paſſionibus
ſtimaverit, amorem omnem oriri ex eo, quod quid tanquam
ntetur.

§. 648.

r, *in altero quid deprehendimus, quod nobis placet,* *Quando oriatur amor.*
um vel ſimpliciter, vel reſpectu noſtri repræſentamus.
itur, animus noſter diſponi debet ad voluptatem
alterius (§. 633). Quare cum ad felicitatem al-
m pertinere videatur, quod voluptatem ipſi creat
i debet ad percipiendam voluptatem ex eo, quod
42), conſequenter ſi amor oritur, aliquid in al-
od nobis placet.
i judicatur tanto majus, quo major eſt voluptas,
12), & amor oritur, ſi quid in altero deprehen-
n capimus *per demonſtrata*; ſi amor oritur, in al-
ebemus, quod nobis, tanquam bonum repræ-
perinde eſt, ſive id nobis repræſentemus tanquam
ve non habito reſpectu ad nos.
propoſitiones præcedentes in medium adducta
licari poſſunt.

§. 649.

oritur ex eo, quod quid in altero obſervamus, *Amoris definitio realis.*
uid in altero nobis repræſentamus tanquam bo-
noſtri.
æ excitationem amoris declarat, veritas patet ex propo-
. Equidem dubium oriri poterat ex definitione *Carteſiana*,
in altero obſervamus, tanquam boni fieri debeat ſemper

image
not
available

dem accepta eſſe novit, hanc quæſitus cur id faciat red-
od eidem voluptatem creare, vel gaudio eum perfun-
de cauſa in gratiam alterius, quem amamus, facere ſo-
a nobis non fieret, quia id ipſi volupe eſſe novimus. E
emus, ne quid fiat, quod alteri diſplicet, quem ama-
tes rationem quod ipſi tædia creare nolimus. Neminem
n habeat, quem ſincero amore proſequatur. Quamob-
n attendat, quo ſit in eum animo. Annon lætus amba-
ectatur occaſionem perſonæ amatæ voluptatem, vel gau-
nnon evitet cura ſollicita omnem occaſionem alteri tæ-
on ſtudioſe celet, ne ad ejus, quem amat, aures perve-
dio eſſe poſſit?

o ſubinde alio fine talia fieri poſſe, quæ alteri voluptati ſunt, quam
ndæ gratia: ſed nego tum ex amore proficiſci factum, ſi vel maxime
uam amamus, gratia, vel eidem quid detur. Neque tam ſincerus
ime ex eodem proficiſci videtur factum. Erit enim quidpiam amori
eodem alienum eſt, ad rationem tamen quam maxime pertinet, cur
perſonæ amatæ. Excutiendi ſunt caſus obvii, ut rationes ſpeciales in
riora reddant, quæ affirmamus. In iis, quæ ad animam ſpectant,
s eſt, ut ea, unde quid pendeat, ab alienis ſeparemus.

§. 653.

quem vocabulo amoris tribuimus, communi uſui loquendi con- *Significatus amoris an communi uſui loquendi conformis.*
ſtoteles 2. Rhetoric. amare idem eſſe ait, ac velle alicui,
mur, illius, non noſtri cauſa, & ea pro viribus efficere. Ex
efinitione nominali neceſſaria conſequentia deduximus,
rum amat, ejus voluptatem appetat (§. 650) eique volu-
udeat (§. 652). Enimvero cum ea bona judicemus alteri,
eidem creant (§. 612); patet noſtræ definitionis amori
ut appetamus ea, quæ alteri bona arbitramur, ipſius
e efficere ſtudeamus. Notio igitur amoris, quæ *Ariſtoteli*
onvenit. *Goclenius* in Lexico ſignificatum vocabuli amoris
caturus monet, eodem denotari actum voluntatis elici-
alicui bonum. Per voluntatem hic intelligit appetitum
ue ſi amor pro affectu ſumitur, vocabulo hoc appetitus
atur. Convenit iſta definitio amoris cum ſignificatu, quem
t *Ariſtoteles*. Quamobrem cum oſtenderimus, ſignificatum
m noſtra definitione conſentire, nec ab eadem definitio
ntire poteſt. *Carteſius*, quemadmodum jam ſupra (*not.* §.
eſt, de amore, ſicuti affectibus ceteris, definitionem rea-
efinit affectum hunc per eum, qui excitatur, cum aliquid
ctu noſtri nobis repræſentamus. Definitio hæc realis ab ea,
mus (§. 649), non niſi in eo differt, quod repræſentatio-
ingat. Si enim *Carteſio* credimus, amor non oritur niſi quod
in al-

Digitized by Google

image
not
available

reat, clariſſime ex eo elucet, quod, quæ ex illa
experientia conſpirent. Quoniam enim ea, quæ
vocabulis in communi ſignificatu acceptis expri-
communem vocabuli amoris ſignificatum cum eo
nos in definitione nominali (§. 633) eidem vin-
uni ſermone utentes ad amorem referant, quæ vi
vindicanda ſunt.

ationem, quæ *Carteſio* perſuaſit non oriri amorem, niſi qua-
ræſentamus ut bonam reſpectu noſtri; ea enim evidentior eva-
chologia rationali clariſſimam lucem conſequetur.

§. 654.

vel etiam in animantibus deprehendimus quidpiam, *Amor rerum inanimatarũ & animalium.*
t voluptatem; rem iſtam, vel animal iſtud pro gradu
. Si enim in re ſive inanimata, ſive animata, quid
nobis multam voluptatem affert; ea quoque nobis
). Enimvero cum affectus ex ideis confuſis ortum
er res inanimatas, quæ nullius felicitatis capaces
ita, quæ ejuſdem capacia apparent (§. 636), non
Quamobrem cum amor oriatur ex eo, quod quid
, quod nobis placet (§. 649); amor quoque oriri
inanimata, vel in animali bruto obſervamus, quod
uenter quod voluptati nobis eſt (§. 542).
m amor oritur ex voluptate, quam ex re altera per-
et, quod tanto major eſſe debeat, quanto major vo-
vel dubitas; idem facile oſtendetur. Ponamus enim
ua amor oritur, æquivalere duabus voluptatibus A
e A, ſi ſola fuerit, oriri amorem D, ex altera vero
erit, oriri amorem E. Quoniam voluptates iſtæ ſibi
ant, ſed una in eodem ſubjecto eſſe poſſunt, ut mixta
uæ inſtar unius apparet (§. 524); nulla jam eſt ratio,
E ſimul oriri debeant, voluptatibus A & B ſimul po-
l oriuntur (§. 118 *Ontol.*). Voluptatibus A & B ſimul
luptas C *per hypoth.* adeoque ſalvo effectu, qui inde ſe-
ui poteſt. Quare ex voluptate C idem oriri debet amor,
oritur, conſequenter major, quam qui ex ſola volu-
tum ducit. Oritur adeo amor pro gradu voluptatis rei

nfirmatur a poſteriori. Nos res inanimatas & animantia
o non novit. Imo non erit homo, cui non exempla amo-
a ſuggerat experientia, modo memoriam conſulere ve-
oque a loquentibus affirmari, quod Titius amet num-
es, Sempronius Muſicam, Cajus literas, ſeu eruditio-
nem.

Digitized by Google

image
not
available

is effectus ſequatur, conſequenter ſi animantia bru-
e voluptatem, quæ opinione noſtra in ea cadit,
Ontol.). Quodſi animantia bruta inſtar rerum ina-
is, non attenta voluptate, quæ in ea cadere vide-
eſſe debet, qui rerum inanimatarum (§.118 *Ontol.*).
atas amamus, perfectionem earum, quæ opinione
novere ſtudemus (§.655). Ergo ſi animantia bru-
i jure a nobis cenſentur; perfectionem eorundem
Idem etiam ſequitur ex priori. Etenim ſi animantia
voluptatis capacia judicamus; eis voluptatem creare
ata. Enimvero cum nobis conſtet, voluptatem in
ſtere (§.511); eorum quoque perfectionem, quæ
adit, ſive intrinſeca fuerit, ſive extrinſeca, promo-

a poſteriori. Exempla clariſſima omnium præbent
elli. Qui canes, vel catellos amant, illi iiſdem cibos
et avide appetunt, ſibi perſuadentes hæc animantia
x iis percipere, dum eos avide devorant, quam nos
um eos maſticamus & maſticatos ad deglutitionem pro-
quod matronæ culcitas molles fieri curent, in quibus
quoniam ipſæmet culcitis mollibus inſidere malunt,
. Inde eſt quod de iis ornandis cogitent, cum hunc or-
em extrinſecam referant, utpote ipſæmet ornatu dele-
deas indignantes, ſiquis illos dolore afficit, more aman-
rtere ſtudentes, voluptati quippe contraria (§.652).
pla eorum, qui equos amant: nec deſunt exempla ani-
ione digna amantium. Sed talia cumulari, quæ obvia
ſufficit excitari attentionem & præberi principia, juxta
dixigitur, quæ obſervanda veniunt.
um inanimatarum & brutorum animantium dicta ſunt, palam lo-
orum amor conſiſtat. Quare cum fieri non poſſit, ut cum amore ho-
iat, quod bruta felicitatis non ſint capacia, ſi accurate loqui volue-
em aliqua in res inanimatas felicitas cadat; ut peculiarem amoris
& brutorum, quatenus iiſdem æquiparantur, definitionem ſubji-
tum ducimus.

§. 657.

nanimatarum eſt diſpoſitio animæ ad voluptatem ex ipſis *Amor rerum inanimatarum quid ſit.*
Quod ſi quis animantia bruta iiſdem æquiparat, quatenus ſci-
derat tanquam voluptatis capacia, ſed tanquam ea, unde
poteſt; *amor eorum idem eſt, qui rerum inanimatarum*: id
t, cum hoc in caſu ſub iſtis quaſi comprehendantur, aut
n eidem generi ſubſtantia conſiderentur. *Quodſi* vero ca-
ruta hominibus æquiparentur, amor eorum idem eſt, qui homi-

image
not
available

neris humani felicitas manet, ſiquidem juxta rationis nor-
oralibus pluribus docebitur.

§. 660.

amat, is eundem tanquam ſeipſum conſiderat *Ratio ſe mutuo amantium.*
unitur, ut tanquam perſona eadem cum amante & ſi duo ſe mutuo amant, amore ita uniuntur,
i debeant.

ffectus unionis, quemadmodum videre eſt apud *Goclenium*
m non exporrigitur ultra ea, quæ propinqua ſunt ac primo
iniri ſolet per affectum, quo quis tendit ad unionem cum
i aliquid veri, ſi debito modo explicetur, quemadmodum
oſculis amantium, vel oſculatione rerum amatarum ideam
lligunt, quid ſibi velint, atque notione fœcunda deſtituun-
, definitionem noſtram, ex qua diſtinctam unionis aman-
ata notionem deduximus, a communi uſu loquendi non ab-
onfirmatur, quod jam ante evicimus (§. 653). Et hujus po-
explicationem dare libuit, ne cui notiones noſtræ videan-
e acumine in iis, quæ ad animam ſpectant, perluſtrandis

§. 661.

animæ ad voluptatem percipiendam ex alterius in- *Odii definitio nominalis.*

ır ad actum data occaſione, atque tum actu affectu agitatur
inſignimus. Fert autem uſus loquendi, ut ipſam diſpoſitio-
nus, quoniam odium tribuimus illi, qui affectu eo tempore

§. 662.

alterum odit, ejus infelicitatem cognoſcit; ex ea actu *Quando ſeſe exerat.*
661). Pone enim eum, qui alterum odit, intueri
, nullam tamen inde percipere voluptatem. Animus
is non eſt, ut ex infelicitate alterius voluptatem per-
eum non odit (§. 661): id quod hypotheſi repugnat.
nem illam colligimus, atque probaturi quod quis alterum odio
vocamus, cum diſpoſitio in ſenſum non incurrat, adeoque obſer-

§. 663.

imum odit, de infelicitate ejus gaudet, tantoque magis *Gaudiũ ejus, qui alterum odit.*
eum odit. Qui enim alterum plurimum odit, is plu-
x alterius infelicitate percipit (§. 661). Quodſi ergo
ptas, ut tædium, ſi quod adeſſet, non appercipere-
dominatur (§. 529). Quamobrem cum in prædominio
m conſiſtat (§. 614); ſi quis alterum plurimum odit,
gaudet.
m non aliter ſeſe exerit, quam voluptatis perceptione
gis quis alterum odit, eo major eſt voluptas, quam ex
s capit. Quare cum gaudium tanto majus ſit, quanto

Digitized by Google

image
not
available

·umpere ſolet: ſe multo magis gaviſurum, ſi ne-
ores eidem crearentur.

npla ſpecialia, quæ magno numero quotidie obvia ſunt,
num odiis. Sufficit generaliter indicaſſe ea, ad quæ ſpecia-
intur. Caſus ſpeciales admodum variant, nec cuivis iidem
iiſdem generalia, omnibus nota, quæ ſpeciales caſus levi
·iam revocant (§. 105). Quamobrem ſcopus veritatem pro-
turi poſtulat, ut iſta potius generalia in medium afferamus,
nſendis tempus minus utiliter teramus: id quod non modo
obſervandum.

§. 665.

dio voluptatem percipit, vel ideo gaudet, quod alter *Signum odii.*
um odit. Quoniam enim tædium omne, ſeu omne
creat, ad infelicitatem ejus refertur (§. *639*); qui
otatem percipit, ejus animus diſpoſitus eſſe debet
is infelicitate percipiendam. Alterum igitur odiſſe
dſi quis ideo gaudet, quod alter triſtitia afficitur,
ominio voluptatum conſiſtat (§. 614); animus ejus
voluptatem ex triſtitia alterius percipiendam, con-
in prædominio tædiorum conſiſtat (§. 619), ani-
ad voluptatem ex alterius tædio percipiendam. Sed
nimus, is alterum odit *per demonſtrata*. Ergo alterum
:, quod is triſtitia afficiatur.

: a poſteriori per ea, quibus propoſitionem præceden-
Sane ibidem jam monuimus, quod nemo non ex vo-
ex tædio alterius capit, & multo magis ex eo, quod
, vel triſtitia afficitur alter, colligit odium, quo al-
in admirationem ſummam abripiendus, ſi contrarium
ur.

m odii minime fallax. Omnis autem de ſignis doctrina plurimam
loralibus.

§. *666.*

ate alterius tædium percipit, ac ideo contriſtatur, quod *A voluptate ad tædium, & a tædio ad voluptatem argumentatio.*
ædio alterius voluptatem percipere, ac ideo gaudere debet,
ur: & contra *ſi quis ex tædio alterius voluptatem percipit,*
od alter contriſtatur; is ex voluptate alterius tædium perci-
ſtari debet, quod alter gaudet. Etenim ſi quis ex volu-
lium percipit, eam ſibi tanquam malum tanto majus re-
quanto majus eſt tædium, quod ex ea percipit (§. 613).
oluptati contrarium eſt tædium (§. 511. 518), perinde ac
m malo (§. 554. 565); tædium alterius in numerum bo-
ebet. Quamobrem cum ex eo, quod bonum nobis vide-
tanto majorem capiamus, quanto majus nobis bonum
512); ex tædio alterius voluptatem percipere debet.

Jam

Digitized by Google

image
not
available

§. 668.

Signum odii.

us tædium percipit, ac ideo contriſtatur, quod gau-
ui enim ex voluptate alterius tædium percipit,
gaudet alter; is ex tædio alterius voluptatem
od alter triſtitia afficitur (§. 666). Enimvero
atem capit, vel prorſus gaudet, dum alter tri-
(§. 665). Odit igitur alterum, qui ex volu-
, vel contriſtatur, propterea quod alter gaudet.
poſitionem præſentem a poſteriori facit, quod
itantur, quemadmodum ex iis intelligitur, quæ
ntem a poſteriori confirmandam in medium ad-

: propoſitio præſens, cujus rei rationes in ſuperioribus jam

§. 669.

Effectus odii.

ædium ejus appetit, & contra. Etenim qui alterum
ıptatem capit, ac ideo gaudet, quod alter triſti-
onſequenter voluptatem ex alterius tædio tanto ma-
ajus hoc deprehendit (§. 614 619). Tædium igi-
, tanto majus bonum ipſi videtur, quanto major eſt
percipit (§. 612). Enimvero quamprimum nobis
tamus tanquam bonam, eam appetimus (§. 589).
m odit, alterius quoque tædium appetere debet.
m alterius appetit, is idem ſibi repræſentare debet
37. 589), conſequenter tanto majorem inde percipere
majus bonum judicat tædium alterius (§. 612). Ani-
rs eſt ad voluptatem ex tædio alterius percipiendam,
odit (661).

uos, quibus contradictorium videbitur, tædia alterius ac ea,
nſequenter quæ nemo non mala judicat, in numerum bonorum
e eſt, tædia non in ſe conſiderata in numerum bonorum referri,
d alteri creentur. Non vero repugnat, bonum judicari, quod
tur. Similiter e contrario non repugnat malum judicari, quod
i bonum in ſe ſpectatum in malorum numerum referri nequeat.
intelligendæ ſint phraſes, ex voluptate alterius tædium, ex tædio
tſi idem jam manifeſtum ſit ex demonſtrationibus ſuperioribus.
percipitur ex tædio, quo alter afficitur, quatenus in ſe ſpectatur,
tur, adeoque ſi rigoroſe loqui velis, ex eo, quod alteri creatur,
iliter tædium non percipitur ex voluptate, qua alter delectatur,
r, ſed quatenus alteri creatur, adeoque ſi verba exacte exprime-
 efferre decreveris, dicendum eſt, tædium percipi ex actu, quo
.

§. 670.

Effectus alius odii.

it, is voluptatem ejus averſatur. Qui enim alterum odit,
ædium percipit (§. 667). Quare cum affectus ex confuſa
boni

image
not
available

r propoſitio, quod vulgo ex ſtudio alteri ægre
tatem alienam nemo non odium colligat.

§. 673.

nus tanquam noxium, ſeu nobis aliiſque malum; *Odii ortus.*
tenim ſi nobis alterum repræſentamus tanquam
nobis aliiſque malum (§. 565), eum averſa-
undem a nobis procul remotum eſſe cupimus,
ı deſtructionem ejus fertur appetitus. Quoniam
epræſentamus tanquam bonum (§. 554), ex eo
to quidem majorem, quanto majus bonum iſtud
ponitur itaque animus ad voluptatem percipien-
18), conſequenter odium oritur (§. 665).
oſteriori. Si quem novimus nobis adverſum,
non reguntur; ejus mortem appetimus, in vo-
s ut moriatur. Quando vero ita diſpoſitus eſt ani-
nobis voluptati eſſe fortunam adverſam, qua
er nos eundem odio proſequi (§. 661). Obſer-
ſeſe habere, etiamſi alterum amaverimus, ante-
. Atque in hoc inprimis caſu evidentiſſime omnium
, quod alterum nobis repræſentemus tanquam no-
is malum. Enimvero animo noſtro ingenerari quo-
erum experimur, ſi nobis conſtet de ejus aliis no-
amamus, vel in quos indifferenti animo ſumus. In
titur abſque obſervatione, propterea quod cum,
ım noſmetipſos ſpectamus (§. 659). Poſterior adeo
ſpectat, ne exceptioni ulli locus ſit. Quodſi vero
ır, cui ægre fit ab altero; odium adverſus facien-
l appetamus iſtiuſmodi facta, quæ alteri tædia creant
ſus removendus.

n inum ex eo oriuntur, quod alios ſibi adverſos experiantur, ut
præſentis a nemine in dubium revocari poſſit, modo ad ea at-
ıe obvia ſunt. Quodſi quis etiam abſens nobis nocere poſſit,
in mortem ejus, ipſa verba ſæpiſſime produnt, quæ odio du-
autem in omni affectuum doctrina, animum rationis lumine
ffectus omnes diſpellit. Si qui malitioſi ſunt, eum, quem odio
ollere ſtudent: aſt illi, a quibus tanta malitia remota eſt, in vo-
ut Deus mori jubeat eum, quem odio habent. Atque ad hos po-
dum, ubi circa demonſtrationem propoſitionis præſentis dubia
quod prolixitatem nimiam evitaturi notionum analyſin ad ulti-
ı producere non valeamus. Quodſi quis nobis tantummodo præ-
entiam ejus morti æquiparamus, cum reſpectu noſtri perinde ſit,

§. 674.

plicet in altero obſervamus, vel unde tædium percipimus; *Ortus odii ulterius expenditur.*
ıod nobis diſplicet in altero obſervamus, ex eo tædium
mpirica. Rr perci-

image

not

available

§. 676.

ımus, nobis tanquam nobis malum repræſentamus;
r. Si quid enim in altero tanquam nobis malum
tus ex repræſentatione confuſa oriantur(§.605),
i ineſt, non diſtinguimus ab eo, cui ineſt (§.39);
›is noxium repræſentamus, conſequenter odium
§.673).
tur. Si quod in altero obſervamus, tanquam no-
s; nobis quid tanquam malum repræſentamus,
: cum odium oriatur, ſi quid nobis in altero re-
alum (§. 675); odium quoque oriri debet, ſi
ıs, tanquam nobis malum nobis repræſentamus.
›oſteriori. Ponamus alterum propalaſſe, quæ no-
alterius nobis repræſentamus tanquam nobis ma-
ero non novit iſtiuſmodi factum eſſe odii cauſam,
um convertere poſſit.
s, omni fere in caſu quod nobis diſplicet in altero, nobis repræ-
:ium, quatenus ſcilicet id malum judicamus reſpectu noſtri,

Idem adhuc ulterius expenditur.

§. 677.

, qui oritur ex eo, quod quid in altero obſerva-
licet, ſeu ſi quid in altero nobis repræſentamus tan-
tim reſpectu noſtri.
lis, quæ excitationem odii declarat, veritas patet ex propoſi-
ıtibus. Patet etiam ex eo, quod odium opponatur amori: id
ionum realium odii atque amoris innoteſcit. Equidem dubium
Carteſiana, de qua mox dicemus diſertius, an repræſentatio ejus,
ıs, tanquam mali fieri debeat reſpectu noſtri: enimvero propoſi-
ium loquuntur, præſertim ſi ad ea reſpicias, quæ ad eas confirman-
n adducuntur.

Definitio realis odii.

§. 678.

nominalis, quam realis uſui loquendi conformis. Defini-
›minali deduximus. Quamobrem ſi una earum fuerit
ormis, etiam altera eidem conformis eſſe debet, & ſi
dmittit, is alteram etiam admittere tenetur. *Carteſius*
ı) odium definit per affectum, qui oritur, ſi quid no-
ut malum reſpectu noſtri. Hæc definitio, ſi conſidere-
non habet quod a veritate aberrat (§.676): reſtrictio
ı omni caſu obtineat (§. 674. 675), adæquata definitio
s id, quod nobis diſplicet, vel quod ut malum nobis re-
ctu ipſius ſubjecti, cui ineſt, vel aliorum hominum a no-
repræſentari in eo tanquam nobis noxium, quod nobis
dii ex eo percepti. Quodſi definitionem *Carteſii* hoc modo
ımodum ſalvari poteſt; nihil eſt quod in ea reprehendas,

Significatus odii num uſui loquendi conformis.

Digitized by Google

image
not
available

vel in animali bruto obſervamus, quod nobis di-
uod nobis tædio eſt (§.542).
ajus, vel minus ſit pro diverſo gradu tædii, quod
ercipimus, eodem prorſus modo oſtenditur, quo
s (§.654), ut adeo non opus ſit id denuo de odio

atur a poſteriori. Nos res inanimatas & animantia
n confeſſo eſt apud omnes, nec facile erit quiſquam,
ſima ſuggerat experientia domeſtica. Ponamus Ti-
on poſſe conſervare attentionem & canem vicini eſſe
. Quando eundem conſpicit in platea, ſe ita eum
opeto a quodam corpus ejus trajici vellet, ne amplius
oſſet. Similiter diſplicere deprehendimus nobis ani-
ormam ac inde odium adverſus ipſum concipi, perin-
em, cujus forma diſplicet, ſiquidem formæ pulchri-
numerum, deformitatem in malorum numerum refe-
cavendum, ne ab uno objecto ad alterum argumente-
nnibus eadem diſplicent, nec ſi qua diſplicent, in eo-
.
m ſuam odii generaliter concepit, ut etiam ad res inanimatas

§. 680.

am odimus, ad ejus imperfectionem promovendum, imo ad ionem proni ſumus. Si quem enim odimus, animum di- *Effectus odii rei inanimatæ.*
ad tædium eidem creandum (§.671), conſequenter ad
ejus imperfectiorem reddendum (§.518). Quamobrem
qui rem inanimatam odit, eadem imperfectionis cujuſ-
deſtructionis fuerit capax; ad eam promovendum pronus
odio proſequitur.
atur a poſteriori. Si nobis diſplicet imago propter diſſi-
n adeo odimus, ut ex conſpectu noſtro eam tolli jubea-
io odio adducti arrepto cultro eam prorſus diſſecemus,
mmis tradamus. Germanis peculiaris phraſis eſt, qua hoc
t,& qua tam de rebus inanimatis, quam hominibus ac ani-
s utuntur. Dicimus enim: *Ich bin dieſer Sache, oder der iere ſo gram, das ich es nicht vor augen leiden kan.*
ndum eſt, linguam nobis vernaculam vocabulis ac loquendi formulis
gula, quæ de anima noſtra obſervantur, apte ac perſpicue exprimenda
tio. Quodſi quædam occurrunt vulgo non obſervata, quæ tamen pura
ubentur; terminos aptos componere licet ex vocabulis obviis, quæ juxta
logicas ſignificatum inſinuant, ut nomina rebus ſuis conveniant. Patet
tris philoſophicis Germanico idiomate editis, ubi terminos maxime bar-
um, quæ aures latinas maxime offendunt, dictione Germanica pura red-
hil continet, quod nauſeam moveat puritati linguæ Germanicæ adſuetis.
Unde

Digitized by Google

image not available

ſ animantia bruta iiſdem æquiparat, quatenus ſcilicet
n tædii capacia, ſed tanquam ea, unde tædium per-
m idem eſt, quod rerum inanimatarum: id quod inde
ıanimatæ cum animantibus brutis in hoc caſu ſub eo-
prehendantur, ſcilicet ſub genere entium, quæ tæ-
nt, ita tamen comparata, ut ex iis percipiatur tæ-
adem animantia bruta hominibus æquiparentur; *odium*
minum: quod denuo inde colligitur, quod homines
uti ſub eodem genere contineantur, ſcilicet ſub ge-
dii capacia ſunt, ſimulque ita comparata, ut ex iis tæ-

n'matarum ac animantium brutorum definitio.

nte liquet, quænam differentia intercedat inter odium rerum ina-
num. Nimirum ratione ſubjecti, cujus animus odio imbuitur,
iſi aliqua ratione objecti intercederet. Etenim ſi res inanimatæ
& ipſæmet eodem affici poſſent; odium rerum omnium idem fo-
eodem odio proſequeremur res ceteras omnes, quo hominem no-
r. Quoniam vero res inanimatæ tædii incapaces deprehenduntur,
t niſi ad ſtatum deſtructionis, vel quod reſpectu ejus, qui odio in
t, ad ſtatum abſentiæ, ſeu remotionis e conſpectu. Ex definitio-
imatarum ratio redditur eorum omnium, quæ homines hoc odio

§. 683.

nı̄us hominis animo amorem ac odium ejuſdem objecti eodem
uit, *ſeu impoſſibile eſt*, *ut idem objectum eodem tempore ea-*
amemus ac oderimus. Si enim Titius amat objectum A,
, quod quid in eodem obſervat, quod ſibi placet (§.
olu ptatem percipit (§. 657), veluti C. Quodſi idem ob-
de cauſa, ſimul eodem tempore odio proſequi debet;
ti A ineſt, diſplicere eidem debet, & quidem eodem re-
cet (§ 677). Enimvero impoſſibile eſt ut idem C eodem
nul placeat & diſpliceat, hoc eſt, non placeat (§. 542).
eſt ut idem objectum A eadem de cauſa ſimul animo Titii
dium ingeneret.

Amoris ac odii repugnantia.

opoſitionis præſentis veritas manifeſtiſſima eſt. Si Titius Mevium amat
ularem; impoſſibile eſt ut eum ſimul ob eandem fidelitatem odio proſe-
i Titius Sempronium oderit ob deformitatem; impoſſibile eſt ut eun-
em amet. Ceterum determinationes, ob quas repugnantia odii & amo-
opoſitione admittitur, probe notandæ ſunt, ne inſtantiæ afferantur ad
entes.

§. 684.

ea nobis placebat in altero, *nunc diſplicet*, *vel quod antea nobis*
entabamus tanquam bonum, *nunc nobis tanquam malum repræ-*
n antea amabamus, *nunc ex eadem cauſa odimus*, *& contra*. Si
is placet in altero, vel ſi nobis quid in eo repræſentamus
m; amorem erga eum concipimus (§. 649). Enimvero ſi
ſtea in altero diſplicet, vel ſi idem nobis repræſentamus tan-
quam

Amoris ac odii in oppoſitū mutatio.

Digitized by Google

image
not
available

, nil obſtat. In caſu igitur priori eum amamus, in po-
Animus igitur ſimul diſpoſitus eſſe debet ad amorem ac
actus amoris, vel odii ſequatur, prouti vel illius, vel
ur.
confirmatur a poſteriori. Audies enim haud raro eos,
untur alios, affirmantes, quod ipſos alias ament, hac
nare minime poſſint.
i eſt propoſitio præſens, ſiquidem actiones hominum, quæ ſibi mutuo
inter ſe conciliare, vel etiam eaſdem præſentire volueris.

§. 686.

lurimum ſuperet odium, *vel odium plurimum ſuperet amorem*; *Amor ac odium quando ſe mutuo extinguant.*
, *in poſteriori amor prorſus evaneſcit*. Etenim ſi amor plu-
odium, multo vehementius tædium alterius averſamur
appetimus (§. *669*), conſequenter averſatio tædii,
86 *Ontol.*), prævalere debet. Quodſi ergo ſæpius in con-
nor, hujus in poſterum memores ubi cauſa odii nobis oc-
; ad eam non amplius attendimus, attentionem omnem
trahente (§. 238). Odium igitur tandem evaneſcit.
us modo oſtenditur, amorem evaneſcere in eo caſu, in
rem plurimum ſuperat.
idem patet in iis caſibus, ubi alios initio amamus, vel odi-
autem multa nobis cum ipſis conſuetudo interceſſit, eos tan-
l amamus, odio adverſus amorem, amore adverſus odium
namus Titium odiſſe Mevium ob deformitatem, ubi pri-
nſpicit: nunquam fieri poterit, ut ob eandem ipſum
ormitatem in malorum numerum referat, formæ pulchritu-
. Ponamus Mevium excellere arte poetica & eadem mire
n. Impenſe Mevium a Titio amari debere palam eſt.
odii non magni momenti eſt, talis autem reſpectu Titii
amoris; quin amor odium plurimum ſuperet nemo non
s vero Titium amare Mevium ac odii poſthac nullius ſibi
Evaneſcit igitur odium, dum ab amore plurimum ſupe-
jam non mutaſſe ſententiam ſuam, inde apparet, quod alios
mitatem oderit, & quæſitus cur Mevium non oderit reſpon-
ic ſubeſſe rationem, ſcilicet quod arte poetica excellat.
uſam amoris tanquam odii abſentis allegat, etſi hujus cauſa
d obſcure apparet amorem adverſus odium prævalentem im-
minus hoc oriatur, cumque odium ante invaſiſſet animum
more extinguitur, ſeu hoc continuo creſcente continuo de-
c tandem prorſus evaneſcat.
um hoc principium eſt in Moralibus, ubi de actionibus hominum feren-
: ac inprimis ad talia reſpiciendum eſt in Arte conjectandi hominum mo-
gia Empirica.

image not available

ædia ipſi creanda appetit (§. 669), ac ipſemet tæ-
:t (§. 671). Quare cum impoſſibile ſit, ut ex alte-
›ectu, ſimul & tædium, & voluptatem percipiamus
alterum odit, ex alterius tædio tædium percipere
:i poteſt, quod alter contriſtetur. Ejus adeo non
).

ım differt a præcedente, etſi utrobique idem ſit prædicatum.
ratio commiſerationis, ut ea non poſita nec ipſa poni poſſit: in
dimentum, quod obſtat quo minus poni poſſit. Differentia hæc
in praxi. Etenim ſi commiſeratio in priori caſu excitanda; in-
erga miſerum, cujus miſeriam, ſeu infelicitatem intuetur is,
perducere volueris. At in caſu poſteriori non oritur commiſe-
ur, & hoc ſublato amor gignatur. Facilius adeo in caſu priori
:itur, qui ab ea alienus eſt, quam in poſteriori.

§. 691.

commiſeratur, aut eum odit, aut non amat, etſi non *Signum odii ac amoris deficientis.*
alterius non commiſeratur, ex alterius infelicitate
it, nec ideo contriſtatur, quod alter infelix ſit, ſeu
ue eum non amat (§. 642). Enimvero qui ex alterius
llum percipit, nec ideo contriſtatur, quod alter infe-
elicitate voluptatem percipere, ac ideo gaudere po-
elix, ſeu miſer: id quod per ſe patet. Quodſi ergo
um, qui miſer eſt, odit (§. 665).

one propoſitionis præſentis, ſtatum animi differre in duobus
ıis defectus vel ex odio, vel ex defectu amoris proficiſcitur.
pectus abſconditum latens, extus non ſemper apparet.

§. 692.

miſeratur, eum amat. Si quis enim alterius commi- *Amoris ſignum.*
itate (§. 687), conſequenter ex ejus tædio (§. 639),
ir, vel prorſus propterea contriſtatur. Eum igitur

ſignum infallibile amoris (§. 932 *Ontol.*). Me autem non mo-
ıaem eſſe debere ſinceram, non ſimulatam: id quod in omni

§. 693.

miſeratur, is eum malo, quo affligitur, indignum judi- *Effectus commiſerationis.*
s commiſeratur, is eum amat (§. 692), conſequen-
tur (§. 651), ac ab eo idem avertere ſtudet (§. 652):
patet, quod eum malo indignum judicare debeat,
uod ab eodem avertere ſtudet; ſi quis alterius com-
, quo affligitur, indignum judicare debet.
a poſteriori. Nihil enim communius eſt verbis com-
; afflictos tantum malum non promeruiſſe pronun-
r.

image
not
available

ppellatur: vocabulum autem hoc Germanicum
:tere ſolemus. Jam *Goclenius* in Lexico miſeri-
miſeriæ in corde noſtro ſympathiam, qua uti-
ire compellimur. Per vocabulum ſympathiæ
n hoc affectu idem ſit animi ſtatus, qui eſt alte-
m qui miſeria affligitur, triſtis eſt, aut mini-
ɔ qui miſericors eſt, ſeu noſtra phraſi alterius
propterea quod alter contriſtatur, ac tædio af-
lter eodem afficitur; tædium nempe percipit ex
ıdem, ſi ingens fuerit, contriſtatur. Definitio
ına convenit cum noſtra nominali (§.687), niſi
c affectu impellamur ſubvenire alteri, ſi poſſu-
ione exulare atque demonſtrari debet. Adducit
Damaſceno definitionem, quod ſcilicet miſericor-
t triſtitia in alienis malis: quam cum noſtra pror-
:rque apparet. Imo quam porro ſubjicit *Goclenius*,
ob alienarum miſeriarum ſenſum, ea non minus
.ominali conſpirat. Ægritudo animi enim opponi-
:o tædii ſynonymon eſt, quod ubi prædominatur
abit (§.619). Perinde igitur eſt ac ſi commiſera-
itiam, quæ ex alienis miſeriis oritur, vel per tæ-
miſeriis, quas nobis repræſentamus, percipimus.
ɔerſpiciat conſenſum cum definitione noſtra, in re
ıet. Miſeria non aliud hic denotat, quam quod nos
digitamus, vocabulo miſeriæ diverſum parumper
:s, quem explicare non eſt hujus loci. *Carteſius* in
ıs animæ part.2.art.62, commiſerationem definit per
ıtat malum, ſi ejus alterum indignum exiſtimamus:
one reali, quam ex nominali collegimus, prorſus
uod commiſerationem tribuamus ei, quem triſtem vi-
lterius, vel ægritudine animi laborare comperimur,
n, vel miſeria laborantem experitur: in caſu autem
:negemus ei, qui alterius miſeria non tangitur; nemo
c igitur conſtat, noſtram commiſerationis notionem
:r philoſophos ſignificatui, ac communi loquendi uſui

oſtendere, quod definitiones noſtræ affectuum ſignificatui inter phi-
ɔmmuni uſui loquendi ſint conformes, propterea quod doctrina af-
plurimum in Moralibus, non autem ignoramus eos, quibus imbe-
perſuadere a communi loquendi uſu recedi, ſiquidem diſtincta no-
æ confuſæ ipſorum notioni inſunt, identitatem diſtinctæ atque con-
. Experta loquimur citra ullius injuriam, nominato nemine, cum
t, quorum non ignotum eſt in orbe erudito nomen.

§.697.

image
not
available

eſt: demonſtrandum enim eſt, ex eo, quod compellamur li-
cere, deduci poſſe definitionem noſtram ſive nominalem, ſive
tum demum fieri poſſe, ubi ſumitur utrumque fieri ſolius

§. 700.

a ac triſtitiam minuendum pronus eſt, vel a malo, quod tiam, vel dolorem cauſatur, ſi poteſt, liberare ſtudet, quæ eidem tædia creare, vel triſtitiam cauſari pote- aut tertii gratia; is ejuſdem commiſeratur. Etenim ſtitiam minuendum pronus eſt, alterius, non ſui, tia; is tædia ac triſtitiam alterius averſatur, qua-: quod per ſe patet. Ea igitur ſibi repræſentat tan-onſequenter cum affectus ex confuſa mali repræ-95), ex iis tanto majus tædium percipit, quanto ia alterius (§.613). Enimvero qui ex alterius in- ex tædiis alterius (§.639), tædium percipit; is .687). Quamobrem qui ad alterius tædia ac triſti- eſt; is ejuſdem commiſeratur, ſiquidem id fiat, ii gratia.

Signum commiſerationis.

rro patet, qui ad alterius tædia ac triſtitiam mi-erius, non ſui, aut tertii gratia; eum quoque a m creat, ac triſtitiam, vel dolorem cauſatur, ſi ſtudere, ipſius, non ſui, aut tertii cujuſdam gra-ens eſt, quod ejus quoque commiſeretur, quem e ſtudet, quod eidem tædia creat, vel triſtitiam ſius quidem, non ſui, aut alterius gratia.

juet, quod etiam alterius commiſeretur, qui ab dia creare, vel eundem triſtitia afficere poterant, n ſui, aut tertii cujuſdam gratia.

oſitio præſens brevius ita oſtendi. Qui ad alte-inuendam pronus eſt, ipſius quidem, non ſui, rum indignum judicare debet tædiis ac triſtitia, d per ſe patet. Ejuſdem igitur commiſeratur

it ante, commiſerationi locum eſſe etiam in ca-præſentis.

ritas propoſitionis innoteſcit. Nemo enim non mmiſerari, qui ad ipſum a malo, quo affligi-iſtitia non infucata prodit id fieri, ipſius, non ſui, , propterea quod unuſquiſque in ſe affectum , ubi non ſine triſtitia miſero ſuccurrit. Si ve-ſuccurrit inopi, ejuſque miſeriam ſublevare ſtu-
det;

image
not
available

voluptatem ex ipſis percipiendam (§. 657), conſe- ſtructione ac deterioratione tædium percipiendum (§. :riſtitiam ob utramque (§. 619). Quamobrem cum ex cujus infelicitate tædium capimus, vel ob cujus afficimur (§. 687), in rebus autem inanimatis, in non cadunt, infelicitatis loco ſit earum deſtructio ac : rerum inanimatarum, quas amamus, quaſi com- ıuntur, vel quomodocunque deteriorantur.

habeat circa res inanimatas.

nditur. Si rem inanimatam amamus, ex ea volupta- 7), adeoque indignam quaſi judicamus, quæ de- :tur, cum tunc non amplius voluptatem ex ea hau- ero ſi quem indignum judicamus malo, quo af- amur (§. 695). Ergo ſi res inanimata, quam ama- quomodocunque deterioratur; ejus quaſi commi-

ɔropoſitio præſens a poſteriori. Ponamus enim ali- quæ eſt alterius, non ſua. Quodſi nævum quen- lam; perinde nos miſeret ejus ac ſi homini cuidam, idpiam accidiſſet. Unde etiam audias affirmantes, ititia ob ſiniſtrum imaginis caſum, quanta non af- ıo mali quidpiam accidiſſet. Lugent caſum ſini- ɔdo, quo fata amici ſiniſtra lugere ſolemus. Exem- liena fragilia, quæ amamus ſive ob pulchritudi- ubi franguntur. Pertinet huc, quod ſæpius ho- imatas commiſerationem iiſdem verbis teſtentur, eandem erga homines exprimunt.

riuntur (§. 605), in quibus res animatas ab inanimatis non ɔmmiſerationis, ut adeo, dum talia rebus inanimatis acci- mala exiſtimamus, poni poſſit commiſerationis ratio ſuffi- niſeratio (§. 118 *Ontol.*). Adeſt nempe utrobique idea mali leſt amor ejus rei, in qua nobis malum iſtud repræſenta- onis ratio ſufficiens (§. 688).

§. 703.

› ſenſu *rerum inanimatarum commiſerari* dicamur. ıæ homini tribuitur, reſpectu rerum inanima- :ionem, vel deteriorationem rei, opinione no- ·iorationis indignæ.

Commiſeratio rerum inanimatarum.

rum indignum judicamus malo, quo affligitur (§. 695). :cidere nequit, quam ſi deteriorentur vel quoad ſubſtan- ſus deſtruantur (§. 565): ſolenne nimirum eſt hominibus, rebus inanimatis non ſecus judicare ac de animatis. De- ı, ſi ad viliorem transferuntur, cum nobiliori ab opifice us, res mereri ut conſerventur integræ, nec deterioren- i, cui aliæ viliores adhiberi poſſunt: ea utique adſunt, am ſufficiunt.

image
not
available

'em quoque trahenda ſunt. Quod enim ad felicitatem
.dem bonum eſſe opinione noſtra nemo non novit. Et
iatrimonium cum virgine divite non referat in nu-
felicem exiſtimat eum, qui iſtiuſmodi matrimonium

ıtur opinionem ejus, quem invadunt. Idem igitur in invidia

§. 708.

'*dit, is nec eidem invidet, quæ bona exiſtimat.* Quodſi
, nec animus ejus diſpoſitus ad percipiendum tæ-
: alterius voluptate (§. 661), adeoque nec tædium
:x alterius felicitate (§. 638), neque etiam ex iis,
513); conſequenter ei non invidet, quæ bona exi-

Defectus invidiæ.

ɔoſteriori. Quodſi enim invidiam cuidam objicias,
quod neſciat, eccur alteri invidere debeat ſua bo-
odio laboret. Abſentiæ adeo odii tribuit defectum
d unuſquiſque in ſe experitur, ubi vacuum ab odio
'em quoque invidia nulla tangi, quam odii conti-
/it.

§. 709.

is ei non invidet, quæ exiſtimat bona. Qui enim al-
oluptate voluptatem percipit, ac ideo gaudet,
dem fuerit de objecto gaudii judicium (§. 640),
etit (§. 650), eandemque eidem creare ſtudet
m impoſſibile ſit, ut ex alterius voluptate eodem
& voluptas percipiatur (§. 511. 518); qui alte-
ate, conſequenter felicitate (§. 638), tædium
ıinus ob eandem triſtitia afficitur (§. 619). Non
705), neque adeo invidet alteri, quæ bona

Abſentia invidiæ.

dente. Etenim in præcedente tantummodo deficit invidiæ
impedimentum, quo minus invidia oriatur. Differentia
ı praxi: id quod ex iis intelligitur, quæ paulo ſuperius in
ſunt.

§. 710.

quæ exiſtimat bona; is eum aut amat, aut non
ı invidet, quæ exiſtimat bona; ex ejus felici-
, ac multo minus ob eandem contriſtatur (§.
lium percipit ex voluptate alterius (§. 638),
8).
, qui ex alterius felicitate tædium nullum per-
percipiat. Quoniam igitur is, cui ita diſpo-

Signum amoris ac odii deficientis.

 ſitus

Digitized by Google

image
not
available

lignitate perſonæ. Nimirum odium nos im-
terius, quatenus alterius eſt (§.670), tan-
iptati hoc ipſi eſſe exiſtimamus (§. 612).
nur ad judicium, quod malum ſit alterum
82), conſequenter ad judicium de indigni-
exiſtimamus alterum potiri, vel frui bono,
licamus, qui eodem potiatur, vel fruatur:
in caſu naſcentis invidiæ animum ad ſemet-
uitur acumine, quod ad talia pervidenda

is, quandonam in nobis invidia oriatur, & quænam
Non perſequimur jam ea, quæ hinc pendent, cum in
dicendi locus.

§. 714.

idignum judicamus bono, quo potitur, vel
is per propoſitiones præcedentes (§.712.713). *Invidiæ definitio realis.*
ıe hac invidiæ reali non exprimi odium, quod tamen
ıum ex iis clariſſime perſpicitur, quæ ad confirman-
oſteriori in medium adduximus, principiis noſtris in
anea; ſcrupulus eodem modo eximitur, quo ſupra
:mimus. Nimirum ex iis ipſis, quæ ad propoſitionem
n poſſe ut alterum indignum judices bono, quo poti-
odiſti. Quodſi excipias fieri haud raro ſolere, ut
potitur, vel fruitur, etſi eundem amemus; difficul-
is videatur, facillime tamen tollitur. Conſtat enim
amare poſſe, ac odiſſe, prouti ea, cum quibus no-
;, vel odii referuntur.

§. 715.

im realis invidiæ, ſignificatui recepto ac commu- *Significatus vocabuli invidiæ num uſui loquendi conformis.*
initionem realem deduximus ex nominali,
ceterorum affectuum factum eſt, ac in ſe-
obrem & hic, & in ſequentibus palam eſt,
loquendi conformem eſſe debere, ſi realis
ɔ realem abhorrere ab eadem non poſſe, ſi
hic repetiiſſe ſufficiat, ne præter neceſſita-
nel dictum vel aliquoties memoria retineri
rat, quando ejuſdem meminiſſe debemus.
hilologico ex *Perotto* allegat, quod invide-
ſecundis dolore affici. Facile apparet dolo-
gnificatu, quo corpori tribuitur, nec ani-
(§. 539); ſed in ſenſu improprio, quate-
nter a damno quodam corpori illato. Nihil
ri poteſt quam voluptatis oppoſitum, quod
(*not.* §. 518), & in cujus prædominio inſi-
. Perinde igitur eſt ac ſi *Perottus* aſſereret,
quod

Digitized by Google

image
not
available

det bonum, quod eidem conferendum; cum
ıferatur (§. 712), conſequenter mavult, ut
:em pronus eſt ad impediendum, ſi poteſt,

:iori. Ponamus Mevium invidere Titio ſpon-
:um convitia congerere in Titium ac propala-
cunque noverit, imo quæ de ipſo novit in
ıicquam eorum prætermittat, quæ ad ſpon-
identur? Quicquid ſit, ſi vel maxime inanis
tamen non abſtinet, ne deſit voluntas, etſi
ımnium clariſſime perſpicitur, quomodo in-
vandum alios bono, quo fruuntur, vel quo
ı ſponſalia nondum celebraſſe, ſed demum
leat eidem ſponſam, quam ambit, perinde
nores Titio adverſos, ut ſæpiſſime nec a ca-
tim ubi difficulter impediri poſſe exiſtimat,
. Exempla, quibus propoſitionis præſentis
ſunt, quam ut plura coacervari opus ſit. Id
variari nocendi ſtudium pro diverſitate ho-
ıunc minus ex invidia procedat: cujus qui-
ngulari haud difficulter datur, modo præ-
quoque morales fuerint perſpecti.
us ſuo tempore in Ethica. Et theoria verioris Ethicæ
nda, ubi rationem reddere volueris diverſitatis, quæ
ıs circa idem objectum obtinet.

§. 717.

itur, privare ſtudet, vel impedire conatur, ipſius quidem, non ſui, aut tertii cujuſdam gra- *Signum odii ac invidiæ.*
ına, quæ exiſtimat, invidet. Qui enim alterum
ur, ipſius quidem, non ſui, aut tertii cu-
cit, quod ferre nequeat voluptatem, quam
:, vel quod novit, eum ex jactura boni tæ-
·um, utque hoc fiat, maxime velit. Quodſi
m ex bono, quo fruitur, percipit alter; is
am malum, quod alter voluptate fruatur,
conſequenter ex voluptate ejuſdem tædium
uanto magis ſibi videtur malum, quod al-
deat. Quoniam igitur ex alterius felicitate
t (§. 638); quæ bona exiſtimat ei invidet
e velit, ut alter ex jactura boni, quo frui-
rcipiat; is ſibi repræſentare debet tanquam
el triſtitia affligatur (§. 579), conſequen-
ter ex

image
not
available

:i alterius obicem ponat, quam ut eidem ægre
nanimiter omnes, Titium ex mero odio fortu-
:.

x diverſis fontibus profluere poſſunt. Ex motivis autem
ropullulent: id quod in Moralibus inprimis attenden-.

§. 720.

udicat bono, quo fruitur, aut quo potiri debet; is *Gaudii cauſa.*
quis alterum dignum judicat bono, quo frui-
is bonum judicare debet, quod alter bono iſto
lebeat (§.579). Ex hoc igitur bono tanto ma-
ptatem, quanto magis ipſi videtur bonum, ut
atur (§.612). Quamobrem cum prædominium
m ſit (§.614); ubi plurimum voluptatis perci-
affectuum ſupponitur), prorſus gaudet. Qui
icat bono, quo fruitur, aut quo potiri debet;

ſteriori. Ponamus Mevio collatum eſſe munus,
n dignum judicamus, quod ad hoc munus fue-
ectum, ſi quis oritur, oriri experimur, quam
bis exprimere ſolemus, quod nobis tanto gau-
dignitatem aliquam evecti fuiſſemus, vel ipſi-
:i eſſemus.

:ctus gignitur ex eo, quod alterum dignum judicamus bo-
m peculiaris quidam affectus oritur ex eo, quod alterum
gaudet, ſcilicet invidia (§. 713).

§. 721.

judicat bono, quo fruitur, vel quo potiri debet; is *Signum amoris.*
uis alterum dignum judicat bono, quo fruitur,
eo gaudet (§.720), conſequenter gaudet, quod
(§.624). Eum igitur amat (§.641).
ori. Ponamus enim Mevium ſponſalia celebrare
ium cum impenſe amare. Gaudebit Titius inſi-
ingens quoddam bonum oblatum fuiſſet. Quodſi
: gaudeat, hanc inprimis reddet rationem, quod
cui tanta obtingat felicitas, nimius in recenſen-
l adſtruat. Conſtat vero quod eundem amet ex
.633). Ergo a poſteriori quoque colligitur, quod
dignum judicat bono, quo fruitur, aut quo po-

ido alterum dignum judicamus bono, quo fruitur, vel quo
cedere judicia; ſed ea magis conſiſtere in approbatione ejus,
o, quod fortuna faveat Mevio in ſponſalibus celebrandis ac
i. Vu Mevium

Digitized by Google

image
not
available

n alteri exiſtimat (§. 613), voluptate afficitur indifferente eſt erga alterum, nec bonum judi- c bonum exiſtimans, ut eidem ægre ſit (§.612). :are nequit bono, quo fruitur, vel quo potitur. rum nec odit, nec amat, eum indignum bono, itur, judicare non poſſe.

nequit, ut, qui alterum indignum judicat bono, otitur, eum amet, aut nec amet, nec oderit; rit.

rem prolixiorem priori evidentiæ gratia addidimus, cujus ılibus maxime habenda ratio eſt, ut hoc nomine prolixiores ibus.

§. 724.

Invidia ac odium cur ſe mutuo comitetur.

tur, ſi quis alterum bono, quo fruitur, vel quo at (§.713), alterum vero is quoque odit (§.723); *comites ſunt.*

ioribus (§. 711), quod alterum oderit, qui ipſi invidet quæ

§. 725.

Invidia adverſus animalia bruta.

lam bruti ſtatum meliorem ſuo exiſtimat; is ei eundem tum bruti comparat cum ſtatu ſuo, ac illum bo- timat, adeoque illum appetit, hunc averſatur (§. potius convenire iſtiuſmodi ſtatum judicet, qui eſt ıe tædium percipiet ex ſtatu animalis tanto majus, licat, quod bruto conveniat iſte ſtatus, ipſe vero). Tædium adeo percipit ex voluptate, quam bru- er ex ejus felicitate (§.638), adeoque eandem ipſi

oſteriori. Ponamus enim homini inopi denegari ui canibus cibos devorandos objicit, quos ille cu- . Nemo non novit, illum invidere canibus ſortem dem verbis teſtari, quibus eam erga homines pro-

meliorem judicat, niſi qui ſuo minime contentus eſt. Unde lluſtratur propoſitio, ab iis præſertim perſonis petuntur, quæ ſe autem patet, ſtatum bruti eum eſſe debere, ut non impoſſibi- collocari, vel idem ſaltem tacite ſupponat. Et hic non ſem- tum in ſingulari, ſed ſæpiſſime tantummodo in univerſali, ita tis mutandis ſuum eſſe vellet, qualem alicui bruto conveni-

§. 726.

Invidiæ adverſus bruta cauſa.

uod indignum judicat bono, quo opinione ſua fruitur; in- itur. Si quis enim brutum indignum judicat bono, itur; is maxime vult, ut eodem, ſi fieri poteſt, pri-

image
not
available

perſonas, quæ ſalva earum natura in iiſdem locum habe-
im res inanimatæ voluptatis capaces non ſunt, utpote
511); nec felicitas in eas cadit (§. 636). Quoniam ta-
felicem reddunt, quemadmodum ex notionibus boni,
di poterat & ſuo loco in philoſophia practica univerſali a
nimata non datur, quod invidiam excitare poſſet, niſi
inexiſtens. Et quoniam confuſis perceptionibus toti im-
t; bonum in rebus inanimatis obvium utrum eas felices
, ut adeo facile ideæ boni accedant, quæ alias, quando
n, eidem conjuncta eſſe ſolent. Si quis quæ confuſa ſunt
ſe invicem ſeparare noverit; ei palam erit, quam ſint
affectus gignunt.

§. 729.

Invidia erga bruta. *a rebus inanimatis æquiparet*, quatenus ſcilicet tanquam ſubjectum boni cujuſdam, ſepoſita, quæ inde a nobis percipitur, ubi ejuſdem *rga ea eadem eſt, quæ erga res inanimatas ſeſe*, quod tunc bruta nobis eodem modo, quo res s invidiæ repræſentamus. *Quodſi vero animan- ntur*, quatenus nempe felicitatem in ea cadere *ga ea eadem eſt, qua erga homines flagramus*: id quod bruta nobis tunc repræſentemus eodem in caſu naſcentis invidiæ repræſentamus.

, quæ inter homines quotidie accidunt, notiones invidiæ
uta lucidas conſequetur: id quod in aliis quoque caſibus

§. 730.

Irriſionis definitio. tum, quod opinione noſtra alteri vitio verti po- nodocunque lædit, dicitur *Irriſio*.

ſua excidiſſe, quam munus quoddam ambiens conceperat.
l exiſtimet repulſam fore ipſi ignominioſam; affectus irri-

§. 731.

Irriſio ob corporis defectus. *et, corporis defectus naturales, vel etiam caſu ſini- nominiæ; ob eoſdem eum irridet* (§. 730). Nihil o genere obſervare licet exemplis, quibus co- onfirmatur. Ponamus Titium claudicare. Quodſi ius, atque idem animum diſpoſitum habet ad vo- lam, quæ alteri vitio verti poſſe exiſtimat; eum debit.

§. 732.

Irriſio ob damnum vel fortunam adverſam. *imat damnum, quod alter incurrit, vel fortunam, m ignominiæ eſſe; ob damnum, quod incurrit, vel ridet* (§. 730).

quoque corollarii veritas a poſteriori. Ponamus nille thalerorum, propterea quod debitor non eſt ſol-

Digitized by Google

image
not
available

dia in alios ducti ſæpiſſime alios ſe longe me-
nunt, eoſque irrident, quoties quid famæ
aſſe videntur. Evolvenda hic ſunt ſcripta il-
o famam conſequi ſtudent. Horum in numero
es, qui ambitionem cum ignorantia conjun-
inimici doctrinæ ſolidæ, quæ fucum non fert.
ios, qui exempla doctorum pietatis pompoſæ perperam
d humilitatis ſtudioſi a fama acquirenda procul remoti
etextu ſibi imponi patiuntur. Noſtris principiis philo-
& moralibus tinctus fucum ſibi facere non ſinit: quæ
o ſunt, ut fucum faciant aliis, Pſychologia cum philo-

§. 735.

Quando quis alterum actu irrideat.

*et, ac in eo quid ſibi obſervare videtur ſua opinione
tu irridet.* Etenim ſi alteri famam invidet, ad
§. 734). Quare ſi quid in altero obſervat famæ
nione ſua; ratio adeſt ſufficiens, cur alterum
& §. 56 *Ontol.*), conſequenter eum actu irri-

ropoſitionem præcedentem allegata ſunt, ea
orandam ſpectant, cum ex actuali irriſione,
poſitio, pronitatem ad irridendum alios, de
colligamus.

§. 736.

Irriſionis effectus.

ei famam invidet. Si quis enim alterum irri-
adverſa ſunt, gaudio (§. 730), conſequen-
4). Quoniam vero ea, quæ famæ adverſan-
omnium opinione pro malis habentur; animus
tatem percipiendam ex eo, quod alteri malum
tædio ac triſtitia afficitur (§. 613). Quare cum
mus ad triſtitiam ex ejus voluptate (§ 666),
ipiendam (§. 638); invidia adverſus ipſum la-
n ex demonſtratis, quod tædio, imo triſtitia
. Famam igitur alteri invidere debet.
ori ex eo, quod ſi quis alterum irridens nar-
i ſunt ac famam ejus loquuntur, ea quovis mo-
negare, aut, ſi in dubium vocare non poſſit,
ri conetur. Quoniam enim ſic ſatis prodit, ſe
mam alterius; haud obſcure ſignificat, ſe alte-
m judicare, conſequenter ei laudes ac famam

irridere alios, qui ſoli laudari mallent, nec quenquam
iſtiuſmodi eſt animus, illi de nemine bene, de omnibus
lam, nihil in bonam partem vertunt. Sed de his uberior
dicendi

image
not
available

ionem teſtamur, aut, ſi mavis, quæ affectus
oquuntur, quod alterum iis dignum exiſtima-
is.

næ alterius macula adſpergatur, quod ex voto id eve-
rum dignum exiſtimemus hoc malo.

§. 740.

iſtimat, quæ opinione ſua famæ ipſius adverſan- *Ortus irriſionis.*
ilterum dignum iis exiſtimat, quæ opinione
um ea in malorum numero ſint (§.565); ideo
er irriſio oritur (§.730).

propoſitio præſens ex eo, quod irriſionem
pprobatione, quod talia eveniant, quæ fa-
m autem optime id unuſquiſque experiri po-
attendit, quando irridet alterum. Clariſ-
probet, hoc eſt, quod bonum judicet alte-
; adverſa ſunt, quatenus volupe nobis eſt
noceat, vel ea ab aliis lædatur.

nſcii ſumus, volupe nobis eſſe quod fama alterius la-
.quod tale quid eveniat, adeoque dignum judicare al-

§. 741.

finitio irriſionis realis. Eſt nimirum *Irriſio* *Definitio Irriſionis realis.*
uod alterum iis dignum exiſtimamus, quæ
unt, aut ei quomodocunque adverſantur.

eriori quoque agnoſcitur, quatenus eandem atten-
rvamus: id quod de omni omnino affectuum genere
ffectuum in nobis obſervamus, quam in aliis, quod
corporis externis aliiſque, quæ contingunt, demum
propemodum ratione agnoſcamus eandem, modo in
unt, ſatis fuerimus acuti. Mirifice tamen juvat acu-
n ex ea conſtet, in quænam dirigenda ſit attentio.
uiritur ſucceſſive acumen ideas eorum, quæ animæ
alias, quemadmodum ipſimet experti ſumus, non
que ab eo arcerentur.

§. 742.

m realis irriſionis ſignificatui recepto ac com- *Definitio Irriſionis num uſui loquendi conformis.*
uidem irriſio vulgo non pro affectu, ſed
itur, ad quam & vultus mutatio, & ge-
lſi tamen eandem attente conſideres, om-
rriſionem ſpectant, unanimi omnium ju-
procedunt, eundemque ſupponunt, ita
mini tribuere poſſis abſque ſtatu illo ani-
obis in Pſychologia explicanda ſint ea,
ulos ejus ſtatus ex actionibus ac mutatio-
nvicem diſtinguere atque ad notiones di-

image
not
available

§. 743.

e noſtra opinione abſurda ſunt.

ɔque locus eſt, de eo ut hic agamus res ipſa poſtulat. , cum nominalis haud facile dari poſſit, atque illa inndimus, ſcilicet ut ſit nobis principium, ex quo de r ſententia. Veritatem definitionis a poſteriori confir- rei œconomicæ admodum peritam. Ponamus porro Me- ipſius opinione abſurda ſunt, ſeu contraria ratione ſeſe re ut Lucilia rideat. Memini Dn. de *Tſchirnhauſen* alio ad riſum commoviſſe, quam nunquam ridere poſſe pro impoſſibili haberetur eam ad riſum commovere. am aliis utilitatem definitionum realium, quas nomi-

Riſus definitio.

§. 744.

d alterius famæ adverſum exiſtimat, in ſe con- ʃus cum irriſione conjungitur. Riſus enim orine abſurda ſunt (§. 743). Quamobrem ſi, verſum exiſtimat, pro abſurdo habet, riungere ſolet.

Riſus quando cum irriſione conjungatur.

ʼia ſunt. Si Mevius exiſtimat, Titium erɪm judicat, ac eundem dignum cenſet hac ergit; eum irridet ac errorem, quem ipſi , quibus gaudium inde perceptum ſatis ſurrorem iſtum pro maxime abſurdo habet; ı eſſe, qui rideatur, non refutetur, auda- ʼiſu temperare non potuiſſe ultro fatetur. , ad ſimilitudinem planetarum cum Telluco. Etenim hodie adhuc dantur bene mulctrina adeo abſurda videtur, ut ſibi a riſu uem ſerio iſtud ſtatuere audiunt. Quamqui ad alios irridendos proni ſunt, dum os irrident, ſimul rident.

ɔn ſemper riſum cum irriſione conjungi, quamvis ı riſu nomen impoſitum fuerit.

§. 745.

alter, dignitati, aut perſonæ ejus repugna- n ſi judicat, quod fecit alter, id digni- e; idem pro abſurdo habet, ſeu in eona habentur. Ad riſum igitur commove-

Quando rideamus ob facta alterius

ſitio a poſteriori. Ponamus Titium in dinagnæ auctoritatis eſſe. Ponamus porro m virginem oſculari. Ridebit Mevius, s, cur ideo rideat; non aliam reddet raɔnveniat gravitati, quæ cum dignitate ec-

 cleſia-

Digitized by Google

deeſt, atque adeo odium quoddam occultum oritur ſeue gau-
: porro invidia ſerpit (§. 707). Animus igitur ejus deat.
oluptatem ex alienis damnis promiſcue percipiendam
gaudendum iiſdem (§. 663). Cumque præterea idem
ſtitiam, vel tædium ex alienis bonis percipiendum (§.
oſitione prior magis corroboratur ac ſuſtentatur, aut,
Quamobrem ubi damna aliena cognoſcit, de iis promi-

lem a poſteriori. Videmus enim homines, qui ambi-
nnes eminere volunt, voluptate affici ex damnis alie-
el illorum damnis, quos amant, ſi qua in re eos vel
es experiantur. Imo ſi quos vides alienis damnis gau-
ſſe facta inquiſitione reperies, qui neminem ſibi pa-
uperiores eſſe mallent. Ineſt ad id naturalis diſpoſi-
na ſtatim infantia exerit, ac deinde adulta ætate diver-
bus diverſimode fovetur: quæ aliquando ex philoſo-
larius eluceſcent.

ione eluceſcit, cur mala aliena, quibus gaudemus, ſemper ad fa-
s. Etenim qui malis alienis gaudet, ideo bonum judicat alterum
m qua in re ſe inferiorem agnoſcat, vel ſi ipſemet eodem laboret,
mine tamen opus eſt, ubi affectus alii irriſioni ſe ſocios præbent,
concurrentes agnatum irriſioni affectum mentiuntur. In appetiti-
erumque confunduntur, quæ a ſe invicem non ſeparabit, niſi qui
atorum theoriam animo comprehenſam tenet. Hanc theoriam tra-
philoſophia morali. Ceterum ex hac propoſitione intelligitur,
alienis malis orti ratio, etſi ea non cuivis ſtatim appareat, adeo-
ia eandem præcedenti ſubjunximus.

§. 749.

ene a ſe facta opinatur, gaudet, *in ſe acquieſcere* dicitur. *Acquie-*
in ſeipſo gaudium ob bonum, quod patravimus. *ſcentiæ in*
peciem conſtituimus gaudium ob bonum a nobis patratum, quod *ſeipſo de-*
tur, ut a reliquo gaudio ipſo ſenſu interno, ſeu quatenus ejus no- *finitio.*
gui poſſit.

§. 750.

ene facta opinatur; iis gaudet, vel ex iis voluptatem per- *Realitas*
is repræſentamus bonum, quod patravimus, perfe- *definitio-*
que noſtri, vel etiam perfectionis alienæ, quam pro- *nis ipſius*
ſcii ſumus (§. 554): inprimis etiam nobis conſcii ſu- *evicta.*
ræ, vi cujus ad id, quod opinione noſtra bonum eſt,
videmur. Quare cum voluptas in intuitiva cognitio-
cunque ſive veræ, ſive apparentis conſiſtat (§. 511);
facta opinatur, ex iis voluptatem percipere, imo gau-

oſitionis præſentis veritas ſatis manifeſta eſt. Exem-
xime obvia. Etenim ſi Poeta poema, quod fecit, le-
gibus

image
not
available

m ad ea, quæ bene ac rite fecit, non afferre animum adeo

§. 753.

affectus jucundiſſimus. Qui enim in ſeipſo acquieſcentat tanquam bona (§. 751), adeoque ſibi e, ob quam bonum patrare potuit; conſcius ſil alienæ, quam facto ſuo promovit (§. 554), . Imo conſcius ſibi eſt facta ſua, vel opus ſuum ıendi minime poſſe. Voluptatem adeo multiplicumque bene a ſe factis gaudeat, qui in ſeipſo ptas multiplex prædominatur (§. 614), conſeum, ſi quod adfuerit, non percipiatur (§. 529). n inde percipimus, quod nemo cum ratione faoſſit *per demonſtrata*; gaudium ita comparatum auferre poſſit. Eſt itaque affectus jucundiſſimus 608).

Acquieſcentia in ſeipſo qualis ſit affectus.

t propoſitionis veritas omnium clariſſime, ſi quis ımit. Quamobrem hic provocandum eſt ad teſtiperimentum in ſe ſumere licuit. Non urgeo doınium *Carteſii* provoco, qui ideo in Tract. de paſ53, acquieſcentiam in ſeipſo omnium aliarum paſirmat.

; ſtabiliendis, quæ a poſteriori nobis innoteſcunt, ad teſtimoar enim de eo, quod unuſquiſque in ſe experitur, modo at: ac acumine ſuo diſtinguere poſſit, quæ in anima cum ſint n habentur. Ideo ad teſtimomnium *Carteſii* provocavimus, rum inſtituendum aptum fuiſſe nemo dubitare poteſt. Mul, id quod eum non ignoraſſe tum ex diſſertatione de methos intelligitur. Fuit præterea attentione profunda ac acumine eorum ipſi defuit, quod hic deſiderari poſſit. Ceterum proes affectus jucundos inter ſe conferre voluerit, haud difficulſcentia in ſe ipſo ſit affectuum omnium jucundorum jucundiſambages iſtas deſcendere, quas ingredi tenetur, qui id evi-

§. 754.

in ſeipſo non contrariatur notionibus communibus, ſuniſicatu a Carteſio in philoſophiam introducto. Nos recte a nobis facta exiſtimamus, a poſteriori prod experientias communes (§. 750), & obviis quomus, affectum hunc eſſe jucundiſſimum (§. 753), omnes affectus, quos jucundos experitur, inter uieſcentiæ in ſeipſo facile palmam adjudicaturum. poteſt, niſi forte ſit qui ſibi inexperta concedere recte factorum nunquam ſibi fuerit conſcius, vel ortum non attenderit. De nomine igitur ſolo eſt diſpu-

Nũ vocabulum Acquieſcentiæ in ſeipſo habeat ſignificatum receptum.

image
not
available

:ite perficiendum perductus fuit, ac præterea imperfe-
›i, vel aliis acquiſitæ, aut imperfectionis operis pro-
(§. 566 *Pſychol.* & §. 504 *Ontol.*), adeoque multiplici
518), quod ubi prædominatur in triſtitiam degenerat
› nos ex iis triſtitia, vel tædio affici debere, quod, quæ
tanquam male, aut minus recte facta nobis repræſen-

ritas propoſitionis manifeſtiſſima eſt. Ponamus enim
›oema ac, ubi publici juris factum fuerit, deprehen-
es, quibus obnoxium eſt, atque adeo ſibi probe con-
ılis artis contrarietur. Nemo non novit, quod tædio
/is etiam optime novit, tædium hoc eſſe diverſum ab
ıagis anxium reddat animum ac inquietum: id quod
gia rationali clarius patebit. Similiter ſi ponamus Sem-
:onſilia, quæ animo agitabat, idque ſibi noxium de-
; inde tædiis obruatur animus, & quam inquietum
mum ejus nemo non novit. Cum haud raro agant ho-
et poſtea pœniteat; experimentum veritatis propoſi-
capiendi frequens admodum occaſio eſt, ut adeo plu-
›ervacaneum merito exiſtimemus.

ıtentiam tantummodo reſtringere videntur ad actiones morales,
ſcimus: aſt non invita experientia extendenda quoque eſt ad ea,
›ere non exiſtimantur, artis nempe opera.

§. 757.

enſe amat; eorum pœnitet, quæ ab eo vel male, vel mi- *Facti alieni quando nos pœniteat.*
t. Si quis enim alterum impenſe amat, is eum conſi-
m (§. 659), conſequenter quæ ab eo facta ſunt, ea
:ctat. Enimvero ſi quæ a ſe facta ſunt male, aut mi-
nat, eorum pœnitet (§. 755). Ergo etiam illorum
: ab altero male, vel minus recte facta ſunt, quem

s præſentis veritas etiam a poſteriori. Provocare hic
lum parentum liberos impenſe amantium. Quodſi
: ab iis facta ſunt, mala eſſe, ſeu iiſdem noxia (§.
ntur, conſequenter eorum ipſos pœnitet (§. 755).
ſcure indicant hæc verba ingeminantes: utinam filius
! Mallem jacturam facere vel mille thalerorum, ſi
›oſſet. Quodſi amor non influit in judicium de factis
dignantur. Sed de indignatione hac dicemus dein-
ſſe etiam poteſt amicus, quo admodum familiariter
› amore complectimur, ut, quæ ipſius ſunt, ea ad
nus.

Digitized by Google

image
not
available

uatenus eorum memoria nobis moleſta eſt. Tum vero
ita non aliter nobis moleſta eſſe poſſe, niſi quatenus tæ-
nimum anxium & inquietum reddunt: id quod cum eo
ffectum moleſtiſſimum pœnitentiam oſtenderimus (§.
quietudo atque anxietas animi fovetur atque augetur,
ncurrimus & pericula, quibus nos, vel alios expoſui-
ntamus. *Perottus* ſignificatum pœnitentiæ ex *Gellii* lib.
Pœnitere, inquit, dicimus, cum, quæ ipſi fecimus,
oluntate noſtroque conſilio facta ſunt, ea nobis poſtea
, ſententiamque in iis noſtram demutamus. Hæc non
uæ dixerat *Goclenius*, adeoque cum noſtris quoque de-
nt *per demonſtrata*. Porro *Martinius* in Lexico: Pœni-
iciter eſt doleo ob factum meum, quod admiſſum nol-
uod per ſe patet, ad animum refertur, adeoque tæ-
quiſitiori triſtitiam denotat. Eſt adeo Philologo ſum-
i aut triſtitiæ quædam ſpecies, orta ex eo, quod facta
allemus: id quod notioni pœnitentiæ, quæ nobis eſt,
x definitione nominali (§.755), partim ex propoſitio-
) intelligitur. Idem etiam clariſſime perſpicitur ex
ɔjicit, etymologia. Pœniteo, inquit, eſt a pœna,
&, quem pœnitet, is dolendo a ſe quaſi pœnam ſuæ
Conſentanea his eſt definitio pœnitentiæ, quam tradit
itia, inquiens, eſt quædam dolentis vindicta puniens
ommiſiſſe. *Carteſius* in Tract. de paſſionibus animæ
onem realem pœnitentiæ dedit, quod ſcilicet malum
, quatenus nos conſideramus tanquam cauſam ejuſ-
definitione reali eadem eſt (§.759). Etenim ſi ſumus
e fecimus, mala ſunt (§.886 *Ontol.*), conſequenter
ia, quod, quæ fecimus, mala nobis videantur.

uni ac recepto ſignificatu vocabuli pœnitentiæ ad etymologiam
uem eidem vindicat *Martinius*, ipſo *Auguſtino* præeunte. In gene-
n ſignificatu communi vindicando ideo ab etymologiis, quas tra-
a peti poſſe, quod rationes a rebus deſumere ſoleant, cum neſcio
percipiant, quod nomina rebus ſuis convenire obſervemus. Pro-
ntortæ ac falſæ, modo rationes a re petitæ ſint tales, quæ eidem
enientiam nominis cum re evicturi ſibi quid reperiſſe videntur,
aliis veritatem etymologiæ ſuæ conducit, ubi rationes convenien-
ſi eorum etymologia admittitur. Exempli loco nobis eſſe poteſt
ulum Germanicum *Reve*, quo pœnitentiam ſignificamus, qua-
, a vocabulo Latino *Reus* deducit, quod *Reven* ſeu pœnitere idem
ere. Etenim qui ſe reum peragit, is quod fecit male a ſe factum
ni ſive triſtitia nos reos peragens non alia eſt, quam quæ ex eo
imus male a nobis facta exiſtimamus. Hic ex falſa etymologia
m vocabuli fuiſſe ſignificatum, quem nos eidem tribuimus. Obi-
nanifeſtum eſſe etymologiarum ab Auctoribus allatarum quen-
abulorum ſignificatu ſtabiliendo: qui tanto certior, quo magis

Digitized by Google

image
not
available

Clariſſime quoque percipimus, inquetudinem eſſe ex
n fectum fieri haud quaquam poſſit. Quoties enim ipſi-
uod fecimus, toties anxietas novum quaſi impetum in
cit. Et iterati iſti inſultus inquietudinem animi conſti-
: magis ea obſervari, quam verbis prolixis deſcribi. Suf-
onem excitaſſe ad ea, quæ obſervari debent.

pœnitentia, ut probe agnoſcamus, plurimum refert. Ingens enim
ium eſt ejus memoria. Ceterum hinc quoque intelligitur, cur affe-
debeat pœnitentia, quia animus angitur triſtitia atque tædio, quod
ſt, niſi diuturnitate temporis, ſubinde autem vix ac ne vix quidem
rtamur itaque ſerio omnes, ut, ſi eos facti pœnitet, ad ſingula pro-
ni acumine ſuo diſtinguere valent, ne negligant illud, cujus maxi-
ibi vitam felicem ac tranquillam degere voluerimus, nos vero te-
noluerimus.

§. 763.

*cquieſcit; ea, quæ jam fecit, facta eſſe mavult, quam in-
caſio ea agendi denuo ſeſe offerret, eadem denuo faceret.* *Qualis ſit acquieſcentia in ſeipſo.*
acquieſcit, is quæ fecit, bene ac rite facta eſſe judicat,
§. 749), conſequenter inſigni prorſus voluptate inde
Quamobrem ea, quæ fecit, adhuc appetit (§. 589),
s, quanto major eſt voluptas, qua inde afficitur (§.
a, quæ appetimus, facimus, ſi quidem faciendi occa-
quicquam actionem impedit. Quamobrem ſi ea, quæ
ieſcens, denuo faciendi occaſio ſeſe offerret, cum ni-
ed potius gaudium, quo inde afficitur, ingens admo-
faciendum (§. 603); idem denuo faceret, adeoque
a, quæ fecit, infecta potius, quam facta mallet. Ea
, quam infecta.

m confirmat omnium clariſſime in eo caſu, quo ex iis,
ta ſunt, anſam nobis nocendi ac tædia creandi capiunt
Quodſi enim in nobiſmet ipſis acquieſcimus, factis no-
onis appenſis, ultro fatemur, nos idem denuo factu-
, ſi quidem id faciendi occaſio denuo offeratur. Imo
idem facturos fuiſſe, etiamſi vexas ac tædia nobis ideo
nus. Non ſimulata eſſe hæc verba in aliis ex eo intelli-
nedias vexas, ac inter mille tædia, quæ ipſis creantur,
o animo. Exemplo nobis ſunt Apoſtoli, ob evange-
dicatum vexis diriſſimis obnoxii, ſed medias inter ca-
Si quis vero in ſeipſo acquieſcens experimentum in ſe
m judicii ipſo ſenſu interno percipit, ut de ea dubita-
oſſit.

centiæ in ſeipſo, quod quis malitiæ illorum indignetur, qui ipſi
bene ac recte facta ſunt: neque enim ea illi contrariatur, ſed pe-
, quemadmodum ex ſequentibus clarius elucеſcit. Quemadmodum
vero

Digitized by Google

image
not
available

ſius ac operis ſui, vel perfectionis aliorum, quam ſibi
, conſcius eſt, ſive illa vera fuerit, ſive apparens
oque voluptate multiplici (§. 511), vel prorſus gau-
4).
ıa a poſteriori. Exempla inter eruditos maxime obvia
ometram quendam conſcripſiſſe Tractatum de novo
genere, hactenus Geometris ignoto, ac novis uſum
icis in ſymptomatibus earum inveſtigandis. Quodſi
ıum ad opinionem Geometrarum refert ſibique perſua-
n ſint ejus judicio ac ingenio tributuri, opuſque ſuum
udio prorſus ſingulari perfunditur, quo veluti extra
nil magis in votis habet, quam ut judicia Geometra-
u percipiat. Quodſi contingat Geometram quendam
e opus ipſius; gaudium ejus multo intenſius redditur:
al iis narret judicia aliorum de ſuo opere, monſtrans
a ad ipſum perſcripta ſunt, vel locum librorum, in
ſui leguntur. Enimvero gaudium iſtiuſmodi non tan-
etra; ſed in aliis quoque viris doctis obſervare licet,
nt, ſive JCti, ſive Medici, ſive Mathematici, ſive
iteratores, ſeu quocunque demum nomine veniant.
on fit, ut, qui benigna aliorum judicia de opere ſuo
ſmodi judicia mereatur, vel certam ſpem foveat, opi-
tuum geneſin ſufficiente; gaudium eximium in iis pro-
atur, ubi opera ſua, vel inventa, quæ ſibi eſſe opi-
opinionem referunt. Notus mihi fuit ante annos com-
am haud incelebris, qui cum eſſet principiorum aſtro-
ignarus, & in elementis Geometriæ adeo hoſpes, ut
tilineo angulos duobus rectis æquales eſſe ignoraret,
ticæ adeo rudis, ut ne quidem abacum Pythagoricum
minus multiplicatione ac diviſione conſueta defungi
n vix credibili omnem Aſtronomiam reformare & cal-
n, præſertim eclipſium, facilitare volebat. Nemo
intelligit, quam pueriliter a vero aberrare debuerit,
e viſus eſt. Hoc tamen non obſtante cum inventa ſua
nis, Keplerianis longe præſtantiora exiſtimaret, or-
n ſummam admirationem abreptum iri ſibi perſuade-
fferebatur, quanto nunquam elatum viderim alium.
icet, ſi quis vulgus eruditorum adire velit, quod fe-
ppeditant quoque exempla artifices, opera ſua, quibus
nt, ad aliorum judicia referentes. Præterea attenden-
morales; quas qui ad aliorum opinionem referunt,
gaudere

Digitized by Google

image
not
available

niſi ſubinde conſultius eſſet ipſum judicium, quale ſit, ſtatim ex-
s procedat applicatio.

§. 770.

am realis, quam nominalis notionibus communibus & ſigni- introducto conformis. Negari non poteſt, gloriam vul-
ami, ſed pro cauſa affectus. Affectui enim nullum pe-
omen, propterea quod vulgo gaudium caſus præſen-
a gaudio alio, differentia tantummodo obſcure perce-
ificatum exponunt *Goclenius* & *Martinius* in Lexicis.
rum definitiones, quæ in eo conſpirant omnes, quod
de iis, quæ bene ac recte a nobis facta ſunt, judicium
appellatur. Hoc vero judicium, quatenus nobis in
ntamus, eſſe cauſam affectus, patet (§. 169 *Pſychol.* &
bertus Magnus gloriam eſſe ait claram cum laude noti-
cui gloria tribuitur. Requirit adeo, ut is, cui gloria
it notus, & quod eundem laudent, quodque hæc laus
, ſed eximii gradus: ideo enim clara appellatur. Jam
efiniente *Goclenio*, laus eſt ſignificatio expreſſa boni,
et re, adeoque ab aliis quis laudatur, quatenus recen-
ipſi ſunt, ac inprimis quæ bene ac recte fecit, conſe-
ximii gradus ad gloriam requiratur, bona, quæ de al-
tur, gradus eximii ac facta præclara eſſe debent. Patet igi-
tum ſtudioſe dixiſſe, quod gloria conſiſtat in judicio alio-
vulgari, quod nobis ineſt, & de iis, quæ a nobis præclare
m ut ea ipſis & perſpecta ſint, & ab iiſdem candide ſi-
is non videt cauſam affectus, quem gloriam dicimus,
uiſſe gloriam dictam (§. 769)? *Boetius* gloriam definit
rvulgatam recte factorum & magnorum vel in ſuos ci-
vel in omne genus hominum meritorum famam. Ad fa-
intur duo, ſcilicet recte factorum & magnorum meri-
ia, atque expreſſa eorundem ſignificatio in vulgus diſ-
mum inter eos pervulgata, quorum de iis judicium ſu-
obrem & *Boetius* gloriam denuo reducit ad judicia alio-
od eximiis bonis ornati ſimus & præclara fecerimus,
e nomen cauſæ illius affectus tribuit, quæ a nobis glo-
nium vero clariſſime *Auguſtinus* gloriam per affectus no-
dum eam eſſe dicit judicium hominum bene de homini-
Martinius vagum vulgo cenſet vocabuli ſignificatum,
xponit, quos obtinet. Primo loco commemorat actio-
uæ gloriæ nomine inſignitur; & hunc potiorem ſignifi-
um gloriam per frequentem famam cum laude, ſeu cla-
ude explicat. Per laudem idem intelligit commemora-

Definitiones gloriæ ſignificatui recepto conformes.

image
not
available

at, ne veritatem & accurationem obſervationum negli-
r umperet, dubiamque horum fidem experiri cogeretur?
u ſdem ſatis ſuperque apparet, ipſum non alia de cauſa
fuiſſe, ut omnia bene ac recte fierent, quæ Aſtrono-
rætia moliebatur, quam ut Aſtronomi periti agnoſce-
s Aſtronomi partes ex aſſe adimpleviſſe. Nullum vero
e poterat. Etenim inter modos acquirendi nemo refert
miam perficiendam faciendos, quos multis modis aliis
licebat. Non igitur opus eſt ut prolixe oſtendatur, *He-*
ri ad Aſtronomiam excolendam adductum fuiſſe. *Joan-*
ndam induſtriam collocavit in theoria planetarum inda-
na ingenii vi leges poli, ac veras orbitas planetarum in
et. Quod vero non alius ipſi ſtimulus fuerit quam glo-
ne ad *Rudolphum* II. Imperatorem, quam Commentariis
Martis præmiſit, ſatis ſuperque elucet. Provocare etiam
rum non modo aſtronomicarum, verum etiam trigono-
mis logarithmicarum Conditores, quorum exemplum
quod hic commemoretur, quia periti ſatis ſuperque in-
t calculi tædia non alio fine devoraſſe, quam ut bene me-
ano dici poſſent. Enimvero proſtant quoque inter eru-
pla longe plurima, quæ veluti ſponte ſua unicuique ſeſe
vi attentione uti velit. *Ovidius* ipſemet de ſe fatetur,
dederit gloria ad arduum opus perficiendum. Ita enim

aggredior, ſed dat mihi gloria vires.

gloria, quatenus gaudio perfuſi novo quaſi impetu ac-
a ea ferimur, quorum executio tædiis plena, ut a pro-
emur. Sed non opus eſt verbis, ubi rerum teſtimonia
n præclari unquam in orbe terrarum factum, quod ex
te non manaverit. Et ubi accuratius inquiſiveris, non-
ducti fuere, feciſſe præclara ac de genere humano be-
endes.

non ſatis commendari poteſt, quæ mente continuo volvatur revol-
aximæ eſt in omni praxi morali & qui gloria uti noverit, haud po-
partem eidem tribuit. Recte ſi eadem utaris, affectui huic ſocium
us ille, quem acquieſcentiam in ſeipſo appellavimus. Cavendus
nis fomes, cui pœnitentia ſe comitem præbet cum aliis affectibus
ferere non eſt hujus loci. Dabimus ſuo loco in philoſophia morali,

§. 772.

tur, ei benigna aliorum de ſe ſuiſque judicia placent. Qui *Quænam placeant ei, qui gloria ducitur.*
r, is gaudio afficitur ex benigno aliorum de ſe ſuiſque
Quamobrem cum ea nobis placeant, ex quibus volupta-

 tem per-

Digitized by Google

image
not
available

ſcribendis toti ſint, a verbis autem pompoſis, quæ prorſus abſtinent. Atque ita abunde patet, ſi de peum ad gloriam diſpoſitum habeant animum, nec ne; n judicia ſeſe habeant reſpiciendum eſſe.

ion modo gloriæ, verum etiam peritos ab imperitis diſtinguenqui vanæ gloriæ ſtudioſi ſunt, ut ſuæ inde imperitiæ convinceritiam agnoſcere minime valent. Sed plura eam in rem dices ille aſtrophilus, de quo ſupra diximus (§. 766), mirifice deaſtronomiæ omnis expertium, veluti ſi inventa, quæ jactabat, gebant, luce publica digna pronuntiabant, fidem habentes maentor inventa ſua ipſemet extollebat.

§. 774.

quæ percipitur ex ſiniſtro aliorum de nobis noſtriſnaſcens fuerit, ejus loco tædium percipitur, in i ad prædominium ſufficit, in quo triſtitia conſitem *judicium* aliorum de nobis aliiſque *ſiniſtrum*, ninus recte a nobis facta eſſe, quæque nobis ſunt, *Pudoris definitio.*

ac tædium per propoſitionem ſubſequentem patet, quam tionis realitatem ſubjungimus, quemadmodum in ſuperiovero in affectu gloriæ ſupponitur, quod affectui indulgens um eſſe reputet, cum inde ſit, quod peritus imperitorum quoque in affectu pudoris ſupponi debet, eum, quem puiſque ſiniſtrum pro vero habere debere. Id vero ex ſubſe-

§. 775.

le ſe ſuiſque judicium ſibi repræſentat, idemque pro itia afficitur, ſeu, quod perinde eſt, *ex opinione que judicii, multoque magis ex ipſo judicio, quod ro ab aliis haberi agnoſcimus, triſtitia, vel tædio* niſtrum aliorum de ſe ſuiſque judicium ſibi rero habet; is ſibi conſcius eſt alios judicare, a, quæ fecit, male ac minus recte a ſe facta ſunt, mala ſint (§.774), imo ipſemet judininus recte a ſe facta eſſe, vel ea, quæ ſibi . Imperfectionis igitur ſuæ ſibi conſcius eſt, l patranda, vel mala, quæ ipſi ſunt, intuetatus ſui ſibi conſcius eſt, quatenus aliorum 7). Ex utraque igitur cauſa tædio afficitur nimus corripitur (§.619). *Realitas definitionis pudoris adſtructa.*

ori. Exempla inter eruditos obvia ſunt. Si blici juris fecit, errores a ſe admiſſos anijudicia aliorum de ſe ſuoque libro ſiniſtra; edio, imo triſtitia perturbari. Atque tum Enimvero cum ſimul ipſum pœniteat, quod

librum

image
not
available

ꝗque indicia præbent ejus, quod in propoſi.

litatis nobis afferet in moralibus, ubi eadem tanquam ıur.

§. 777.

is malum exiſtimat alios noſſe, quæ a ſe male, ꝗuæ ſibi mala ſunt. Si quis enim ad pudorem percipit, imo triſtitia afficitur, quod alii :l minus recte facta ſunt, aut quæ ſibi mala :m cum id malum tanto majus judicemus, inde percipitur (§. 613); qui ad pudorem :e debet alios noſſe, quæ a ſe male, vel mibi mala adſunt. *Quales ſint, qui ad pudorem proni.*

ıfirmatur, quod videamus eos, quos pudoſe celare, quæ a ſe male facta ſunt, & unde ſe exiſtimant. Jam vero ea averſamur, quæ 581). Satis igitur certo inde colligitur, m reputet ea, quæ in ſe reprehenſione, vel iis innoteſcere.

, ita ut unum magis pudeat ejuſdem, quam alterum, :ium; unus quoque magis malum judicat, quam al- Quamobrem ubi propoſitionem a poſteriori confirmare piciendum eſt, quæ pudorem gradus excelſi loquun- poſteriori confirmatur, per modum corollarii fluit ex n ex ſequente articulo apparet.

§. 778.

rem pronus eſt, malum exiſtimat alios noſs recte facta ſunt, aut quæ ſibi mala ſunt liquid malum judicamus, idem averſamur t, omni modo impedire ſtudeamus: *qui ad t, ne quæ mala ſunt opinione ſua, vel comſe innoteſcant*. *Effectus pudoris.*

§. 779.

ur, ſi mala, quæ fecimus, vel nobis ſunt, ci nobis repræſentamus, vel, ex opinione lum a nobis perpetratum, vel quod nobis *Definitio pudoris realis.*

rrorem in quantitate ſyllabæ cujuſdam. Quodſi eo- alii eundem in detrimentum laudis ad minuendam re ſuffunditur. Ponamus aliquem, cui cum homi- allico laborat, contagio affici. Quodſi jam cogitet, judicia, quam hæc futura ſint famæ ſuæ nocua, ubi infeſtum noverit, pudore ſuffunditur. In hæc vero x fortunæ adverſæ opinione orta, quæ nos immeritos æ ſpecie, quæ ad pudorem ſpectat.

§. 780.

Digitized by Google

image
not
available

ceptum in philoſophia ſignificatum; ſed eum recentiori philoſophiæ prorſus conformis.

orum affectuum numero, quos facillime agnoſcunt & Quamobrem facillime eorum, quæ de hoc affectu di-, modo attentione uti didiceris, ut advertas quæ vel in nima appercipiuntur, atque eos a ſe invicem diſtinguas animum & in quibus alios ſocios habet.

§. 781.

idem ad pudorem pronus eſt. Etenim qui ad ptatem, vel gaudium percipit ex eo, quod pſe fecit, quæque ipſi ſunt, & quæ ipſemet onſequenter tanto magis bonum exiſtimat, o major voluptas eſt, quæ inde percipitur alum judicare debet, quod alii ab ipſo facta nala eſſe agnoſcit, cum malum bono contraium, vel triſtitiam ex eo percipere debet, agnoſcit, eadem improbent alii (§. *613*). 774). *Gloriæ & pudoris cognatio.*

ſatis ſuperque patet. Ecquis enim ignorat nequam eos, qui gloriæ dulcedine capiuntur? nominis gloriam contendunt, pudere erro-: vulgus eruditorum, quod evidentiæ ſenſu iare ac defendere ſoleat, ne a ſui ſimilibus periti errores a ſe admiſſos emendant ac ſpeperam navant, ut ne alii periti errorem in

i fit, quinam alii ex aliis naſcuntur, & quinam ſimul aximæ utilitatis eſt in moralibus, tum in conjectani, ſed perutili argumento de appetitu ſenſitivo in con-

§. 782.

ad gloriam quoque pronus eſt. Qui enim ad riſtitia afficitur, vel tædium percipit, quod quæ a ſe male, vel minus recte facta ſunt, nt (§. 774. 777). Quoniam igitur mala ju- adeoque ſtatum externum imperfectiorem o bonum judicabit, quæ famæ conſulunt, n perficiunt (§. 554). Quoniam igitur ad s bene ac recte facta ſunt, ab aliis agnoſcanım de ſe factiſque ſuis judicium bonum uti- : eo voluptatem tanto majorem percipere,) debet, quanto magis bonum judicat alio- 2). Ad gloriam adeo pronus eſt (§. *769*). *Signum gloriæ.*

image
not
available

triſtis eſt. Qui enim gratum habet animum, is bene-
;). Quoniam igitur qui alterum amat, ex ejus volu-
rcipit, ac ideo gaudet, quod alter gaudet (§. 640);
o ipſemet tædium percipit, ac ideo contriſtatur, quod
qui gratum habet animum, ex voluptate benefacto-
edio ejus tædium percipit, ac ideo gaudet, quod be-
leo contriſtatur, quod is triſtis eſt.
colligitur ex eo, quod audientes eum, a quo bene-
n voluptate vitam tranſigere, vel eidem materiam
ate perfuſi gaudiove elati, non modo verbis ſignifi-
ibi ſit talia audire, verum ſimul rationem hanc ad-
eo in ſe profecta ſint beneficia, vel factum quoddam
ntes, quod maximi beneficii loco reponunt. Simili-
iando ſiniſtra fata ejus narrantur, a quo beneficia
o audies triſtem in hæc erumpere verba: doleo vi-
ore ſorte digni, multa enim in me beneficia contu-
it, cujus tenacem ad cineres uſque memoriam ſer-
, qui in utroque caſu non agnoſcat animum gra-
eſſe ipſo facto conſtat, ex voluptate benefactoris
ejus tædium percipi ab eo, qui animum gratum

tione eorum, quæ de amore in genere demonſtrata ſunt, ut
, ubi ſuperiora animo comprehenderis.

§. 787.

num, is voluptatem benefactori creare, tædium ve- *Effectus alius.*
. Qui enim animum gratum habet, benefactorem
o qui alterum amat, is voluptatem eidem crea-
vertere ſtudet (§. 652). Ergo qui gratum ha-
tem eidem creare, tædium vero ab eodem aver-

onis veritas ſatis ſuperque elucet ex caſibus ob-
m ob beneficia a benefactore in ſe collata eidem
ſe id non alio fine facere, quam quod noverit,
rcepturum, vel quod animi grati indicium ſit,
talis ſit, ut placeat alteri, etſi pretii levis æſti-
lo pretio æſtimantur communi, ſed affectionis
erandum venit, alias prorſus rationes, quam
, agnoſcit. Similiter in caſu adverſo audies,
re nolle, quod Titio diſpliceat. Quodſi Sem-
eferre utrum ei placeat, an vero diſpliceat;
lere percipies, ſe facere nolle, quæ Titio ſint
, vel iſta beneficia ab eo acceperit.

image
not
available

quæ fecit nobis. Enimvero qui facit quæ
ıæ placere alteri exiſtimat; is facit ea, quæ
ıtur (§.542), aut, ſi in poteſtate ſua id po-
altem ea facere ſtudet. Eum igitur amat (§.
ni uſu loquendi gratitudinem, quatenus ſu-
: amorem, nec actus externos, quibus bene-
:ferri ad animum gratum, niſi ex amore pro-
um quendam non repugnante communi lo-
ine inſignire volueris; non alii quam amori
ıs collata nomen iſtud tribuere poteris. Quo-
definivimus per amorem benefactoris ob be-
ribuimus ſignificatum a communi loquendi
ulgo affectus a virtutibus agnatis non diſtin-
, quæ ex confuſis notionibus oriuntur, non
diſtinctis ortum trahunt. Affectus ex confu-
/irtutes ex diſtinctis originem ſuam derivant.
:enus appetitus ſenſitivus ad conſenſum cum
nc caſum affectus facile vitii quidpiam habent
n, quod in philoſophia ſubinde idem ſit affe-
:n. *Carteſius*, qui modum ex diſtinctis notio-
cit, affectus quoque ab habitibus moralibus
dinem in affectuum numerum retulit. Dedit
n in Tractatu de paſſ. animæ part. 2. art. 64, ubi
ono, quod nobis præſtitum fuit ab aliis. Bo-
:b aliis, eſt beneficium: qui idem nobis præ-
juxta *Carteſium* gratitudo affectus, qui ori-
:amus beneficia ab altero in nos collata, ita
;noſcamus, hoc eſt, ut conſideremus quid-
, tanquam bonum, & alterum conſideremus
·æſentis. Quoniam ex rebus voluptatem per-
:ramus tanquam bonas (§.612), affectus il-
, ex repræſentatione eorum, quæ nobis vo-
r, cum alterum conſideremus tanquam cau-
, quod alter nobis voluptatem creaverit,
:ro in nos collata nobis placeant, quatenus al-
io igitur *Carteſii* conſentit cum noſtra reali,
(§.789).

m habitibus moralibus in unum incidenter dicta ſunt,
um momentum habeant in moralibus. In praxi enim
affectum per habitum moralem intra legitimos termi-
abrepti faciamus, quæ vitii ſunt, cum nos ex virtute
pertinaces efficiuntur in malo perpetrando, qui virtu-
uo loco clarius patebunt.

§. 791.

image
not
available

mi uſu loquendi minime abhorret. Sive enim favo-
i alteri tribuit jus prælationis in promovenda felici-
ı eum definias per amorem ob bonum alterius, quod
e repræſentamus (§.791); utrumque idem eſt, cum
uatur, quod eum, cui favemus, in promovenda
nus. *Scaliger* favere idem eſſe ait ac benevolentiam
autem benevolentiam, quando verbis factiſque ſi-
alteri bene ſit. Equidem jus illud prælationis, quod
ıs, *Scaliger* non exprimere videtur. Quodſi tamen
ı alteri id agere, ut alteri oſtendat verbis & factis,
us promoveri; conſtans quædam & perpetua hinc
s felicitatem promovendi & alterum hujus volun-
. Hæc ipſa autem voluntas anxia quaſi ſatis ſuper-
vemus, aliis præferri, quos amamus. *Martinius*
ermanicum *Gunſt*, quo hunc affectum indigita-
tymologia a Græco vocabulo γανῶν derivans, fa-
ucidam voluntatem habere erga eum, non obſcu-
lucem, gaudium, auxilium. Quoniam Philolo-
manicum a Græco derivat, quod rationem ety-
ı exiſtimet, ſicque nomen rei ſuæ convenire arbi-
logica de communi vocabuli ſignificatu ex mente
ſt. Voluntas lucida hic dicitur manifeſta, quam
teſt. Quo vero tendat illa voluntas, haud obſcu-
ıudium creandum alteri & ad auxilium eidem fe-
lio noſtro indiget. Voluntas illa manifeſta crean-
um eidem ferendi non differt ab oſtenſione bene-
de conſtantem ac perpetuam voluntatem alterius
c ejuſdem alterum certiorem reddendi deduxi-
ſtenderimus, *Scaligerianam* explicationem cum
tire; quin cum eadem quoque concordet ratio
lubitari non poteſt. *Carteſius* in Tract. de paſſ.
ionem favoris realem traditurus: Bonum, in-
it ab aliis, efficit ut illos favore proſequamur,
n ſit: id quod omnino conſentaneum eſt defini-
litæ (§.792), cum nominali arctiſſimo vinculo
ſius non videtur reſpicere ad jus prælationis,
m eodem complectimur: enimvero ecquis non
uciora exprimi, quam quæ in notionibus con-
eſt propterea alteri tribuere errorem, quod
quædam aliis ex iis, quæ dixit, colligenda

Utinam

Digitized by Google

image
not
available

dicitur. Quodſi adeo certus ſibi videatur fore, ut munus iſtud conferatur, ut perinde eſſe exiſtimet, ac ſi in ſe jam collatum :nti fiducia tribuitur. Diſtinguendus vero hic quoque affectus ab opinione boni obtinendi, quæ in intellectu eſt, cum fieri io ab affectu ſejungatur.

§. 797.

ſperat, is idem ſibi tanquam obtentu poſſibile repræſen- ui ſperat bonum futurum, is ex eo voluptatem per- nendum (§. 796). Voluptas igitur percipitur non),ſed ex eo, quod ab ipſo obtineri debeat, conſequen- ndi concipit, is perſuaſus eſſe debet fieri poſſe ut oſſibilitatem ejus obtinendi ſibi repræſentare debet. :epræſentat poſſibilitatem bonum aliquod obtinen- let fore ut idem obtineat. Quoniam igitur bonum lem ſit obtenturus (§. 554), ex eo voluptatem debet, quo magis hoc ipſi bonum videtur (§. 612). ı percipit ex eo, quod ſe bonum aliquod obtentu- ſpe lactatur (§. 796). Quamobrem patet, cum, bilitatem boni obtinendi, idem ſperare. ıtis veritas a poſteriori ſatis liquet. Sane nemo tus fuerit, ſe nihil ſperaſſe, niſi quod tanquam it, vel ubi nunc quid ſperat, id ſibi tanquam poſ- ımus vacare munus, cui nos pares eſſe ſatis ſuper- ɔdſi vero non videamus, quomodo ad idem adſpi- orſus quomodo idem obtinere debeamus; nemo ıimam quidem nobis ſpem eſſe poſſe ejuſdem obti- erbis, ubi rerum teſtimonia liquida ſunt.

Quando futura ſperemus.

§. 798.

obtentu a nobis ſpectantur; ea minime ſperamus (§. ntia. In numerum impoſſibilium refert Titius, ıd munus paſtoris Eccleſiæ vocatum iri. Quodſi :ſiaſticum vacet; ne minima quidem ſpe lactatur Ita nemo Proteſtantium vacante ſede apoſtolica ri: nemo Principum Chriſtianorum ſperat ſe ad gnitatem evectum iri. Rationem ſpei deficientis quid fieri non poſſe nemo non intelligat. Si quis irculi arithmeticam in terminis finitis impoſſibi- imo ſpem ejus inveniendi concipiet, quin potius iet, quamprimum impoſſibilitatis convictus ſi-

Quæ ſperari non poſſint.

ibilitatem utramque tam abſolutam, quam hypotheti- præſuppoſita, ſpei concipiendæ reſiſtere. Atque ideo pro- ıe.

image not available

s redditur animus, quod voti noſtri compotes fieri non o ubi nos iis dotibus inſtructos deprehendimus, quæ ı laude obeundum neceſſariæ ſunt, ac media idem obti-ɛ videmur, quorum executio videtur facilis, aut ſal-ra poſita; tum demum ſpem concipimus, minime la-ndiu media certa eorumque executio poſſibilis nobis

ı diverſos in confirmanda propoſitione a poſteriori diſtinximus, uti ritate ejus a priori evincenda, cum principia ſufficientia ad infe-ſiones, quas experientia magiſtra iiſdem attribuimus, in ſupe-

§. 800.

Spei definitio realis.

qui oritur, ſi quod bonum nobis repræſentamus tan-le.

ıs realis veritas per propoſitionem præcedentem. Unde ad eam ım, quod ibidem in medium adduximus.

§. 801.

Gradus ſpei.

eo oritur, quod bonum nobis repræſentamus tan-le (§. 800), fieri autem poteſt, ut id vel facilius, judicemus, cum alia facilius, alia difficilius obtine-*Spes tanto major eſſe debet, quanto facilius judicamus ſſe.*

ıt ex magnitudine boni, quæ deſiderium augere poteſt, quemad-nus; ſed ex facilitate obtinendi ejus, quod noſtrum eſſe malle-ficulter diſtingues ea in caſu dato, quæ ad ſpem ſpectant, ab faciunt, ubi alii affectus eidem ſocios ſeſe præbent. Ceterum, ſpem derivandam eſſe ex repræſentatione poſſibilitatis obtinen-allemus.

§. 802.

Fiduciæ definitio realis.

ınniſi gradus ſpei eſt ſuperior (§. 796), gradus ve-obtinendi reſultant (§. 801); *Fiducia* erit affectus, aliquod nobis repræſentamus tanquam obtentu ad-uenter *tanto major erit, quanto major nobis videtur*

Martyribus, qui beatitudinem æternam tanquam bonum cer-ıbant, ut nulla prorſus ipſis appareret difficultas, quæ impe-ipſorum labefactare poſſet. Jungebatur equidem iſti gaudium quatenus bonum futurum ſpectabatur tanquam præſens, qua-ıatenus magnitudo ejus expendebatur, & quatenus ipſos cru-ɛrpetiebantur, in numerum bonorum referebant, atque ho-la beatitudine æterna ac delendo prægustu ejuſdem penitius in-omne diſtinguet, qui theoriam affectuum, quam hic tradi-ɛnſam tenet.

§. 803.

Definitiones ſpei ac fiduciæ

ıciæ communi uſui loquendi ac recepto ſignificatui non ɛm ſpei notionem explicaturus *Martinius* in Lexi-ıit, ac expectare futurum bonum. Futurum bo-

Digitized by Google

image
not
available

ı mutet, ex definitione noſtra nominali liquet (§.
reali intelligitur (§. 802). *Gaſſendus* affectum,
fiduciam appellamus, *Fidentiam* vocat, vel etiam
fidem, & eam nihil aliud eſſe affirmat f. 496, quam
am, hoc eſt, ratam ac indubiam ob argumenta,
ı impedibilem demonſtrent. Enimvero ſi certi ſu-
ſſe videmur, boni adventum impediri minime poſ-
ı ejus obtinendi adeſſe opinamur, adeoque idem
nobis repræſentamus. Unde patet definitionem
:um ſignificatu convenire, quem tanquam rece-

ſt ſpei quoque & fiduciæ nomen tribui diſpoſitioni agendi,
Ac præterea notandum eſt, in ſpe probabile nobis fieri, quod
ıod idem adventurum ſit; in fiducia vero certum exiſtimari,
quod a nobis haud difficulter demonſtratur. Addimus igitur

§. 804.

orſus certum nobis videtur bonum adventurum eſſe: *Cognitio futuritionis in ſpe ac fiducia quæ ſit.*
, *idem tantummodo probabile videtur*. Spes pariter
quod nos bonum aliquod obtenturi ſimus, vel,
idem adventurum ſit (§. 800. 802), eſtque ſpes
lius videtur bonum iſtud a nobis obtineri poſſe
ocus eſt, quando admodum facile nobis videtur
os (§. 802). Enimvero ideo bonum judicamus
uod media ad idem obtinendum ſufficere videan-
ıbtentu facile judicamus, quod appetimus, bo-
pedimenta oblatum iri exiſtimemus, quæ media
lſi certo perſuaſi ſimus, impedimenta nulla ob-
la occurrere poſſe, quibus tollendis non ſimus
ıbtinendum reſtare videtur difficultas, adeoque
um adventurum (§. 564 *Log.*). Quare cum in
er demonſtr. ſi nobis fiducia eſt, prorſus certum
turum eſſe.
ı animum tenet opinio fieri non poſſe, ut impe-
s objiciantur, quin potius ſuſpicamur talia ob-
erſuadere valemus bonum, quod obtentu poſ-
turum eſſe. Quamobrem ejus futuritio nobis
(§. 578 *Log.*). Enimvero in hoc caſu ſpes ori-
itur animus ſpe lactatur, probabile nobis tan-
lventurum eſſe.
- a poſteriori, quod ii, quos fiducia tenet,
am certo venturum eſſe affirment, ut jam præ-
:o gaudio efferatur animus; qui vero tantum-
modo

image
not
available

cupiditatis gradui amoris reſpondentem probet experientia.
nem inſigniter; eandem amabis. Quodſi impenſe eam ames,
piditas, utut ab amore ad cupiditatem non fiat progreſſus per
ſtu voluptatis in poſterum percipiendæ, ſiquidem imago noſtra
etitu.

§. 808.

nobis repræſentamus tanquam nobis bonum. Si quid atem ex eo percipiendam nobis repræſentamus, ſi is præſens eſſet (§.805), conſequenter idem nobis n bonum tanto majus reſpectu noſtri, quanto ma- uros eſſe voluptatem ex prægustu colligimus, vel 612). Atque adeo patet, nos nobis repræſentare nos, ſi idem cupimus. *Quænã cupiamus.*

certior reddi vult veritatis propoſitionis præſentis, ſe convertere debet, quamprimum aliquid cupit. que intelliget, quomodo ſibi rem, quam cupit, entet quoad ſe. Quodſi in aliis experimentum ca- n ſciſcitari debes, quænam ſit cupiditatis tantæ ra- , ob quæ rem, quam cupit, ſibi bonam exiſtimat, chram cupit, voluptatem indigitabit, qua perfun- s eandem contemplari daretur, vel ad voluptatem amen provocabit, ubi alii eandem in conclavi ipſius quanti eandem æſtiment ſignificaverint. Bonum metiuntur menſura.

d hic inculcamus, bonum non eadem menſura metiri omnes,
, verum etiam in omni affectu alio confundamur, ſi noſtra
onum eſt, ubi experimentum in aliis capiendum.

§. 809.

præſentamus tanquam nobis valde bonum; id cupimus. ſeu quod nondum habemus nobis repræſentamus n os; idem appetimus (§. 589). Quamobrem cum (§. 599), idemque fiat pro ratione boni in re per- nobis valde bonum videtur, appetitus vehemen- us oritur (§. 603). Quoniam vero bonum quod ſens eſt *per hypoth.* affectus tendit in bonum abſens, mus, & quatenus idem nobis tanquam bonum re- em ex eo percipiendam prægustamus (§. 612). Bo- upimus (§. 805). *Quandonam quid cupiamus.*

ori eodem modo, quo veritas propoſitionis præce- trique eadem notio reſpondeat, ut adeo plura eam
.

,nec magna eſt cupiditas, ita ut tam exigua evadere poſſit, ut vix
ur. Quamobrem addidimus in hypotheſi abſens repræſentari de-
quod per ſe intelligitur, ubi ſupponimus affectum oriri debere.

§. 810.

Digitized by Google

image
not
available

ıs boni præſentis conſervationem, mali abſentis :ntis ablationem ; bonum aliquod abſens nobis ·um eſſe mallemus. Quoniam itaque repræſen- :em excitat (§.810); cupiditas quoque excita- ɔni conſervandi, mali abſentis evitandi, vel

ıe cupiditatem in ſe obſervare poteſt, quando malum evitari, vel auferri exoptat, ut adeo ione ſit opus.

s affectuum definitiones eſſe applicabiles in eo caſu, in /el malorum opinione noſtra referimus, qualecunque tan- m, quod voluptatem creat; malum, quod tædium pro- nniſi confuſa boni malique repræſentatio eſt (§.605).

§. 813.

Fugæ definitio. 'uga ſimpliciter eſt prægustus tædii, vel triſti- ıdæ, ſi nobis præſens fieret.

ibi moleſtus eſt, dum is eidem offertur; ſaporis illius ıde percepturus eſſet, ſi eodem veſceretur: eundem adeo corripitur animus, dum nos nullo modo adduci patimur, . Quodſi nullus affectus oriatur, ſed ſimplex tantummo- ļui hic attenditur, locus non eſt.

§. 814.

Quænā fugiamus. 'emque averſamur; *idem fugimus*. Si quid enim ım percipimus (§. 542), conſequenter, quia inde colligimus, quanto nobis tædio futurum ſet, adeoque tædii inde percipiendi prægustum prægustus hic affectus ille eſt, quem Fugæ no- '; ſi quod nobis diſplicet, averſamur; idem

per illud ipſum exemplum, quo ad illuſtran- o uſi ſumus. Etenim ſi ſapor cibi nobis mole- Quodſi ingens fuerit tædium, quod inde perci- æſentemus; affectus quidam oritur, quo im- nobis remotum volumus. Atque adeo palam ugam hanc mali prodimus his verbis: apage! tii eſſe volumus.

ati, atque differt a cupiditate mali evitandi, cum tum nali tanquam rem bonam, in fuga vero malum ipſum wiam experientiam attendit; is differentiam inter cupi- ıali abſque difficultate diſtinguet.

§. 815.

Mater fugæ. quod diſplicet & averſamur (§. 814), quod '§.677); *Fuga ex odio naſcitur mediante ſimplici*

image
not
available

phus de ſignificatu vocabuli fugæ differit, cum iis fuga tradidimus. Fugam in eo cum odio convenire, ſit abductio a re mala moleſtiæve creatrice, quate- ı affectus moleſti in averſatione forriori conſiſtunt fferre, quod odium ſit prævium, fuga vero conco- :idit cum eo, quod ex definitione noſtra nominali Definit autem *Gaſſendus* fugam per affectum, quo n abſentemque ſic refugit, ut averſam ſe illi decli- e liquet ipſum ad geneſin hujus affectus requirere, :t malum quoddam abſens, quod nobis præſens fie- ım noſtra definitione fugæ mali concidit (§.818).

:it mentionem, propterea quod cupiditatem mali evitandi ab , quam tamen ipſo ſenſu in caſibus obviis clariſſime diſtingui- m intentus alterius oblitus eſt, cum nulla tunc adeſſet ratio, teretur: id quod facillime accidere ſolet.

§. 820.

Metus ac deſperationis defin tio. ɛ malo adventuro perceptum, ſeu ex opinione mali i prædominetur, ut in triſtitiam abeat (§.619), di- lventante, ſeu opinione mali adventantis, præſer- percepta *Deſperatio*. Tædium ex malo appropin- ıc mali appropinquantis perceptum vocatur in ſpe- ır *metus quædam ſpecies ſit*.

lans procellæ impetum audit ſibique repræſentat incendii pe- ejus excitandi poſſibilitatem in vicinis ædibus; tædium, quo ine venit. Quodſi vero incendium jam fuerit ortum ac pericu- oſtris, timori locus eſt. Si quis in caſu poſteriori periculum ʼitabile ac jacturam omnium bonorum tanquam cauſam pau- aut jacturam Bibliothecæ tanquam damnum irreparabile; adeo affectus, qui metus, timoris ac deſperationis nomine ; ſed tamen clariſſime differre, ita ut differentiam ipſo ſenſu ım in aliis, quando vel nos, vel alii iiſdem agitantur.

§. 821.

Quænā & quando metuamus. *ſibi repræſentat tanquam eventu poſſibile, & contra.* ılum ſibi repræſentat tanquam adventurum ac ex :ædium percipit (§.820). Tædium igitur percipit :rato, ſed ex eo, quod adventurum ſit, conſe- it, is perſuaſus eſſe debet fieri poſſe, ut malum eve- litatem ſibi repræſentat.

ɔoſteriori. Ponamus nos novellas publicas legen- ı quodam regno apparatum bellicum inſtrui ac in- poſſe ut ferale bellum in noſtras oras ſerpat; me- ɹe adeo patet, metuentem ſibi repræſentare malum ɛ. Neque enim adhuc pro certo habet, idem

præſentat malum, tanquam eventu poſſibile, is

image
not
available

ıere debet, quanto majus malum nobis videtur iſte
nſequenter deſperare debet (§.820).
ventus mali intolerabilis tanto majus malum vide-
ilius idem exiſtimatur (§.565); ex eodem quoque
imo tanto major triſtitia (§.619) percipi debet,
nalum videtur (§.613). Deſperatio igitur in hoc

ıis præſentis confirmatur a poſteriori, ſi cogitemus
ım ad ſupplicium ultimum damnatum ſibi ignomi-
ıræſentare tanquam malum intolerabile idemque ſi-
enim affectum deſperationis, quo urgetur, nemo
it.

obe attendenda veniunt, nimirum 1. quod ad ſupplicium ulti-
ignominiam cum eadem conjunctam ſibi repræſentet tanquam
ıd conſideret tanquam certo adventurum; 3. quod idem opi-
Unde facile probari poterat, cum affectu deſperationis concur-
, quem incutit ſupplicii gravioris repræſentatio; pudor, quem
hominum, per quos ad locum judicii ducendus; triſtitia ſim-
timatur, quod ſupplicium publice perpetiendum evitari non
ılii affectus ſuperaccedere hiſque ſe jungere poſſunt, veluti pœ-
dium commiſſum fuerit urgemur, & indignatio, quod non
is factam perpeſſi fuerimus: ſed de concurſu affectuum non opus
ıim ſi conſtet quænam ſint ſingulorum cauſæ, in dato caſu ſpe-
am concurrere debeant. Excitanda autem ad hunc concurſum
perimentis capiendis confundamur, ubi plures concurrunt.

§. 825.

:tus, qui oritur, ſi nobis malum repræſentemus
nprimis ubi ſimul idem nobis repræſentamus tan-

Deſperationis definitio realis.

us exemplum, quam quo ad confirmandam propoſitionem
mentum hujus definitionis continetur, ſeu ejus realitas evi-

§. 826.

timoris & deſperationis ſunt recepto ſignificatui confor-
inius in Lexico, eſt motus cordis, ut cum violen-
ırum malum fugit. Prius ad corpus, poſterius ad
·e cum nos affectus hic tantummodo conſideremus,
:ctant; dicendum erit juxta *Martinium* metum eſſe
x opinione mali futuri, quod a nobis abeſſe velle-
ıe noſtra reali minime abhorret (§. 822). Cla-
definit per dolorem ac perturbationem ex opi-
li, quod vel perniciem, vel moleſtiam affer-
m definitione noſtra nominali prorſus conſentit
loco ſupra citato (§. 811) obſervat, metum uni-
endere, quæ minores moleſtias levioraque incom-
moda

Definitionis metus, timoris & deſperationis nũ ſint recepto ſignificatui conformes.

Digitized by Google

image not available

remum metum facit, quemadmodum & nos feci-
ı modo oſtenderimus, illum in geneſi deſperatio-
', qui eam ſummum metus gradum facit; evidens
›nem in eodem ſignificatu accipere debere, quem
s.

ſe aiunt ac ſpem abjicere, quemadmodum habet *Martinius* in cum definitione metus *Carteſii*, qui metum ſummum deſpera-itelligitur, quid ad explicationem inſufficientem ab etymolo-:ariſſime accidit ut explicationes vocabulorum a rationibus ety-definitionibus æquipolleant.

§. 827.

ventu mali improviſo orta dicitur *Terror*. *Terroris definitio.*

meterium tranſeuntem in tenebris ſibi perſuadere, quod ſpe-nationis vi repræſentare damna, quæ a ſpectris inferri homi-hoc adſpectu in terrorem conjicietur. Unde patet, quomodo titia: ſimplex enim triſtitia ex opinione mali præſentis eſt, quod malum ex improviſo fiat præſens.

§. 828.

ſucceſſive minuitur, *ſimplex triſtitia remanet*. Con- *Terror deſinens qualis ſit.*
, quemadmodum inprimis eo in caſu apparet, quo
ius in ejus locum ſtatim ſuccedit, veluti cum even-
inanem. Ponamus itaque Titium ambire munus
:at, & admodum ſecurum eſſe, quod idem ſit ob-
› præter omnem ſpem atque opinionem accidere,
vehatur. Quamprimum hoc ipſi ſignificatur, in
utem langueſcente & animo ad ſe ipſum redeunte,
c poſthac rurſus redit terror, etſi ex jacturæ boni
itia naſcatur, cauſa nimirum triſtitiæ remanet
›ris redire nequit (§. 827).

ffectibus notandum, qui per triſtitiam, vel gaudium de-per triſtitiam, vel gaudium definiri poſſint, ac verita-

§. 829.

'ori unice ideo locus eſt, quod adventus mali im- *Definitio terroris realis.*
. *Terror oritur*, *ſi malum ex improviſo ingruit*, *ac*
:m ac opinionem accidit. Atque in his continetur
ı. 194 *Log.*).
ropoſitio a poſteriori. Ponamus enim nos media
ſed ob ſtrepitum in platea evigilantes percipere
gnum incendii in urbe exorti datur. Cum malum
ndium propter damna inde oriunda & ex ſtrepitu
nihil autem iſtiuſmodi cogitantibus nobis incen-
'em conjicimur, quamprimum ſonitum campanæ
tet terrorem eſſe ex eo, quod malum iſtud nobis
immi-

Digitized by Google

image
not
available

§. 832.

ed media, quibus idem obtineamus, vel ignora-ligere debeamus minime videmus; tum fluctuat, ɔonum abſens cupimus, voluptate afficimur :ediis ſolliciti, vel nulla prorſus reperire va-ıus eligere debeamus nobis non apparet; num ; ignoramus. Quamobrem cum malum repu-, quomodo obtineatur reperire minime vale-tanto majus percipere debemus, quanto ma-ırum ignorantiam, vel difficultatem electio-m abjecturi denuo reſpicimus bonum, quod perfundebamur, denuo redit ex eadem ra-mus. Atque cupiditas ſtimulo eſt, ut ad me-ı advertamus. Quodſi vero non feliciores ſu-:ligendis, quam antea fueramus; ex eadem us ante afficiebamur, ob quam iiſdem locum attentione perſpicitur, a tædiis ad volupta-eciprocum reditum per longius temporis ſpa-.obrem cum ſic tædia atque voluptas alternent ntu poſſibile ſit, reperire non poſſumus *per*, vel vacillat (§.831). *Quomodo oriatur.*

s præſentis veritatem confirmat exemplum, itionem præcedentem in medium attulimus. idem applicari poteſt, ut adeo & ipſa clarius

patet iſtiuſmodi ſtatum animæ eſſe poſſibilem, quem itavimus: etſi jam a poſteriori ex allato exemplo

§. 833.

:ctuat; aut media obtinendi bonum, quod cupi-gendis, vel exequendis hæremus. Si enim ani-: tædium alternant vices, quod num bonum ıon poſſumus (§. 831). Quoniam ad bonum atque adeo idem obtentu nobis poſſibile non ɔramus, vel quænam eligere, aut quomodo non apparet; ſi animus fluctuat, aut media aut ſaltem dubii ſimus neceſſe eſt, quibuſnam teneamur, conſequenter in iis eligendis hæ- *Fluctuationis animi ratio*

ori ex eo, quod fluctuantes nunc decernamus b eo proſequendo deſiſtere velimus. Quando :m nobis ſtimulo eſſe deprehendimus. Quan-

Digitized by Google

image
not
available

onſiſtant (§. 608. 609); alia in mente fluctua-
iæ in alternatione voluptatis atque tædii con-
nem locum habere non poſſe niſi ſuper bono,
gligere debeamus, nobis non conſtat, ex an-
a eſt. Non aliud igitur vocabulum ad deno-
ctenus expendimus, ſuppetit, quod non in-
dhiberi poſſit, quam fluctuatio animi (§. 831).
: vocabuli ſignificatus, ut etiam extra ſphæ-
; affectum tamen hunc ambitu ſuo ſimul com-
i videt, in doctrina affectuum ſignificatum eſ-
nodum jam antea in caſibus aliis ſimilibus fa-
Carteſium loc. cit. qui fluctuationem animi pro-
lectione mediorum, aut in executione, ſub
idem comprehendit. Qui enim media prorſus
iodo ea exequi debeat, ut adeo Philoſophus
: videri debeat definitionem. Sermone verna-
ütbigkeit appellamus, cui vox Latina vacilla-
are idem eſt ac inconſtanter ire, adeoque ad
im denotat hæſitationem in electione, vel exe-
ienter ratione etymologica adſtipulante ad ex-
quo jam nobis negotium, adhiberi poteſt,
fieri ſolet. Animus enim incertus eſt in ele-
m, quemadmodum pes in eundo.

m animi eſſe affectum mixtum (§. 610): id quod ex
alam eſt (§. 831).

§. 837.

qui oritur ex repræſentatione mali tanquam — *Horroris definitio.*

o oculis intuemur præſentes ſupplicium grave, veluti cru-
æſentamus tanquam malum ingens.

§. 838.

re affirmamus, quotieſcunque metum ingen- — *Num definitio uſui loquendi conformis.*
uemadmodum nemini non notum eſt; metus
gentis mali imminentis eſt, quemadmodum ex
(§. 822); *horroris definitio, quam dedimus,*
is.

onſenſu definitionis horroris cum communi uſu loquendi
adeo obvius ſit.

§. 839.

ex adventu mali improviſo (§. 829), horror — *Horror quando cum terrore conjungatur.*
(§. 837); *ſi malum ex improviſo imminens nobis*
ſ, horror cum terrore conjungitur.

 Conjun-

Digitized by Google

image
not
available

ınfirmatur per eadem exempla, quæ ad con-
lucunt. Sane puſillanimes de cauſa triſtitiæ,
ıdent, ſe infelices eſſe, quod omnibus licet
ınſequi nequeant, quod conſequi ſtudent.
ıe obſervatur in iis, qui in ſtudio aliquo ina-
nnem adhibeant diligentiam, libroſque ſibi
:iarum genere optimos prædicari norunt.

§. 844.

, qui oritur, ſi quis impedimenta in proſe- *Puſillanimitatis definitio realis.*
bvia tanquam inſuperabilia ſibi repræſentat.
mediorum & tanto major eſſe ſolet, quanto major erat
'uſceperamus. Et perinde quidem eſt, ſive impedimen-
iorum cogitanti, ſive eandem aggredienti.

§. 845.

vit, nec a propoſito ſuo ſeſe dimoveri patitur, de *Caſus ſpecialis puſillanimitatis.*
ferunt, nec aliorum conſiliis idem juvatur; *pu-*
im bonum proſequi ita decrevit, ut a pro-
ıtiatur, quin ingens ejus ſit cupiditas dubi-
gis igitur in votis habet, quam ut eodem po-
m reputare debet, ſi eodem non potiatur.
:ogitans nullaque reperiens omne præſidium
ubi his deſtitutum ſe videt, quæ mediorum
m defectum tanquam impedimentum inſupe-
t, quod obſtat, quo minus bonum, quod
tur, prouti ex ipſa impedimenti notione col-
ıiam itaque puſillanimitas oritur, ſi quis im-
ono obvia tanquam inſuperabilia ſibi repræ-
que oriri debet, ſi quis bonum vehementer
præſidii in conſiliis amicorum reperit, adeo-
s præſentis.
Ponamus munus vacare eccleſiaſticum, quod
'onamus porro eum non videre, quomodo
ſpem omnem in amico collocare, cujus com-
ci poſſe confidit, ut voti ſui compos redda-
commendationem amici haud multum valitu-
:itat, vel eſſe nulla, vel parum certa, ut iis
met; munus vehementer cupiens & durante
ſperans puſillanimis evadit. Hinc audias con-
ɔus conſiliis: neminem eſſe, qui ipſi ſuccur-
ıorantem audias felicitatem, imo ſummopere
uſantem infelicitatem & impatienter diris ne-
ventem, prouti quidem diverſimode diſpoſi-
tus fue-

image
not
available

ɔundat, & Germani, qui linguæ potentes ſunt, in rebus
: admodum ſeligunt.

§. 847.

ım cupiditatis ac ſpei vincentis metum ex dif-
ı. Appellatur etiam *Audacia*.

Animoſitatis definitio.

od vacat & quod a ſe ornari poſſe novit patronus, cujus
igitur poſſibilitate ejus obtinendi, ſpe lactatur animus
ɔno eſſe agnatum, quem is ſingulari favore complecti-
Jbi hoc cognoverit Titius, metu percutitur, ne hic ſibi
fficultate boni obtinendi oritur (§. 822). Enimvero ubi
e muneri obeundo parem, quod ex intentione Principis
piditate ſpes reſurgit ac vires capit, ut adeo propoſito
alacri animo executionem ejus adoriatur: quod ubi fit,
noſior fuerit, prorſus audax.

§. 848.

cupimus, obtinendi nobis expendentibus occurrat
:erto ſuperabiles, certe ſuperatu non prorſus im-
ı oritur. Quoniam difficultates boni, quod
ıtione obvias nobis expendentibus occurrit
n certo ſuperabiles, certe ſuperatu non pror-
hypoth. remotis autem difficultatibus bonum
btentu poſſibile, minimum non prorſus im-
præſentis videri debet. Quamobrem cum ex
obtinendi boni, quod cupiebamus, naſcere-
udamur, voti noſtri compotes minime facti
ſuperabilitate, ob quam obtentu nobis poſſi-
impoſſibile videtur *per demonſtr.* ſpes revivi-
atione mediorum enata fuerat (§. 800); cu-
ıt, atque adeo prædominantur. Quamobrem

Quando animoſitas oriatur.

poſteriori exemplo, quod modo ad illuſtran-
s in medium adduximus (*not.* §. 847). Inte-
continetur, ut ab eodem abſtrahi poſſit: id
n exemplum docet, quomodo animoſitas in
:monſtratio autem idem terminis generalibus

itis, demonſtrationes haud raro ad caſus ſpeciales ap-
ȷuid demonſtrari debet, demonſtratio obſcurior intelle-
vim facilius percipere poſſint, qui alias attentione ſuf-

§. 849.

rationem perſpicit, cur difficultates in proſecu-
ʒentes ſuperatu poſſibiles, aut ſaltem non pror-
ıis enim animoſus evadit; cupiditas boni ac
lebet metum ex difficultatibus ejus obtinendi
ortum

Animoſitatis ratio.

Digitized by Google

image
not
available

i, ſi bonum, quod cupimus, quo etiam mali
epræſentamus tanquam obtentu difficile, diffi-
oſſe confidimus, ſi vel maxime certo conſtare
rari poſſit, nec ne. Hæc ſatis conſona eſſe iis,
nonſtravimus (§. 848), palam eſt. *Carteſius* in
9, animoſitatem, aut audaciam affectum appel-
cutione remediorum ſeſe opponit. Nemo ſeſe
ſi quas ſuperari a ſe poſſe confidit, aut mini-
non poſſit nondum certo conſtare opinatur:
minus, quam *Gaſſendus* eum vocabulo tribuit
ni noſtræ reali (§. 850), conſequenter & nomi-
imus (§. 848), conformis eſt.

rum bonorum referri debeat, in ſuperioribus jam monui-
r, qui non ſua ſponte idem admittat. Malum igitur vide-
e adeo cum malo colluctatur, qui idem evitare ſtudet.

§. 852.

ex mora boni venturi, quod ſperatur, per- *Deſiderii definitio.*

oris peregrinis, in quas excurrerat, reducem nobis per
m ſuum ac ſignificare, quod in eo jam ſit, ut ipſemet ad
adventum ejus, quem nobis plurimum voluptatis allatu-
tim advenerit, moram impatienter ferimus. Tædium,
deſiderii nomine compellamus. Differre hoc tædium tan-
m ab aliis ipſo ſenſu interno docemur.

§. 853.

mum deſiderare bonum dicimur, ſi ſpei ſuper- *Definitio realis deſiderii.*
ventus ſubortum (§. 852); *Deſiderium oritur*,
ſperamus, tædium nobis creat: id quod exem-
iderii illuſtravimus, a poſteriori confirmatur.
s eſt ex nominali immediate fluens,

§. 854.

dedimus, communi uſui loquendi conformis. Com- *Definitio deſiderii nominalis communi uſui loquendi conformis.*
um expoſiturus *Martinius* in Lexico: deſide-
abſentium & nondum adeptarum concupiſcen-
eſiderii facit res abſentes, quas nondum adepti
, nos deſiderare ea, quorum obtinendorum ali-
ta enim deſiderium diſtinguitur a cupiditate,
iciter talis. Quodſi dicas ea quoque deſiderari,
s nulla nobis ſupereſt; id dici ſubinde non ne-
ſtantia loquendi fieri palam eſt: cujus ſi vel ma-
abeat, noſtra tamen parum refert, cum in phi-
oquendi ſimus alieni. Enimvero ad deſiderium
pectatio, alias enim a ſpe non differret (§. 800).

Digitized by Google

image
not
available

iares affectuum ſpecies conſtituiſſe videmur, qui ad alios
orum quorundam affectuum aliorum alternatio obtinet;
ctus præſentes, ut differentiam caſus, in quo *Carteſius* ani-
i tribuit tanquam affectum a ceteris diverſum, a caſibus
picias. Etenim in illo caſu affectus, qui alternant vices,
alter evaneſcit; in ceteris vero caſibus quod in alio affe-
dificatur, ut naturam mutet, ac plures affectus ſibi invi-
: diverſus a ſimplicibus. Uberiorem lucem his affundet
te explicabuntur, quæ nunc confuſe percepta indicantur.

§. 855.

Hilaritatis definitio.

quod malum ſit præteritum, vel metus mali
.
norbo decumbat, quem ipſi fatalem prædicunt Medici;
ro malo reputantes. Enimvero ubi nobis nuntiatur ipſum
onem in numerum bonorum referimus. Atque adeo ex
uod cum ſingulare ſit ab alio gaudio differens ex bono
quod in nos collatum poſſidemus, hilaritatis nomine ve-
Ich bin frohe, das das Unglück vorbey iſt, oder das das Un-
ilaritas eſt is affectus, quem Germani *Frölichkeit* appel-

§. 856.

Quando oriatur.

nobis repræſentemus malum, rem tædii creatri-
n amplius creaturum. Oritur enim ex eo, quod
netus mali evanuerit, adeoque præteritio ma-
ectus, ubi ad animam refertur (§.56 *Ontol.*),
ponitur & ipſe (§.118 *Ontol.*). Enimvero ſi
tanquam rem tædii creatricem conſideramus
i ſpectamus tanquam præteritum; utique co-
i non amplius ſit creaturum. Quamobrem ubi
quod nos vexavit, tanquam nobis non am-
ritas oritur.
x eo, quod alterum hilarem eſſe jubentes ea
ndere debeat, quantum tædium perceperit
i penitus ſit liberatus, veluti cum quis luget
norbo diuturno & difficili tandem extincti,
mus.
ionem realem, quæ modum oſtendit communi praxi
s excitandi.

§. 857.

Nũ definitio hilaritatis uſui loquendi conformis.

atum vocabuli in Philoſophiam introduxit
ti tribuimus; ***receptum tuemur ſignificatum non***
diſſentire videtur (§.147.144 *Diſc. prælim.*).
pugnare videatur ſignificatui, quem hilaritati tribui-
lo apud *Terentium* legitur, *Hilarem hunc ſumamus diem*,
us. Neque in ſimili caſu, quando Germani dicunt,
letur. Enimvero ſi curatius rem conſideres, cum hic
ſolet ejus, qui ab omni tædio liberatus voluptate præ-
rem videmus, eum ſeponere jubemus quæ tædia creant,

 quaſi

image
not
available

m voluptatem percipimus (§. 558); tædium mus, ex quo ante voluptatem percipiebamus, um, quando faſtidium oritur. Id vero pror- noſtra faſtidii. Vulgo non attenditur, quod m ſit, adeoque nobis ſufficit tueri ſignifica- t, quem vocabulo tribuit *Carteſius*.

eo patet, quod extraordinarius ſanguinis ac fluidorum vetur, quando quid faſtidimus: id quod affectum ar-

§. 862.

Iræ definitio.

rtum ex injuria nobis vel aliis illata, conjun- n intulit. *Carteſius* vocat *indignationem*, ſi in-

s beneficia, ac is ingrato animo nos diffamat; injuriam at, tantoque major injuria habetur, quanto majora in . Quodſi jam nobis narrantur calumniæ, quibus famæ ira exardeſcit animus. Quod vero ſit triſtitia quæ- us permixta attendentibus patet. Odium enim pro- ſcentibus ſatis aperte manifeſtat. Triſtes nos eſſe ira de-

§. 863.

Pudor quando iræ permiſceatur.

acta famam noſtram lædit, ſaltem opinione no- Etenim ſi injuriam ab altero factam nobis re- .862): ſi eandem injuriam nobis repræſenta- verſam, ex opinione cenſuræ aliorum, quam . 779). Quamobrem ubi utrumque una ea- t; ira & pudor ſimul in anima cooriuntur, ntur, ut a ſe invicem non diſtinguantur, l durat.

ermiſceri a poſteriori patet, ſi in rationem tum deprehendemus, nos ideo iraſci, quod amus factum alterius, quoniam cauſæ pudo- quam cauſæ iræ, atque adeo illam cum hac

lter fecit, quod nobis malum eſt. Malum vero judi- erit. Unde patet cum ratio rationis iræ ſit ratio pudo- pudor.

§. 864.

Quando pœnitentia iræ permiſceatur.

iam ab altero nobis factam, noſque in cauſa eſ- intulerit; pœnitentia iræ permiſcetur. Dum riam ab altero nobis factam, ira exardeſcit m nos in cauſa eſſe exiſtimamus, quod eam a nobis male facta ſunt, nobis conſcii ſu- os eorundem pœnitet (§. 759). Quoniam

igitur

Digitized by Google

image
not
available

§. 867.

us concurrentes appetitum vel averſationem ve- *Ira unde intendatur.*
ent (§. 603), affectus vero vehementior eſt, ſi
efficitur vehementior (§. *cit.*); *ira vehementior*
pauciores affectus majore, vel minore gradu eidem

ecedentes inquiramus, quinam affectus iræ ſocientur; ve-
poſteriori addiſcere licet.

§. 868.

altero nobis factam æſtimamus ex damno, quod *Definitio iræ realis.*
ero æſtimatur ex eo quod ſit malum reſpectu no-
am factam arbitramur; *ira oritur ex opinione mali*
aliis emergentis (§. 862). Atque in his conſiſtit

ne injuriæ aliis factæ, eam contrario affectu impediri neceſſe
ejus, cui fit injuria: juvatur quoque odio ac invidia quibus
um alteri intulit.

§. 869.

tarum memoria per præſentem nobis refricatur; levi *Vehemens ira ex levi cauſa.*
mur. Etenim ſi injurias præteritas cum præſente
nus; ira non modo naſcitur ex præſente, ſed ex
). Quare cum perinde ſit, ac ſi injuriæ omnes ali-
ſſæ nunc demum factæ eſſent; cauſa quidem præ-
iræ cauſa levis non eſt. Quoniam tamen nos ad præ-
tendimus, atque ex ea ſola iram naſci arbitramur;
s videtur ex levi cauſa, & levis cauſa iram revera

gere poteris veritatem propoſitionis ex eo, quod
er iraſcentes, ubi iiſdem exprobraveris, quod ob
tantam iram ſe provocari patiantur, reſpondeant
rias fuiſſe ab eodem illatas, aut, ubi cauſam tan-
idem indicare voluerint, ſaltem regerant, ſe pro-
tam vehementer iraſcantur. In ſe autem unuſquiſ-
arum memoriam facilius deprehendere valet, ubi
iram concitatur.
jicere lubet injuriarum ab aliis nobis factarum & vi imagina-
ſſi ſumus ab eo, qui jam ad iram nos concitat, confuſarum,
s in omni affectuum genere obtineant atque eorundem vehe-

§. 870.

quendi ac recepto ſignificatui conformis. Ira res notiſſi- *Definitio iræ num uſui loquendi*
alio facillime diſtinguitur. Nemo igitur eſt, qui
ur, quando nos ab altero offenſos eſſe exiſtimamus,
quod-

image
not
available

definitione iræ reali ſatis conſpirat (§. 868), ſi
ndignationem diſceſſeris, quam hic non atten-
a docet. Etenim ex verbis *Carteſii* non aliud col-
dignatio affectus lenior videatur, quam ira, ita
:hendatur. An vero ira tantummodo gradu dif-
dignatione, an indignationi aliquid ſuperaddat,
s tamen probabilius videtur ex adjecta vocula
erientia ſatis loquitur, ſubinde nos iraſci ob in-
ı prorſus modo, ac ſi ea nobis facta fuiſſet, ut
us reſpexiſſe videatur *Carteſius*, in quibus diffe-
:.

§. 871.

ctæ intelligimus cupiditatem mali alterius, pro-
:ramus tanquam cauſam mali nobis præſentis.
:onſilia Titii, quorum ipſum participem fecerat, atque pro-
ius adeo conſilium nocendi Mevio capit, ex damno ejus gau-
malum Mevii, propterea quod is cauſa mali ipſi præſentis.
t.

Cupiditas vindictæ quid ſit.

§. 872.

ditate conjungitur. Conjungitur enim cum odio
fecit, ſeu mali nobis præſentis cauſa eſt (*§.862*),
:jus, cui iraſcitur, voluptatem percipit, & ideo
fficiatur (*§.664*). Quoniam itaque malum ipſius
.*613*), imo propter odii vehementiam (§. *862*)
malum ejus, cui iraſcitur, ideo cupit, quod eum
ı præſentis conſiderat. Cum ira itaque cupiditas
.*871*).
nifeſtum eſt, cum ira arcto admodum vinculo con-
iditatem. Audias enim iratos neſcio quibus diris
:untur, imo ubi præſens fuerit, ad eundem ver-
n eoſdem impelli videas. Cupiditas vindictæ in
, ut eam ideo iræ definitionem ingredi fecerit *Gaſ-*
l id, quod vindictæ cupiditas ex odio fluat, ex eo
ceat factum alterius, quia in nos injurioſum, ſeu
bis repræſentemus tanquam malum reſpectu noſtri

idictæ fluunt, quæ in irato obſervantur. Spirat eam vultus &
verba & facta.

Iræ cum cupiditate vindictæ nexus.

§. 873.

ercipimus ex injuria nobis ab altero illata, a vin-
lienum habemus animum, *Indignatio* oritur. Ger-
Atque adeo patet *iram ab indignatione cupiditate*

Indignationis definitio realis, & quomodo

rica.

image
not
available

mus ira exardeſcere debet, ſi eum amamus, cui in-
vero, qui injuriam infert, odio proſequimur.
ira ſit major, quam quando aliis ob injuriam nobis factam
iræ in caſu priori a magnitudine amoris, odii ac injuriæ illa-
ne illatæ injuriæ pendet ſola, niſi affectus ſocii alii concur-
dente intendatur ira (§. 867).

§. 877.

Quando tantummodo indignemur, imo ne quidẽ indignemur.

nobis, vel aliis injuriam facit; ei non iraſcimur, ſed
imo ſubinde ne quidem indignamur. Si enim perpen-
aliis factam; alterum conſideramus tanquam cau-
, adeoque malum exiſtimamus, quod id fecerit
enter tædium ex eo percipimus, quod id fecerit
, qui injuriam intulit, amamus *per hypoth.* ex ejus
eo, quod ipſi malum eſt (§. 613), ipſimet tæ-
). Impoſſibile igitur eſt ut idem nobis repræſente-
um (§. 612 *Pſychol.* & §. 28 *Ontol.*), conſequenter
5). Quoniam itaque a tædio ex injuria illata per-
dictæ (§. 871); ei qui injuriam intulit tantummo-
: imo, ſi tantus fuerit amor, ut obſtet, quo mi-
obis facta percipiamus, dum alterum non malo in
ſito quid feciſſe arbitramur, ne indignamur qui-

onfirmant exempla parentum liberos impenſe aman-
odo indignantur, quando lædunt, vel injuria affi-
vero vindictæ cupiditate in irato abripiuntur. Si-
enſæ amicorum, quos inſigniter amamus, nos tan-
nem provocantes, non vero ad iram, ut adeo vin-
n habentes animum facile in gratiam cum iis redea-
uriam ipſis condonemus.
tioni locum eſſe non modo in caſu injuriarum aliis illatarum,
nobis factarum. Quoniam ab indignatione abeſt vindictæ cu-
ragitur (§. 872); illa in querelis, hæc in conviciis ac minis
s alii intervenerint. Quicquid ſit, querelarum tamen in caſu
rum in poſteriore ſemper ſupererit veſtigium aliquod.

§. 878.

Odium in indignatione quomodo ſe habeat.

lium quidem oritur, ſed vires non capit, quin ſtatim po-
m indignantes alteri tædium percipimus ex injuria
(§. 873). Quare cum nobis factum alterius diſpli-
adverſus eum oritur (§. 677). Quoniam tamen ab
dictæ cupiditas (§. 873), adeoque indignatus alteri
nti minime cupit (§. 871); ex eo, quod malum eſt
r quod eidem tædium creat (§. 613), voluptatem
805). Quamobrem cum voluptas iſta ex odio fluat
s non capit, ſed ſtatim extinguitur.

 Hinc

Digitized by Google

image
not
available

C T I O II.

TATIS APPETENDI

& Commercio mentis cum corpore.

C A P U T I.

oluntate ac Noluntate.

§. 880.

Ppetitus rationalis dicitur, qui oritur ex diſtincta boni repræſentatione. Unde independenter ab appetitu in genere definiri poteſt, quod ſit inclinatio animæ ad objectum pro ratione boni, quod in eo ineſſe diſtincte cognoſcimus, vel nobis cognoſcere videmur. Dicitur autem appetitus rationalis *Voluntas*. *Appetitus rationalis ſeu Voluntatis definitio.*

E. g. Ponamus Titium in bibliopolio reperire librum,
dumque illum evolvit in eo deprehendere, quæ cognitu ſibi
utilia exiſtimat. Librum igitur iſtum bonum judicat hoc ni-
quæ mihi utilia ſunt cognoſcere valeo. Liber, ex quo utilia co-
rgo liber iſte bonus eſt. Dum igitur librum iſtum appetit;
oni notione, quatenus nempe bonum judicatur, quod auget
. gr. Si quis Mathematicus fuerit, mathematicam: *Si Phyſi-*
, theologicam. Eſt igitur appetitus iſte rationalis, quate-
mus, diſtincte indigitare valemus. Et dum librum iſtum ap-
anur. Et quando eundem emere decernimus; eum emere

§. 881.

Ct, quæ oritur ex diſtincta mali repræſentatione.
æverſatione in genere definitur, quod ſit reclina-
o ratione mali, quod in eo diſtincte nobis cognoſce-
nobis *Noluntas*. *Averſationis rationalis ſeu Noluntatis definitio.*

in bibliopolio reperire librum, dumque illum evolvit in eo
da atque erronea, ut inde colligat auctorem ſcripſiſſe de rebus
um igitur iſtum, qui ad animum nonniſi erroribus ac abſurdis
s videtur, malum judicat hoc nixus ratiocinio: Ex libro hoc
oribus ac abſurdis opinionibus repletur. Liber, qui animum
rdis opinionibus replet, malus eſt. Ergo liber iſte malus eſt.
erſatur, averſatio iſta naſcitur ex diſtincta mali notione, quatenus
ri poteſt, cur librum averſetur. Eſt adeo averſatio rationalis, &
ſamur, eum nolle dicimur. Et quando nos nullis rationibus
m emamus; librum emere nolle dicimur.

§. 882.

dicitur *Volitio* in oppoſitione ad Voluntatem, quan-
e denotat, ſeu potentiam, aut poſſibilitatem actum *Volitio & nolitio quid dicatur.*

iſtum

image
not
available

ore proficuum, quatenus ſcientiam ex eo augere intelligit, eum ſibi creare tædium, quod indigredi, quæ vires ſuas longe ſuperant; in tertio e habet ad librum, eumque ſibi nullius utilitatis mo librum appetit, naſcente volitione ex ratione undem averſatur, naſcente nolitione ex ratione tertio denique eum nec appetit, nec averſatur, d appetendum, quam ad averſandum, & anima Quodſi tamen quis tibi dixerit eſſe librum rariſſiquæſiverit Mevius & cui donum magis acceptum ſto; amore amici impulſus eum appetis, quatenus candi eidem voluptatem. Accedit adeo ratio ſingu- Quodſi jam appetentem admoneat Titius, non eſ- quem Mevius appetit, ſed alium ab hoc prorſus habeat titulum. Hunc, quem vides, nihil contiialia tantummodo plurimoſque errores. Mutato de degenerat in averſationem: ſed ſingularem hic reiat, clariſſimum eſt. Patet igitur volitionem omittem, nolitionem demum naſci ex ratione quadam

illuſtrare propterea quod maximi momenti eſt actum nolitiodiſtinguere. Excitanda igitur fuit attentio lectoris, ut acumidifferentiæ, in quo & volitio, & nolitio ceſſat, ab eo, in quo s naſcitur. Etenim omnis praxis philoſophiæ moralis in eo confiæ animam transferamus ad appetendum, vel averſandum.

§. 886.

atis, noluntatis, volitionis, nolitionis in fixo ac determinon alium iiſdem tribuunt, quam nos iiſdem tribuimus. v ulgo ſub voluntate comprehendi & actum volitioxplicante *Goclenio* in Lexico voluntas dicatur propen intellectum, hoc eſt, quod intellectu conceptum & malum fugiendum, imo adeo late ut ipſum etiam onem ſenſitivam ſubinde ſub ſe complectatur; idem lim Stoicos, qui accuratius diſtinxerunt inter ſe mi quos ſecutus *Cicero* eſt, voluntatem non accepiſſe niſi petitu rationali boni. Ita enim ex *Cicerone* loc. cit. *Go*quit, objecta ſpecies cujuſpiam eſt, quod bonum vicendum impellit ipſa natura: id cum conſtanter, prunodi appetitionem Stoici βούλησιν appellant, nos appellauam illi putant in ſolo ſapiente eſſe, quam ſic defi, quæ quid cum ratione deſiderat. Ab ea differt libido. æ adverſus rationem incitata eſt vehementius, ea libi-

Num termini hactenus explicati ſint recepto ſignificatui conformes.

do eſt,

Digitized by Google

image
not
available

tione libri expectat incrementum ſcientiæ, intelligimus cur
ro illam expectationem eſſe motivum volitionis (*not*. §.887).
bi metuit ab erroribus ac abſurdis opinionibus, intelligi-
. Conſtat vero denuo metum iſtum eſſe motivum nolitio-

§. 889.

r in anima volitio, nulla nolitio. Sunt enim motiva
m volitionis ac nolitionis (§.887). Enimvero ſi-
ır potius ſit, quam non ſit, nil datur (§. 70 *On-*
c datur actus volitionis, nec nolitionis in anima.
ıs datur in anima volitionis actus, nec ullus in ea-
s.

Motivorum neceſſitas.

propoſitionis ſatis ſuperque liquet, ideo a philo-
Neque enim ullum in medium afferri poteſt exem-
nos quicquam vel voluiſſe, vel noluiſſe ſine mo-
n obſervandis motivis, atque in iis agnoſcendis:
eri poſſe, nullum huc uſque exemplum in medium
ratis aſſeruerunt.

; motivis hæreas in caſibus ſpecialibus, iis præſertim, ubi
aulo penitius inſpicienda ſunt, ut conſtet, quid eorum lo-

§. 890.

ntatio boni ac mali diſtincta, nempe repræſentatio bo-
tio mali nolitionis. Sunt enim rationes ſufficientes
litionis (§.887). Enimvero repræſentatio boni eſt
s, repræſentatio mali ratio ſufficiens averſationis in
cum appetitus & averſatio rationalis ab appetitu
ſenſitiva nonniſi in eo differant, quod rationalis ex
ſcatur, appetitus vero ſenſitivus & averſatio ſenſi-
um trahant (§.880.881.580.582); motiva eſſe ne-
o boni ac mali diſtincta, illa nempe volitionis, hæc

Motiva in quo cōſiſtant.

at et, modo ad volitiones ac nolitiones animum ad-
um tibi repræſentas tanquam ad ſcientiam augendam
æſentas tanquam bonum, & quidem quoad te (§.
rum ideo habere velis, quod iſtam utilitatem tibi
ficiens volitionis (§.56 *Ontol.*), conſequenter moti-
boni (§.887), & quidem, cum notionem boni diſtin-
ua librum bonum eſſe judicas (§.880), repræſentatio
n modo idem patet in caſu nolitionis. Sane dum li-
tanquam eum, unde animus erroribus ac abſurdis
ſſit, eum tibi repræſentas tanquam malum quoad te
librum ideo habere nolis, quod librum talem tibi

Digitized by Google

image
not
available

mpugnant: imo plerique ſibi perſuadent confeſſionem iſtam atem oſtendendam, cum quid ſit demonſtratio ignorent, ualem analyſis demonſtrationum alibi (§. 551. & ſeqq. *Log.*) no, qui acumine pollet, ignorantiæ & dubitationis confeſſionem i patitur, quod non patiuntur niſi qui hebetioris ſunt ingeere non poſſint. Noſtrum vero eſt juvare acumen eorum, ullitatem perſpicere debent: quamobrem in expendendis

§. 893.

etitus, quoties quid appetimus; id nobis tanquam boverſatio fuerit ſenſitiva, quoties quid averſamur; id ræſentamus. Si nulla datur ratio appetitionis, vel appetitus ſenſitivi, vel averſationis ſenſitivæ; nulla ppetitio, nulla averſatio, ſeu nihil actu appetimus, *tol.*). Quamobrem ſi quid appetimus, ratio ſuffiquid averſemur, averſationis adeſſe debet. Ratio onis eſt repræſentatio boni; averſationis ratio ſuffio eſt (§. 586). Ergo ſi appetitus fuerit ſenſitivus, d, id nobis repræſentamus tanquam bonum. Si va, quoties quid averſamur, id nobis repræſenta- *Objectū appetitus ſenſitivi & averſationis.*

is aſſerti eodem modo probatur, quo præcedens convero ſibi perſuadent acumine, quod ad interiora aniır, deſtituti nullam adeſſe repræſentationem boni, us ſibi conſcii ſint, quæ in ideis confuſis latent non n eas evolvere neſciant. Difficilius quoque latens apionis ratio in apricum producitur, ut adeo ſuæ ignoabeant, qua ſibi rationem nullam adeſſe perſuadent. m ſubjungimus præcedenti, ne ad appetitum, & averſatioideamur, quod appetitui ſenſitivo & rationali commune eſt, , ubi ſine motivo quid velle, vel nolle videmur, appetitus, parte rationalis ſit, ex parte vero ſenſitivus ſenſitivave. Pertinet objectis nulla nobis videtur adeſſe ratio intrinſeca, cur unum alribus habeantur. Sed hæc ex ſequentibus magis eluceſcent.

§. 894.

ur, quod malum eſt; idem appetit, vel vult: & ex adetur, quod bonum eſt; idem averſatur, vel non vult. Si etur bonum, quod malum eſt; id ſibi tanquam bonum per ſe patet. Enimvero quam primum quid ſibi repræm, idem appetit (§. 589). Ergo quod malum eſt api bonum videatur. *Malum quando appetamus, bonum quādo averſemur.*

malum videtur, quod bonum eſt; is per ignorantiam, epræſentat tanquam malum, adeoque id averſatur (§. bonum eſt averſatur, ſi quidem ipſi videtur malum.

irmatur a poſteriori inde, quod quæſiti qui malum ap-

Digitized by Google

image
not
available

-edium evitandi majus, cum bonum ſit evitare magnum -ectu malum minus ſibi repræſentat tanquam bonum. -ppetit, quod bonum ipſi videtur hoc reſpectu quoad -etit ſub ratione boni (§.895). *majoris evitandi gratia appetamus.*

-ens per modum corollarii ſubſumi quoque poteſt ſub -m minus malum appetimus, majoris evitandi gratia, Appetimus igitur iſtud ſub ratione boni.

-opoſitio a poſteriori. Si quis ære alieno gravatus non -dens quomodo ex periculo ſibi ac famæ ſuæ inde emer-, niſi mors afferat finem omnium malorum, manus vio-etipſi injicit; is autochiriam non in ſe bonam judicat, -amen malum exiſtimat mortem, quam vitam tædiis ſi--enam, atque minus hoc malum ideo appetit, quod ip- majore. Liberatio ab ære alieno ac periculis ſibi ex eo -d quis ſolvendo non ſit, bona utique exiſtimari de--ue eadem cum autochiria connexa eſt; eatenus eam in bonum judicat. Atque adeo hanc intendit, hanc ap- violentas ſibi infert. Autochiriam vero tantummodo -ine ea finem, quem intendit, conſequi nequit. Uni- ſatis ſuperque declarat, quomodo minus malum ap- quod ſit medium evitandi malum majus, ſub ratio-

-eſt, mortem eſſe malum majus, quam pericula ex eo imminentia, -t. Neque enim hic de rei veritate, ſed de appetentis opinione agi- eadem opinio eſt.

§. 898.

-is unum alteri præferendum; id præfertur, quod judica- -i plura ſint objecta, quæ bona judicantur quoad nos; -petimus, quam alterum (§. 589), adeoque ex eo, -ntur bona quoad nos, nondum intelligitur, cur unum -onſequenter in eo ratio electionis unius ex aliis ſuffi-. Quoniam tamen ſine ratione ſufficiente nil quicquam *-tol.*); ratio quoque ſufficiens adeſſe debet, cur unum adeoque magis appetatur quam alterum. Enimvero -petentes id nobis tanquam bonum repræſentamus quo-, quod magis appetimus quam alterum, nobis utique -um repræſentare debemus. Patet igitur ſi ex pluribus -æferendum, id præferri, quod melius judicatur. *Quodnam alteri præferatur.*

-ur a poſteriori. Ponamus nobis offerri duos nummos -n eſſe eligendum. Ponamus nobis conſtare, unum ha--inus, alterum ad trutinam appenſum legitimo ponde--namus præter hanc ponderis differentiam nullam aliam notari,

Digitized by Google

image not available

: *der Erſte*, *der beſte*, id eſt, optimum eſſe eum, quem
imus. Sufficit adeo ratio levicula ad id; ut numınum
amus, etſi non ſufficiat ad id, ut eundem appetamus,
trius jam ſit determinatus per rationes alias prævias.
quos, qui mirantur, rationem adeo leviculam philoſopho videri
n, ſeu voluntatem determinandum, atque eodem magis dignum
hic habeamus exemplum volitionis abſque ulla ratione. Enim vero
rtum ac exploratum mihi eſſet iſtam objectionem convenire homini
efectu acuminis philoſophici confunduntur, quæ a ſe invicem diſcerni
eta fuerunt, ſcilicet ratio, qua appetitius determinatur ad alteru-
, qua unum alteri præfertur, atque adeo appetitus plenarie deter-
quam ad alterum. Etenim ſi rationem ſufficientem deſideres, cur
, ad eam quoque requiritur id, ob quod alterutrum appetere li-
tionem deveniretur. Præterea lubenter audirem, quidnam ratio-
ilosophicum videri debeat, ſi quis dicat appetitum jam ad alteru-
i ad unum eorum ſine ulla ratione, quam ſi affirmet idem fieri ra-
, ubi magis ardua deficit. Enimvero non opus eſt verbis, ubi
. Novimus enim homines in rebus maxime arduis, ubi ratio de-
onis non ſufficit, quam habent, ad conſilia amicorum cœca, ad
n & neſcio quas rationes ſubinde prorſus ridiculas confugere. Sane
eteris circumſtantiis ſpectentur, leviculæ ſunt, imo in ſe ſpectatæ
. Sed ubi circumſtantiis omnibus probe excuſſis expenduntur, le-
ſatisfaciunt. Abſit igitur, ut dicamus nos ſine ulla ratione quid
nascens flectitur ratione levicula in alterutram partem, nobis

§. 900.

, *nec adeſt aliqua intrinſeca*, *vel extrinſeca quædam ra-* *Ex duabus actionibus æquipollentibus quãnam ſeligamus.*
uibus in dato caſu locus eſt, *unam potius eligamus*, *quam*
us, *quæ nobis magis familiaris eſt*. Etenim ſi quid duo-
agnoſcimus, nec utrum hoc modo, quam altero fiat
atio intrinſeca, cur hoc potius modo, quam altero id
a paritas ſaltem opinione appetentis adſit. Ad rationes
veniendum (§. 899). Jam cum nulla adſit *per hypoth.*
us altera ſeligenda attentis nobis ſuccurrit, quod alias
mili caſu (§. 109. 174). Quamobrem eam alteri præfe-
milia ris eſt.

præſentem jam alias in Annotationibus in Metaphyſi-
mate editis §. 158. exemplo luculento ex Algebra peti-
mirum x & y duæ quantitates incognitæ, ſitque *per hy-*
$= b$. Sive x denotet quantitatem majorem & y mino-
ratione y majorem & x minorem; erit in utroque caſu
Quodſi jam æquationes ſint reducendæ, perinde eſt
, ut ex utraque eruatur valor ipſius x, ſive ita inſtitua-
inveſtigetur valor ipſius y. Quicquid horum fiat, in
tionem quadraticam, ſcilicet $ay - yy = b$, & $ax - xx = b$.
uas habet radices, quarum altera quantitatem majo-
n indicat. Quæ igitur ratio ſuadere poterat, ut æqua-
tiones

image
not
available

ma eſt. Quamobrem ſi quid hæc animo volventium at-
t; nulla prorſus ratio eſt, cur a propoſito noſtro re-
o id eligimus, quod iſto temporis articulo attentio-
nque de cauſa in ſe trahit.
n confirmari poteſt exemplis algebraicis, ubi v. gr. re-
us contra conſuetudinem: ibi enim acutioribus inno-
quod oculorum aciem & cum ea mentis attentionem in
s litera, quam in alia. Idem quoque ſubinde obtinet
urei ex duobus in menſa collocatis, in quibus non eo-
er obtutum defigimus, dum deliberamus, quemnam
nus, non reperientes rationem intrinſecam extrinſe-
um alteri præferamus. Quodſi quis in poſterum ad
ntam mentem afferre voluerit; is propriis experimen-
em, verum etiam præcedentes propoſitiones confir-
nim nos eo fine adducimus, ad experimenta ex ſeipſis
vitant & modum ea capiendi commonſtrant.
in præſente caſu non minus, quam in ceteris rationem, qua ap-
ectitur, non eſſe confundendam cum ratione, cur appetatur: id
olent, quibus ratio allegata ad flectendum appetitum non videtur
cur in hanc potius partem feratur, quam in aliam.

§. 902.

dicuntur, quas anima obſervat in appetendo. *Regulæ appetitus.*
ppetitus ſunt propoſitiones proxime præcedentes (§. 892 & ſeqq.).
gulas iſtas propoſuimus, quam ut appetitus inde explicemus, quo-
iis erit negotium.

§. 903.

ur principium generale regularum appetitus. Unde *Lex appetitus quid dicatur.*
r ratio regularum appetitus (§. 866 Ontol.).
n legis, quem ſupra termino tribuimus in ſimili caſu, veluti
finiremus (§. 84).

§. 904.

ec propoſitio: Quicquid nobis repræſentamus tanquam bo- *Lex appetitus quænam ſit.*
peti mus. Veritatem propoſitionis quoad appetitum
m evicimus in ſuperioribus (§. 589). Quod vero
gularum appetitus tam ſenſitivi, quam rationalis,
ſtrationibus (§. 590 & ſeqq. atque §. 892 & ſeqq.).
s (§. 903).
olim agnovere Veteres, & ejus uſus ampliſſimus eſt in philo-
r, quatenus determinatio appetitus in noſtra poteſtate eſt: id
æ virtutum.

§. 905.

ſunt, quas anima obſervat in averſando. *Regulæ averſationis.*
erſationis ſunt propoſitiones proxime præcedentes, quibus doce-
mur (§. 892 & ſeqq.). Sane non alium in finem regulas iſtas in
n ut per eas explicare poſſimus, cur in dato caſu anima quid
caſu quid averſari debeat.

Digitized by Google

image
not
available

oræ præſente. Sed problematis tot ſunt caſus ſpeciales, quot virtu-nt appetibilium ſpecies, quibus habitus morales variant. Unde philoſophia morali cum hujus problematis ſolutionibus ſpeciali-

§. 910.

li plerumque miſcetur ſenſitivus. Appetitus enim rationa-ĉta boni repræſentatione (§. 880), ita ut feratur in eneficio intellectus diſtincte cognoſcimus bonum eſſe. us noſter nunquam prorſus purus (§. 315), adeoque jectum bonum judicatur, ſemper aliquid confuſi atque (§. 313). Quatenus igitur quidpiam confuſi admiſce-r ſenſitiva (§. 580). Appetitui adeo rationali plerum-ſitivus.

Appetitus ſenſitivus rationali permixtus.

ritas propoſitionis manifeſta eſt. Ponamus nos cogno-n aliquod eſſe ſalubre, atque nullum nobis de hoc effe-n. Appetitus rationalis fertur in medicamentum, hoc em medicamentum iſtud ſumere volumus, & ut nobis . Jam ponamus porro nos jam alias uſos eſſe hoc me-onem ſtatus præternaturalis in corpore a ſumto medi-atque inde hilares factos exultaſſe. Quoniam imagina-idea quadam confuſa repræſentat (§. 117); ex hac ena-) appetitui rationali permiſcetur. Imo imaginatio an-rix & memoria eorundem conſervatrix ideæ confuſæ, tanquam bonum repræſentatur, occaſione rationis di-od ſit ad ſanitatem reſtituendam convenientiſſimum, diverſitate ſubjecti appetentis & circumſtantiarum ad-uæ in appetitum influunt & ſenſitivum rationali per-

nare iis, quæ ad propoſitionem præcedentem dicta ſunt de raritate onalis cum ſenſitivo. Enimvero levi attentione tollitur dubium. non obſtante fieri poteſt, ut appetitus ſenſitivus ſit rationali con-amentum fuerit ſaporis ingrati, ut ab eo abhorreat æger, ita ut uando vix ori ingeſtum fuit, etſi avide admodum idem appeteret, o judicium ferens de ſapore idem ſumere nolit, utut antea vellet. nſitivus rationali ex alia ratione; eidem vero hoc non obſtante con-adeo nulla hic contradictio (§. 31 *Ontol.*).

§. 911.

dicitur, ſi ab appetitione nos non facile dimoveri pa-ſu *averſatio fortis* dicitur.

Fortitudo appetitus & averſationis.

averſationem fortem, nemo ignorat.

§. 912.

itus ſenſitivus habet gradus (§. 599), ſi rationali per-pro diverſitate gradus ſui diverſimode intendere de-*appetitus ſenſitivus rationali permiſcetur*, conſequenter &

Appetitus rationalis per ſenſiti-

 ſi cum

image not available

: utraque in eodem objecto concurrat, inter ſe con-

§. 917.

tus rationalis & ſenſitivi atque conſenſus averſationis uno nomine dici poſſunt *Conſenſus facultatis appetendi* *erioris*. Quodſi una appetit, quod altera averſatur; lo & averſando vocatur *Pugna partis ſuperioris ac infe-* *endi*.

Pugna partis ſuperioris ac inferioris partis appetendi.

:um ſatis ſuperque eſſe perſuaſum, quod medicamentum aliquod entionem ad effectum hunc medicamenti dirigit, appetitu ratio- t dum odorem ac ſaporem medicamenti ſibi tanquam valde mo- e imaginatio repræſentat alios ſtatus præteritos ob odorem ac ſapo- :ſtum nobis tædioſos; confuſa hæc medicamenti tanquam mali verſationem ſenſitivam gignit. Appetitus adeo rationalis & averſa- erior & inferior facultatis appetendi ſibi mutuo contrariantur & in pugnantia pugna utriuſque facultatis conſiſtit.

§. 918.

am bonum quoad nos repræſentamus, quod confuſe perce- & contra; pars facultatis appetendi ſuperior cum inferiori

Quando pugna iſta detur.

n diſtincte nobis tanquam bonum quoad nos repræſen- ionalis in idem fertur (§. 880). Quodſi vero idem no- quoad nos confuſe repræſentamus; averſatio inde oritur Pars igitur ſuperior appetit, quod inferior averſatur. tincte nobis tanquam bonum quoad nos repræſenta- : perceptum videtur malum; inter partem facultatis n ac inferiorem pugna oritur (§. 917).
nobis tanquam malum quoad nos diſtincte repræſen- one averſamur (§. 881). Quodſi vero idem tanquam obis confuſe repræſentamus, appetitus ſenſitivus in). Pars igitur ſuperior averſatur, quod inferior ap- ubi diſtincte nobis tanquam malum repræſentamus, ptum videtur bonum; inter partem facultatis appeten- eriorem denuo pugna oritur (§. 917).
opoſitionis præſentis veritas manifeſtiſſima eſt: nihil t pugna inter partem facultatis appetendi ſuperiorem mplum quod modo ad illuſtrandam hanc pugnam de- eandem aperte confirmat. Quatenus enim cognoſci- m nobis eſſe ſalutare; idem nobis diſtincte repræſenta- n. Et ex adverſo ubi ob ſaporem ac odorem moleſtum pſum nobis repræſentamus tanquam malum. Pugna iod idem diſtincte agnoſcimus tanquam nobis bonum, eptum repræſentamus tanquam malum.
ndum, quod videamus meliora atque probemus, deteriora ſequa- icemus in Moralibus ſuo loco.

§. 919.

image
not
available

…ctus eſt in philoſophia morali uſus, præſertim ubi de conſcien-

§. 922.

…s appetivimus, vel averſati fuimus aliquod objectum; id …appetimus, vel averſamur, nulla ratione, cur idem ap…ur, diſtincte expenſa. Si quid enim jam ſæpius appeti… fuimus aliquod objectum; idem quoque jam ſæpius …el malum quoad nos nobis repræſentavimus (§. 892). …occaſione idem denuo appetendi, vel averſandi, hoc …cto appetibili, vel averſabili, imaginationis vi ſimul …s præteriti, quibus ipſum vel appetivimus, vel aver… motivis tum expenſis (§. 117), & vi memoriæ nobis …d jam alias ſæpius idem appetiverimus, vel averſati …otiva expenderimus (§. 175. 181). Cum adeo nulla …bis dubium reddat judicium de objecto anterius, denuo …m bonum ſit, nec ne, quod ad appetendum proponi…um ſit, nec ne, quod ad averſandum ſe ſiſtit (§. 70 …iſtinorum motivorum, quorum confuſa cum ſtatibus …s, vel averſantis in mente repræſentatio eſt, id appe… appetivimus, atque averſamur, quod antea aver…

Quomodo recordatione priſtinorum motivorum facultas appetendi determinetur.

…ne obvia ſunt, cum ea quæ quotidie appetimus, vel …t, quæ jam ſæpius appetivimus, vel averſati ſumus. …pius comedimus, appoſito, nulla facta inquiſitione, …cuus ſit, ſtatim veſcimur, niſi nova quædam ſeſe of…odem in præſenti abſtineamus, veluti cum ferculum …m expectamus, aut cum deſideriis ſtomachi antea la… cibi cupiditas nobis amplius ſupereſt.

…nis præſentis præpoſtere provocare ſolent, qui ſibi aliiſque perſua…ine motivis appetere, vel averſari quid poſſe. Motiva enim nulla …tenti in apricum proferre nequeunt, analyſi notionum vires eorum …rinci piorum pſychologicorum, tum ignorantia methodi.

§. 923.

…i dicitur habitus agendi ex determinatione præterita, …otivorum præteritorum, quatenus confuſe percepto…mus. Ex propoſitione autem præcedente liquet, quod …*do.*

Conſuetudo agendi quænam dicatur.

…udinis iſtius eſt, quando cibo appoſito veſcimur, quem ſæpe jam … inquiſitione, utrum ſalutaris, an nocuus ſit; utrum bonus, an

§. 924.

…nſuetudine agendi motivorum præteritorum nonniſi …m memoriam habemus (§. 923), adeoque quæ in iiſ- dem

Quomodo geneſis appe-

image

not

available

). Similitudo igitur conſiſtit in eo, quod non minus in
nima dentur tres ſtatus diverſi, quorum unus per ſe ineſt,
quo rationes ad utramque mutationem ſunt æquipollen-
mo non ſequatur reliquorum unus niſi poſita ratione ſuffi-

explicant, illi ultra ſuum tertium idem extendunt & luxurianti ima-
Qui animam cum lingula ſive examine, appetitum cum brachio dex-
um ſiniſtro, motiva cum ponderibus, motivis æquipollentibus ſuper-
cum præpondio, modum agendi ponderum in libram cum influxu mo-
parant; talia proferunt, quæ noſtra minime facimus & quæ ad luſus
.

C A P U T II.

De Libertate.

§. 926.

cogere idem eſt, ac vi quadam externa animam determinare
ndum, vel averſandum. Dici etiam poteſt, *Voluntatem*
m eſſe, ac vi quadam externa eam adigere ad volendum,
anima elicere volitionem. Et ex adverſo *Noluntatem co-*
vi quadam externa eam adigere ad nolendum, ſeu vi ex-
cere nolitionem. *Voluntas quãdo cogi dicatur.*

coactionis in medium proferre non licet, cum nullum detur.

§. 927.

oluntas non poteſt cogi. Si quid enim velle debemus, id
e debemus tanquam bonum quoad nos, & ſi quid nolle
s repræſentare debemus tanquam malum quoad nos (§.
nulla vi externa effici poteſt, ut quid nobis videatur bo-
quod nemo in dubium vocare poteſt. Quamobrem nec
ci poteſt, ut quid velimus, vel nolimus. Voluntas igi-
gi non poteſt (§.926). *Nũ voluntas & noluntas cogi poſſit.*

non poſſe cogi luculento admodum exemplo in ſe ipſo
omas Campanella Rerum Metaphyſ. part.2.lib.9.c.6.art.8.
ontinuas quadraginta horas torturæ ſubjectus, venis ar-
em tormentorum immanitate diffractis & ingentem ſan-
ittentibus, referente *Nicio* in Pinacotheca Imaginum il-
m.43, eo adigi non potuerit, ut ſe perduellionis reum
ebat vir innocens dicere, quæ erant a veritate aliena &
s ac boni contraria: quod profecto motivum fortius erat
is, quibus eum ad volendum cogere volebant, quod
ane ſucceſſu.

Empirica.

Digitized by Google

image
not
available

is poſſit ob divitias, quas poſſidet, largas dare
pere bonum ſibi judicet. Nolitio vero petendi ele-
ndet ab altero motivo, quod ſibi metuat a verbis
, adeoque malum judicet durioribus verbis exci-
uoniam poſterius certum ipſi videtur, prius vero
ut de eo deſperet; motivum utique poſterius præ-
feſta adſit ratio cur prævaleat (§.118 *Ontol.*). Pro-
tas clariſſima luce inde perfunditur, quod non ſem-
dat motivo a vi extrinſeca pendenti; ſed principio
o *Ontol.*) convenienter idem eveniat, quod confor-
em ſufficientem prævalenti, quemadmodum ex dato
um eſt. Sane *Campanellæ* melius videbatur quoſvis
famæ jacturam facere juxta illud vulgatum:
amam ſervare memento.
non cedebat, nec nolitionem in volitionem mu-

tionem voluntatis ne concipi quidem poſſe, nec ullam ipſi re-
emum cogi dici poſſet, ſi vi externa adigeremur ad eligendum
ale quidem exemplum nemo adhuc in medium protulit, nec

§. 929.

el averſari debemus; idem ante cognoſcere debemus. Si *Cognitio ejus quod appetimus vel averſamur.*
petere debemus; id nobis repræſentare tenemur tan-
id nolle, vel averſari debemus; id nobis repræſen-
malum (§. 892). Quoniam itaque judicare debe-
oſtrum internum perfectiorem (§. 554), an imper-
65), utrum voluptatem (§. 612), an tædium creet
utique, circa quod verſatur facultas appetendi,
i, cognoſcere debemus.
palam eſt. Ponamus te reperire gemmam pretioſiſſi-
m, quam talem eſſe non agnoſcis; gemmam iſtam
ltero tibi monſtratam abjicies, plurimum tibi indi-
ris eſſe gemmam quantivis pretii. Imo ponamus ada-
endæ molis ex annulo delapſum in arena a te conſpi-
deambularis. Quoniam exiſtimas eſſe gemmam fa-
antem, neque adeo eam agnoſcis; eandem denuo tol-
oque caſu gemmam nec appetis, nec averſaris, quod
avide eandem appetiturus, ubi cognoſceres. Quodſi
rans videt in prato herbam, quæ remedium adverſus
eſt; herbam tamen iſtam non appetit, quod vel ejus
el herbam, cujus ipſi virtus perſpecta eſt, non agno-
b herba non movetur, quod eam non cognoſcit. Et

image
not
available

n vis externæ in animam agunt (§. 931). Quoniam ta-
a nil datur in anima, dum appetit, vel averſatur (§.
ſemetipſam determinare debet ad appetendum, vel aver-
n tamen ſine motivis nec volitio, nec nolitio in anima
ue ex motivis intelligitur, cur id potius velimus, quam
d potius nolimus, quam non nolimus (§. 888); anima
nolendum determinat motivis ſuis convenienter.

entis veritas ex principiis Pſychologiæ rationalis clarius adhuc elu-
ermittenda non fuit, tum quod per eam manifeſtum ſit, quæ a poſte-
cant, & quod experimento in nobiſmetipſis ſumto confirmari poſſit
odo ſufficiente attentione & propoſitionibus, ad quas in demonſtra-
nquam notionibus directricibus utamur; tum quod abſque ea liber-
mari minime poſſit.

§. 933.

principium ſeſe ad agendum determinandi intrinſecum. *Spontaneitas quid ſit.*
r *ſpontaneæ*, quatenus per principium ſibi intrinſecum,
rminandi extrinſeco, agens eaſdem determinat.

monuit ſpontaneitatem tribui etiam rebus inanimatis & animanti-
nempe ſine vi quadam externa, ſola vi interna per ſe moveri viden-
e moveri dicitur, quod nulla appareat cauſa externa, quæ motum
a ſponte extingui dicitur, dum a nulla cauſa externa accedente ex-
nis audiens vocem domini ſua ſponte accurrere dicitur, quia ſine
agente vi ſibi inſita motum pedum producit. Non jam inquirimus
rtorum; ſed tantummodo ad hæc exempla provocamus, quatenus
n in ſignificatu recepto ſumere. Videatur *Goclenius* noſter in Lexico.

§. 934.

itiones animæ ſpontaneæ ſunt. Anima enim ſe ipſam de- *Volitiones ac nolitiones quod ſpontaneæ ſint.*
um, vel appetendum (§. 932), nec ulla vi externa ad
endum determinari poteſt (§. 927). Quoniam vero iſta
e ſufficiente non deſtituitur (§. 70 *Ontol.*); anima in-
bet ſeſe determinandi principium (§. 866 *Ontol.*). Vo-
litiones animæ ſpontaneæ ſunt.

te nemo dubitat, ſed ultro eandem animæ tribuit, qui novit termi-
um ſpontaneitas animæ non tantummodo apparens eſt, qualis eſt in
notu deſcendere dicitur; ſed vera: id quod uberiori luce illuſtrabi-
nali, quamvis jam ex iis ſatis evidens ſit principiis, quibus ad evin-
oſitionis uſi ſumus. Patebit vero deinceps ſpontaneitatem ingredi
nde *Ariſtoteles* quoque ad actionem liberam requirit ſpontaneitatem,
a.

§. 935.

itiones animæ in ſe contingentes ſunt, ipſi etiam motus cor- endentes, contingentes ſunt in ſe. Si quid volumus, id *Contingentia volitionū ac nolitionum & actionum externarum.*
is tanquam bonum, & ſi quid nolumus, id nobis re-
am malum (§. 892). Enimvero cum motiva ſint iſtæ
ſentationes (§. 890), motiva vero animam non cogant
el averſandum (§. 931), quin potius ubi ratio nobis
ius volitionem omittamus, vel quod volebamus noli-
mus,

Digitized by Google

image
not
available

ıſecis deficientibus aliquid præfert ob ratio-
ob eaſdem rationes actionem unam alteri præ-
dicat hoc præferri alteri, vel actionem hanc
oque denuo ex hoc agendi modo & electione
ipimus (§. 612), conſequenter hic agendi
ıcta nobis placet (§. 542). Anima igitur eli-
er electionem ita potius inſtituit, quam ali-
:, quam alio, quia electio ita determinata,
num. 2.

§ 938.

Lubenter quando quid fiat.

, quando facimus quod nobis placet. *Minus*
, quando facimus, quod in ſe ſpectatum no-

nſerviendi alteri, quam diu expectaveramus; placet no-
uptatem percipiamus, imo ſæpius de oblata nobis occa-
hoc dicimur, imo id conteſtaturi hanc reddimus ratio-
amus. Enimvero ubi diſplicet, quod ut faciamus ab al-
facere dicimus. Minus nempe lubenter facimus, qua-
, ſcilicet quod commendare debeamus hominem com-
ıbens id faciamus reſpectu circumſtantiarum ſpecialium,
ſendi a nobis conſultum non eſt.

§. 939.

Lubentia animæ in appetendo & averſando cvincitur.

cquid vult. Etenim ideo quid vult, quod ipſi
ibilibus eligit, quod ipſi maxime placet, &
Enimvero qui facit, quod placet, is lubenter
m anima lubenter vult, quicquid vult.
: eo, quod cum infantes, qui rationes confu-
, vel etiam adulti, quando rationem cur quid
gnorant, aut celant, quæſiti cur id velint,
dere ſoleant: ſe hoc velle, vel facere lubenter,
: *Ich vvil es gerne*, *ich thue es gerne*, vel bre-
ita reſpondent? Sane non alia de cauſa, quam
t, quod lubenter id velint, vel faciant.

§. 940.

Volitiones ac nolitiones non per eſſentiam determinatæ ſunt.

eſſentiam animæ determinatæ non ſunt. Volitio-
contingentes ſunt (§. 935), adeoque mutabiles
ıter ſalva eſſentia non ineſſe poſſunt (§. 290 *On-*
:r modos animæ referendæ ſunt (§ 151 *Ontol.*),
ıatæ non ſunt (§. 148 *Ontol.*).
:as clarius eluceſcet in Pſychologia rationali, ubi oſtende-
ıatura animæ conſiſtat. Sane ſi per eſſentiam determinata
ıes, quam ad alias; motivis opus non haberet, quæ ſunt
que non ab anima volente deſumptæ, veluti motus cordis
s rationem ſui agnoſcit in cordis ſtructura, ſive eſſentia,
ontingit, poſſibilis.

§. 941.

image
not
available

minatrice, quemadmodum vult D. *Thomas* iſta electio & determinatio, experientiæ ac ıus. Atque adeo certi ſumus, nos vocabu- ɔcre, quamque eidem aſſignamus notionem

am veritatem propoſitionis præſentis, ſufficit enim ea, ſſe conſentanea ac fœcunda in philoſophia morali ac ci- de patebit. Noſtra philoſophia tota quanta pragmati- um ratione ac experientia unice ſollicitia, conſenſum ı curans.

§. 944.

Notio libertatis ſpuria.

t in facultate ſeſe ſine motivis, multo minus con- Etenim ſi ſeſe determinat ſine motivis ad vo- ınima dari poſſunt volitiones ac nolitiones abſ- ationi, & experientiæ repugnet (§. 889), ab- nimæ iſtiuſmodi facultas competere nequit, ɔmpetit, libertas in iſtiuſmodi facultate conſi-

leterminare contra motiva, nulla ratione in s prævalet: id quod hic ſupponitur. Quoniam æſentant tanquam bonum quoad nos, vel tan- . 890); id quidem nolemus, quod nobis tan- s, at volemus, quod nobis repræſentamus tan- gitur aliquod volemus, quatenus malum eſt; ı eſt; non autem malum volemus ſub ratione ſub ratione mali: quod cum denuo & rationi, .896), abſurdum eſt, conſequenter iſtiuſmo- e nequit, adeoque vera, quæ eidem competit, te conſiſtere nequit.

odi libertas, quemadmodum facile perſpicit, qui in phi- ɔn eſt, ac ad negotia humana attentionem affert; ımo nocua ſſet rationis cultura.

§. 945.

Fundamentum philoſophiæ moralis & civilis ac juris naturalis.

volendum & nolendum eſt fundamentum totius phi- , *ſeu ideo philoſophia moralis & civilis una cum jure ſe per motiva determinat ad volendum & nolendum.* ur, quænam actiones ſint per ſe honeſtæ, quæ- que ad illas committendas, ad has omittendas m anima ſe determinare poteſt ad volendum, ntat tanquam bonum, & ad nolendum, quate- anquam malum (§. 892), ideo ad committendas ittendas turpes ſe determinare poteſt, quatenus

Digitized by Google

image
not
available

ıb eadem abhorreat, nobis quidem perinde eſt, cum a
. Neque ulla neceſſitas eſt, ut termino iſto utamur,
ıil nobis ſit demonſtrandum, ſed quicquid potius ad fa-
·nſtrandum venit, id omne deducitur ex lege appetitus
derivatis regulis (§. 909. & ſeqq.). Lex appetitus ac
k experientiæ conſentaneum, omni ævo agnitum &

! P U T III.

o inter Mentem & Corpus.

§. 947.

tem & corpus non tradimus, niſi quæ indubia ex- :. Verſamur enim in Pſychologia empirica. ɔn admittantur niſi ea, quæ de anima per expe- §. 1); de commercio quoque inter mentem & niſi quæ indubia experientiæ fide conſtant. *Inſtitutũ Auctoris.*

b omni hypotheſi libera ſunt, ac a nemine in dubium ıcipia inconcuſſa Ethicæ ac Politicæ, imo Theologiæ, : quid ab earum incertitudine trahere videantur iis, qui

§. 948.

na ſenſoria rite conſtituta agunt; eo ipſo momento ep·iones, quibus eadem tanquam extra nos repræ- rtitur arbori flores ac frondes tempore verno ıdem illabi poſſit; eo ipſo momento conſcii no- dibus atque floribus tanquam extra nos præſen- obis diſtantis. Lumen hic inducit mutationem ıon diſquirimus, ſuo tempore in Phyſica expli- firmanda. Mens arborem cum floribus ac fron- ndem percipit (§. 24). Poſita igitur mutatione ı in mente: ceſſante mutatione in oculo eandem Nullum vero percipitur temporis intervallum t in oculo, & inter mutationem in mente contin- :bori oculos clauſos. Dum eoſdem aperis, arbo- ɔmento vides. Lumen illico ingreditur in oculum vides. Ne minimam igitur morulam obſervabi- ıli atque animæ intercedere certi ſumus: an inob- cdat, experientia definiri nequit. Similiter dum ejus nobis conſcii ſumus tanquam extus exiſten- ; ad aures defertur, ejus nobis optime conſcii ſu- ·ercipimus. Nullius quoque moræ inter mutatio- *Mutatio mentis a mutatione in organis ſenſoriis pendens.*

Digitized by Google

image
not
available

§. 952.

‹um extraordinario modo commovetur; confuſa luti quædam perturbatio eſt, quæ motu ceſſante ; iſte ſanguinis ac fluidi nervei in corpore mo- ectibus commovetur (§. 611), ac inprimis ıtiore atque terrore. Enimvero quis eſt qui ›nfuſam quandam perceptionem adeo occupa- ๅuidem diſtincte quid percipiat, primo præ- nte? Imo quis eſt qui neſciat terrore mentem ita hæreat nec ſui ac aliarum rerum extra ſe ı velut omni evaneſcente, ut ideo mens ad ſe ıſu quid a nobis percipi conſcii ſumus? Enim- uidi nervei ad motum ordinarium revertitur, dato; iram quoque ſedari & terrorem ceſſare ıs tranquillitatem redire obſervamus. Imo ſi ›di mutationes affert, haud obſcure obſerva- ıs, quæ animam perturbat, quidpiam ſupe- otus extraordinarius non prorſus ſedatus, & , quemadmodum hic ſucceſſive ab irregulari-

Motus extraordinarii fluidorũ in corpore in mẽte perceptio.

ıt in Pſychologia rationali. Quamobrem ad ſpecialia non ıprimis obſervationes nobis ſuggerere poterant.

§. 953.

orporis motus ſtatim conſequuntur, quando anima , quamdiu anima eoſdem vult; extemplo ſiſtun- ſdem non vult. Sunt tamen etiam partes quædam arum nullus ad nutum mentis ſequitur motus. Ne- n extendere poſſe, quoties volo, & quampri- dum ſcribo, una cum digitis movere poſſe, endi & illam, & hos movere volo. Motus ille amplius ſcribere volo, adeoque nec manus, nec quamprimum illam cum his amplius moveri no- re poſſum, quando libuerit & motum eundem ıi commodum videtur deambulare. Faciem ob- quod contueri volo. Sed in re manifeſta non la. Diximus in ſuperioribus motus iſtos volun- anquam experientia claros ſine demonſtratione, . Quod vero etiam dentur partes corporis, quæ ıoveantur, etſi facilius moveri poſſint ceteris, ınt, a poſteriori non minus liquet. Cor in con- ıs iſte non ſiſtitur, anima motum ejus nolente. ı cordis accelerari poſſe ac retardari: pulſus enim, qui

Motus corporis a voluntate animæ pendentes.

Digitized by Google

image
not
available

ı corpus obſervas. Imo quantaque attentione
rvare poteris, unde intelligatur cur jam bra-
ıam non moveatur, cur hoc potius modo mo-
od obſerves animam velle iſtiuſmodi motum:
intelligitur, cur potius ſequatur, quam non
tus iſtius in corpore rationem ſufficientem in

§. 956.

o in corpus a nobis non obſervatur, colligi nequit, *An ſit rejicienda.*
rſus modo probatur, quo ſupra probavimus,
in animam non obſervetur, eam rejici minime

cit, quod eam in nobis non obſervemus, ſed vi ſuæ hy-

§. 957.

quo motus organorum perficitur. Conſtat enim ex- *Modus, quo motus in corpore perficitur, animæ ignotus.*
s & diſſectis ligatiſque nervis in eum tendenti-
poris fieri poſſe motum, quæ mediante iſto mu-
ignorat muſculos & nervos eſſe inſtrumentum,
iſi per experimenta idem didicerit. Imo igno-
e nervi perficiunt organi motum, ita ut hodie-
ıotu muſculorum in diverſas abeant ſententias.

§. 958.

ontinuo variantes in corpore mira velocitate contin- *Motuum voluntariorum mira velocitas.*
itiones particulares in anima non obſervamus. Con-
ıe per longum temporis ſpatium continuato; ex
ınuum tympanum pulſantis; ex motibus pedum
orporis ſecundum artem ſaltantis, vel etiam in-
ındum deambulantis: ut exempla alia innumera

at, volitiones particulares nullas dari. Id enim inferri non
950).

§. 959.

nis ſenſoriis ratio redditur, non cur oriantur perce- *Quorūnam ratio in mēte ex corpore reddi poſſit.*
m oriantur & cur hæ potius oriantur, quam aliæ,
bus in organis ſenſoriis ratio reddi poteſt continuita-
s in mente cum mutationibus in organo contingunt, &
eptionum. Quoniam enim experientia conſtat,
anis ſenſoriis poni perceptiones in anima, & po-
ibus in corpore poni has in ſpecie perceptiones in
onibus in organo ſenſorio intelligitur, cur nunc
e, & hæ potius, quam aliæ perceptiones orian-
tur;

image
not
available

er reſpectu corporis hanc animam noſtram appella-
us reſpectu animæ noſtrum appellare ſolemus(§.58);
tantiam compoſitam conſtituere inferimus, & ideo *men-*
licimus.

nſiſtat, tum demum patebit, ubi ratio commercii mentis cum
ierit.

§. 964.

rnit libere motus voluntarios (§.941.936), nec cor- *Regimen corporis quale animæ tribuatur.*
:t, ut motus, quos vult, non ſequantur (§.953);
:itur: ut adeo per *Regimen corporis*, quod tribuitur
cultas ex pluribus motibus voluntariis per ſtructu-
ous libere determinandi eum, qui actum conſequi

inter mentem & corpus experientia magiſtra tradimus, ea Theo-
loſopho in philoſophia morali ac civili ſufficiunt, quemadmo-
imus.

is Pſychologiæ Empiricæ.

rica. LII INDEX

image
not
available

NDEX
UM PRÆCIPUARUM,
Numeri Paragraphos denotant.

, 63
in dato loco, 64
nodo claræ fiant ac 284
334
iitio, 282. exerci- 283. & ſeqq.
finitio nominalis,
entia evicta, 750.
63. effectus, 764.
eptus, 754
item revocet, 112
ſervetur, 955. num
on obſervetur, 956
obſervetur, 950.
uod non obſerve- 950
, 930
, 930
mentem ſube- 111
, 933
o modo producan- 111
ur, 262
vi imaginationis 149
gradus, 335. me- 333. 342
in concretis in quo
juvetur, 337. 338
uinam ſignificatus
, 604 unde orian-
26. quid in corpore
evaneſcant, 628.
jecto excitentur,
29. cur ab objecto
itur, in alio non 630
t, 608
, 609. quomodo in
tur, 631
610
dem re in diverſis
tur, 632
335
is, 633. definitio

realis, 647. quinam ſignificatus vocabuli uſui loquendi conformis, 653. qualis ſit amor, 634. quomodo oriatur, 645. 646. 647. quando oriatur, 648. cur uniat homines, 659. quando odio repugnet, 683. quando in odium mutetur, 684. quando cum odio ſimul oritur, 685. quando odium extinguit, vel ab ipſo extinguitur, 686. ejus effectus, 640. 642. 652. effectus quidam ſingularis, 659. ſigna, 641. 643. 692. 710. 721

Amor animalium num detur, 654. in quo conſiſtat, 657. quinam ſit ejus effectus, 656

Amor rerum inanimatarum num detur, 654. in quonam conſiſtat, 657. quinam ſit ejus effectus, 655

Analyſis notionum quid ſit, 339

Anima humana. Definitio, 20. exiſtentia, 21. 22. prædicata eidem tribuenda, 27. quomodo cognoſcatur, 28. diverſi ejus ſtatus, 45. 47. poteſtas in claritatem perceptionum, 236. actio in corpus num obſervabilis, 955. an eadem rejicienda, quod non obſervetur, 956. quæ ipſi inexiſtentia rationem in corpore agnoſcant, 959. quænam ejus mutationes a mutatione corporis pendeant, 948. 961. quod ſit ſui ipſius determinatrix, 932

Animalium quando commiſeremur, 701

Animoſitas. Definitio nominalis, 847. ortus, 848. ratio, 849. Definitio realis, 850. quinam vocabuli ſignificatus receptus, 851

Apperceptio. Definitio, 25. ejus ab arbitrio noſtro dependentia, 234

A priori quid cognoſcatur, 491

Appetitiva facultas. Pars inferior, 584. pars ſuperior, 880. 881. quomodo vi priſtinorum motivorum determinetur, 922

Appetitionis geneſis quomodo innoteſcat, 924

Appetitio ſub ratione boni quænam dicatur, 895. quando locum habeat, 896

Appetitus. Definitio, 579. lex, 904. objectum, 929. ratio ſufficiens, 586. quomodo a ſcholaſticis dividatur, 583. quo ſimili convenienter illuſtretur, 925. quomodo naſcatur, 589

Appetitus regulæ quænam dicantur, 902

Appetitus lex quænam dicatur, 903

Appetitus iraſcibilis quid ſit. 583

concupiſcibilis quid ſit, 583

fortis quinam ſit, 911

image
not
available

io, 289.uſus, 342.
judicando & ratio-
iæ præferatur, 351.
lependentia ab in-
rimam mentis ope-
reductio ad intui-
312
iitio, 317. obje-
318
pore in quo conſi-
962
.fons,688.defectus,
597.& ſeqq.cauſa,
. ſignum, 700. qui-
buli receptus, 696
quo conſiſtat, 704
, in quo conſi-
702. 703
llogiſmum inferri
403
is, 385. 386. 387
itiæ, 497
onalis & ſenſiti-
915. 916
m rationem agno-
ibeant fundamen-
411
poſitione, 411
e, 413
æ, 414
ſimplicis, 415.416
a, 417
a, 418
419. 420
923
tia, 59. 60. quæ-
63
61
, 64
ir, 56.58. ejus de-
o. 961. ejus an in
, 950
alis, 805. realis
807. objectum,
vocabuli ſignifica-
811
871. cur cum ira
872
eniat, 371.quan-
iomodo hierogly-
155
543
8. in quo conſi-
547
549
549

Demonſtrandi habitu quinam polleat, 443
Demonſtratio & probatio ejuſdem formæ num diſciplinis omnibus conveniat, 399
Demonſtrationum qualis certitudo, 17
Demonſtratio conſummata in cujuſnam poteſtate fit, 444
Dependentia perceptionum reproducendarum a præſente, 109
Deſiderium. Definitio nominalis, 852. realis, 853. ſignificatus vocabuli receptus, 854
Deſperatio. Definitio nominalis, 820. ratio, 824. definitio realis, 825. quando eidem locus, 824. quando iræ permiſceatur, 866. quinam vocabuli ſignificatus receptus, 826.
Difficultas agendi in quonam conſiſtat, 427
Diſciplinæ cur per figuras hieroglyphicas tradi poſſint, 158
Disjunctiva ratiocinatio qualis, 389
Diſplicere quid dicatur, 542
Diſpoſitio ad agendum, vel patiendum quid fit, 426
Diſpoſitio acquiſita, 429
naturalis, 429
Diſtincte percepta cur memoriæ facile mandentur & diu retineantur, 200
Diſtincta ratiocinatio quænam, 441
Diverſa quando eadem appareant, 87
Dolor. Definitio, 539. num tædiis ſpecies, 541. quinam ſignificatus vocabuli uſui loquendi conformis, 540
Dolorum perceptio, 951

E

Electionis rationes extrinſecæ, 899.& ſeqq.
Empirici in actionibus quinam ſint, 502
Enuntiabile quid dicatur, 280. quodnam fit, 281
Ens fictum quomodo ab imaginatione producatur, 146. quomodo cum reali non confundatur, 147
Error num a ratione proficiſcatur, 500
Evigilare quid ſit reſpectu animæ, 119
Exercitium quid ſit, 195
Exiſtentiæ noſtræ cognitio quo fundamento nitatur, 11.quodnam principium agnoſcendi habeat, 12. qua certitudine & evidentia nitatur, 14. 15. 16
Expectatio caſuum ſimilium quid ſit, 503. cur rationi ſimilis, 504. 505. quando eidem æquipolleat, 507.508
Experientiæ & rationis connubium, 497
Experimentum. Definitio, 456
Extenſio imaginationis & memoriæ in quo conſiſtat, 198. quodnam ſit ejus principium, quinam progreſſus, 199

Digitized by Google

image
not
available

Iræ vehementia unde, 867. quando vehemens ex levi cauſa, 869
Ira ob injuriam alteri factam, 874.875.876
Irriſio. Definitio nominalis, 730. objectum, 731. 732. effectus, 736. 737. ſignum, 738. ortus, 740.735. ratio, 739. definitio realis, 741. quando præter rationem detur, 747. 748. gradus ſummus, 746. quinam ad eam pronus, 734. quinam vocabuli ſignificatus uſui loquendi conformis, 742
Judicii affirmativi actus in cognitione intuitiva, 343
Judicii negativi actus in cognitione intuitiva, 345. 346.347
Judiciorum categoricorum applicatio, 360
hypotheticorum applicatio, 361
Judicium quale in cognitione ſymbolica, 350
Judicium contingens quale in cognitione intuitiva, 347.349
determinatum in cognitione intuitiva, 348
Jus naturæ unde principia hauriat, 16. quo fundamento nitatur, 945

L

L*Abilitas memoriæ*, 209
Laſſitudinis corporis perceptio, 951
Legitima ratiocinatio quænam dicatur, 372
Leibnitius quem in notionibus explicandis ſecutus, 76
Lex appetitus. Definitio, 903. qualis ſit, 904
averſationis. Definitio, 906. qualis ſit, 907
imaginationis. Definitio, 116. qualis ſit, 117
perceptionum. Definitio, 84
phantaſmatum. Definitio, 116. qualis ſit, 117
ratiocinandi. Definitio, 373. qualis ſit pro ratiociniis affirmativis, 374. qualis pro negativis, 384
ratiociniorum disjunctivorum, 390
ratiociniorum hypotheticorum, 388
ſenſationum. Definitio, 84. qualis ſit, 85
Legum demonſtrationis & ſeriei perceptionum continuationis identitas, 395
Libertas animæ. Definitio, 941. evictio, 942. notio ſpuria, 944. quinam ſignificatus recepto conformis, 943
Linguæ exoticæ quomodo addiſcantur, 274
Lingua philoſophica. Definitio, 303. unde pendeat, 305
univerſalis. Definitio, 302. quænam præſtantiſſima, 307. quando abſque Lexico addiſci poſſit, 308. unde pendeat, 305
Lingua vernacula quomodo addiſcatur, 274

Logica

Digitized by Google

image
not
available

gnet, 683. cur invi-
. quomodo in indi-
, 878. quando in ea-
379. quinam ſignifi-
oquendi conformis,
e ſimul oriatur, 685.
nguat & ab eodem 686
n & animalium. De-
conſiſtat, 679. effe- 680. 681
71
rationibus, 396
e probabili, 397
ne omni, 398
itio, 66
nerus, 325
æ uſus in cognitio- 326
altero ſequatur, 575
, 24
maginatione produ- 107
ialium unde pen- 57
110. 393. 394
pitrio animæ inde- 78
t, 113
83
quomodo facilite- 107. 108
rum dependentia a 109
um, 30. definitio, 31
io, 40. quando di- 41
entum, 37. Defini- 39
entum, 37. Definitio,
. quando locum ha-
odo acquiratur, 267
tum, 30. Definitio,
nſint clare percepta,
rcipiatur clare, 34
o, 40
, 43. quando diſtin-
lo obſcura, 46
do acquiratur, 268
io, 510
510
atur, 574
3. claritas qualis,
ia ſenſatione, 106.
116
ſentari poſſint, 148.

cur diverſa in eodem ſubjecto ex eadem ſenſatione propagantur, 131. quando ab ideis ſenſualibus diſtinguantur, 97. cur diverſa in diverſis ſubjectis ex eadem ſenſatione naſcantur, 130
Phantaſmata actionum quomodo producantur, 111
Phantaſmatum compoſitio, 142. 143
diviſio, 134. 139. 140
Lex, 117
regulæ, 115
ſucceſſio, 110
Philoſophiæ civilis fundamentum, 945
moralis fundamentum, 945
Philoſophia practica unde principia hauriat, 8
Placere quid dicatur, 542
Pœnitentia. Definitio nominalis, 755. realis, 759. in quo conſiſtat, 756. effectus, 758. 762. quando ex facto alieno enaſcitur, 757. quando iræ permiſceatur, 864. quinam vocabuli ſignificatus loquendi uſui conformis, 760
Potentia perceptiones combinandi, 141
dividendi, 141
Prædicata quomodo rebus vindicentur, 362
abſoluta quando rei denegentur, 379
hypothetica quando rei denegentur, 380. 381
Prædominium voluptatis, 529
tædii, 529
Præſentia animi quomodo acquiratur, 253
corporis in loco, 61
corporis noſtri, 62
Prima mentis operatio qualis in cognitione Symbolica, 328. in quonam conſiſtat, 330. ejus limites, 331
Principium moderandi actiones humanas, 501
Principium reductionis, 472
A priori quid cognoſcatur, 491
Priſtinorum motivorum effectus, 922
Probabilitatis æſtimandæ medium, 309
Probationis & explicationis ſufficientis nexus, 447
Profunditas intellectus. Definitio, 340. gradus, 340. medium, 342. quomodo gradus æſtimentur, 341
Promptitudo agendi, 428
Propoſitionum hieroglyphica repræſentatio, 156
Propoſitionis incognitæ ex cognitis formatio, 364
Propoſitiones particulares quando condendæ, 323. quinam earum uſus in probabilibus, 324
Pſychologia empirica. Definitio, 1. quomodo cognoſcatur, 2. uſus varii, 4. & ſeqq.
Pſychologia rationalis. Unde principia hauriat, 4. quomodo empiricam perficiat, 5
Pſychologici ſtudii voluptas, 10
Pudor. Definitio nominalis, 774. 775. effectus, 776. 778. quinam ad eum pronus, 777.
defini-

Digitized by Google

image
not
available